

ANUL XXI
Chişinău

Limba ROMÂNĂ

Nr. 7-8 (193-194) 2011 Revistă de știință și cultură

limba
ROMÂNĂ

Revistă de știință și cultură

Nr. 7-8 (193-194) 2011

IULIE-AUGUST

CHIȘINĂU

*Publicație editată cu sprijinul
Institutului Cultural Român*

R|O|M|Â|N|Ă

Apare la Chişinău din 1991

ISSN 0235-9111

Fondatori Ion DUMENIUK, Nicolae MĂTCAȘ, Alexandru BANTOȘ

Editor Echipa redacției

Redactor-șef Alexandru BANTOȘ

**Redactor-șef
adjunct** Viorica-Ela CARAMAN

**Secretar general
de redacție** Oxana BEJAN

Redactori Tatiana FISTICANU
Dorina BALMUȘ

Lector Veronica ROTARU

**Concepție
grafică** Mihai BACINSCHI

**Coperta
și interior** Ecaterina AJDER

**Colegiul
de redacție** Alexei AXAN, Ana BANTOȘ, Gheorghe Mihai BÂRLEA (Baia Mare), Vladimir BEȘLEAGĂ, Iulian BOLDEA (Târgu-Mureș), Mircea BORCILĂ (Cluj), Leo BUTNARU, Gheorghe CHIVU (București), Dorin CIMPOEȘU (București), Anatol CIOBANU, Ion CIOCANU, Theodor CODREANU (Huși), Nicolae DABIJA, Mircea A. DIACONU (Suceava), Stelian DUMISTRĂCEL (Iași), Andrei EȘANU, Nicolae FELECAN (Baia Mare), Iulian FILIP, Gheorghe GONȚA, Victor V. GRECU (Sibiu), Ion HADÂRCĂ, Dan MĂNUCĂ (Iași), Nicolae MĂTCAȘ, Ion MELNICIUC, Cristinel MUNTEANU (Brăila), Eugen MUNTEANU (Iași), Adrian Dinu RACHIERU (Timișoara), Mina-Maria RUSU (București), Marius SALA (București), Constantin ȘCHIOPU, Ion UNGUREANU, Diana VRABIE (Bălți)

*Orice articol publicat în revista „Limba Română” reflectă punctul
de vedere al autorului și nu coincide neapărat cu cel al redacției.*

Textele republicate nu se recenzează și nu se restituie.

Pentru corespondență:

**Căsuța poștală nr. 83, bd. Ștefan cel Mare nr. 134,
Chişinău, 2012, Republica Moldova. Tel.: 23 84 58, 23 87 03**

e-mail: limbaromanachisinau@gmail.com

pagina web: www.limbaromana.md

S U M A R

ARGUMENT

- Alexandru BANTOȘ
Quo vadis, Republica Moldova? 6

DOUĂ DECENII ÎN SERVICIUL CULTURII NAȚIONALE

- Dorina BALMUȘ
Revista „Limba Română”: bilanț și perspective 8
- Gheorghe Mihai BÂRLEA
Exemplu de inspirație și tenacitate 11
- Alexandrina CERNOV
Statutul limbii române în Ucraina 15
- Gheorghe CHIVU
Rolul presei în promovarea limbii române literare 33
- Eugen MUNTEANU
Câteva reflecții despre posteritatea imediată a lui Eugeniu Coșeriu 38
- Ioan MILICĂ
O publicație formatoare a conștiinței cultural-lingvistice 45
- Cristinel MUNTEANU
Revista „Limba Română” din Chișinău – un nucleu al românismului autentic 48
- Mihail Gheorghe CIBOTARU
Lumină din lumina sufletului 54
- Nicolae MĂTCAȘ
Salahorind la cetatea limbii române 57

EVENIMENT

- Viorica-Ela CARAMAN
Intensitatea viziunii nu dăunează poemului dumneavoastră! 67
- Vasile BOTNARU
Literatura este transpunerea în cuvinte a suvoielui vieții 70

CRITICĂ, ESEU

- Theodor CODREANU
Fenomenologia poetică a lui Ion Barbu (II) 81

4 **Limba** ROMÂNIA

Ancuța COZA

**Traducerea scripturală a experiențelor. *Patimile după Pitești* –
mesager empatic al reeducării**

94

CĂRȚI ȘI ATITUDINI

Vlad ZBÂRCIOG

***Poezii din Basarabia* de Adrian Dinu Rachieru**

100

Ion CIOCANU

Cui îi este dor de limba „moldovenească”...

104

PROZĂ

Antonina SÂRBU

Atelierul din strada Patris (fragment de roman)

108

SOCIODIDACTICA

Mina-Maria RUSU

Educația sociolingvistică în contextul migrației

114

Vasile GAVRILAN

Alma mater vs. american dream

121

Din jurnalul unui student

125

LIMBAJ ȘI COMUNICARE

Oana BUZEA

**Trăsături comune și specifice ale frazeologismelor antonimice
în limbile engleză și română**

129

ANTROPOLOGIE LINGVISTICĂ

Doina BUTIURCA

**O problemă de tipologie a culturii: paradigma lateralității „stânga”
în frazeologisme**

137

DIALOGUL ARTELOR

Ecaterina AJDER

Imensitate (*pagini color*)

I-XVI

Eleonora BRIGALDA

Creația Ecaterinei Ajder: tradiție și modernitate

144

POESIS

Ana BANTOȘ

A scrie poezie în Basarabia înseamnă a renunța la plâns 148

Leo BUTNARU

Unele de altele; Din paradoxuri; Yang și Yin: necurmatul suspans; Sezonul crizantemelor; Ploaie la Beijing; Nucleu liric; Invocație de șaman; Înaintea porților; Intrare; Panda ca doctrină; Poem Tao 157

AD LITTERAM

Eugen MUNTEANU

O prietenie exemplară. Petru Caraman și Gheorghe Ivănescu în corespondență (III) 166

LECTIILE ISTORIEI

Dorin CIMPOEȘU

Tranziția României de la regimul democrat parlamentar la cel totalitar comunist (1944-1947) 175

Ion VARTA

Deportările cadrelor didactice din R.S.S.M. în zilele de 6-7 iulie 1949 183

ITINERAR DE VACANȚĂ

Rugul de tabără – între memorie și viitor 195

IN MEMORIAM SERAFIM SAKA

Mircea Radu IACOBAN

Serafim Saka. Fărâma de rază 198

Alexandru BANTOȘ

Quo vadis, Republica Moldova?

A.B. – editor și publicist, redactor-șef al revistei „Limba Română”, directorul Casei Limbii Române „Nichita Stănescu”.

Într-o atmosferă înălțătoare, cum aceste meleaguri nu mai cunoscuseră până atunci, la 27 august 1991 Chișinăul „proclama solemn, în virtutea dreptului popoarelor la autodeterminare, în numele întregii populații a Republicii Moldova și în fața întregii lumi” Declarația de Independență. „Republica Moldova – se spunea în acest act juridic de însemnătate primordială pentru soarta noii construcții politice – este un stat suveran, independent și democrat, liber să-și hotărască prezentul și viitorul, fără nici un amestec din afară, în conformitate cu idealurile și năzuințele sfinte ale poporului în spațiul istoric și etnic al devenirii sale naționale”.

Acum, la expirarea a două decenii de la istoricul eveniment, este firesc să ne întrebăm cum a susținut acest examen de existență autonomă o regiune aflată mereu sub tutela cuiva. Or, bilanțul retrospectiv este departe de a fi optimist: statul constituit după implozia Uniunii Sovietice nu întrunea suficiente premise pentru un proiect de viitor. Realitățile cotidiene, descurajante pentru marea majoritate a populației, confirmă cu regret acest trist adevăr. Este și concluzia pe care o trag tot mai mulți analiști (autohtoni și străini) care, în temeiul unor ample și nepărtinitoare sinteze de natură politică, economică, socială, culturală etc., evaluează itinerariul suveran al fostei colonii sovietice, estimându-i perspectivele pe fundalul acutizării tendinței de a revizui harta geopolitică a lumii. Deși în ultimul timp iese din anonim, grație amplasării sale la confluența de mari interese, Republica Moldova (tot mai atractivă pentru cei preocupați de recroirea strategiilor globale) e apreciată totuși drept o entitate extrem de fragilă, ce nu poate scăpa de sechelele vechiului regim de administrare și în care reformele au

fost compromise aproape definitiv. Entuziasmul exuberant al românilor basarabeni ce au considerat ziua de 27 august 1991 „oră astrală” în procesul de recucerire a libertății și a demnității răpite de ruși s-a spulberat treptat pe drumul lung și involburat al tranziției, făcând tot mai mult loc decepțiilor. Specialiștii în materie constată că, atâta vreme cât rezultatele economice și ameliorările de ordin social sunt blocate și se lasă prea mult așteptate, asupra acestui spațiu cu vector politic ambiguu planează stigmatul unui deznodământ imprevizibil. Se impun acțiuni permanente, dinamice, eficiente, în stare să satisfacă exigențele sociale ale populației ce, în dorința de a scăpa de sărăcie și mizerie, a invadat Occidentul, însușind doar din experiență personală legile democrației, care la baștina lor sunt în continuare neglijate sau aplicate pervers. Mirajul iluziilor debitate de către elita politică în timpul campaniilor electorale nu mai poate înfrâna disperarea, grija obsesivă și stresantă a celor mulți de a-și asigura elementara supraviețuire. E trist că factorii de conducere perindați la cârma republicii încă nu au conștientizat că înalta lor demnitate de reprezentanți ai puterii în stat reclamă o sarcină prioritară: identificarea adevăratelor soluții pentru asanarea situației economice, astfel ca bunăstarea cetățeanului de rând să nu mai fie amânată și tăgăduită. Un succes real solicită muncă perseverentă, acțiuni energice și responsabilizare pentru împlinirea destinului național. Garantul libertății și al prosperării rezidă în profesionalismul oamenilor care au putere de decizie în societate, precum și în înțelepciunea și abilitatea lor de a preveni derapajele, determinate de trecerea societății de la autoritarism la democrație. Există dovezi mai mult decât concludente că alianțele politice, oricât de naționale, de europene s-ar declara, sunt, în definitiv, ieftine subterfugii dacă tolerează corupția, delațiunea, parvenitismul, oportunistul... O elită ce urmărește beneficiul personal sau de grup, împărțind și apropiindu-și în mod fraudulos patrimoniul public, va putea răspunde numeroaselor și diverselor provocări ale acestei lumi aflată în continuă schimbare? Situată la marginea Uniunii Europene, dar sub privirea hulpavă a Orientului, Republica Moldova, dacă dorește cu adevărat să persevereze în ideea suveranității și a independenței, e obligată să-și urmeze constant traiectul, asigurându-și cu prudență securitatea națională.

Dar, pentru a recupera starea de spirit care să ne alimenteze optimismul, încrederea în ziua de mâine și speranța că vom intra cândva în normalitate, trebuie să stabilim în ce măsură viitorul societății depinde de acțiunile fiecăruia dintre noi, cetățean simplu sau funcționar de stat, trebuie să judecăm global și să acționăm local, să regândim și să reaşezăm lucrurile, să elaborăm o strategie națională de durată, cu obiective realiste, coerente, având drept scop final salvagardarea acestei părți de neam. Acum, mai mult ca oricând, este imperativ să ne întrebăm: încotro ține calea Republica Moldova? Să luăm aminte la lecțiile amare ale istoriei noastre recente și să nu uităm că pentru a supraviețui mai avem o șansă. Una singură: de a o lua de la capăt.

Dorina BALMUȘ

Revista „Limba Română”: bilanț și perspective

D.B. – lector la Catedra literatura română și teorie literară, drd., Facultatea de Litere, U.S.M. Redactor la revista „Limba Română”.

Domenii de cercetare: literatura română contemporană, literatura română secolul XIX.

Parcursul duodecenal al „Limbii Române” – cu sinuozitățile intrinseci afirmării unei publicații românești într-un context istoric și cultural incert, dar și cu incontestabile merite în asanarea climatului lingvistic din Republica Moldova și repunerea în circuit a valorilor culturale naționale interzise, și, fără îndoială, cu șanse mari de supraviețuire în contextul noilor ritmuri și imperative de comunicare – a constituit centrul de interes al *Conferinței Științifice Internaționale „Limba Română” – două decenii în serviciul culturii naționale*, care și-a desfășurat lucrările pe 13 mai 2011, la Chișinău.

Organizat cu sprijinul Institutului Cultural Român, al Primăriei municipiului Chișinău, al Uniunilor Scriitorilor și Artiștilor Plastici din Moldova, evenimentul a reunit prietenii dintotdeauna ai „Limbii Române” – oameni de știință și cultură din Republica Moldova, România și Ucraina, reprezentanți ai parlamentelor și guvernelor de pe cele două maluri ale Prutului, colaboratori ai revistei etc. – care, prin acțiunea lor temerară de a sprijini publicația, au propulsat-o, de fapt, în avanscena procesului de recuperare și repunere în circuit a valorilor identitare și culturale.

Discursurile celor prezenți s-au situat între atitudinea justificată și necesară chiar de *a privi în urmă*, or, întrunirea a fost și pretextul unui bilanț aniversar, făcut cu emoție și multă responsabilitate de redactorul-șef Alexandru Bantoș în cuvântul de deschidere a Conferinței, dar și de ex-ministrul Nicolae Mățaș, unul dintre fondatorii revistei, și

tentația de *a priori înainte*, pentru a contura misiunea programatică a publicației în actualul context social-politic, lingvistic și cultural, dar și în consens cu noile imperative ale evoluției societății contemporane, și a fixa reperele indispensabile ale itinerarului de perspectivă al revistei.

Viziunea retrospectivă a pus în evidență câteva aspecte esențiale: rolul publicației în promovarea normelor limbii române standard (în acest sens Primarul General al municipiului Chișinău Dorin Chirtoacă, prezent la Conferință cu un mesaj de salut, a remarcat „o mare diferență: limba română este mai bine cunoscută decât acum douăzeci de ani”, precizând că „suntem pe drumul cel bun”, în timp ce poetul Andrei Strâmbeanu a recomandat ca studiu obligatoriu „Limba Română” pentru politicieni și jurnaliști, în contextul „calamităților lingvistice” atestate în vorbirea acestora); rolul revistei în procesul de redeșteptare națională a românilor basarabeni (fapt menționat de același Dorin Chirtoacă – „revista «Limba Română» a făcut istorie la Chișinău” –, dar și de Senatorul român Viorel Badea, care a comunicat, printre altele, inițiativa Statului Român de instituționalizare și la București a zilei de 31 august ca Ziua Limbii Române); efortul deosebit întreprins de revistă la restabilirea contactului dintre centru și margine (la acest capitol Președintele Uniunii Scriitorilor din Moldova Arcadie Suceveanu a numit „Limba Română” „o revistă-școală”, „o revistă-cetate”, prin ale cărei ferestre „se vede România întreagă”, iar Senatorul român Gheorghe Mihai Bârlea, vechi prieten al publicației, a apreciat mult proiectul *Itinerare ale identității noastre* lansat de „Limba Română”, la care a participat el însuși în calitate de prefect al județului Maramureș și prin care au fost promovate însemnate centre de cultură și civilizație românească, stimulându-se astfel dialogul cultural dintre diferite zone ale Țării); și nu în ultimul rând, a fost subliniat rolul revistei la evaluarea patrimoniului spiritual românesc, drept premisă necesară în procesul de integrare europeană (faptul a fost menționat de Petre Guran, directorul Institutului Cultural Român „Mihai Eminescu” (Chișinău), de prof. univ. dr. Gheorghe Chivu, venit cu un mesaj de salut din partea Academiei Române, al cărei membru corespondent este, precum și de Eugen Tomac, Secretar de Stat pentru românii de pretutindeni, care a apreciat vizita delegației Casei Limbii Române „Nichita Stănescu” la Parlamentul European drept un „mesaj de unitate”, amintind despre obligația de a le da românilor „șansa de a se întâlni în Uniunea Europeană”.

Viziunea de perspectivă asupra „Limbii Române” ar putea fi sintetizată pornind de la afirmația optimistă și promițătoare a Ministrului Educației Mihai Șleahțișchi, „Avem nevoie de «Limba Română»”, afirmație care s-a regăsit, în forme variate, în majoritatea mesajelor rostite, participanții la Conferință relevând necesitatea existenței revistei „Limba Română” în spațiul mediatic și susținând, în acest sens, cele două inițiative lansate de colegiul de redacție al publicației: *Limba Română în fiecare școală* (care prevede asigurarea celor 1.600 de biblioteci din învățământ

cu abonamente la „Limba Română”) și *Limba Română fără frontiere* (plasarea în spațiul virtual al revistei, în vederea facilitării accesului la studii și cercetări recente din domeniul sociolingvistic și cultural în contextul comunicării informatizate).

Dominanta științifică a Conferinței „Limba Română – două decenii în serviciul culturii naționale” s-a materializat în comunicările abordând aspecte esențiale din domeniul lingvisticii actuale, concepute în descendența ideilor coșeriene (prof. univ. dr. Eugen Munteanu, *Câteva reflecții despre posteritatea imediată a lui Eugeniu Coșeriu*), situația precară a limbii române în Ucraina (acad. Alexandrina Cernov, *Statutul limbii române în Ucraina și capcanele politice*), implicarea instituțiilor mass-media în promovarea legislației lingvistice și a limbii române literare (prof. univ. dr. m. c. al Academiei Române Gheorghe Chivu, *Rolul presei în promovarea limbii române literare*), evoluția limbii române în procesul de reconstituire a identității naționale a românilor basarabeni (prof. dr. Theodor Codreanu, *Destinul limbii române în contextul democratizării Republicii Moldova*). În același context, masa rotundă, moderată de prof. dr. Stelian Dumistrăcel (Iași) și prof. univ. dr. hab. Ana Bantoș, a luat în dezbatere adversitățile itinerarului democratic și impactul lor asupra situației etnolingvistice și culturale din Republica Moldova, oferindu-le participanților – profesori universitari doctori Dan Mănuță, Eugen Munteanu, Ioan Miliță, Doris Mironescu, Șerban Axinte (Iași), Alexandrina Cernov, Ilie Tudor Zegrea, Ilie Luceac, Doina Colesnicov (Cernăuți), Victor Grecu (Sibiu), Dorin Cimpoeșu, Constantin Burac (București), Cristinel Munteanu (Brăila), Doina Cernica (Suceava), Gheorghe Mihai Bârlea (Baia Mare), Constantin Șchiopu, Petru Butuc, Anatol Eremia ș.a. – oportunitatea exprimării unor viziuni și puncte de vedere originale subsumate celor două arii tematice: *Text literar, mentalitate și context social; Presa scrisă și cultura limbii*.

Conferința s-a desfășurat într-o atmosferă deosebită, întregită și de expoziția de pictură și tapiserie a cunoscutei artiste Ecaterina Ajder, din care am reprodus în numărul curent al revistei câteva lucrări, ca o reiterare a frumoasei tradiții a *Dialogului artelor*, purtând un generic sugestiv – *Imensitate* – în consens cu imensitatea Limbii Române, ca „pol statornic” (alături de creația artistică) al „imaginii specificului național” (Dumitru Irimia).

Participanții la Conferință au accentuat necesitatea imperativă a continuării itinerarului sociolingvistic și cultural al publicației, trecând de la poziția de avangardă în lupta pentru afirmarea limbii, istoriei, identității naționale la cea de *ariergardă* (Petre Guran) în promovarea și redimensionarea valorilor culturale a tuturor românilor.

Revista „Limba Română” găzduiește în această ediție o parte din textele comunicărilor ținute la Conferință, precum și câteva articole scrise cu prilejul aniversării publicației.

Gheorghe Mihai BÂRLEA

Exemplu de inspirație și tenacitate

Discurs rostit la aniversarea revistei „Limba Română”

**Domnule Alexandru Bantoș,
Distinse oficialități și invitați,
drați frați basarabeni,**

Gh.M.B. – poet, politician, conf. univ. dr., prodecan Facultatea Litere, Universitatea de Nord Baia Mare. Președinte al Comisiei permanente a camerei deputaților și senatului privind statutul deputaților și senatorilor, membru al Comisiei de cultură, artă și mijloace de informare în masă a senatului României.

Membru al Uniunii Scriitorilor din România.

Volume recent editate:
Eminescu: teme metafizice și sociologice (eseuri), 2004;
Mentalități în tranziție, 2004;
Ceremonia clipei, 2006;
Umbra lucrurilor, 2010.

Nu întotdeauna și nu pentru toți maica noastră Limba Română, generoasă și nobilă, poate să lumineze intensitatea emoțiilor și sentimentelor ce ne stăpânesc în anumite împrejurări, când inimile pulsează în aceleași ritmuri.

Mă simt și eu acum învinsul unei astfel de situații emoționale, motiv pentru care discursul meu își propune să fixeze doar câteva momente și considerații legate de evenimentul excepțional pe care îl sărbătorim împreună.

Recuperez din memorie câteva din „întâlnirile admirabile”, ca să-l parafrazăm pe filozoful și logicianul Anton Dimitriu, cu unele dintre personalitățile ce reprezintă cu demnitate spiritul culturii și limbii române peste Prut, identitatea noastră istorică, visele și idealurile noastre comune.

Am venit, în premieră, la Chișinău în 28 noiembrie 1991, împreună cu un coleg din Maramureș, cu dorința de a invita la un mare festival de datini de iarnă, de Crăciun și de Anul Nou, la Sighetu Marmăției, formații din Republica Moldova, abia ieșită din înghețul politic al defunctului U.R.S.S.

Călătoria a fost dificilă, venind din Transcarpatia prin Cernăuți cu un autobuz hodorogit.

Dificultățile călătoriei au fost date uitării după ce ne-am întâlnit cu domnul ministru al culturii de atunci, Ion Ungureanu, disponibil și prietenos în dialogul cu noi. Am zăbovit puțin în fața statuii lui Ștefan cel Mare și ne-am plimbat pe Aleea Scriitorilor cuprinși de emoții, salutând fiecare bust ca pe o persoană vie. În imaginar, istoria, geografia și spiritul românesc își redefiniu contururile. Îi pizmuiam în gând pe cei ce le-au mutilat și îl invocam pe Tatăl nostru din ceruri, prin versurile lui Mihai Eminescu:

„Ca să pot muri liniștit
Pe mine mie redă-mă”

Aveam în vedere, desigur, Eul nostru colectiv, Eul nostru nedivizibil, Eul nostru ce a stat ca un munte pază năvălirilor peste moșiile noastre, peste sufletele și peste limba noastră.

Lângă statuia marelui Ștefan, cete de basarabeni aprigi și netemători se pregăteau să sărbătorească, pe 1 Decembrie, Ziua Națională. Urmau să vină din România, printre mulți alții, maramureșenii Ion Zubașcu și Ștefan Hrușcă. Un nostalgic agresiv, de altă limbă și neam, amenința strident printre dinți, semn că resturile unui cadavru politic stau încă la pândă.

Am revenit la Chișinău în 28 august 2000, cu un grup numeros de intelectuali și scriitori din Maramureș și cu Ansamblul Național Transilvania din Baia Mare, ca să cinstim Ziua Limbii Române, după ce, în prealabil, împreună cu Ana și Alexandru Bantoș, convenisem ca un număr al revistei să fie dedicat în întregime Maramureșului. Altfel zis, ne-am făcut reciproc daruri de neuitat.

În intervalul celor douăzeci de ani am avut norocul să cunosc scriitori importanți, spirite alese, luminoase și curajoase, de la Grigore Vieru la Arcadie Suceveanu, Leo Butnaru, Vasile Spinei, Vasile Șoimaru, Nicolae Dabija, Vlad Pohilă. La rândul lor, au venit în Maramureș, unde m-am născut și mi-am legănat pruncia, alături de alți prieteni de peste Prut și din Bucovina.

Acestea sunt câteva dintre dovezile mele de suflet care m-au făcut să răspund cu entuziasm invitației de a sărbători nu numai 20 de ani de la apariția revistei „Limba Română”, ci de a celebra însăși Limba Română și spiritul românesc.

Distinse personalități, dragi prieteni,

Revin la Chișinău în calitate de demnitar, de senator în Senatul României. Vă aduc, totodată, împreună cu senatorul Viorel Badea, salutul Senatului României și al tuturor colegilor din Senat.

De pe această poziție, desigur, toate considerațiile mele sunt inevitabil mai prozaice, dar, sper, nu mai puțin semnificative, în afirmarea și apărarea spațiului cultural și lingvistic românesc. Integritatea acestuia reclamă însă, dincolo de manifestările simbolice, demersuri și acțiuni comune, coerente și îndrăznețe, pentru a recupera adevăruri ce ne-au fost amputate de vremuri și împrejurări ostile.

Revista „Limba Română” ne oferă un exemplu de inspirație și tenacitate, de conștiință și reflecție. În urmă cu 20 de ani îți trebuia curaj să vorbești răspicat că aparții, gândești și scrii în limba română la Chișinău. Miturile mincinoase, dezinformările și mistificările continuă să persiste în strategiile perverse de depersonalizare a spiritului românesc și a limbii române în Basarabia. S-a dovedit însă că Prutul este doar o graniță politică și, în consecință, în verbele limbii române nu poți trage cu kalașnicov, precum vânătorii înrâiți în păsările migratoare. Vocația libertății rămâne imanentă limbii române și un atribut inalienabil al ei. Iată de ce aduc laude și respectul meu și al maramureșenilor în particular întemeietorilor acestei reviste, redactorilor, autorilor care au publicat în paginile ei de-a lungul celor două decenii. Sunt mândru să mă număr printre aceștia și mulțumesc celor ce mi-au oferit această onoare. Analizând temele ce vor fi dezbătute în cadrul acestei întruniri, sesizez nu doar preocupări față de valorile limbii noastre, ci și față de pericolele potențiale, suscitade de circumstanțele politice, economice, de implicațiile integrării și globalizării în dinamica limbilor.

Împărtășesc, ca poet, cadru universitar, dar și ca om politic, aceleași preocupări. Am încredere totuși că avem suficiente energii și motivații, dragoste de limbă, de neam și de cuvântul rostit și scris românește pentru a depăși aceste impedimente.

Distinși invitați,

Chiar dacă sunt om politic, nu am vrut deliberat să invoc multitudinea de acorduri de colaborare în domeniile științei, învățământului și culturii între Guvernul României și Guvernul Republicii Moldova, între cele două ministere ale culturii, evenimentele comune organizate în România sau în Moldova, proiectele în derulare sau de viitor. Rostul lor este acela de a conferi protecție patrimoniului nostru de valori identitare, promovarea acestora ca adaos la cultura europeană și a umanității, în general.

Trăim într-o lume a mutațiilor fundamentale în economie, în politică, în știință, în morală, în tehnică și, implicit, în cultură. Va trebui să știm să răspundem acestor provocări multiple, să preluăm de la alții ceea ce nu ne deformează

și să le oferim, la rândul nostru, ceea ce ne este propriu, în acord cu deviza Uniunii Europene: *unitate în diversitate*. Totodată, în interiorul acestei noi construcții politice, trebuie să ne regăsim și de jure și de facto împreună. Cu cât mai repede, cu atât mai bine! La aceste deziderate meditez constant, în calitatea mea de român, de dascăl și de om politic.

Dragi prieteni,

Revista pe care o aniversăm, „Limba Română”, este, prin formatul ei, prin numărul de pagini, o carte și, de aceea, s-ar potrivi să rememorăm într-o cheie hermeneutică adecvată momentului ÎNCHEIERE de Lucian Blaga:

„Frate, o boală învinsă ți se pare orice carte.

Dar cel ce ți-a vorbit e în pământ.

E în apă. E în vânt.

Sau mai departe.

Cu foaia aceasta închid porțile și trag cheile.

Sunt undeva jos sau undeva sus.

Tu stinge-ți lumânarea și-ntreabă-te:

taina trăită unde s-a dus?

Ți-a mai rămas în urechi vreun cuvânt?

De la basmul sângelui spus

întoarce-ți sufletul către perete

și lacrima către apus”.

Chișinău, 13 mai 2011

Alexandrina CERNOV

Statutul limbii române în Ucraina

A.C. – membru de onoare al Academiei Române. Conf. univ. dr., Universitatea Națională din Cernăuți (1971-2002). Publică studii și articole în domeniul teoriei traducerii, lingvostilisticii comparate (română, rusă, ucraineană), istoriei și culturii Bucovinei.

Autor de manuale școlare de limba și literatura română pentru școlile românești din Ucraina (9 manuale). Redactor-șef al revistei de istorie și cultură „Glasul Bucovinei” (din 1994). Membru fondator și director executiv al Editurii Alexandru cel Bun, Cernăuți (din 1995). Membru fondator, vicepreședinte și președinte al Societății pentru Cultura Românească „Mihai Eminescu” din regiunea Cernăuți (1990-1994).

Regiunea Cernăuți a fost constituită pe 7 august 1940 și are o suprafață de 8,1 mii km², incluzând: nordul Bucovinei cu orașul de reședință Cernăuți, nordul Basarabiei (o parte din fostul județ Hotin, cealaltă parte a fost inclusă în Republica Moldova) și plasa Herței din fostul județ Dorohoi. Conform datelor statistice din 2006, regiunea are o populație de 919.028 (în 2008 – 906,3 mii de locuitori), dintre care: ucraineni – 689.056; ruși – 37.881; români – 114.555; moldoveni – 67.225, împreună (români și moldoveni) – 181.780, adică 19,77% din totalul populației.

Orașul Cernăuți are 236.691 de locuitori, dintre care: ucraineni – 89.021; ruși – 26.733; români – 10.553; moldoveni – 3.829; împreună (români și moldoveni) – 14.383; alte naționalități – 10.311.

Politica lingvistică a Ucrainei și capcanele politice

În august 1991, în Ucraina a luat sfârșit dictatura comunistă și s-au creat premisele afirmării pluralismului politic, a economiei de piață și a statului de drept. Cu toate acestea, schimbările reale ce au survenit în societatea ucraineană nu au fost de natură să satisfacă așteptările. În situația de criză politică, economică, socială și morală, ce se agravează pe an ce trece, marcând al treilea deceniu de involuție, scade credibilitatea populației în schimbările benefice ale cadrului legislativ și juridic și ale structurilor sociale și politice din Ucraina, societatea confruntându-se cu noi proiecte de legi, documente adiacente, instrucțiuni, ordonanțe și recomandări prin care se urmărește restrângerea drepturilor minorităților naționale formulate în Constituție și în legislația în vigoare a Ucrainei.

O altă problemă complicată este extremismul național ucrainean, care stopează realizarea intențiilor actualei guvernări de a crea o legislație democratică adecvată pentru minorități. Din păcate, manifestările naționalismului sunt îndreptate împotriva lărgirii drepturilor minorităților naționale, organizatorii lor pledând pentru trecerea școlilor în limbile minorităților la predarea tuturor disciplinelor doar în limba ucraineană. Românii sunt calificați de către aceștia ca fiind dușmani ai Ucrainei. Tentative de a acuza România și Republica Moldova se înregistrează zilnic în presa ucraineană, pe internet, la radio și televiziune. Motive se găsesc multe: ba România se pregătește de război împotriva Ucrainei (sunt discutate chiar trei variante posibile de localizare a unui posibil război: aeriano-maritim la Marea Neagră, pe Dunăre în Izmail și în Bucovina; ba dubla cetățenie care poate să aducă mari prejudicii Ucrainei, mai ales în zone ca Bucovina, unde populația este dispusă să capete cetățenia română; ba acele puține ajutoare oferite de România pentru susținerea culturii românești în Ucraina, toate fiind calificate ca amestec direct al României în politica Ucrainei.

În acest sens o obligație morală a societății civile în Ucraina ar fi stigmatizarea național-extremismului ucrainean și stoparea alunecării către un dictat total al fobiei și al șovinismului.

Opinia noastră este că Ucraina nu poate îndeplini criteriile indispensabile calității de membru al Uniunii Europene atâta timp cât nu este realizată reforma imperativă a sistemului juridic și nu este asigurată buna funcționare a instituțiilor statului. Nerespectarea drepturilor minorităților naționale consfințite de legislația ucraineană în vigoare a devenit suficient de evidentă și agresivă, pentru a ne convinge de adevăratele intenții ale partidelor ucrainene de opoziție care, în ceea ce privește drepturile minorităților naționale, vin în contradicție cu principiile unei societăți democratice.

Reacția comunității românești din regiunea Cernăuți

Întrunită la primul său Congres, în aprilie 1999, intelectualitatea română din regiune a reactualizat cerințele comunității¹, reieșind din noile condiții social-politice, formulate într-un *Memorium*, ce urma a fi înmănat celor doi președinți așteptați să sosească la Cernăuți.

După semnarea *Tratatului de Bază între Ucraina și România* însă, românii au început să piardă treptat pozițiile în școală, în primul rând, cele câștigate până atunci prin activitatea Societății „Mihai Eminescu” desfășurată în anii 1991-1994 (deschiderea de clase românești în școlile ucrainene din satele cu populație mixtă, de multe ori cu populație majoritară românească).

Tot atunci Ministerul Învățământului și Științei de la Kiev a pus în discuție *Proiectul Concepției învățământului pentru minoritățile naționale din Ucraina*, iar peste un an și *Proiectul pentru funcționarea limbilor în Ucraina*. Ambele documente prevedeau trecerea treptată a școlilor minorităților naționale, îndeosebi a celor românești din regiunea Cernăuți, la limba ucraineană de predare (timp de 5 ani). Chiar dacă aceste documente nu au fost votate atunci în Rada Supremă, ele continuă să existe și astăzi sub formă de proiecte susținute de cercurile ucrainene șovine și românofobe. Stoparea lor parțială este și un merit al celor două Conferințe științifico-metodice din martie 1998 și mai 1999, și a Congresului comunităților minorităților naționale din octombrie 1997 de la Kiev. Capcanele politice însă au rămas, problemele sporesc, românii sunt dezorientați moralicește, de fapt, sunt deja pregătiți psihologic să renunțe la școlile românești. Tot mai frecvente sunt cazurile când părinții își înscriu copiii în școlile ucrainene din satele vecine. Autoritățile susțin aceste tendințe, punând la dispoziția doritorilor microbuze școlare.

Statutul limbii române în școală și rolul administrației locale

Din punct de vedere istoric, populația de origine română din regiunile Cernăuți, Odesa și Transcarpatia are străvechi tradiții istorice și culturale și trebuie acceptată și definită în calitatea sa de popor băștinaș, luptător pentru păstrarea demnității sale naționale și respectarea drepturilor acordate prin lege.

Școala are o influență decisivă în formarea personalității și a destinului naționalităților. Ea valorifică toate resursele umane ale colectivității minorităților naționale, contribuie la menținerea permanenței spirituale și culturale. O condiție fundamentală a dezvoltării societății minoritare o constituie folosirea limbii materne în școală, biserică și administrațiile locale. Aceasta fortifică dezvoltarea culturii și a tradițiilor naționale.

Analizând problemele statutului limbii române în școlile românești din Ucraina, în primul rând din regiunea Cernăuți, unde locuiește cea mai mare comunitate de români, unde funcționează o Catedră de Filologie Română și o grupă de pregătire a învățătorilor pentru școlile românești la Colegiul Pedagogic, constatăm că se desfășoară o luptă acerbă împotriva limbii române, prin excluderea examenului de absolvire la limba română și a examenelor de admitere în limba română de la Universitatea din Cernăuți. Chiar examenele la specialitatea limba și literatura română se susțin la și în limba ucraineană; la Colegiul Pedagogic studenții de la aceeași specialitate scriu dictarea în limba ucraineană. Nimeni nu se interesează care sunt cunoștințele de limba și lite-

ratura română ale celor înscriși la specialitatea respectivă. Acest factor influențează negativ și asupra nivelului de pregătire a elevilor la limba și literatura română, deoarece ei acordă o atenție mai mare limbii și literaturii ucrainene, iar la celelalte obiecte se pregătesc de examene în limba ucraineană, ceea ce a început să devină un factor determinant în alegerea școlii. Înseși cadrele didactice de la aceste instituții vorbesc într-o limbă mutilată de influențele „binefăcătoare” ale limbilor ucraineană și rusă.

Dacă faimoasele proiecte de legi nu au fost adoptate, atunci au început să se elaboreze scrisori și recomandări, care sunt respectate cu multă râvnă de unii directori de școală și profesori servili, îndoctrinați de ideologia impusă tacit.

O altă problemă o constituie manualele. Semnalăm la acest capitol nivelul lor lingvistic scăzut, ca și cel al recomandărilor didactice realizate de organele oficiale de învățământ; dotarea insuficientă a bibliotecilor școlare cu literatură artistică și de specialitate; lipsa cărților pentru copii în limba română. Recent am fost puși în fața unui nou proces care diminuează folosirea limbii române: în școlile românești sunt folosite din ce în ce mai des manuale în limba ucraineană la disciplinele de bază: matematică, fizică, biologie, istorie etc., cu toate că acestea au fost traduse și în limba română. Acest fenomen este consecința directă a faptului că în Ucraina nu există nicio posibilitate de instruire în limba română a cadrelor didactice de la celelalte discipline școlare. Așa-zisele „grupe românești” de la Universitatea din Cernăuți reprezintă o ficțiune, deoarece celor zece studenți români li se predă... tot în limba ucraineană. Devenind profesori la alte obiecte decât limba română, ei nu cunosc, sau cunosc insuficient, terminologia științifică la disciplinele respective, astfel încât mulți dintre ei, pentru comoditate, fac apel la manualele în limba ucraineană după care ei înșiși au învățat. Oficial (a declarat anul acesta chiar șeful Departamentului pentru Învățământ și Știință din Cernăuți la un post de televiziune), fenomenul a fost prezentat ca o „dorință sacră” a românilor de a învăța în limba ucraineană. Este o adevărată capcană întinsă limbii române pe care încă nu o conștientizăm astăzi și nu-i intuim consecințele pe care le va avea în viitor, și anume – transformarea limbii române în „limbă de bucatărie”.

Din cauză că în Ucraina nu sunt recunoscute diplomele de specialitate din România și din Republica Moldova, specialiștii, de care au atâta nevoie școlile românești din Ucraina, nu se mai întorc acasă, preferând să-și caute un post în țara respectivă.

Soluții adecvate pentru rezolvarea problemelor cu care se confruntă astăzi învățământul în limba română din Ucraina au fost propuse în cadrul Conferinței *Învățământul în școlile cu limba română de predare în Ucraina* din 21 martie 1999, organizată de către Catedra de Filologie Română și Clasică², dar și de societățile românești de cultură din Ucraina, însă, cu regret, ele nu au fost implementate. În acest sens se impune o analiză concretă și competentă a factorilor obiectivi

și subiectivi care ar asigura funcționarea în condiții optime a școlilor românești din Ucraina.

Amintim aici exemplul comunității maghiare din regiunea Transcarpatică, care beneficiază, în cadrul Universității din Ujgorod, de o Facultate Pedagogică în limba maghiară, unde se predau toate disciplinele școlare în limba lor maternă. La Beregovo există un Institut Pedagogic similar. În plus funcționează Institutul de Ungarologie. Ne întrebăm, ce avem noi, românii din Cernăuți, în afară de activitatea separatistă a Societății moldovenilor?³

Statistica școlară din regiunea Cernăuți

Încă în 1999, anul organizării conferinței amintite, numai în regiunea Cernăuți funcționau 86 de școli cu predare în limba română, cu o populație școlară de peste 23 de mii de elevi, fapt care justifică cerințele comunității românești de a avea școli în limba română la toate nivelurile: preșcolar, primar, gimnazial, mediu, profesional, superior, universitar și postuniversitar.

Astăzi, doar peste 10 ani, urmărim o scădere esențială a numărului de școli românești și transformarea lor în școli bilingve, româno-ucrainene. Urmărind procesele care au loc în regiunea Odesa în urma deschiderii școlilor mixte, româno-ruse, constatăm că acestea, în maximum 10 ani, s-au transformat în școli rusești. Consecințele s-au resimțit la recensământul din 2001, când românii (moldovenii) s-au declarat ruși, după limba școlii absolvite. Este o lecție pe care liderii societăților noastre ar fi trebuit să o însușească și să lupte împotriva acestor procese.

Analizând situația școlară din 2009-2010, constatăm că din 86 de școli românești în 1999 au mai rămas 77, iar populația școlară a scăzut la 15.397 de elevi. 13 școli au devenit mixte – româno-ucrainene cu 2.723 de elevi în clasele românești și 1.374 de elevi în clasele ucrainene. Pe raioane această statistică este dezolantă:

1. În raionul Hliboca funcționează în total 42 de școli, dintre care 23 ucrainene, 17 românești la o populație de 72.676 de persoane, dintre care: ucraineni – 34.025; ruși – 877; români – 32.926; moldoveni – 4.425, împreună români și moldoveni – 37.348; alte naționalități – 10.311.
2. În raionul Herța – în total 32 de școli, dintre care 2 ucrainene, 30 românești la o populație de 32.316 dintre care: ucraineni – 1.616; ruși – 299; români – 29.554; moldoveni – 756, împreună români și moldoveni – 30.310; alte naționalități – 91.
3. În raionul Noua Sulița – în total 35 de școli, dintre care 13 ucrainene, 15 românești, 7 mixte la o populație de 87.461, dintre care ucraineni – 29.703;

ruși – 1.235; români – 5.904; moldoveni – 50.329, împreună români și moldoveni – 56.233; alte naționalități – 290.

4. În raionul Storojineț – în total 52 de școli, dintre care 37 ucrainene, 13 românești, 2 mixte la o populație de 95.295, dintre care ucraineni – 56.786; ruși – 1.367; români – 35.095; moldoveni – 307, împreună români și moldoveni – 35.402; alte naționalități – 1.740.

5. În orașul Cernăuți – în total funcționează 5 școli românești, inclusiv gimnaziul nr. 6, (școala nr. 29 are doar clase primare) la o populație de 236.691 dintre care ucraineni – 189.021; ruși – 26.733; români – 10.553; moldoveni – 3.829, împreună români și moldoveni – 14.383; alte naționalități – 10.311.

Populația românească în alte raioane ale regiunii Cernăuți:

– Orașul Novodnestrovsk (cu statut de oraș de reședință, municipiu): români – 30; moldoveni – 98, împreună români și moldoveni – 128;

– Raionul Vijnîța: români – 196; moldoveni – 58, împreună români și moldoveni – 154;

– Raionul Zastavna: 56.261; români – 38; moldoveni – 55, împreună români și moldoveni – 93;

– Raionul Kelmeneț: români – 25; moldoveni – 477, împreună români și moldoveni – 575;

– Raionul Kițmani: 72.884; români – 116; moldoveni – 88, împreună români și moldoveni – 204;

– Raionul Putila: 25.352; români – 19; moldoveni – 20, împreună români și moldoveni – 39;

– Raionul Secureni: 48.889; români – 43; moldoveni – 1.681, împreună români și moldoveni – 1.875;

– Raionul Hotin: 72.398, dintre care români – 59; moldoveni – 5.102, împreună români și moldoveni – 5.161.

Constatăm că pentru 8.251 de locuitori nu există nicio școală cu limba română de predare și nu se predă nici ca disciplină, de exemplu, în cele două localități cu populație română și moldovenească din raioanele Secureni și Hotin.

Observăm, de asemenea, că formarea școlilor mixte, cu clase românești și ucrainene, se realizează mai ușor în localitățile în care populația se declară a fi moldoveni. În acest sens un rol important îl are și Societatea Culturală a Moldovenilor din Ucraina (președinte – A. Fetescu) care activează perseverent, propagând o atitudine antiromânească.

Astfel, de la proclamarea independenței Ucrainei (1991) până în prezent învățământul în limba română a înregistrat mari pierderi: micșorarea numărului de școli cu predare în limba română, reducerea tot mai accentuată a orelor repartizate pentru limba și literatura română, acordarea unui statut inferior limbii și literaturii române în cadrul examenelor de absolvire prin includerea acestora în listele examenelor neobligatorii și înlocuirea, în unele cazuri, cu examenul la limba și literatura ucraineană (sau la alegerea elevului); formularea ambiguă (poate fi și examenul la limba română) a ordonanțelor ministeriale, care dă posibilitatea de a manevra după bunul plac al direcțiilor regionale, raionale și orașenești de învățământ.

Astfel de „ordonanțe ministeriale” (precum și proiectele de legi elaborate) sunt menite să pregătească etapa următoare a procesului de ucrainizare a învățământului. Trebuie să menționăm și faptul că, în marea majoritate, în școlile românești nu se predă (nici în cadrul orelor variative, nici a celor facultative) istoria românilor, cultura și civilizația, etnografia și folclorul etc., care constituie componentele naționale de bază.

În ansamblu, relația dintre Ministerul Învățământului, școala românească, societățile de cultură și presa rămâne în continuare cel mai nevralgic punct din viața comunității românești din Ucraina.

Predarea-învățarea limbii române în condițiile sociolingvistice ale trilingvismului activ (româna, rusa, ucraineana) necesită și aplicarea unor didactici specifice, a căror elaborare, din păcate, nu este luată în discuție, nici în cadrul conferințelor speciale sau a cursurilor organizate pentru cadrele didactice, nici măcar în presă. O revistă de specialitate, precum este „Limba Română” la Chișinău, ne lipsește și nicio instituție autorizată, inclusiv cele nonguvernamentale, nu se angajează să editeze o astfel de publicație.

Menționăm faptul că specificul gândirii naționale este în dependență de structura gramaticală a limbii. Traducerile, în acest sens, ca modele de analiză gramaticală, sunt acel „cal troian” care îi învață pe elevi să folosească structuri gramaticale străine spiritului limbii materne. Calchierile sintactice sunt mai periculoase decât cele lexicale, deoarece intervin și distrug specificul (structura) gândirii naționale și influențează, în bună măsură, psihologia specifică fiecărui popor.

Or, calchierile lexicale pot fi excluse din vorbire prin înlocuirea lor cu echivalente lexicale ale limbii materne, cele sintactice, însă, care țin de structura limbii, se înrădăcinesc în însuși felul de a vorbi (deci și de a gândi) al vorbitorului.

Iată de ce este absolut necesar ca elevii să însușească inițial noțiunile elementare de structură gramaticală ale limbii materne, ca apoi să treacă la însușirea unor

structuri străine. Menționăm că, în condițiile bilingvismului activ, majoritatea elevilor învață concomitent, încă de la vârsta preșcolară, două sau trei limbi. În astfel de condiții se formează structuri lingvistice paralele, care creează premisele unui „bilingvism ideal”. În astfel de condiții curriculumul școlar, manualele, materialele didactice, metodică predării etc. trebuie să prevadă situațiile de comunicare posibile pentru fiecare limbă în parte, pe care elevul le va diferenția conștient.

Schimbări în politica lingvistică actuală

În acest an la Kiev a avut loc întâlnirea Ministrului Învățământului și Științei, Tineretului și Sportului D. Tabacnik cu reprezentanții mișcării pentru drepturile comunităților minorităților naționale din Ucraina: președintele Consiliului Mișcării pentru Apărarea Drepturilor „Ucraina rusofonă”, Vladimir Kolesnicenko, președintele de onoare al Uniunii Democratice a maghiarilor din Ucraina, Mihail Tovt, și președintele Uniunii Interregionale „Comunitatea Românilor din Ucraina”, Ion Popescu. Au fost examinate problemele învățământului în limbile minorităților naționale, aspecte privind testarea independentă a cunoștințelor elevilor la toate obiectele în limbile școlilor respective, susținerea examenelor de admitere în instituțiile de învățământ superior din Ucraina la toate disciplinele în limba în care a învățat abiturientul. Dl Kolesnicenko a menționat faptul că astăzi se atestă o situație paradoxală când, de exemplu, pentru specialitatea „literatura ungară” la Facultatea de Filologie, este solicitată susținerea examenului în orice limbă – germană, franceză, engleză etc. – în afară de maghiară. Problema a fost abordată și de către ceilalți reprezentanți ai minorităților. În cadrul dezbaterilor au fost obținute promisiunile de revizuire și de operare a schimbărilor în *Ordonanța Ministerului despre trecerea treptată a școlilor cu predare în limbile minorităților naționale la predare doar în limba ucraineană*, precum și introducerea examenelor de admitere, inclusiv și testarea independentă, în limba școlii absolvite.

Este posibil ca noul *Proiect de lege al funcționării limbilor naționale în Ucraina*, elaborat de un grup de deputați, să fie pus în discuție în Rada Supremă de la Kiev, fapt care ar putea provoca un nou val de proteste și conflicte în societatea ucraineană, problema limbii devenind un instrument de luptă politică. *Proiectul de lege* respectiv a fost deja înregistrat în Rada Supremă a Ucrainei de către deputații din partea fracțiunii Partidului Regiunilor, care propun să fie interzisă, la nivel legislativ, lichidarea în Ucraina a instituțiilor de învățământ cu predare în limba rusă și în limbile altor minorități naționale. Totodată, potrivit Agenției UNIAN, în ultima vreme, în Ținutul Donbas, tot mai des se vehiculează ideea de a lichida școlile cu predare în limba ucraineană. Paradoxal, dar un astfel de *Proiect* nu este discutat, de exemplu, în instituțiile

de învățământ, mai ales în cele ale minorităților, și nu este publicat în presă. Documentul este neglijat și de către societățile de cultură românești, inclusiv de presa în limba română, acestea fiind preocupate de alte lucruri.

Dacă analizăm atent noul *Proiect de lege* și-l confruntăm cu alte activități politice, vom depista câteva momente negative pentru românii din Ucraina. Această „capcană politică” vizează rezultatele viitorului recensământ. Astfel, în articolul 8 din acest *Proiect*, despre limbile regionale sau limbile minorităților naționale în Ucraina și principiile politice care se aplică în teritoriile respective se stipulează următoarele:

p. 2. În contextul *Cartei Europene despre Limbile Regionale sau Limbile Minorităților Naționale*, care se folosesc în anumite teritorii, în Ucraina se vor aplica recomandările acestei legi pentru folosirea limbilor regionale și a minorităților naționale care sunt: rusa, bielorusa, armeană, găgăuza, idiș, tătara vorbită în Crimeea, moldovenească, germană, greacă modernă, polonă, română, slovacă și maghiară.

p. 3. Pentru fiecare din limbile menționate în punctul 2 al acestui articol, se vor aplica măsuri îndreptate către folosirea limbilor regionale sau a minorităților naționale, care sunt stipulate în această lege, cu condiția că numărul vorbitorilor în această limbă, care locuiesc compact în teritoriul respectiv, va constitui 10% și mai mult din populația lui.

Conform hotărârii Radei locale, în situații speciale concrete, astfel de măsuri pot fi aplicate limbii și dacă vorbitorii ei constituie mai puțin de 10% din populația teritoriului respectiv.

p. 4. Numărul vorbitorilor unei limbi regionale în teritoriul respectiv se va desemna în baza datelor Recensământului ucrainean despre componența lingvistică a populației în unitățile administrative teritoriale (a Republicii Autonome Crimeea, a regiunilor, raioanelor, orașelor, comunelor, satelor).

p. 5. În timpul Recensământului ucrainean al populației, pentru depistarea persoanelor fizice care aparțin unor grupuri lingvistice concrete se va folosi întrebarea despre limba pe care persoana respectivă o folosește.

p. 6. Limba regională, care corespunde condițiilor din punctul 3 al acestui articol, se va folosi în paralel cu limba de stat în teritoriul respectiv al Ucrainei în lucrările organelor puterii locale, a puterii Republicii Autonome Crimeea și a organelor autoadministrării locale, se folosește și se învață în instituțiile de stat și comunale de învățământ și, de asemenea, se va folosi și în alte sfere ale activității sociale în limitele și în ordinea care este stipulată de această lege.

p. 7. În limitele teritoriului în care este folosită limba regională, ce corespunde condițiilor punctului trei al acestui articol, se vor lua măsuri pentru dezvoltarea, folosirea și securitatea limbii regionale stipulate în această lege, ea este obligatorie pentru organele puterii locale de stat, a organelor de autoadministrare locală, societăți, instituții, persoane oficiale și funcționari, și de asemenea pentru întreprinzători și persoane fizice.

Unii politicieni ucraineni, de exemplu, consideră că aprobarea acestui *Proiect* poate provoca discuții privind federalizarea țării și alte procese nedorite, precum relansarea *Proiectului despre reforma administrativ-teritorială*, propusă încă de Veaceslav Cernovil, liderul Mișcării Populare Ucrainene.

Se afirmă, de asemenea, că astfel de proiecte de legi au menirea de a camufla eșecurile economice și de a verifica reacția populației la eventualele implementări ale unor astfel de legi, precum și stabilirea modalităților de manipulare a electoratului.

Note ■ ¹ Documentele adoptate de către societățile de cultură românească, nonguvernamentale, începând cu anul 1989 – anul fondării Societății pentru Cultura Românească „Mihai Eminescu” din regiunea Cernăuți: *Memorandumurile* adoptate la adunările generale ale Societății „Mihai Eminescu” în perioada anilor 1989-1995; *Programul de dezvoltare națională a românilor din regiunea Cernăuți*, adoptat la primul *Congres al românilor din regiunea Cernăuți* (1992); *Rezoluțiile conferințelor științifico-metodice în problemele școlilor românești din Ucraina* (1998) și *Rezoluția conferinței consacrate problemelor predării limbii și literaturii române* (1999); *Memorandumurile* adoptate la cele două *Congrese ale intelectualității românești* (1999, 2000) au formulat principalele doleanțe ale comunității românești (acestea coincid și cu cele ale românilor din regiunile Transcarpatică și Odesa). Toate documentele enumerate includ principalele aspecte ale vieții social-politice, culturale, bisericești și ale învățământului în limba română etc. Majoritatea cerințelor însă nu au fost nici măcar cercetate și discutate în presă sau la întruniri ce ar fi trebuit organizate de către Departamentul pentru Învățământ și Știință al Administrației de Stat. Nu a fost analizată și luată în considerație și situația românilor (moldovenilor) din alte localități din Ucraina: regiunea Nicolaev etc. Documentele amintite au fost publicate în revista „Glasul Bucovinei”.

² Vezi materialele publicate în „Glasul Bucovinei”, an. VI, nr. 2, (22), 1999.

³ „Glasul Bucovinei”, *Cronica limbii române*, p. 87-100.

Pe fundalul expoziției aniversare

*Mihai Șleahțișchi, Ministrul Educației al Republicii Moldova,
și Petre Guran, directorul Institutului Cultural Român
„Mihai Eminescu” (Chișinău)*

DOUĂ DECENII ÎN SERVICIUL CULTURII NAȚIONALE

Alexandru Bantoiș inaugurând Conferința Științifică Internațională „Revista «Limba Română» – două decenii în serviciul culturii naționale”

Mesajul Academiei Române rostit de către profesorul Gheorghe Chivu

*Alexandru Bantof și Gheorghe Mihai Bârlea,
vechi susținător al revistei „Limba Română”*

*În prim-plan delegația Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă”,
profesorii Gheorghe Gonța, șef catedră, Nicolae Chicuș, rector,
Ludmila Armașu-Canțâr, șef Secție relații internaționale și integrare europeană*

Senatorul Viorel Badea, președintele Comisiei pentru Românii de Pretutindeni din Senatul României

*Reprezentantul Guvernului României Eugen Tomac,
Secretar de Stat pentru românii de pretutindeni*

REVISTA "LIMBA ROMÂNĂ"
DOUĂ DECENII ÎN SERVICIUL CULTURII NAȚIONALE

Eugen Munteanu, directorul Institutului de Filologie Română „Al. Philippide”

*Masă rotundă cu genericul „Limbaj, discurs, societate.
Adversitățile itinerarului democratic”*

DOUĂ DECENII ÎN SERVICIUL CULTURII NAȚIONALE

Dorin Chirtoacă, edilul municipiului Chișinău

*Prieteni și autori ai „Limbii Române” (de la stânga la dreapta):
Cristinel Munteanu, Dorin Cimpoșu, Constantin Burac, Dan Mănucă și Ilie Zegrea*

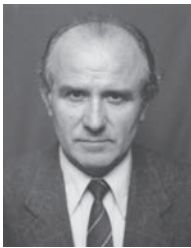
12 mai 2011. Participanții la Conferință vizitând Casa Limbii Române „Nichita Stănescu”

„Limba Română” în timp

Gheorghe CHIVU

Rolul presei în promovarea limbii române literare

Gh.C. – prof. univ. dr., Catedra de limba română a Facultății de Litere de la Universitatea din București, cercetător șt. gr. I la Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti” din București. Membru corespondent al Academiei Române din 2010. Coordonatorul programului de cercetare „Enciclopedia literaturii române vechi” (Institutul „G. Călinescu”, București). Colaborator a numeroase monografii și dicționare, apărute la Editura Academiei Române, precum *Dictionarium valachico-latinum. Primul dicționar al limbii române* (2008), *Documente și însemnări românești din secolul al XVI-lea* (1979). Laureat al Premiului „Timotei Cipariu” al Academiei Române (1993).

1. Gh. Asachi scria, la 3 decembrie 1844, în „Albina românească”, una dintre primele și cele mai importante reviste care au activat viața intelectuală românească în prima jumătate a veacului al XIX-lea: „Națiile carele țântesc către îndeplinirea civilizației lor tractează limba ca o cvestie vitală” (pagina 398).

Afirmația cărturarului moldovean, deschizător de drumuri în cultura, în învățământul superior și în știința românească, pune în evidență preocuparea intelectualilor responsabili și a publicațiilor periodice pe care le slujeau pentru promovarea și cultivarea limbii române literare, înțelegând, deopotrivă, ca formă de progres social și cultural, și ca mijloc de obținere și apoi de subliniere a unității naționale.

Prezența cuvintelor *român*, *românesc* și, îndeosebi, *România* în titlul mai multor publicații periodice, chiar înainte de constituirea statului național unitar, susține, în acest context, ideea că unitatea culturală în provinciile românești nord-dunărene și, implicit, unificarea românei literare moderne au precedat și au impus unirea politică.

Teren de dezbateri teoretică a problemelor mari ale limbii naționale (între care trebuie amintite necesitatea modernizării românei și a creării, în cadrul formei ei elevate, a unor norme unice supradialectale, găsirea celor mai adecvate modalități de selectare a formelor recomandabile și a celor mai bune modele stilistice, identificarea

mijloacelor și crearea instrumentelor de normare eficientă), presa secolului al XIX-lea s-a dovedit a fi o instituție culturală prin definiție constructivă. A fost o cale importantă, o vreme chiar mai des utilizată decât cartea tipărită, de difuzare a literaturii beletristice ca *formă democratică a culturii*. A reprezentat un model normativ și totodată stilistic, devenind pentru acest motiv demnă de imitat în exprimarea îngrijită. A reprezentat forma cea mai eficientă de difuzare a variantei vorbite, popularizante, a limbii naționale unice, în condițiile în care se conturau și evoluau rapid, alături de varianta beletristică, variantele administrativă, științifică și tehnică ale românei literare moderne.

Presa românească actuală, ca formă adesea globalizată (și nu o dată globalizantă) a presei europene moderne, este deja specializată în conținut și formă (de la sfârșitul secolului al XIX-lea există nu numai publicații cu apariție periodică bine individualizate ca tip de text, ci și forme lingvistice și stilistice specifice pentru comunicarea jurnalistică). Ea este deja „divizată” și diferențiată în funcție de canalul specific, ales pentru ajungerea la destinatar (periodicele având de multe decenii alături radioul și televiziunea, ele însele diversificate și, în multe privințe, specializate), pentru informarea, pentru apropierea și manipularea acestuia. Este deja „partinică” sau, poate, doar „părtinitoare”, promovând, din păcate destul de des, nu idealul comun, ca în secolul său de început, ci slujind interese de grup.

În timp ce presa veacului al XIX-lea românesc avea printre obiectivele principale servirea neamului prin constituirea, promovarea și cultivarea limbii literare, presa modernă se dovedește astfel a fi, în condițiile actuale, răspunzătoare nu numai de *creșterea* limbii naționale, ci și de *descreșterea* și de degradarea ei.

Creștere, prin capacitatea evidentă de influențare, datorită tirajului și predominanței față de carte, prin asumarea, în cadrul unor domenii deja specializate – periodicele științifice și culturale de profil –, a sarcinii promovării normelor literare, a explicării și justificării acestora, a îndatoririi deloc ușoare de *cultivare a limbii*, domeniu specific al științei lingvistice, dar și obligație permanentă a oricărui intelectual responsabil de forma instrumentului de comunicare utilizat.

Descreștere, prin diversitate și diversificare și, în consecință, uneori, prin scăzută specializare; prin divizarea intereselor și a obiectivelor, partizanatul politic impunând adesea slujirea unor scopuri diferite de cele care asigură unitatea în plan național; prin *democratizare* rău înțeleasă, întrucât apropierea cu orice preț de vorbirea destinatarului (sau a interlocutorului) devine adesea abatere conștientă (sau, mai grav, uneori inconștientă) de la normele literare. Cuplată cu deprofesionalizarea unor jurnaliști (aproape oricine poate deveni

*13 mai 2011, Chișinău. Gheorghe Chivu,
Ana și Alexandru Bantoș*

acum, indiferent de nivelul său de cunoștințe și de cultura limbii pe care o posedă, publicist, în sensul larg al cuvântului, om de radio sau moderator TV) și cu absența conștiinței (ori a științei) de adecvare obligatorie a limbii folosite la circumstanțele de comunicare, această „democratizare” duce, uneori deliberat, la o inacceptabilă influență a limbii vorbite, a registrului colocvial, popular, familial și chiar argotic asupra textului scris sau a celui difuzat prin emisiuni de radio și de televiziune.

2. Valabilă în ansamblu pentru mass-media din Țară, situația prezentată sintetic în rândurile anterioare se actualizează în forme specifice în Republica Moldova.

Revenirea la grafia latină și apoi intensa și necesara „bătălie” pentru limba română nu pot fi desprinse de rolul și de acțiunea presei.

Ziarele și publicațiile periodice, grupate politic, în ultimele decenii, în jurul celor două obiective, pentru a le sprijini sau pentru a le combate vehement, au refăcut, la alt nivel și cu alte mijloace, lupta pentru româna literară modernă, dusă, în deceniile de mijloc ale veacului al XIX-lea, de întreaga intelectualitate românească.

S-au formulat și s-au argumentat obiective culturale și politice. A fost analizată starea limbii române și au fost căutate mijloacele cele mai adecvate de a

transforma o variantă literară – influențată puternic deopotrivă de vorbirea curentă, populară, familiară și dialectală, și de rusă, mult timp singura limbă oficială – într-un instrument de comunicare apt să îndeplinească toate funcțiile sociale și culturale ale unei limbi literare moderne.

Politica lingvistică și dezbaterile subordonate ei au aprins spirite, au împărțit și despărțit grupuri de intelectuali, au dus la reorganizări de mijloace și la reformulări de obiective.

Prima etapă a constituit-o revenirea la forma grafică specifică românei moderne, desfășurată în mod necesar rapid, iar uneori, din cauza nevoilor momentului, formal. (Îmi revin în minte exemple, instructive pentru căile de înfăptuire a schimbării alfabetelor, precum înlocuirea numelor proprii *Onu* și *Căpcân* cu *On*, respectiv *Kapkin*, similare, în plan larg, cu erori apărute în Țară în procesul de modificare parțială a regulilor ortografice, când unii scriau *maître* în loc de *maitre*, *Nâmes*, în loc de *Nîmes* sau „scapă” încă grafii de tipul *ân* sau *ânceput*.)

S-au tradus apoi fidel ori s-au calchiat, desigur fără intenție expresă, gândirea și logica discursului din limba rusă, unele enunțuri apărute în publicațiile românești sau difuzate la posturile de radio și de televiziune căpătând, astfel, o vreme, formă și sintaxă doar aparent românești. Au fost create uneori forme lexicale noi din aceeași dorință a depărtării de vechea limbă oficială (mă gândesc, spre exemplu, la *computator*, creat și utilizat în unele lucrări ca alternativă la *computer*, considerat „prea apropiat”, ca sonoritate, de rusă și susținut, în cadrul familiei sale lexicale, de *computa* și *compuțional*).

În acest proces, dificil și deloc linear, nu limba română din Republica Moldova în ansamblu a fost însă viciată, cum se întâmplase în perioada încercărilor repetate și bine dirijate de modificare și de marginalizare culturală destinate constituirii unei noi limbi romanice răsăritene, așa-zisa „limbă moldovenească”, dorită a fi chiar „mama limbii românești”, ci în primul rând varianta publicistică a acesteia. Presa și televiziunea difuzau, ilustrând o autentică „descreștere” a limbii românești, texte cu structură morfologică românească, cu sonoritate dorit românească, dar scrise într-un idiom, într-un fel și numai la anumiți jurnaliști, artificial, doar aparent romanic. Unele publicații periodice și posturile de televiziune, dar nu literatura adevărată, datorată scriitorilor cu har și dragoste de limba maternă.

„Așezarea” a venit însă rapid, cu sprijinul omului de rând, dar prin acțiunea și sub îndrumarea profesorilor și creatorilor autentici de literatură, „albinuțele” (ca să preluăm sugestia titlului unui abecedar devenit celebru la est de Prut)

care truseră tot timpul și trudeau încă la păstrarea intactă a „Templului limbii române”. Prin munca devotată, eroică uneori, a intelectualilor grupați în jurul unor publicații periodice, precum revista „Limba Română” astăzi sărbătorită, și a unor instituții de specialitate cu profil filologic.

Ei au organizat ample, repetate și elevate discuții despre statutul limbii limbii române în Republica Moldova, despre unitatea de limbă și de cultură în spațiul romanic nord-dunărean, despre dificultățile chestiunii ale legislației lingvistice și despre implicațiile politice și culturale ale acesteia. Au promovat, au explicat și argumentat normele scrisului și ale autenticei exprimări literare. Au acționat pentru (re)introducerea românei literare în administrație, în învățământ și în domenii diverse ale activității științifice și tehnice, au abordat problema terminologiilor de specialitate, inclusiv a acelor necesare în viața publică și în administrație. Au discutat și au clarificat relația dintre noua normă, dorită elevat literară, pe de o parte, și graiuri, vorbirea populară, respectiv uzul lingvistic familial, la care intelectualii făceau adesea apel, în încercarea de a renunța la rusă, fosta și extrem de rezistentă limbă oficială, pe de altă parte.

3. Înființată acum două decenii, ca publicație științifică și culturală totodată, de atitudine și concomitent de acțiune în sprijinul formei elevate de expresie a limbii naționale, actor principal în lupta pentru promovarea „românei exemplare”, cum ar spune un mare savant și ilustru colaborator al revistei a cărei apariție o aniversăm, „Limba Română” a fost și continuă să fie o revistă a tuturor românilor, a celor ce trăiesc în Republica Moldova, în Ucraina sau în România, dar și a celor din diasporă, în care se reflectă toate problemele procesului de normare și de edificare a limbii române literare moderne.

La împlinirea a două decenii de activitate a acestei publicații cu nume simbolic, constatăm că noua „casă a limbii române” este pe deplin edificată, iar funcțiile limbii noastre de cultură pe deplin restabilite.

Este meritul muncii depuse de o echipă foarte bine pregătită, perseverentă, responsabilă și eficientă.

Revista astăzi sărbătorită ilustrează de aceea în mod strălucit rolul presei de calitate în promovarea și apărarea limbii române literare, în „creșterea și cinstirea” limbii românești.

Eugen MUNTEANU

Câteva reflecții despre posteritatea imediată a lui Eugeniu Coșeriu

E.M. – prof. univ. dr., director al Institutului de Filologie Română „Al. Philippide” din Iași. Prof. univ. la Catedra de limba română și lingvistica generală, Facultatea de Litere, Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași. Profesor invitat la Institutul de Romanistică, Universitatea din Viena, Austria (2006-2008, 2009-2010) și la Institutul de Romanistică, Universitatea “Friedrich Schiller” din Jena, Germania (2001-2010). Director al Centrului de Studii Biblico-Filologice „Monumenta linguae Dacoromanorum” al Universității „Al. I. Cuza” din Iași. Senior editor al revistei „Biblicum Jassyense. Romanian Review for Biblical Philology and Hermeneutics”.

1. Anul acesta, pe 27 iulie, Eugeniu Coșeriu ar fi împlinit 90 de ani. Probabil că, dată fiind extraordinara vitalitate cu care îl înzestraseră providența, ar fi putut fi încă printre noi, dacă ar fi avut de trăit o viață mai puțin zbuciumată decât cea pe care a trăit-o. Așa, îi vom serba a 90 aniversare a zilei de naștere singuri. Când m-am decis să vorbesc la Chișinău, cu prilejul celor douăzeci de ani de apariție ai revistei „Limba Română”, despre posteritatea lui Coșeriu, mă gândeam să formulez o serie de evaluări raționale, calme și detașate, la aproape zece ani de la dispariția fizică a marelui învățat și magistru. Mi-am dat însă repede seama că accentele subiective nu vor putea lipsi din această evocare din două motive simple. Este vorba mai întâi de faptul că Eugeniu Coșeriu mi-a făcut marea onoare de a mă socoti printre discipolii său, iar apoi de faptul că, vorbind despre o personalitate ca a sa, de o însemnătate majoră în istoria gândirii lingvistice moderne, îți este aproape peste putință să-ți reprimi sentimentul primar de mândrie că un membru al poporului (națiunii, ginții, tribului, limbii?) tău a atins pragul sideral al recunoașterii universale. Pe de altă parte, rațiunea obiectivă și simțul critic care trebuie să-l caracterizeze mereu pe omul de știință ne-ar obliga să ne punem o serie de întrebări incomode pentru persoanele cu înclinați idolatre: Avem noi, românii în general, vreun merit pentru performanțele unuia care a plecat dintre noi, în speță ale lui Coșeriu? Ce este oare „românesc” în gândirea și în doctrina lui Coșeriu?

Este oare Coșeriu mai român decât este olandez Erasmus din Rotterdam, cel mai cunoscut *cives universi totius*? Oare „mândria” noastră etnocentrică ar trebui să fie diminuată dacă l-am considera cetățean al universului pe cel născut în urmă cu nouăzeci de ani în Mihăilenii Basarabiei? Cât de obiective pot fi judecățile noastre, ale celor care ne declarăm discipoli și adepți ai ideilor sale?

Cu riscul unei subiectivități asumate și sub apăsarea acestor dileme, voi încerca totuși să formulez câteva argumente pentru a susține teza că doctrina lingvistică a integralismului coșerian este aptă să se impună drept *lingvistica pur și simplă* a epocii actuale.

2. Fundamentarea filozofică a teoriilor sale despre limbă și limbaj reprezintă primul avantaj. Oarecum împotriva curentului majoritar în mediile savante europene de pe la jumătatea secolului al XX-lea, înclinate, inclusiv în științele spiritului, spre un neopozitivism tehnicist și materialist, Coșeriu afirmă cu claritate și consecvență primatul spiritului în sfera culturii, integrând, deopotrivă, și lingvistica în această sferă. Lecția coșeriană poate fi rezumată, din acest punct de vedere, astfel: Nu poți descrie un obiect oarecare și nu îi poți înțelege mecanismul de funcționare, dacă nu ai o cunoaștere adecvată și clară a esenței acestui obiect, și acest lucru este valabil cu atât mai mult, cu cât ai de înțeles și de interpretat limbajul, obiectul și fenomenul cel mai complex din sfera umanului. Spre această esență nu poți accede decât pe calea reflecției speculative și, de aceea, recuperarea mării filiere a tradiției europene este obligatorie. Este ceea ce Coșeriu a și făcut, efectuând o lectură sistematică a întregii filozofii europene, insistând asupra momentelor principale ale acestei tradiții: Platon, Sf. Augustin, Aristotel, modiștii din Scolastică, Leibniz, Gianbattista Vico, Hegel, Kant și, mai presus de oricine, Wilhelm von Humboldt.

Cunoscându-și așadar predecesorii ca nimeni altul dintre contemporani, Coșeriu și-a formulat doctrina, în liniile sale esențiale, încă de la început, odată cu primul studiu mai reprezentativ, *Determination y entorno* (1956), nefiind nevoit, ca un Noam Chomsky, de exemplu, să revină mereu asupra ei pentru a o corecta și preciza! Dacă îmi este permisă o metaforă, aș spune că, nutrită în leagănul amniotic al tradiției filozofice europene, doctrina coșeriană s-a născut ca Atena din capul lui Zeus, matură și înarmată! Deceniile ulterioare nu au făcut altceva decât să asiste la nuanțarea și dezvoltarea nucleului primar.

3. Un al doilea element de performanță și de originalitate care trebuie afirmat și subliniat în activitatea lui Eugeniu Coșeriu este încercarea sa reușită de a depăși structuralismul dominant al secolului al XX-lea, asimilându-l. Parafrazând titlul unui cunoscut articol al său („au delà du structuralisme”), tre-

buie spus că structuralismul asimilat de Coșeriu nu este acela caracterizat de formalismul excesiv propus de unele direcții post-saussureene, care tindeau să-l prezinte drept o doctrină cu valabilitate universală, capabilă să transforme lingvistica într-o „știință-pilot” (Claude Levy Strauss). Coșeriu adoptă structuralismul saussurean genuin, pe care îl asimilează pentru virtuțile sale de metodă, probabil cea mai adecvată, de descriere a sistemului limbii. Vorbind, ca și Saussure, despre structuri și relații (sintagmatice și paradigmatic), despre unități și funcții în cadrul sistemului, despre sincronie și diacronie etc., Coșeriu o face nu într-o manieră statică și pur descriptivă, ci într-una funcțională, dinamică și istorică, impusă de însăși esența „energetică” a limbii. În acest punct, subliniem componenta poate cea mai revoluționară a doctrinei coșeriene: situarea în centrul investigației științifice nu a sistemului lingvistic, ci a înseși activității vorbirii, a actelor creației prin limbă. Ceea ce există în ultimă instanță, spune Coșeriu după asimilarea lecției lui Humboldt și a fenomenologiei germane, nu sunt sistemele lingvistice, nici măcar limbile istorice ca atare, ci actele de vorbire, mai precis oamenii care vorbesc (anumite limbi). Prin această radicală schimbare de perspectivă asupra înțelegerii esenței limbajului, Coșeriu se impune probabil drept unul dintre cei mai coerenti reprezentanți ai neohumboldtianismului modern. Performanța lui Coșeriu de a concilia structuralismul cu energetismul humboldtian este doar în aparență paradoxală. Căci ceea ce este esențial și recuperabil în structuralism se afla deja la Humboldt, și anume în locul central conferit de acesta conceptului de *formă internă a limbii*. Nu întâmplător, acestui element al moștenirii humboldtiene Coșeriu i-a acordat o atenție privilegiată, transferând discuția din domeniul tradițional al gramaticii în sfera conținuturilor lingvistice. Inspirat și de cunoscuta teoremă a lui Louis Hjelmslev, potrivit căreia unitatea dintre forma conținutului și forma expresiei este cea care definește specificitatea unei limbi, Coșeriu a formulat teza despre caracterul prioritar al palierului semantic în raport cu nivelurile gramatical și pragmatic. În concepția coșeriană, totul în limbă pornește și se întoarce la semantică, din simplul motiv că orice act de vorbire rezultă din intenția de a spune *ceva*. Cunoscuta distincție tripartită între *desemnare* – *semnificare* – *sens*, un alt element de originalitate maximă, are multiple consecințe teoretice și practice, unele dintre ele deja formulate de Coșeriu însuși, altele așteptând încă să fie formulate.

4. Ajungem acum la o altă distincție coșeriană de maximă relevanță teoretică. Este vorba de transferul în discuția despre limbaj a unui cunoscut principiu al gnoseologiei aristotelice: orice lucru poate fi abordat și cunoscut în perspectivă universală, în perspectivă istorică și în perspectivă individuală. Așadar, activitatea verbală, facultate centrală a omului, deopotrivă ca individ și ca specie, implică trei ipostazieri. Avem, mai întâi, la nivel universal, „faptul de a

vorbi ca atare”, „vorbirea pur și simplu”. Din punct de vedere epistemologic, la acest nivel se poate trasa o teorie generală a limbajului uman. Urmează, într-o a doua instanță, nivelul istoric, cel al limbilor ca atare, înțelese deopotrivă ca realități istorice și ca tehnici expresive aparținând unor comunități și unor tradiții determinate istoric. Pentru cercetare, acesta este, în principiu, domeniul lingvisticii tradiționale, preocupată de descrierea și de înțelegerea dinamicii istorice a limbilor. În fine, nivelul individual este cel al actelor de vorbire, al discursurilor sau al textelor, adică al produselor concrete ale creativității indivizilor vorbitori. Situat până acum în sfera tradițională a stilisticii lingvistice, acest palier din urmă va constitui obiectul de studiu al lingvisticii textului (*Textlinguistik*), la ale cărei baze teoretice Coșeriu a contribuit substanțial. În funcție de palierul la care se manifestă, Coșeriu a definit și cele trei niveluri sau componente ale competenței lingvistice, numite de el competență elocuțională, competență idiomatice și competență expresivă. Și aici, în sfera competenței lingvistice, pe urmele trasate de Coșeriu avem deschis un câmp important de investigat în continuare.

5. Critica radicală a logicismului în interpretarea limbajului reprezintă o altă contribuție coșeriană majoră. Oferind o interpretare nouă și personală a tipologiei aristotelice a enunțurilor (*logoi*), Coșeriu afirmă semanticitatea drept criteriu primar și unic de existență a oricărui enunț. Cu alte cuvinte, orice enunț valabil într-o limbă oarecare este un enunț semantic (*logos semantikos*) înainte de orice altă determinare posibilă, în sensul că spune ceva despre o secvență a realității percepută sau imaginată de vorbitor. Enunțul logic (*logos apophantikos*), adică enunțul care poate fi negat sau afirmat, reprezintă doar una dintre clasele de enunțuri semantice posibile, alături de enunțul poetic (*logos poetikos*) sau de enunțul practic (*logos pragmatikos*). Altfel spus, toate enunțurile posibile într-o limbă dată, inclusiv cele logice, sunt semantice în mod necesar, dar nu toate enunțurile semantice sunt și logice în același timp. Prin acest raționament simplu și ingenios, prin care se privilegiază aspectul semantic al oricărui fapt de limbaj, Coșeriu pare să fi rezolvat multe dintre contradicțiile și aporiile logicii formale clasice. Demonstrația acestei constatări urmează a fi făcută.

6. Eugeniu Coșeriu a criticat radical și a respins teoria lui Roman Jakobson, larg răspândită în mediile academice în ultima jumătate de secol, privitoare la existența a șase funcțiuni ale semnului lingvistic (referențială, expresivă, conativă, fatică, metalingvistică și poetică), arătând că, de fapt, semnul lingvistic nu îndeplinește decât cele trei funcțiuni primare distinse anterior de Karl Bühler, și anume funcția apelativă, funcția reprezentativă și funcția expresivă, conținutul celorlalte funcțiuni distinse de Jakobson fiind incluse în sfera de

acțiune a celor trei numite de Bühler. Mai mult încă, după Coșeriu, consecvent cu concepția sa despre caracterul creativ al limbii ca activitate specifică, nici nu se poate vorbi despre o funcție poetică propriu-zisă, distinctă de celalalte, întrucât limbajul poetic se identifică, în ultimă instanță, cu limba însăși, văzută în plenitudinea originară a tuturor virtuților ei expresive, dincolo și înainte de orice determinare ulterioară. Avem aici, probabil, aserțiunea cea mai „scandaloasă” a discursului teoretic coșerian, care contrazice flagrant esența comună a diferitor teorii, mai mult sau mai puțin structuraliste, despre limbajul poetic. Limbajul poetic, arată Coșeriu, nu poate fi privit ca o „abateră” (écart) de la un „nivel zero al scriiturii”, cum ar spune un Roland Barthes, prin adăugarea unor „figuri” sau tropi artistici. Chiar considerarea variantei literare sau a variantei-standard a unei limbi istorice drept nivelul „neutr”, de la care s-ar obține, prin „abatere”, limbajul poetic, este neavenită, întrucât contrazice realitatea faptelor. Această realitate a faptelor arată că fiecare poet, ca individ de excepție – ideea este și ea de sorginte humboldtiană! –, își asumă limba sa, o limbă istorică dată, în mod creator, recuperând-o integral în funcțiunile sale primare și originare, dincolo de orice restricții, delimitări, reduceri sau determinări istorice. Ideea identității dintre limbaj și poezie nu este absolut nouă, ea fusese tematizată încă din Antichitate de poeții înșiși, apoi, în epoca modernă, de Gianbattista Vico și Benedetto Croce, ca să nu menționăm decât pe cei mai importanți. Nouă este la Coșeriu coerența, profunzimea și forța de convingere a argumentării. A deduce consecințele acestei radicale schimbări de perspectivă înseamnă a re-crea poetica modernă pe baze noi.

7. Inovatoare în plan teoretic și plină de consecințe în planul practic al studiului și cercetării limbilor istorice este și concepția coșeriană despre cauzele și dinamica schimbărilor lingvistice. Trată magistral într-unul dintre importantele sale studii monografice (*Sincronía, diacronía e historia. El problema del cambio lingüístico*, Montevideo, 1957), tema este reluată mai târziu într-un articol cu titlul provocator *Linguistic Change Does not Exist* (1983). Consecvent cu orientarea sa generală și cu principiile raționaliste și idealist-realiste care îi guvernează întreaga gândire, Eugeniu Coșeriu respinge *de plano* explicațiile cauzalist-evoluționiste, transpuse din domeniul științelor naturii în sfera științelor spiritului, și propune o explicație de tip finalist. Explicația adecvată a modificărilor limbii trebuie căutată, după el, în esența limbajului uman care ține, cum am văzut mai sus, de sfera creativității spirituale. În consecință, nu cauzele materiale directe, ținând de contextual geografic sau climatic, social sau politic etc., sunt cele care explică schimbările în limbă, ci cauzele finale, adică voința vorbitorilor de a-și adapta mereu limba primită prin tradiție la necesitățile comunicării. Clasica dilemă a raportului contradictoriu între stabilitatea funcțională necesară a unui sistem lingvistic și evidența existenței

schimbărilor lingvistice, adică între sincronie și diacronie, este rezolvată de Coșeriu în mod convenabil, prin apelul la istorie. Sincronia și diacronia sunt, din perspectivă istorică, complementare, nu contradictorii. Altfel spus, cu o propoziție memorabilă, „limba funcționează în diacronie și se schimbă în sincronie”.

8. O serie de alte importante distincții aparținând lui Coșeriu sunt de maximă operabilitate în descrierea limbii și explicarea funcționării ei. Este vorba mai întâi despre distincția între discursul sau vorbirea repetată și tehnica liberă a vorbirii, apoi de distincția între arhitectura limbii (care privește limba istorică) și structura limbii (care se referă la limba funcțională). În această privință, Coșeriu a operat o sinteză potrivit principiului tradiției (unul dintre principiile pe care le-a distins pentru lingvistică înțeleasă ca știință a culturii), între idei venite de la Ferdinand de Saussure și Louis Hjelmslev, propunând, în cele din urmă, o structurare quadripartită a „arhitecturii limbii”: tip, sistem, normă, vorbire. Claritatea definirii acestor patru niveluri asigură acestei distincții coșeriene o pronunțată relevanță epistemologică.

9. În fine, cred că s-ar cuveni să subliniem încă o dată instrumentalitatea doctrinei, admirabila ei aplicabilitate practică, derivând din soliditate teoretică, din inteligibilitate, din precizie terminologică și din caracterul non-contradictoriu al componentelor ei.

10. Dacă ne însușim așadar premisa pe care o propuneam la început și acceptăm că doctrina coșeriană are toate datele pentru a fi asimilată și adoptată ca teorie de referință în științele actuale ale limbajului, suntem acum datori să vedem care ar fi șansele ei de succes. Perspectivele par încurajatoare. Primul deceniu al posterității coșeriene ne arată că, fie și în absența creatorului ei, doctrina este vie, ideile, distincțiile și conceptele ei fundamentale circulă, sunt dezbătute, înțelese, aplicate. Din punct de vedere instituțional, reculul care urmează, de regulă, după moartea unei personalități de excepție, pare să fi fost depășit. Prima generație de discipoli ai lui Coșeriu, activi în ultimele decenii în universități de prestigiu din Germania, Italia, Franța și din lumea hispanofonă, au transmis, la rândul lor, generațiilor mai tinere spiritul coșerian și, adesea, chiar doctrina acestuia. La „patria coșerianismului”, universitatea din Tübingen, moștenirea coșeriană este vie și productivă în continuare. Organizarea acolo a arhivei Coșeriu și proiectul major de editare integrală, în format electronic, a tuturor manuscriselor coșeriene, o mare parte dintre ele inedite, sunt semnele cele mai elocvente ale continuității. Traducerea și tipărirea operelor sale majore din limbile originare, spaniola și germana, în alte limbi (italiana, franceza, româna, rusa, engleza, japoneza etc.) este din

ce în ce mai frecventă. Încurajatoare este mai ales creșterea interesului pentru Coșeriu în Franța. Deosebit de semnificativă este frecvența cu care se organizează diferite sesiuni științifice dedicate lingvisticii coșeriene. În special cele trei ediții (la Aix-en-Provence în 2007, la Cluj în 2009 și la Almeria în 2011), unde cei mai de seamă reprezentanți ai curentului coșerian se întâlnesc periodic, împreună cu din ce în ce mai mulți tineri aflați în căutarea unor repere teoretice ferme, au contribuit în mod consistent la întreținerea unui flux puternic și constant al interesului pentru doctrina coșeriană. Înființarea unei asociații internaționale de studii coșeriene pare să fie iminentă. Sesiunile comemorative dedicate celor 90 de ani de la naștere, organizate anul acesta la Chișinău, Iași, Bălți și Roma, sunt și ele semne ale perenității memoriei marelui învățat. Se adaugă numeroasele serii de volume omagiale sau colective (se apreciază că, din acest punct de vedere, Coșeriu este cel mai „omagiat” lingvist din istorie...), numerele tematice din multe reviste de specialitate sau publicații de cultură, atribuirea numelui său unor străzi, instituții sau amfiteatre universitare... Putem fi siguri că în deceniile viitoare vom continua să cultivăm doctrina coșeriană în centrele ei, ca să spunem așa, tradiționale, la Tübingen, Münster, Berlin, Salamanca, Córdoba, Roma, în alte locuri din Franța și America Latină, la Cluj, la Iași sau la Chișinău. Viitorul imediat pare deci convenabil. Asupra viitorului mediu și a celui mai îndepărtat nu putem face însă o evaluare mai precisă! Aș îndrăzni să spun doar că doctrina coșeriană își va pierde interesul și valabilitatea doar în condițiile în care viitorul va asista la nașterea unui tip nou de umanitate, care va renunța la paradigma gândirii cu fundament istoric. În acest viitor, sumbru din punctul nostru de vedere, omul va renunța, probabil, la cea mai mare parte din moștenirea lui Homo Europaeus... Revenind la o poziționare mai optimistă, mi-aș însuși, în final, angajamentul formulat recent de Johannes Kabatek, urmașul Maestrului la Universitatea din Tübingen: „Sus discipulos tenemos la obligación de la continuidad de los tres aspectos: conservando su memoria, aplicando su lógica y tratando de contagiarnos de su fuerza de trabajo, tal como él nos lo ha enseñado”¹.

Note ■ ¹ „Noi, elevii lui, avem obligația să îl continuăm în cele trei aspecte: conservându-i memoria, aplicându-i logica și încercând să ne molipsim de la puterea lui de muncă, așa cum ne-a învățat el.” (Johannes Kabatek, *Eugenio Coseriu: memoria, logica y fuerza de trabajo*, în vol.: Luisa Calero Vaquera, Fernando Rivera Cárdenas (coord.), *Estudios lingüísticos y literarios In memoriam Eugenio Coseriu* (1921-2002), Universidad de Cordoba, s.a., p. 43-50).

Ioan MILICĂ

O publicație formatoare a conștiinței cultural-lingvistice

I.M. – lect. univ. dr.,
Catedra de limba română
și lingvistică generală,
Facultatea de Litere,
Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași.
Domenii de competență:
stilistica limbii române
actuale, lingvistică generală,
poetica imaginarului.
Membru în colectivul de
redacție al volumelor *Studii
eminesciene*, nr. 1-3 (2004-
2006), și *Limba română
azi* (lucrările Conferinței
Naționale de Filologie
„Limba română azi”, ediția
a X-a, Iași – Chișinău (3-6
noiembrie 2006).

Revista „Limba Română” de la Chișinău și-a sărbătorit două decenii de existență. Ajunsă, simbolic vorbind, la vârsta tinereții, publicația a viețuit și s-a impus într-o perioadă în care afirmația că în Republica Moldova se vorbește limba română era un act de curaj.

Dacă cineva ar avea curiozitatea să răsfoiască unele din numerele tipărite în cei douăzeci de ani, ar descoperi în paginile acestei publicații peisajul surprinzător al unui popor pentru care limba a însemnat mai mult decât un simplu instrument de comunicare. În perioadele dificile de după 1991, într-o vreme tulbură în care istoria dădea semne că ar putea lua un curs contrar celui pe care se afla așezată de sute de ani, oamenii care au avut ideea de a înființa revista au crezut de la bun început că limba trebuie ocrotită și sprijinită în fața provocărilor care au urmat desprinderii de fosta Uniune Sovietică.

Pentru noi, cei aflați dincoace de Prut, este, bănuiesc, relativ dificil de înțeles ce înseamnă să ai grijă de limba pe care o folosești. În mod firesc, limba ni se înfățișează fără opreliști și pentru noi ea are proprietățile insesizabile ale unui mediu natural și potrivit, așa cum peștelui îi prieste apa. Dar, în alte părți de lume, a te exprima românește sau, mai exact, a avea voința de a arăta că acest fel de a vorbi este parte esențială a unei identități reprezintă un comportament deloc neglijabil de rezistență lingvistică și culturală. În Moldova,

13 mai 2011, Chișinău. Doina Cernica aducând revistei „Limba Română” un emoționant mesaj din Bucovina

poate mai mult decât în alte părți, sistematica crudă a deșrădăcăniilor lingvistice (și nu numai) i-a pus pe oameni în fața multor realități deloc plăcute și a căror înșiruire nu poate fi făcută aici și acum, în doar câteva cuvinte. Numai ascultând istorisirile celor ce au crezut în destinul limbii române și care s-au solidarizat pentru păstrarea ei se poate înțelege de ce, în Republica Moldova, se sărbătorește anual Ziua Limbii Române. Numai citind articolele-program tipărite în momentele grele traversate de publicații fruntașe precum „Limba Română” se poate aprecia fără exces de părtinire importanța crezului în vigoare formativă și regenerativă a limbii.

Nu este întâmplător că limba română din presa moldovenească pare a avea o mai mare curăție decât limba multor gazete românești. Acolo, oamenii mai cred, probabil, că limba este o casă a spiritului și că mănjirea cuvântului înseamnă, implicit, o murdărire a ființei. Nu am altă interpretare mai adecvată pentru a semnala că în publicațiile culturale redutabile din Basarabia – „Lim-

ba Română”, „Contrafort”, „Semn” – prețuirea față de limba în care se înveșmântează gândurile se manifestă, între altele, prin grija și veghea de a nu tipări orice și oricum.

Un alt aspect care merită menționat este că suflul românesc (dar nu cel exacerbant tezis și îngust naționalist) care animă cele mai importante publicații tipărite în Moldova stă parcă sub semnul răspunderii pe care oamenii o au față de limbă.

Ca și alte publicații din spațiul cuprins între Prut și Nistru, revista „Limba Română” a îndeplinit și continuă să îndeplinească roluri care, în chip obișnuit, sunt asigurate prin alte canale și instituții. În primul rând, revista împlinește funcția de formator și păstrător de conștiință cultural-lingvistică. Circulația ei în toate instituțiile de educație din Basarabia contribuie activ la impunerea normei literare românești. Prestigiul colectivelor editoriale și redacționale este dovedit de prezența, în paginile publicației, a unor nume foarte cunoscute ale lingvisticii și culturii din România, prea multe pentru a le înșira în spațiul restrâns al micii prezentări de față.

În al doilea rând, revista și-a asumat, prin titlu și prin politica editorială, o fațășă apropiere de spiritul trainic al culturii românești și nu s-a lăsat intimidată sau supusă de energiile și presiunile ideologice de gardă veche și de tristă amintire. Este binecunoscută lupta împotriva denumirii de „limbă moldovenească”. În paginile revistei au fost publicate articole, unele foarte critice, împotriva deciziei de a pune în Constituția statului sintagma cu pricina. La fel de aspru au fost judecate și încercările, unele de-a dreptul ridicole, de a alcătui dicționare bilingve, moldovenești-românești, arătându-se în repetate rânduri că prejudiciile aduse limbii sunt, în esență, lezări ale identității și conștiinței vorbitorilor ei. Departe de a se fi încheiat, starea de tensiune (atât lingvistică, cât și de alte feluri) care persistă în vertijul din Republica Moldova este expresia unor frământări prin care lumea nouă trebuie să treacă pentru a se rostui față de cea veche. Nu știm către ce zări își va așeza fața societatea moldovenească, dar, în orice caz, în destinul limbii române vorbite în Basarabia lumina a încetat să mai bată dinspre răsărit. Această stare de fapt este, din punctul meu de vedere, una din cele mai prețioase victorii obținute de oamenii de carte și cu carte împotriva vitregiilor care ar fi pus limba și istoria ei pe un cu totul alt făgaș.

Nu în ultimul rând, revista este o vrednică transmițătoare a unei sinteze culturale. Dacă adăugăm acestui spirit de sinteză și demnitatea de a scrie românește, nu greșim și nici nu exagerăm dacă arătăm că limba română este la ea acasă în paginile revistei „Limba Română”.

Cristinel MUNTEANU

Revista „Limba Română” din Chișinău – un nucleu al românismului autentic

C.M. – dr. în filologie (magna cum laude) al Universității „Al. I. Cuza”, Iași, lector la Universitatea „Constantin Brâncoveanu” din Pitești, Filiala Brăila. A publicat *Sinonimia frazeologică în limba română din perspectiva lingvisticii integrale* (2007), *Fundamente ale comunicării* (2007, în colaborare), *Tehnici de redactare în comunicare* (2008, în colaborare), *Discursul repetat între alteritate și creativitate* (Institutul European, 2008, ca editor) și *Tobias Peucer, De relationibus novellis / Despre relațiile jurnalistice* [Leipzig, 1690 – prima teză de doctorat din lume dedicată jurnalismului] (2008, ca editor).

1. Pentru a evidenția mai bine ceea ce mi-am propus să arăt, mă voi servi, dintru început, de o analogie [din] lingvistică. De obicei, pentru a lumina anumite aspecte ale limbii, apelăm la alte obiecte sau fenomene ale realității cu care o comparăm. Cu această ocazie însă, în sprijinul ideii pe care o voi dezvolta – dată fiind și importanța limbii naționale pentru chestiunea vizată –, aș dori să procedez invers: să compar *altceva* cu limba în devenirea ei, pornind de la o teorie lingvistică. Este vorba de așa-numita „teorie a ariilor” susținută de lingvistul italian Matteo Bartoli, în 1925, care se referea, printre altele, și la *norma ariilor laterale*, definite astfel: „Vor fi numite arii laterale, de pildă, Iberia și Dacia în raport cu Galia Transalpină și Italia, iar acestea două vor fi chemate arii de mijloc”¹. Și demonstra că, în general, cu privire la păstrarea faptelor de limbă mai vechi, ariile laterale (și, de altfel, și ariile izolate) sunt mai conservatoare decât zonele centrale². Sextil Pușcariu explică acest proces în maniera sa metaforică, de mare dascăl:

„Răspândirea unui fenomen de limbă a fost asemănată cu cercurile din ce în ce mai mari ce se formează pe luciul unei ape în care arunci o pietricică. Hărțile atlaselor lingvistice ne sugerează mai degrabă altă imagine. Inovațiile se propagă așa cum se revarsă o apă ce iese din matca ei, inundând împrejurimea. Cât timp terenul e uscat,

ochiul nu distinge micile deosebiri de nivel; abia când e inundat, vezi cum apa urmează curbe ce-ți par capricioase, lăsând din loc în loc ostroave neacoperite de apă”³.

Despre arii laterale și ținuturi izolate conservatoare se poate vorbi atât la nivelul întregii ROMÂNII (al întregului spațiu romanizat), cât și la nivelul fiecărei zone romanice în parte (Iberia, Dacia, Galia, Italia). Pușcariu dovedește acest lucru, dând exemplul latinescului *arena* „nisip”, care în România s-a păstrat ca *arină*, iar în Spania ca *arena*, cu aceeași semnificație, în timp ce în Franța și în Italia sinonimul latinesc *sabulum*, mai puțin arhaic, a dat corespondentele romanice *sable*, respectiv *sabbio*. Același fenomen s-a petrecut și pe teritoriul României: doar la periferia nordică a țării s-a păstrat vechiul *arină* (cu varianta *anină*), în centru impunându-se *nisip*, de origine slavă, și, pe porțiuni mai restrânse, *homoc*, de proveniență maghiară.

Teoria ariilor (în special conceptul de „normă a ariilor laterale”) a fost considerată folositoare, bunăoară, și pentru folcloriști. Utilizând-o ca argument, unii au încercat să demonstreze că balada *Miorița* s-a născut în nordul Transilvaniei⁴.

Voi face apel la teoria respectivă, dar dintr-o optică figurată, pentru a sugera că românismul s-a cam „subțiat” (geografic vorbind) prin părțile din centru, rezistând într-o formă autentică mai curând în unele arii laterale sau izolate.

2. Putem afirma, în consecință, fără teama de a greși, că pe harta românismului, la Chișinău, în jurul dlui Alexandru Bantoș și prin oameni ca Domnia Sa, supraviețuiește un nucleu tare, o zonă ce conservă românismul autentic. Un loc în care limba română este „ținută la icoană” și este considerată încă „atributul esențial al identității naționale”, un loc în care Eminescu are valoare absolută de simbol, un loc în care numele lui Ștefan cel Mare este rostit cu emoție, un loc în care unii oameni, din categoria acelor care „durează catedrale” (cum s-a spus și despre regretatul Dumitru Irimia), se luptă – cu un curaj nebun sau de neînțeles pentru alții – să-și păstreze / să ne păstreze valorile esențiale, să le cultive și să le promoveze. Sunt lucruri care, de la o vreme și mult prea des, în România au ajuns să fie ignorate, minimalizate ori, și mai grav, batjocorite.

3. Domnul Al. Bantoș și cei din preajma sa ne reamintesc ce înseamnă să fii român. Dar ce înseamnă *a fi român*? Ce înseamnă cuvântul *român*? Dincolo de sensul de bază, care indică apartenența la o anumită comunitate idiomatică – așadar, determinată istoric –, dicționarele noastre (DEX, MDA etc.) înregistrează și alte semnificații ale termenului. *Român* mai înseamnă și „creștin

(ortodox)”, și „țaran” (în sensul de „iobag”), dar și „bărbat” (inclusiv „soț”), și, mai ales, „om în general”.

3.1. Cum se explică ultima semnificație, aceea de „om în general”? Ei bine, explicațiile sunt de natură lingvistică și putem extrage și în această privință (ca în atâtea altele) o idee din înțelepciunea pe care, cu generozitate coplesitoare, ne-a împărtășit-o Eugeniu Coșeriu.

„În multe limbi, sunt socotiți și numiți «vorbitori» numai cei care *vorbesc* limba respectivă, adică numai cei care *știi să vorbească*, iar cei care *nu vorbesc* limba sunt «nevorbitorii», sunt «mușii», cei care *bolborosesc*, sunt «barbarii». [...] Și, când se spune despre acești vorbitori că sunt oameni, cum se spune, de exemplu, în limbile bantu, se spune, în realitate, tocmai că *bantu* înseamnă «oamenii» pur și simplu, ceilalți sunt «neoamenii». Se face, deci, această identificare între limbaj în general și o limbă, ceea ce înseamnă nu numai că limbajul – ceea ce știm cu toții – se prezintă în mod necesar sub formă de limbă, ci că fiecare din aceste limbi este pentru vorbitorii ei – și pentru vorbitori, în general – limbajul pur și simplu, modul în care această comunitate a interpretat lumea și o oferă ca lume universală tuturor celorlalte comunități”⁵.

Tot cu ajutorul lui Coșeriu înțelegem cum trebuie interpretată corect o „anecdotală” care circulă prin manualele de (sau introducerile în) lingvistică⁶, amuzându-i pe unii, dar fără să fie însoțită de o explicație justă (adică, de „poanta” ei). Se povestește că marele romanist Hugo Schuchardt ar fi intrat în vorbă, la un pahar de vin, într-o cârciumă, cu un țaran italian care, auzind că domnul din fața sa știa multe limbi, i-a cerut să-i spună cum se zice la „pahar” în cutare sau cutare limbă. Aflând răspunsurile, țaranul a replicat: „Ma quello che è, è un *bicchiere!*” („Dar ceea ce e [de fapt], e un pahar!”). Care este însă sensul grav și profund al acestei istorioare? Coșeriu ne lămurește în felul următor: „...se înțelege că celelalte limbi, limbile străine, pentru vorbitorul naiv, sunt numai nomenclaturi, mai mult sau mai puțin arbitrare, și că limba adevărată, limba care corespunde esenței lucrurilor este limba proprie, națională”⁷.

Abia acum pricepem de ce, din nume propriu, *român*⁸ ajunge nume comun exprimând esența, adică universalul. Și cum este *omul în general*, adică (mai corect spus) *omul universal*? Este *așa cum trebuie să fie*, are *numai calități*. Și în momentul în care treci – ca aspirație sau ca ideal al vorbitorului obișnuit – dincolo de determinarea istorică (nemaicontând cum am caracterizat noi, mai mult sau mai puțin obiectivi, propriul neam, firea acestuia, sau cum au făcut-o și alții, inventariindu-ne și defectele), ei bine, în acel moment, orice om cu calități, orice om ajuns „cum trebuie să fie” (ori „cumsecade”, cum ar zice Sadoveanu⁹), indiferent de originea sa etnică, poate fi numit *român*. Și,

într-adevăr, cunoaștem cazuri de străini care au devenit și s-au dovedit mai români decât mulți români¹⁰. Se înțelege că mă refer, în acest context, la Ion Dumeniuk.

3.2. Cândva, li se recunoștea românilor, ca virtute specifică, și curajul sau vitejia. Calitatea aceasta mai supraviețuiește pe alocuri, în sufletele unor români adevărați, cum este și Alexandru Bantoș, care a lucrat și lucrează neînfricat, neabătut, pentru a le da și altora să bea din fântâna adevărului¹¹. Din acest motiv, ne putem întreba, cu temeii: Va fi avut oare, vreodată, și cuvântul *român* sensul de „viteaz”? Se pare că da.

Voi încerca să ofer argumente pentru a ilustra tocmai calitatea aceasta a curajului, așa cum se prezintă ea în conștiința simplului vorbitor, întrucât – veți vedea imediat – *român* înseamnă și „viteaz”, după cum orice viteaz poate fi socotit *român*. Am ales exemple din literatură, deoarece literatura veritabilă, ca și limbajul, exprimă esența, fiind – cum îi plăcea lui Coșeriu să o definească – aprehensiunea (sau intuiția) universalului în faptul concret. Și m-am oprit la un singur moment istoric, dar emblematic pentru români, Războiul de Independență de la 1877 și la modul în care o anumită stare de spirit generată de acesta a fost reflectată în conștiința românilor și, ca atare, și în literatură.

Imortalizând artistic clipele în care, prin lupte crâncene, românii au dovedit lumii întregi un eroism incredibil, Vasile Alecsandri exclama în poezia *Odă ostașilor români* (scrisă chiar în acel an): „Mi-am văzut visul cu ochii, de-acum pot să mor ferice! / Astăzi lumea ne cunoaște: *Român zice, Viteaz zice.*” Iată cum *român*, sub presiunea contextului istoric, ajunge sinonim cu *viteaz*!

Să vedem dacă se poate și invers, dacă *viteaz* este totuna cu *român*. Cred că Emil Gârleanu, în scurta narațiune *Un viteaz* [publicată în 1908]¹², surprinde tocmai acest aspect. Într-o înclăștare armată, din timpul războiului amintit, un foarte tânăr ofițer turc (un „bașbuzuc”) rezistă eroic, de unul singur, în fața călărașilor români. Dovedește o îndârjire și o pricepere ieșite din comun, luptând atât cu hamgerul, cât și cu revolverul. În cele din urmă, pentru a nu fi prins de români, își ucide calul, iar acesta, în cădere, îl strivește și pe el, omorându-l pe loc. Vitejia lui reușește să stârnească admirația românilor într-o așa măsură, încât unul dintre cei răniți în confruntare, sângerând încă, „își scăpă gândul printre dinți: – Strașnic *român* [subl. aut. – E.G.], măi băieți, mă!...”

Este uimitor (și totuși explicabil) cum, în fața unei calități atât de prețuite (fie că-i zicem *curaj* sau *vitejie*, fie că o numim *bărbăție*), celelalte semnificații ale cuvântului *român* se anulează și nu mai contează că cineva este, din punct de vedere etnic, turc, și nu român, că îți este (chiar prin tradiție) dușman, și nu

prieten, că este musulman, și nu creștin ortodox... Pentru omul simplu, plecat de acasă pe front, tânărul ofițer turc capătă, într-o străfulgerare involuntară a gândului, dimensiunea omului așa cum trebuie să fie, ca întruchipare a curajului și a demnității. Dacă echivalența *Român = Viteaz*, stabilită de Alecsandri, poate părea un artificiu poetic, un „ocazionalism”, nu cred că se poate afirma același lucru despre semnificația intuită și subliniată de Gârleanu.

4. Am început cu o analogie luată din lingvistică. Aș încheia într-o manieră similară. Un învățat german, Ernst Gamillscheg, într-o lucrare publicată în 1940, *Über die herkunft der Rumänen*, plecând tot de la realitatea înfățișată de atlasele lingvistice, identifica pe teritoriul patriei noastre anumite nuclee¹³ de romanitate („vetre lingvistice”, cum le-a numit imediat după aceea Emil Petrovici) de unde s-au extins ulterior, și în celelalte zone, limba română și românismul. Unii i-au dat dreptate savantului în cauză, alții l-au contrazis. Nu acest aspect interesează aici. Pornind de la o asemenea imagine, la ceas aniversar, țin să îi urez revistei „Limba română” din Chișinău viață lungă și rodnică! Iar inimoșilor săi slujitori le doresc să păstreze neobosiți tăria acestui nucleu, pentru a transmite în continuare românilor de peste tot razele românismului curat și autentic.

Note ■ ¹ Matteo Bartoli, *Introduzione alla neolingvistica* (1925), în Lucia Wald și Nadia Anghelescu (redactori responsabili), *Teorie și metodă în lingvistica din secolul al XIX-lea și de la începutul secolului al XX-lea. Texte comentate*, Universitatea din București, 1984, p. 177-184 (citatul, la p. 179).

² Eugeniu Coșeriu, în studiul *Geografia lingvistică*, a oferit exemple suplimentare și convingătoare în acest sens. Astfel, formele spaniole (*hermoso, mesa, hervir, entonces, día, más*) și cele românești (*frumos, masă, a fierbe, atunci, zi, mai*), provenind din cuvintele latinești *formosus, mensa, fervere, tunc, dies, magis*, sunt mai vechi decât corespondentele franceze (*beau, table, bouillir, alors, jour, plus*) și italiene (*bello, tavola, bollire, allora, giorno, più*), care provin din lat. *bellus, tabula, bullire, illa hora, diurnus, plus* (vezi Eugen Coșeriu, *Lingvistică din perspectivă spațială și antropologică. Trei studii*, Cu o prefață de Silviu Berejan și un punct de vedere editorial de Stelian Dumistrăcel, Editura Știința, Chișinău, 1994, p. 67-68).

³ Sextil Pușcariu, *Limba română. Privire generală* [1940], vol. I, Editura Minerva, București, 1976, p. 209.

⁴ Vezi o dare de seamă în această privință la Dorin Ștef, *Miorița s-a născut în nordul Transilvaniei*, în „Memoria ethnologica”, nr. 21-23 (anul VII), ianuarie-iunie 2007, p. 2099-2101.

⁵ Eugen[iu] Coșeriu, *Unitate lingvistică – unitate națională*, în Eugeniu Coșeriu, *Prelegeri și conferințe (1992-1993)*, ca supliment al publicației „Anuar de lingvistică și istorie literară”, T. XXXIII, 1992-1993, Seria A, Lingvistică, Iași, 1994, p. 183.

⁶ Vezi, de pildă, Al. Graur, *Lingvistica pe înțelesul tuturor*, Editura Enciclopedică Română, București, 1972, p. 5-6.

⁷ E. Coșeriu, *op. cit.*, p. 184.

⁸ Dacă s-ar aplica și la noi o regulă pe care o găsim în ortografia altor limbi, ar trebui să scriem, firesc, cu majusculă Român (și German, Francez, Rus etc.).

⁹ Vorbele lui Sadoveanu (puse în gura unui personaj ce-i dă sfaturi unui tânăr) ilustrează o deontologie universală: „Fă-te și tu ce-i putea, dar mai ales *un om cumsecade* să te faci” (*La noi în Viișoara*). Consider că această *cumsecădenie* ori acest *a fi cum-se-cade* trebuie interpretat drept „a fi cum trebuie, a fi cum este necesar să fie”.

¹⁰ După cum – în direcție inversă – și unii români au reușit să-și asume pe deplin identitatea altor popoare. Excepționala poezie a lui Eugeniu Coșeriu, *Sângele nostru*, este, în această privință, revelatorie, de aceea ne permitem să o cităm aici în întregime: „Din sângele nostru / s-au hrănit câteva popoare. / Din sângele nostru / s-au născut / poeți și cărturari ruși. / Mai ruși decât rușii. / Din sângele nostru / s-au născut / voievozi și regi maghiari, / hatmani de cazaci, / fruntași albanezi, / fruntași sârbi, / fruntași chirghizi. / Din sângele nostru / s-au născut / cărmuitori, / eroi și vlădici greci. / Mai greci decât grecii. / Dar să nu vă temeți! / Nu vă cerem să ni-l dați înapoi / – sângele / pe care vi l-am dăruit / la nord și la sud de Dunăre! / Vă rugăm numai să nu ni-l cereți / Și pe cel / pe care îl mai avem. / Lăsați-ne și nouă măcar câteva picături / ca să ne putem înfățișa cu ele / ca noi înșine / la judecata de apoi.”

¹¹ Că virtutea respectivă este tot mai rară o confirmă, cu amărăciune, și Alexandru Bantș într-un interviu (*Am cultivat mituri false, care nu pun preț pe demnitate și curaj*, în „Limba română”, nr. 9-10/2010).

¹² În Emil Gârleanu, *Scrieri alese*, vol. II, Editura pentru Literatură, București, 1963, p. 16-19.

¹³ În germană autorul folosea termenul *Kerngebiet* „sâmbure”.

Mihail Gh. CIBOTARU

Lumină din lumina sufletului

M.Gh.C. – prozator, publicist, dramaturg și om politic. Ministru al Culturii (1994-1997). Redactor-șef al revistei „Moldova” (1975-2005) și al revistei „Luceafărul” (1999-2003).

Autor al mai multor volume, între care *Cu legea pre lege călcând* (1991), *Eclipsa* (2005), *Ministru poți să și nu fii* (2007), *Ispite teatrale* (2007), *Sârjoaca* (2008). Membru al Uniunii Scriitorilor și al Uniunii Jurnaliștilor din Republica Moldova.

Aproape fiecare aniversare poate fi banalizată prin rostirea unor adevăruri deloc exagerate. Pe de o parte, acele adevăruri spălate de scurgerea timpului ar putea să nu mai pară unora atât de importante și lucrul este firesc. Pe de altă parte, dacă rămân totuși actuale, unora le zgârie nu numai urechea, ci și ambiția, orgoliul. Orice am spune, lucrurile pot fi interpretate în dublu sens. Mă voi referi totuși la niște adevăruri, în convingerea mea, nealterate de scurgerea timpului, zicând că revista „Limba Română” reprezintă „lumină din lumina sufletelor”. Nu exagerez deloc, or, „Limba Română” s-a născut, a luat ființă, am ploare anume din lumina unor suflete. Și dacă nu s-a stins până acum, ci, dimpotrivă, s-a maturizat, și-a tot sporit și valoarea, și vrednicia, faptul se datorează calității acelei lumini din care a izvorât. Trecută prin multe încercări de vântoaițele haine, care râvneau cu tot dinadinsul s-o spulbere în cele patru zări, lumina „Limbii Române” a zăcut latent, pentru a răbufni la momentul oportun cu o forță nebănuită, dar atât de necesară clipei și scopului. Abandonând alegoria în favoarea realității, voi face apel la două exemple pentru a-mi justifica punctul de vedere, unul – excerptat cu ani în urmă dintr-o corespondență, semnată de un jurnalist american, celălalt – văzut și trăit personal.

Autorul amintitei corespondențe recurgea la un argument sugestiv: dacă vrei să afli prețul adevărat al unui obiect, scoate-l din uz, socoate-l inexistent. Drept exemplu aducea curentul electric, această miraculoasă energie indispensabilă precum aerul, dar căreia nu-i apreciem importanța

decât atunci când ne lipsește. Imaginându-și că nu mai există electricitate, autorul a constatat o realitate tristă: dimineața ceaiul de pe plita electrică e rece, ca și plita; cele zece etaje le cobori alergând pe scări – ascensorul își continuă somnul; troleibuzele, tramvaiele zac înțepenite acolo unde le-a prins momentul; pe la intersecții – mare harababură: semafoarele sunt oarbe... Numai astfel a putut fi conștientizată utilitatea adevărată a electricității...

Al doilea exemplu e o simplă amintire din copilărie, datând din vremea războiului. Lipsă de săpun, de caiete, de manuale. Dar și de ceea ce ce omul se folosea zilnic fără a acorda mare atenție. Vorba e de simplele cutii cu chibrituri. Devenise o obișnuință împrumutul de jărat. Parcă o văd pe bunică-mea, odihneasc-o Domnul în pace, cum aducea într-o străchinică de ceramică, acoperită cu un funduț de lemn, jărat de la vecina noastră, mătușa Olea. Nu știu – acum mă gândesc – gospodina ar fi putut avea o rezervă anumită de chibrituri. Sau poate moș Vasile, gospodarul, o fi avut amnar care scotea scânteie din cremene. Poate... Dar atunci ne miram cu toții cum de ține peste noapte focul viu în sobă? Iarna mai merge, pui tizic și el mocnește toată noaptea și nu permite gerului să deie buzna prin hogeag. Dar vara...

Oricum, ne mira grija gospodarilor de a păstra „focul în vatră”, dăruindu-l cu generozitate tuturor...

Am citat aceste două exemple disparate, deoarece voi reveni la semnificația lor într-un alt context.

Revista „Limba Română” la un popas de tânăr jubileu... Involuntar, gândul mă duce la acele evenimente de mare început și, mai ales, de mare entuziasm și speranță. Îmi amintesc de presa acelor ani: revista „Nistru” devenită „Basarabia”, „Literatura și Arta”, „Moldova Suverană”, revistele „Moldova”, „Columna”, alte publicații cu respirație surprinzător de curajoasă pentru contextul politic de atunci, de manifestările din centrul capitalei, de la Uniunea Scriitorilor, de pe Aleea Clasicilor, din Valea Morilor...

Pe fundalul aceluia peisaj, apariția revistei „Limba Română” și, mai târziu, a Casei Limbii Române a fost o adevărată explozie. Lumina celor două evenimente naționale reprezenta, cel puțin în viziunea mea, o apoteoză a surprinzătoarei mișcări de trezire a conștiinței naționale. Îmi dau prea bine seama că nu puțini dintre eventualii cititori ai acestor rânduri vor recepta sceptic și chiar cu zâmbet ironic spusele noastre, dar acesta este adevărul. Reieșind, bineînțeles, dintr-o tristă convingere conturată pe parcursul anilor de anumite realități, proprii, din păcate, nouă, basarabenilor..., dar poate și întregului neam, trebuie să constat că deseori dăm prea ușor uitării evenimente, lucruri,

fapte, valori care nu merită această atitudine. Dar și mai adesea ne facem că uităm...

Cum am reacționat noi, cei de umpleam Piața Marii Adunări Naționale în timpul manifestărilor de protest, atunci când ne-am pomenit fără revistele care au contribuit la deșteptarea și consolidarea conștiinței naționale – „Basarabia”, „Columna”, „Moldova” (aceasta barem a reînviat, spre bucuria noastră), fără alte publicații de prestigiu. Am tăcut... Ba mai mult – am ezitat a ne uni în jurul celei care, depășind obstacolele și înfruntând dificultăți de tot felul, inclusiv financiare, a mers înainte! Mă refer la revista „Limba Română”, care a constituit și constituie un for de cultură și demnitate națională.

Lumina pe care o emană publicația s-a născut din acei tăciuni acoperiți de spuza vremilor, pe care mașinăria ideologică ostilă nu a putut să-i stingă, răzbind spre a reaprinde rugurile...

Mă gândesc la acei „tăciuni” și la acea „spuză” ocrotitoare. De când s-au iscat? Prin câte au avut a trece? Decenii? Secole? Milenii? Cred că acest miraculos jărativ dăinuia latent în ființa noastră. Altfel cum ar fi putut să se perpetueze din generație în generație, din secol în secol, fără să se stingă, răbufnind la momentul necesar.

Dar pentru aceasta e nevoie să se găsească cineva să potrivească tăciunii spuziți și să le poarte atent de grijă...

Aici vroiam să ajung – la salahorii entuziaști, care au știut să reaprindă lumina în condiții precare și tot în astfel de condiții s-o ocrotească și s-o sporească. Lumină izvorâtă din propria lumină. Din propria trudă. Din sentimentul măreț pe care noi îl numim patriotism.

Aș putea cita mai multe nume. Dar e suficient să-l numesc pe mentorul acestei reviste Al. Bantș, dăruit cu har, dar și cu optimism, gata să înfrunte vânturi reci și chiar vijelii amenințătoare.

În încheiere, voi reveni la exemplul utilizat de jurnalistul american. Să ne imaginăm pentru o clipă că, în tristul „peisaj” al presei literare, istorice, lingvistice, culturale de la noi, prestigioasa noastră publicație națională „Limba Română” nu ar mai exista... Cum ne-am simți? Am continua, oare, să fim indiferenți? N-am simți atunci înfiorătorul pericol că „focul din vatră”, perpetuat în noi de milenii, s-ar stinge, s-ar acoperi cu spuză? Și dacă, ferească sfântul, se abate o furtună blestemată și îl spulberă în cele patru zări pustiitoare?...

Nicolae MĂTCAȘ

Salahorind la cetatea limbii române

N.M. – filolog, lingvist, prof. univ., publicist, traducător, om de stat. Membru al Uniunii Scriitorilor din România și din Republica Moldova și al Uniunii Jurnaliștilor din Moldova. Autor și coautor, redactor și corector a peste 30 de manuale, elaborări metodice și alte ediții didactice și a peste 250 de articole și studii. Semnează în 2010 volumul *Calvarul limbii române din Basarabia*, 552 p., editat de Casa Limbii Române „Nichita Stănescu”. Ministru al Științei și Învățământului din Republica Moldova (1990-1994). Fondator al revistei „Limba Română”.

Profesorul Nicolae Mățcaș a scris acest articol acum un an, cu prilejul unui popas aniversar al colegului nostru Alexandru Bantoș. Menționăm că în preajma și după ziua sa de naștere, 23 iunie 2010, redacția a primit și alte texte omagiale, între care cele purtând semnătura domnilor Adrian Dinu Rachieru, Theodor Codreanu, Iulian Filip, Constantin Șchiopu ș.a. Atunci nu s-a pus în discuție publicarea lor, întrucât cel „vizat” considera că „nu a venit încă ora bilanțului”. Iată că între timp revista noastră, condusă practic de la fondare de către actualul redactor-șef, a împlinit două decenii de apariție neîntreruptă, motiv care ne-a determinat să revenim la articolele aflate în portofoliul redacției. De această dată, am reușit să obținem „undă verde” pentru textul de față, „deoarece dezvăluie aspecte mai puțin cunoscute din existența și experiența «Limbii Române»”. Încredințăm, așadar, cititorului rândurile înșirate cu emoție și nostalgie de către profesorul Nicolae Mățcaș, unul dintre ctitorii publicației, despre atmosfera și dificultățile ce au însoțit pe parcursul a două decenii o revistă cu blazon distinct în peisajul instituțiilor naționale de cultură.

L.R.

Deși mai călcasem până atunci pragul revistei „Moldova” și cred că ne și știam din vedere, am făcut propriu-zis cunoștință cu Alexandru Bantoș personal prin octombrie 1989. Aveam un sentiment de mândrie neafișată pentru publicația care, sovietizată și cenzurată, ne scotea totuși numele în lume. Chiar genericul „De la Naslavcea la Giurgulești” îmi susținea acest sentiment în condițiile în care lumea de la noi nu putea pronunța africațele *ge, gi*, preluând pronunția rusească („binefă-

cătoare”!) *Djurđjulești* sau, mai „moldovenizată” (!), *Jiurjiulești*. Un tânăr chipeș, cum se spune, fără mustață, îmbrăcat în costum la patru ace, cu cravată, ceea ce nu se prea practică printre jurnaliștii aflați mereu în treabă și veșnic grăbiți, cu părul vâlvoi, cu o privire care părea să te străpungă aproape ostentativ, mi se prezentă dezinvolt [cu formulele de rigoare pentru asemenea cazuri („Domnule profesor, mă numesc Alexandru Bantoș, sunt de la revista «Moldova». Vă cunosc de la ședințele Comisiei Interdepartamentale, din presă și de la Televiziune, unde colaborați cu fostul meu profesor Ion Dumeniuk” etc.)] și îmi solicită un interviu. De când mă știu am emoții în fața cuvântului tipărit, dar și un respect aparte față de munca scriitorului și a jurnalistului, care trebuie să-și câștige într-un mod neordinar bucățița de pâine. Curajul tânărului de a mă aborda direct mă intrigă, iar faptul că reprezenta, în plus, o revistă prestigioasă atunci mă făcu să accept imediat propunerea și să purcedem la treabă. Jurnalistul avea avantajul de a-și fi formulat întrebările din timp, sobru și succint; interviuatul, care mai era și filolog pe deasupra, având cusurul de a vorbi fără a putea fi oprit, – dezavantajul de a transpira ca la examen fără niciun temei în fața reportofonului fără sufler și simțire și de a devia mereu de la subiect prin hățiturile detaliilor, care îi păreau la fel de importante ca și tema abordată. Ce va fi făcut tânărul jurnalist cu materialul înregistrat, cât se va fi chinuit să-l reducă și ca volum, și ca poliloghie, numai el știe. Atâta țin minte, că interviul cu titlul corespunzător euforiei generale de după aprobarea legislației lingvistice din 31 august 1989, dar și stării de neliniște a subsemnatului în legătură cu problemele care urmau să fie soluționate pentru repunerea în toate funcțiile sociale a limbii materne (*Izbânda și răspântia graiului*), a apărut în nr. 12/1989 al revistei „Moldova”, periat și subțiat, turnat în tipare de vorbire care îmi venea să cred că îmi aparțin. M-am convins o dată în plus că un jurnalist cu har este ca și un actor miruit cu talent de Cel de Sus: se poate transfigura în comportamentul, modul de gândire și de exprimare ale personajului pe care îl întruchipează.

Ajuns, în iunie 1990, la pupitrul Ministerului Științei și Învățământului, prins în vârtoarea acțiunilor de revenire la valorile naționale și de accedea la schimbările produse în sistemele de învățământ din România și din Europa, îmi revenea și sarcina de a invita redacțiile revistelor de sub tutela ministerului („Columna”, viitoarele „Limba Română”, „Făclia”, „Noi”, „Alunelul”, „Florile dalbe”) și a le propune să-și schimbe orientarea (unele chiar și titlurile ideologizate: „Scânteia leninistă”, „Tânărul leninist”) spre noua mentalitate și noile perspective, chemându-le să promoveze esența reformelor la care ne angajasem. Eram indignat de faptul că redactorul revistei „Limba noastră” (titlu relativ proaspăt pentru cunoscuta „Limba și literatura moldovenească în școală”), în loc să-i ajute pe profesorii de limbă și literatură cu materiale care să conțină

2010, Casa Limbii Române. Nicolae Mătcaș și Alexandru Bantoiș

analiza operelor artistice din patrimoniul general românesc pe care urmau să le predea elevilor în școală, dar pe care (opere) nu le studiaseră, în virtutea condițiilor vitrege cunoscute, la facultate, o transformase într-o tribună personală de răfuială cu oamenii de litere neagreați sau cu adversarii de idei. Îi propusesem colegului de luptă pentru limbă și alfabet Ion Dumeniuk să preia conducerea revistei. Acceptă, nu înainte de a-mi înainta două condiții: 1) de a schimba componența redacției și a colegiului, formând o echipă nouă pe propria răspundere; 2) schimbarea titlului revistei din „Limba noastră” în „Limba Română”. Prima condiție am acceptat-o din mers. În suflet, îmi plăcea și cea de-a doua, dar am încercat să-i reproșez că o revistă cu titlu similar apare de mai multă vreme în România. „Da, Nicolae, e adevărat, însă românul din Țară știe ce limbă vorbește, pe când aici, la noi, acest titlu poartă o semnificație dublă: revista are menirea, pe de o parte, să-l convingă pe orice basarabean, mai cu seamă acum, când am revenit la grafia latină, că limba din Basarabia e aceeași ca și cea din România și că ea trebuie vorbită la fel de îngrijit, pe de altă parte, să-l facă să conștientizeze că, vorbind aceeași limbă, având aceeași literatură, cultură, istorie, este și el român”. Argument imbatabil, mi-am zis, și l-am felicitat pe noul redactor. Într-o discuție ulterioară privind strategia revistei, formatul, colegiul de redacție, eventualii colaboratori, I. Dumeniuk l-a prezentat pe fostul meu intervievator de la revista „Moldova”, Alexandru

Bantoș, în calitate de locțiitor al redactorului-șef și partener al acestuia, asigurându-mă de competențele domnului Bantoș și de perspectivele publicației.

Timpul ne-a dat dreptate (mie și lui Ion Dumeniuk) în privința capacităților profesionale și manageriale ale tânărului redactor-șef adjunct și a perspectivelor revistei „Limba Română”, care a ajuns să fie considerată de exegeți notorii precum Eugeniu Coșeriu, Nicolae Corlăteanu, Silviu Berejan, Gheorghe Mihăilă, Mioara Avram, Dumitru Irimia, Dan Mănuță, Stelian Dumistrăcel, Valeriu și Aurelia Rusu, Gheorghe Chivu, Theodor Codreanu, Adrian Dinu Rachieru, Nicolae Saramandu ș.a. drept una dintre cele mai prestigioase reviste de lingvistică și cultură din întreg arealul românesc. Primul număr apărut la începutul verii lui 1991, când glotonimul „limba română” era puțin utilizat la Chișinău. N-am să uit niciodată cu ce bucurie venise Ion Dumeniuk la minister să savureze și eu mirosul îmbătător de plumb de tipografie. Editorialul insufla cititorului încrederea că va răspândi lumina adevărului despre noi și limba noastră, contribuind la promovarea întregului patrimoniu cultural românesc. Cine vrea să se convingă dacă s-a purces imediat la realizarea programului editorial nu are decât să parcurgă sumarul primelor numere. Cu regret însă, Ion Dumeniuk s-a aflat la timona corabiei numită „Limba Română” doar până la 3 noiembrie 1992, inima profesorului încetând să bată în preajma sicriilor martirilor Doina și Ion Aldea-Teodorovici. După trecerea la cele veșnice a temerarului luptător ucrainean pentru cauza românismului în Basarabia (ucrainean mai român decât mulți români verzi de la noi), nu s-a mai discutat candidatura noului redactor-șef. Deși fără titluri și onoruri, a fost acceptat direct adjunctul, mâna dreaptă a lui Ion Dumeniuk, pentru că, la ora aceea de politică și construcție lingvistică (ca să încerc a folosi în accepție pozitivă două sintagme al căror sens fusese compromis în perioada sovietică din start chiar de cei care le lansaseră), la conducerea revistei valorau nu toga sau toca de doctor honoris causa, ci competența, capacitățile de organizare, elanul, curajul și, nu în ultimul rând, patriotismul, devotamentul față de cauza asumată. Redactori onorifici avem și la alte publicații; redactori fără orgolii și vanități, care să știe și să poată să organizeze colectivul și să muncească de rând cu colegii, mai puțini. Bantoș le avea și le are pe toate.

Profesionist autentic și om de caracter, onest, sincer, intransigent și intolerant față de lucrul făcut de mântuială sau față de comportamentul dubios, patriot, având norocul să lucreze ceva timp la revistă și la Departamentul de Stat al Limbilor în preajma lui Ion Dumeniuk, Alexandru Bantoș n-a putut să nu-și mențină aceste calități native sau educate în familie, fără a fi tentat să preia și altele, remarcabile, de la mentorul său spiritual, pe care literalmente îl venerază: spirit combativ, exigență maximă, cultura relațiilor de comunicare, capacitatea de a alege echipa și de a educa spiritul

muncii de echipă, curajul de a spune oricui adevărul în față, refuzul oricăror menajamente, detestarea minciunii, a lașității etc. Al. Bantoș a impus un ritm de lucru pe care trebuie să înveți și să reușești a-l menține: apariția numărului revistei poate întârzia numai din lipsa banilor, nicidecum din motive de randament. Scoatem numărul la timp și apoi respirăm mai larg, ne relaxăm ușor, însă... redactarea următorului număr deja a început – acesta e principiul de care se călăuzește în activitatea sa domnul redactor. Domnia Sa a dat un nou curs publicației, păstrând totuși reperatele itinerarului stabilite la fondare. Diversificând numărul rubricilor permanente, Alexandru Bantoș a extins orizontul tematic al revistei, dându-i o orientare științifică și culturală și sporindu-și astfel considerabil numărul de cititori: de la lingviștii propriu-ziși și profesorii metodiști, cu care și-a început existența, la iubitorii de literatură, de arte plastice și design, de istorie și cultură, de frumos, într-un cuvânt, la cititorul cu cele mai largi interese. E o pierdere sau un câștig? Cu tot egoismul profesional, înclin să afirm că balanța obiectivității indică spre polul câștig.

Comunicativ și delicat, domnul redactor a reușit să atragă pe parcurs în componența colegiului de redacție și în coloanele revistei personalități notorii din lumea științei, culturii, literaturii, artei din Basarabia, din Țară, de peste hotare, din diasporă, de talia lui Eugeniu Coșeriu, George Uscățescu, Nicolae Corlăteanu, Silviu Berejan, Ion Coteanu, Anatolie Ciobanu, Dennis Deletant, Valeriu Rusu, Dumitru Irimia, Stelian Dumistrăcel, Marius Sala, Gheorghe Mihăilă, Valeria Guțu-Romalo, Gheorghe Chivu, Mircea Borcilă, Solomon Marcus, Eugen Simion, Constantin Ciopraga, Dan Mănucă, Alexandru Zub, George Pruteanu, Eugen Grebenicov, Bartolomeu Valeriu Anania, Nicolae Corneanu, Alex. Ștefănescu, Dumitru Tiutiuca, Onufrie Vințeler, Rajmund Piotrowski, Andrei Eșanu, Ion Ungureanu, Mihai Cimpoi, Grigore Vieru, Vladimir Beșleagă, Vasile Vasilache, Nicolae Dabija, Spiridon Vangheli, Alexandru Lungu, Ion Ciocanu, Andrei Strâmbeanu, Vasile Romanciuc, Ion Hădărcă, Anatol Codru, Vasile Tărățeanu, Sorin Anca, Nichita Danilov, Adrian Dinu Rachieru, Gheorghe Vrabie, Tudor Zbârnea, Anatol Danilișin, Anatol Rurac, Mihai Țăruș ș.a., care au sporit, indiscutabil, prestigiul revistei chișinăuene, făcând-o cunoscută și populară în toate colțurile lumii, de la Chișinău la București, Cluj, Cernăuți, Heidelberg, Berlin, Aix-en-Provence, Madrid, Moscova, Chicago, Sidney, Honolulu...

Manager desăvârșit, caracter hotărât, optimist, stăpân pe cuvântul dat, Alexandru Bantoș a știut să țină pe linia de plutire corabia revistei în cele mai dificile condiții social-politice și financiare, inclusiv în interminabila perioadă de criză, reușind să scoată banii necesari pentru editare (și pentru retribuirea muncii unei mâini de salariați harnici) și din piatră seacă. În

toamna lui 1993 i s-a vărsat în contul revistei ultima, insuficientă necesităților reale, subvenție din fondurile Ministerului Științei și Învățământului, iar la 17.03.1994 Ministrul Mătcaș semnează cu mâna tremurândă ordinul de scoatere a revistei de sub jurisdicția ministerului, trecând-o la autogestione, nu înainte de a-l mai întreba o dată pe redactorul Bantoș: „Veți reuși să supraviețuiți singuri?”. „Vom rezista, răspunse ostășește redactorul. Împreună”. De câte ori mă tot întreb în sine: oare cum intuiuse domnul redactor că numai peste mai puțin de o lună ministrul din fața lui avea să fie demis și lăsat fără lucru, îngrădindu-i-se dreptul de a reveni în învățământul superior, căruia îi consacrase peste 30 de ani din viață, iar Domnia Sa avea să-l angajeze ca redactor la revista pe care ministrul acum șomer o fondase împreună cu Ion Dumeniuk? Astfel se face că, timp de aproape 2 ani, am lucrat sub acoperișul Casei Presei împreună, redactorul-șef și redactorul subordonat, zi de zi, de la egal la egal, în așteptarea timpurilor mai bune. Norocul nostru era că șefii de la tipografie (domnul director de atunci Vasile Lanciu, domnul inginer-șef Boris Mihalache) îl cunoșteau pe Alexandru drept om de cuvânt și ne editau de multe ori revista pe datorie, spre invidia colegilor de la alte publicații, care ne credeau plini de bani.

În 1998 Primăria municipiului Chișinău demonstrează o intuiție demnă de toată lauda a rolului pe care îl poate avea o revistă ca aceasta și proiectele promovate prin intermediul ei la educarea culturii filologice a cetățenilor, dar și la armonizarea relațiilor dintre vorbitorii de diferite limbi prin asigurarea învățării la un nivel solicitat de funcție și profesie a limbii statului. Așa se face că, având sprijinul Primăriei și al domnului primar general de atunci, Serafim Urecheanu, sub directoratul aceluiași neobosit trudnic pe ogorul vieții spirituale din republică Alexandru Bantoș, om dintr-o bucată din stirpea lui Grigore Vieru și Ion Dumeniuk, adevărat oștean al Limbii Române, străjer al românismului și al latinității de la această margine de Țară, ia ființă Casa Limbii Române „Nichita Stănescu” din Chișinău cu sediu propriu, în care se transferă și redacția revistei „Limba Română”. Ambele instituții au scopuri educative mărețe, sunt redute ale românismului în condițiile unor atacuri furibunde din partea conducerii străine de neam și a șovinilor de mare putere (noul sediu al instituției a fost incendiat și profanat), de aceea conlucrează și se completează reciproc în mod ideal. Școala Tânărului Filolog, cursuri de limba română, conferințe, simpozioane, aniversări, editare de lucrări științifice și metodice, lansări de carte, vernisaje, întâlniri cu personalități române de la noi, din Țară și de pe mapamond, comemorări etc. sunt câteva din acțiunile de anvergură ale celor două instituții nominalizate, care au lăsat urme adânci și benefice în sufletul, cugetul și memoria celor care au avut ocazia să participe la ele. În cadrul unui program de lungă durată, cu aportul direct și

substanțial al domnului director și redactor-șef Alexandru Bantoș (căutare de sponsori, alcătuirea și îngrijirea de antologii, argumentarea necesității editării, munca de redactare propriu-zisă etc.), în Biblioteca revistei „Limba Română”, sub egida acesteia, iar din 1998, și a Casei Limbii Române, au văzut lumina tiparului antologiile *Limba română este Patria mea* (1996, 2007), culegerea de interviuri *Retrospectivă necesară*, semnată de Al. Bantoș (2007), lucrările de sociolingvistică *Itinerar sociolingvistic* de Silviu Berejan (2007), *Reflecții lingvistice* de Anatol Ciobanu (2009), *Testament. Cred în izbânda limbii române* de Nicolae Corlăteanu (2010), *De la grotesc la sublim* (1995), *Român mi-e neamul, românesc mi-e graiul* (1998), *Calvarul limbii române din Basarabia* de Nicolae Mătcăș (2010) ș.a.

Alexandru Bantoș este organizatorul mai multor conferințe privind identitatea noastră etnolingvistică. Două sunt memorabile pentru timpul, locul și ecoul lor în conștiința basarabenilor aflați la răspântie de drum în ceea ce privește originea, limba, numele lor adevărat, relațiile lor cu românii din dreapta Prutului: Conferința cu genericul „Limba română este numele corect al limbii noastre”, care și-a ținut lucrările la 20-21 iunie 1995, în sala de ședințe a Parlamentului Republicii Moldova, iar a doua zi – în cea a Uniunii Scriitorilor; și Conferința „Limba – atribut esențial al unității naționale”, organizată în incinta Universității de Stat din Moldova la 1 februarie 2010. Nici dl acad. Silviu Berejan, nici subsemnatul nu erau de acord cu organizarea conferinței din 1995, pentru că, după o campanie de recuperare a identității noastre etnolingvistice din ultimii 6 ani, eram conștienți de faptul că toți, inclusiv democrat-agrarienii, știau care este numele corect al limbii noastre, însă nu voiau să-l accepte în niciun caz din considerente pur politice, termenul pentru denumirea limbii implicându-l pe cel – categoric nedorit de ei – pentru denumirea națiunii majoritare din republică. Bantoș însă, convins de Dumeniuk-rebelul că picătura sparge piatra nu prin forță, ci prin căderea deasă, ne-a mobilizat la muncă. Savanți precum Stanislav Semcinski din Kiev, Rajmund Piotrowski din Leningrad, Silviu Berejan, Anatol Ciobanu, Nicolae Mătcăș ș.a. au spus de la tribuna Parlamentului, pentru a nu știu câta oară, că suntem români și vorbim limba română. Cred că cel mai mare câștig al nostru și cel mai mare merit al colectivului redacțional al revistei „Limba Română”, dar mai cu seamă al lui Alexandru Bantoș, a fost că atunci l-am recuperat și reabilitat oficial pe academicianul Nicolae Corlăteanu, care, învingând frica și eliberându-se de sclavul din sine, i-a îndemnat pentru prima oară sincer, deschis, pe deputații noștri să înțeleagă și să nu se mai ascundă după deget în privința denumirii corecte a limbii noastre: e română și punctum! Cea de-a doua conferință, din 2010, a fost organizată nemijlocit de Al. Bantoș sub pretextul aniversării a 95-a de la nașterea a lui N. Corlăteanu și a lansării volumu-

lui *Testament*. *Cred în izbânda limbii române*. În condițiile agresiunii violente contra denumirii limbii și a vorbitorilor ei din partea conducerii voroniniste, au fost puși la zidul rușinii încă o dată răuvoitorii limbii române și ai neamului românesc, care mai încearcă să speculeze cu numele academicianului Corlăteanu, de astă dată cu adevărurile sfinte rostite în *Testamentul* său.

Oriunde – la revistă, la Casa Limbii Române, la întâlniri, la editură – Alexandru salahorește zi de zi, cu drag și cu râvnă, de dimineață până seara târziu, nesilit și neobligat, decât de propria conștiință și de împrejurări, cu aceeași dragoste și chemare interioară cu care țăranul își prelucrează pământul și via toată viața. Poate n-o să mă credeți, însă Alexandru citește fiecare rând din revistă sau din lucrările ce urmează a fi editate, meditează asupra cursivității expunerii, se oprește la vreo exprimare de care se împiedică și propune o redactare mai adecvată, nu ezită, în pofida unei cunoașteri cât se poate de subtile a limbii române, să consulte dicționarul în cazul incertitudinii, astfel încât să lase în urmă linia curată a gândirii și expresiei. Și dacă omul de la țară se bucură de roadele muncii sale abia în plină toamnă, domnul redactor-șef, țăran de la oraș, are plăcerea lucrului bine făcut după orice manifestare organizată reușit, după fiecare număr de revistă, după o simplă întâlnire cu oameni de suflet care îi împărtășesc idealurile. Atunci fruntea crispată i se descrețește, licărul îi reape în privire, norii de tristețe ascunsă se dispersează.

Dacă nu s-ar fi dat până la istovire, zi de zi, muncii la revistă, care a devenit viața lui, sunt convins că omul întreprinzător Alexandru Bantoș demult și-ar fi asigurat un mijloc de trai mai decent, devenind fie merituos și onest om de afaceri, fie, în cel mai modest caz, un bun profesor la catedra universitară de jurnalistică, cu titluri științifice pe potrița cunoștințelor și a capacităților. Dacă și-ar aduna în volum articolele risipite prin presă sau în antologii și volume colective în apărarea limbii și a numelui ei, ori dacă ar sintetiza misiunea revistei pe care o patronează în formarea și educarea spiritului identitar al basarabenilor (cred că încă nu e târziu!), ar obține pe drept binemeritul titlu de doctor în științe.

Nu știu dacă Alexandru nu se va fi săturat de noi, oaspeții nepoftiți ai revistei. Personal, când mi-e nespus de trist pe suflet, dar și când am o bucurie pe care nu am cui să o împărtășesc, îl caut pe domnul redactor. Atenția cu care te ascultă, balsamul vorbelor bine însăilate care cad tămăduitor pe rană, tonul sincer cu care îți vorbește despre durerile sale te face să fii mai blând cu cei din jur, mai puțin supărat sau înrăit pe lume, mai încrezător în triumful adevărului. Părerea mi-o împărtășește și colegul de fapte bune și de suferință comună, veșnic tânărul și dătătorul de încredere și optimism Ion Ungureanu. Casa mare și primitoare a Limbii Române „Nichita Stănescu” și redacția revistei „Limba Română”

este și casa noastră. Știi că tot la Alexandru căutau o picătură de balsam pentru sufletul lor îndurerat Ion Dumeniuk, Nicolae Corlăteanu, Silviu Berejan, Vasile Melnic, Grigore Vieru, Valeriu Rusu. Sandu poate fi fericit că, prin atenția pe care le-a acordat-o și prin respectul pe care li l-a purtat, le-a prelungit câtuși de puțin viața pe acest pământ. Chiar dacă știi că inima îi sângerează de durere la auzul numelor ființelor dragi care ne-au părăsit înainte de vreme, Alexandru poate fi mândru de faptul că anume lui, ca unui preot, înainte de plecarea la ceruri, i-au mărturisit „păcatele” nemuritori precum Ion Dumeniuk, Nicolae Corlăteanu, Silviu Berejan, Grigore Vieru, Valeriu Rusu...

Un singur cusur peste care nu pot trece cu vederea are domnul redactor: în momentele în care îi pare că ești tentat să accepți ori să tolerezi mediocritatea sau impostura, caracterul său impulsiv-intempestiv își iese din matcă. Mărturisesc că, de câteva ori, mai mult dintr-o înțelegere / interpretare greșită a celor scrise (aflându-ne departe, eu mai adesea la București, dânsul la Chișinău, colaborăm mai mult în scris), decât dintr-o divergență de principiu de opinii, acest cusur avea să ne strice prietenia. (Iată un motiv de ceartă pe care nu-l pot uita nici acum: prin 1995 îi trimit de la București un articol despre demonstrațiile studenților bucureșteni contra franțuzirii limbii române din saloanele aristocrației, din teatru, parlament etc. și din mediul urban românesc de la începutul secolului XX și despre reacția marelui istoric și profesor Nicolae Iorga la invitația studenților de a ieși la protestele din stradă, iar dânsul îl scoate din număr și – culmea! – textul se pierde irecuperabil, publicându-l, în loc, pe Președintele agrarian Mircea Snegur, care, având nevoie de simpatia electoratului, vine impardonabil de târziu cu inițiativa legislativă de a modifica articolul 13 din Constituție, după ce toți savanții de bună-credință, inclusiv Academia de Științe, le roseseră urechile deputaților cu suficiente și consistente argumente privind numele corect al limbii noastre*. Cu cât mai implacabil se scurge timpul, cu atât mai mult îmi dau seama de ce pornirea vulcanică a lui Bantș avea nevoie să fie stinsă la vreme de calmul olimpic și înțelepciunea socratică a unui Dumeniuk, Mățaș, Corlăteanu... Dar caracterul coleric al lui Sandu (cum ne plăcea să-i spunem cu dragoste între noi: mie, lui Dumeniuk, Berejan) are și o fațetă nobilă: după ce se „răcorește” și judecă la rece, dânsul găsește în sine tăria de a-și cere scuze nu numai de la un venerabil academician, reputat profesor, ci și de la o simplă secretară necăjită, pe care, în înțelegerea dumisale întârziată, ar fi obijduit-o sau ofensat-o pe nedrept.

* Deși cu regretabilă întârziere, domnul M. Snegur a fost primul conducător al Republicii Moldova care a avut curajul să rostească oficial numele adevărat al limbii și să solicite modificarea articolului 13 din Constituția Republicii Moldova, motiv ce a determinat redacția să publice mesajul care ulterior a constituit și genericul conferinței la care domnul profesor N. Mățaș s-a referit ceva mai sus (nota redacției).

Fără acest cusur, care cel mai des se transformă într-o virtute nobilă, Alexandru n-ar mai fi redactorul-șef cu pornirea sa leonină în momentele critice.

Altminteri, Alexandru Bantoș este o fire bonomă, sufletist, grijuliu, compătimitor, săritor la nevoie. De aceea îmi este simpatic. De aceea îmi este deosebit de plăcut să lucrez cu el. De aceea îmi este drag. De aceea mi-i mereu dor de el. De aceea îl și iubim cu toții.

Colegii de breaslă de la alte publicații îl suspectează că ar avea susținere „de sus” sau din umbră, că ar avea gologani pe care să-i întorci cu lopata. Ei nu pot înțelege cum de reușește să supraviețuiască în aceste zile de penurie generalizată redactorul și revista. În loc să se bucure că străjerul limbii române stă mereu de veghe pe metereze, iar revista noastră combativă – spadă și scut – face noi breșe în rândurile inamicului, promovând prin slovă și cruce sfântul adevăr despre noi și ființa noastră, ei mai că i-ar dori zile scurte. Să știe răuvoitorii și invidioșii: Alexandru Bantoș și revista nu au nici bani, nici susținere din partea guvernanților sau a căpătuților peste noapte. Ca și celelalte câteva publicații naționale, care se află de ani de zile într-o luptă continuă cu liderii antinaționali ai acestei părți de popor oropsit de la margine de Țară, într-o campanie neîntreruptă de iluminare a cetățenilor debusolați de minciună și de intimidare, revista trăiește numai grație dăruirii totale și a eforturilor manageriale ale lui Alexandru Bantoș, grație abnegației și înțelegerii din partea minunatului colectiv redacțional – Viorica-Ela Caraman, redactor-șef adjunct, Oxana Bejan, secretar general de redacție, Dorina Balmuş, redactor, Veronica Rotaru, lector, și Elena Călin, contabil-șef – și grație susținerii din partea admirabilei familii Bantoș. Fără Alexandru Bantoș îndrăgita noastră revistă demult și-ar fi dat obștescul sfârșit. Pentru a nu-i duce nicicând lipsa, pentru a ne întări în convingerea noastră că suntem stâncă și cremene în apărarea ființei naționale, să-i urăm viață lungă revistei și tinerete fără bătrânețe domnului redactor-șef.

Să sperăm că vor fi apreciate după merit eforturile depuse de neobositul slujitor pentru supraviețuirea neamului și perpetuarea neprețuitei zestre spirituale a acestuia.

În ultimul timp un nou raș de tristețe tot încearcă să-i adumbrească ostentativ chipul senin și plin de optimism. Fruntea sus, frate Alexandru! Întru mulți și fericiți ani și la fapte tot mai mari! Să nu ne temem de anii ce-au trecut, să ne temem de cei care ne mai rămân. Se spune că primii 60 trec mai greu și mai încet, iar următorii 60 tot mai ușor și mai repede. Să nu uităm că în urma noastră rămân numai faptele noastre bune. Să ne vedem și la 120 la fel de senini și de înțelepți! Mai departe, vorba domnului academician: liniște, liniște...

Montreal, 04.07.2010

Viorica-Ela CARAMAN

Intensitatea viziunii nu dăunează poemului dumneavoastră!

V.-E.C. – redactor-șef adjunct al revistei „Limba Română”, doctorandă la Institutul de Filologie al A.Ș.M., autoare a volumului de critică literară *Ante-Scriptum*, Chișinău, 2009 (Premiul Tineretului municipiului Chișinău pentru Știință și Artă, Premiul literar pentru debut al Salonului Internațional de Carte, Chișinău, 2009).
Membriu al Uniunii Scriitorilor din Moldova.

Sprijinită de Institutul Cultural Român, tradiția proaspătă a Zilelor Literaturii Române la Chișinău (ediția a doua), pe lângă prea puținele inițiative proprii ale scriitorilor români de a frecventa mediul literar basarabean, i-a adus în acest an dincoace de Prut pe Cristian Teodorescu, pe Ion Vianu, pe Radu Pavel Gheo, pe basarabeanul Emil Brumaru, pe Ion Mureșan, după ce anul trecut au venit aici cu multă deschidere Eugen Negrici, Varujan Vosganian, fiind foarte așteptată, de asemenea, Gabriela Adameșteanu. Beneficiul unor astfel de evenimente este bineînțeles inestimabil, precum imperativă este și necesitatea contactului dintre două spații românești implicate, ambele, la scări diferite și condiționate în mod diferit, în procese ce alterează straturile de temelie ale culturii naționale.

Dincolo de perspectiva îndepărtată a întâlnirilor chișinăuiene cu scriitori din România, Zilele Literaturii au prilejuit un joc poetic de excepție cu publicul, alimentând flexibilitatea receptării poeziei în limitele datelor concrete ale existenței societale. Amintind despre motanul și îngerii săi, despre mărurul înrouat de la Dolhasca, de mizerie, spital și nucul tuberculos al gazdei sale de odinioară, poetul Emil Brumaru a plasat discuția despre poezie într-o zonă aflată la granița dintre gratuit și inexprimabil, între banal și absurd sau între decență și nepermis...

Iar când, prins în mrejele unei revelații savuroase, un public foarte atent, deși puțin numeros, a susținut lansarea la Chișinău a volumului de poezii al lui Ion Mureșan *Cartea Alcool*, mă întrebam, în stilul lui M. H. Simionescu din *Bibliografie generală*, dacă nu

cumva pe reversul copertei stă aplicată și vreo mențiune de garanție a Ministerului Sănătății, pentru a atesta de data aceasta o realitate mai puțin periculoasă a efectelor pe care le produc băuturile alcoolice asupra ființei umane. Pentru că, din grija consumului de produse naturale, fără E-uri (Eminescu, Stănescu, Arghezi, Creangă, dar și Cărtărescu sunt cu...), sau fără combinații alcoolice periculoase, obișnuința lecturii prospectelor de pe toate ambalajele a depășit în viața noastră volumul lecturii de poezie (efortul intelectual al celor două tipuri de lectură rămâne o scuză), iar pentru a ajunge la literale frumoase tot un prospect tehnic trebuie să te trimită acolo. Mania de a ne conserva sănătoși trupește ne mobilizează mai mult decât necesitatea simplă și cât se poate de sănătoasă de a citi. Până una alta, se pare, vocea interioară a poetului le-a luat-o pe dinainte muzelor orfice (și funcționarilor medicali!), suflând prin vaporii unui vizionarism al șumenelii o prescripție imaginară: Intensitatea viziunii nu dăunează poemului dumneavoastră!

Ion Mureșan a publicat, înainte de *Cartea Alcool*, doar două volume de poezii (*Cartea de iarnă*, București, Editura Cartea Românească, 1981 și *Poemul care nu poate fi înțeles*, Târgu Mureș, Editura Arhipelag, 1993), deși, ca număr și complexitate, poemele cu care apare în diverse antologii ale poeziei românești, bunăoară în cea alcătuită de Laurențiu Ulici în unsprezece volume, dar și *Antologia poezilor tineri* (de George Alboiu), *Antologia poeziei române de la origini până azi* (de Dumitru Chioaru și Ioan Radu Văcărescu), *Poezia română actuală* (de Marin Mincu), *Antologia poeziei generației '80* (de Alexandru Mușina), inclusiv numeroase traduceri, nu-i trădează deloc modicitatea pe care o punctează Manolescu în ultima mare istorie literară. De altfel, Ion Mureșan reprezintă o figură exponențială a optzecismului liric românesc, care colorează vizibil peisajul, fie și soft (M. Cărtărescu), al postmodernismului prin cultivarea valențelor neoexpresioniste ale limbajului artistic, nelipsind nici din cele mai importante studii monografice, dedicate celui mai nou fenomen literar, semnate de Mircea Cărtărescu, Alexandru Mușina, Nicolae Leahu, Iulian Boldea ș.a. Această poziție este cu atât mai remarcabilă, cu cât fundalul îl constituie țesătura deasă a industriei de poezie care captușește mereu librăriile, dar care, paradoxal, întreține foarte bine gheața dezinteresului.

Lansarea acestei cărți a fost deci un eveniment special pentru literatura română ca fenomen general și nu a trezit doar interesul cititorilor din spațiul prutonistean. Volumul conține poezii despre halucinațiile alcoolice pe care poetul, în căutarea inflexiunilor imaginației, nu că le-ar transcrie minuțios, drept soluție salvatoare pentru verbalizarea poetică a lumii, ci le atrage principal în text pentru a scoate la suprafață conexiunea invizibilă dintre real și meta-real, dintre imaginar și viziune a viziunii.

Dacă oniricii au scos din starea de visare tentația și impulsul depășirii unui sine condamnat la secătuirea viziunii și la inautenticitatea unei lumi „normale” în

starea de veghe, Ion Mureșan împinge simțitor comportamentul absurd, exercițiul (dez)echilibristic involuntar și imaginea din fața unui ochi tulburat către un ocehan concesiv, care strecoară o rază de adevăr, imperceptibil în condiții „decente”. În acest caz nu viziunile în sine ale alcoolicii sunt cele care participă decisiv la construcția imaginarului poetic, la relevarea legilor și sensului lui, ci spiritul unui eu lucid până la paradox care le țintește, în locul celor luați de ameteți. Este vorba inclusiv de un paradox etic, de o deontologie absurdă și nostimă, care armonizează aspecte ireconciliabile: „Vai, săracii, vai, săracii alcoolici, / cum nu le spune lor nimeni o vorbă bună! / Dar mai ales, mai ales dimineața când merg clătânându-se / pe lângă ziduri / și uneori cad în genunchi și-s ca niște litere / scrise de un școlar stângaci. // Numai Dumnezeu, în marea Lui bunătate, / apropie de ei o cărciumă” (*Poemul alcoolicii*).

Felul în care Ion Mureșan își scrie poemele din *Cartea Alcool* imită principiul construcției păpușilor rusești, demonstrând, în plus, o contradicție, care capătă fluentă în poezia sa, că lumile ce se încadrează perfect una în alta au dimensiuni fatalmente neîncadrabile, astfel, stratul cel mai apropiat al realului, cel mai familiar și mai acceptabil devine insuportabil și contradictoriu, iar cel absurd este unul de o armonie și candoare mântuitoare, revelator și inaccesibil în același timp: „Ea îl vedea stând cu capul în jos în lumină. / Cu capul în jos, pe jumătate digerat, / în lumina ca-ntr-un stomac nesătul. / Și nici noi, Doamne, noi, bătrânii, noi, înțelepții, nu am înțeles. / Nu am putut / Căci întotdeauna adevărul a fost opera unor oameni neîndemânatici” (*Opera unor oameni neîndemânatici*).

Și ironia lui Ion Mureșan își schimbă sensul, este una cu tentă preponderent afirmativă, care conferă niște drepturi obiectului-țintă, nu-l combate sau neagă. E o ironie oximoronică: pozitivă și chiar reverențioasă. Alcoolicii sunt persiflați, delicat, și angelizați laolaltă, respinși și reabilitați într-o lume la care visează doar neîntinații, ei sunt damnații societății și aleșii îngerilor deopotrivă sub aparențele degradării: „Au venit apoi îngerii. Umblau pe el ca furnicile pe mușuroi, / și cu dinții prinzându-l de păr l-au târât pe un drum pietruit și prin iarbă / până în grădină. Acolo, la o masă de sticlă au mâncat, au băut și au dormit. / Iar în țara lui începuse să se vorbească o altă limbă”. Ironia din *Cartea Alcool* prinde chiar un fir al gravității și al supra-forței de colțurile unei existențe ridicole și fragile, care, prin analogie, ne cuprinde, de fapt, pe toți, diferența dintre unii și ceilalți, ce nu se abat de la limita decenței, e că aceștia din urmă rămân doar ridicoli și fragili prin încrâncenarea de a respecta cuminența sterilă și oarbă. Dezinvoltura ironică a eului care petrece pe rând imaginile unui alcoolice – cei doi identificându-se printr-o alternanță armonioasă a raționalului și inexplicabilului și printr-o facultate vizionară flexibilă, supraindividuală – măsoară tentația de a te ridica la înălțimea celui ce reprezintă puterea de a trăi realmente imaginația supremă a unei lumi ideale. O lume pe care inșii lucizi și „înțelepți” nu sunt capabili nici măcar să și-o închipuie, deși o râvnesc la modul teoretic.

Vasile BOTNARU

Literatura este transpunerea în cuvinte a șuvoiului vieții

V.B. – publicist. A lucrat reporter foto, secretar de redacție, comentator politic. Împreună cu alți colegi a fondat în 1992 Agenția de știri Basa-Press. A contribuit la lansarea postului de televiziune Pro TV la Chișinău. Este directorul biroului Chișinău al postului Radio Europa Liberă.

*Cu prilejul Zilelor Literaturii Române (ediția a doua) desfășurate la Chișinău în perioada 18-20 mai 2011, postul de radio „Europa Liberă” a organizat o masă rotundă la care au participat scriitorii Ion Vianu, autorul romanului **Amor intelectualis** (cartea anului 2010), Cristian Teodorescu, semnatarul prozei **Medgidia, orașul de apoi**, care a luat Premiul Uniunii Scriitorilor din România pentru anul 2009, și autorul cărților de proză **Născut în URSS** și **Ultimii eretici ai Imperiului**, Vasile Ernu. Reproducem în continuare dialogul întreținut de dl Vasile Botnaru cu invitații săi.*

Vasile Botnaru: Domnule Vianu, cel mai recent roman pe care l-ați semnat face din biografia Dumneavoastră literatură. Orice experiență poate deveni literatură? Sau doar niște oameni deosebiți pot deveni obiectul acesteia? De aici pornind, ce este literatura pentru un om prins acum cu prețuri, cu tarife, cu facturi?

Ion Vianu: Orice viață face obiectul literaturii. Viața cea mai banală este totuși o viață extraordinară. Nu există niciun subiect, niciun domeniu al vieții, și așa zice niciun domeniu al imaginației, care să nu poată face obiectul literaturii. Literatura stă în scriitor, în capacitatea lui de a sculpta în realitate și de a face din realitate ceva atrăgător, ceva prezentabil. Un poet francez, Jean Cocteau, a spus, vorbind în numele poeziei: „Sunt o minciună care spune adevărul”. Asta cred că e definiția literaturii. Literatura este transpunerea în cuvinte a șuvoiului vieții.

Vasile Botnaru: Dar la ce bun? Doar există atâtea forme de înmagazinare a vieții: film, artă, teatru. La ce bun mai e nevoie și de acest efort al scriitorilor?

Ion Vianu: Omul are nevoie de imaginație. Omul are nevoie să constate prin propriul efort intelectual că viața este și altceva decât banalitate, chin și platitudine. Că în viață, chiar și în cea mai mizeră și tristă, se ascunde o anumită frumusețe, o anumită strălucire. Literatura înobilează viața, o aduce la o tensiune mai mare.

Vasile Botnaru: Ar fi de presupus că Dumneavoastră, scriitorii, încercați să estetizați viața, atunci când o puneți în pagină. Sau o lăsați așa cum este în Medgidia, de exemplu, inestetică sau antiumană?

Cristian Teodorescu: Nu-mi dau seama, dacă e să fiu cinstit. Povestesc anumite întâmplări, inventez anumite lucruri despre o lume care, din nefericire, a dispărut, cu intenția simplă de a restitui câte ceva din lumea aceea, față de care mă simt îndatorat, oferind-o cititorilor. E lumea bunicilor mei, e lumea clasei de mijloc din Medgidia, care a fost vânată, începând din anii '50, cu strășnicie de regimul comunist. Astfel încât n-am simțit nevoia să înfrumusețez ceva. Din punctul meu de vedere, povestea asta cu înfloritul de care te suspectează cititorul nu funcționează. Eu doar am încercat să scriu cât mai simplu, cu mai mare economie de cuvinte. Din cauza asta, în loc să fac un roman obișnuit, am făcut un roman din o sută și ceva de povestiri.

O mare parte din personaje sunt, evident, născute de imaginația mea, iar cele care au existat suferă, de asemenea, un anumit tratament fabulatoriu, ca să-l citez pe Mircea Nedelciuc, un prozator din generația mea, care a încetat din viață și la care țin foarte mult. Sunt preocupat mai puțin de faptul cât adevăr și câtă întâmplare de viață există într-o carte de proză. Mă interesează ca ea să fie bună, să exprime ceva. Dacă lucrurile astea funcționează – e bine. Dacă nu

Ion Vianu

funcționează, și cartea nu izbutește să spună o poveste coerentă, să fie suficientă sieși, atunci, oricât de adevărată sau oricât de lipită de realitate ar fi, ea nu-și atinge scopul.

Vasile Botnaru: Domnule Vianu, și Dumneavoastră, și Vasile Ernu vorbiți din perspectiva unui cult al trecutului – *Amor veteris mundi*. Ziua de astăzi, care, raportată la trecut, nu este deloc frumoasă, estetică, interesantă, are șanse să fie venerată de cineva? Tinerii care au astăzi 18 ani, ajungând la vârsta Dumneavoastră, s-ar putea să aibă aceeași atitudine pioasă față de tranziția asta, care ne cam deranjează?

Ion Vianu: Eu cred că este în firea omului să-și venereze părinții, să idealizeze momentele copilăriei. Și dovada cea mai bună este că cele mai frumoase memorii sunt cele care vorbesc despre tinerețe și copilărie. Chiar și condițiile mizerabile ale unei copilării pot fi travestite în ceva admirabil, în ceva minunat.

Vasile Botnaru: Dovadă stă Creangă, de exemplu, cu caprele râioase.

Ion Vianu: Da. Despre Creangă putem spune că a avut totuși o existență frumoasă, la țară, chiar dacă erau caprele râioase. Dar sunt scriitori, de pildă Jean Genet, marele romancier francez, care și-au petrecut copilăria în orfelinate și în case de corecție, preamărind, cu toate acestea, momentele copilăriei.

Cristian Teodorescu și Vasile Ernu la Europa Liberă

Vasile Botnaru: Dar cât de valabil poate fi ceea ce invocați din prima copilărie, cum spuneți Dumneavoastră? Cât de exact este acest instrument? Sau nu contează?

Ion Vianu: Ba da, cred că e important. Sunt oameni care au avut noroc, cum am fost eu. Am crescut într-un mediu privilegiat. Dar, chiar și în cazul unor circumstanțe vitrege, dacă omul a dat dovadă de o anumită rezistență interioară, ceea ce se cheamă reziliență, el ajunge să-și valorifice copilăria.

Vasile Botnaru: Domnule Vasile Ernu, Dumneavoastră ați fost acuzat, în special după *Născut în USSR*, că idolatrizați un trecut care a fost o mașină de mutilat.

Vasile Ernu: Memoria nu este legată de un regim politic. Tot ce ne amintim este legat de timp. Memoria e un spațiu al timpului. Suntem nostalgici după acele vremuri, după copilărie, adolescență, nu după regimuri, sisteme politice ș.a.m.d. Mi-am propus să surprind aceste mici crâmpie, un fel de enciclopedie a spațiului cotidian. Mă interesa care sunt elementele-cheie, pe care mi le amintesc când mă trezesc dimineața, sau când stau la o cafea și meditez la anii '70-'80. Bine, nici n-am avut de suferit în mod direct – părinții au avut suficientă grijă –, or, chiar și în cele mai dure sisteme, există un anumit tip de protecție față de copii, adolescenți. Și există și un anumit tip de memorie, care înregistrează doar momentele frumoase – prima dragoste, primii prieteni, prima clasă ș.a.m.d. Pentru mine lucrurile astea contau enorm de mult. Am încercat cumva să scap de obsesia de a condamna trecutul, de a merge numai pe elementele negative, fiindcă tendința dominantă în România este aceasta. Astăzi, de exemplu, mă interesează mai mult să înțeleg trecutul, decât să-l iubesc sau să-l urăsc. Mi se pare că înțelegerea este elementul central al raportării față de trecut.

Cristian Teodorescu: După părerea mea, literatura nu ajută la nimic. Numai că are o șansă anume faptul că nu face rău. Literatura e un fel de a spune ceva unii altora, de a ne povesti viețile, ficțiunile, obsesiile, de a le pune la mijloc între mine, autorul, și dumneata, cititorul. Ceea ce obține cititorul de pe urma scrisului meu, dar nu numai al meu, este că, ajutat sau provocat de ceea ce scriu, sau ceea ce scrie domnul Vianu sau Vasile, ajunge să se confrunte cu sine însuși. Fiindcă, dacă vă uitați, spun asta în calitate de cititor, ceea ce cauți în cele din urmă într-o carte este să te regăsești pe tine însuși. Să găsești răspunsuri la lucruri care te frământă. Uneori nu găsești răspunsurile căutate, dar găsești alte răspunsuri. Găsești tot felul de situații, care te pot contraria și care te pot face să te întrebi câte ceva despre propria viață. Din acest punct de vedere, putem recunoaște, eu cel puțin, că există un oarece folos al

literaturii, în afară de faptul că e o petrecere plăcută a timpului. Această zăbovire asupra literaturii, asupra cuvântului scris, mi se pare unul dintre puținele, tot mai puținele lucruri cu ajutorul cărora oamenii își pot păstra intimitatea intactă, gășind un răspuns pentru lumea asta tot mai agitată, tot mai nebună, care ne presează din toate direcțiile de foarte multe ori. E mijlocul prin care ne păstrăm puțința de a visa. Și fiindcă tot suntem lângă domnul Vianu, care are cunoștințe de psihiatrie, e mijlocul cu ajutorul căruia eu, scriitorul, scap de obsesiile și de frustrările mele, iar cititorul, dacă se așază pe un pat convenabil și citește, poate găsi o cale de a scăpa de propriile sale frustrări. În rest, literatura este o chestie nefolositoare, dar extraordinar de utilă.

Vasile Botnaru: Dați-mi voie să vă „gâdil orgoliul” sau, dimpotrivă, cu o întrebare provocatoare: câtă literatură sau câți scriitori pe kilometru pătrat trebuie să aibă o națiune, ca să se considere civilizată, în pas cu lumea?

Ion Vianu: O, nu foarte mulți, nu neapărat foarte mulți. Dar eu cred că totuși literatura trebuie să exercite o influență în viața unei societăți. Tocmai pentru că ați spus că lumea se interesează și de motociclism, și de sport, și de loterie, trebuie să existe și literatură. Fiindcă literatura este bună totuși pentru cap.

Vasile Botnaru: Asta o spuneți ca un doctor.

Ion Vianu: Da, ca un doctor. Nimic nu este mai activ ca delectare decât lectura. Și lucrul ăsta nu trebuie uitat, ba, mai mult, trebuie făcut ceva pentru a încuraja oamenii să citească. Chiar de vor citi pe medii electronice, cum se va întâmpla, fără îndoială, ei trebuie să continue să citească.

Vasile Botnaru: Domnule Teodorescu, Dumneavoastră cum răspundeți la întrebarea referitoare la exponenții unei națiuni, câți scriitori credeți că trebuie să aibă o națiune?

Cristian Teodorescu: Exact atâția, câți au talent. Neplăcerea cititorului e să se întâlnească cu cărți proaste. Un scriitor care te face să pierzi vremea e o pacoste pentru literatură. Fiindcă scade încrederea în ceea ce poate să fie literatura pentru cititor. Din acest punct de vedere, cred că editorii au o misiune mult mai delicată și mult mai importantă decât ne închipuim noi. Pentru că unul dintre rosturile lor e tocmai ăsta – să împiedice apariția cărților proaste pe piață, așa încât cititorii să nu-și piardă încrederea în literatură. Mă refer mai ales la cei care încep să citească, închipuindu-și că literatura e o chestie neapărat plicticoasă sau făcută pompos și fără nicio legătură cu ceea ce știu ei că e viața. Din perspectiva asta, cred că unul dintre mijloacele grație cărora tinerii cititori s-ar putea apropia în mai mare măsură de cuvântul scris pe

hârtie sau, mă rog, probabil că în scurtă vreme se va întâmpla ceea ce spune domnul Vianu, că vom trece mai toți la mediul electronic, e tocmai faptul ăsta elementar de a povesti, de a spune o experiență, așa cum te pricepi mai bine. În clipa în care cititorul simte că i te adresezi, spunându-i onest o întâmplare, o poveste, cu care se poate identifica, sau care îi poate stârni curiozitatea, așa cum se întâmplă în *O mie și una de nopți*, câtă vreme literatura va face acest lucru, probabil că ea va continua să stârnească curiozitatea, și îi va ajuta pe oameni să nu se tâmpească.

Vasile Botnaru: Mai devreme ați provocat cititorul din mine, spunând că trebuie să am eu, cititorul, discernământ. Atunci ajutați-mă, spuneți-mi cum să deosebesc eu literatura bună de literatura proastă?

Cristian Teodorescu: Până la urmă, cărțile supraviețuiesc nu numai grație criticilor care le repun în discuție de la o generație la alta. Ele supraviețuiesc datorită faptului că există cititori care le transmit de la o generație la alta. Adică, părinții le transmit copiilor ș.a.m.d. Vreau să vă spun o povestioară, care s-a întâmplat în familia mea, când copiii mei aveau vreo 13-14 ani. Mai că nu umblam pe mâini prin casă ca să-i rog să citească. Și la un moment dat au început să citească ei singuri-singurei și vin să mă mai întrebe: cu asta să pierd timpul? Pot s-o citesc, ce zici? Dacă mi se pare că e o carte de citit, le spun da. Dacă mi se pare că e o carte din asta amănabilă, că am și din astea acasă, le spun s-o mai lase nițel.

Vasile Botnaru: Deci soluția este să avem un mentor?

Cristian Teodorescu: Și da, și nu. Până la urmă, dacă există cărți în casă, biblioteca însăși poate deveni un fel de mentor al nostru. Sunt cărți care la data apariției lor nu s-au bucurat de succes. Și au fost considerate proaste de autoritățile literare ale vremii. Și grație faptului că a existat cititorul, care a ignorat recomandările cititorilor de specialitate, care sunt criticii, cărți de felul ăsta și-au găsit, în cele din urmă, destinul meritat. Eu cred în continuare că relația asta de la om la om, ca să zic așa, în materie de literatură, e cea mai importantă. Instituționalizarea excesivă nu ajută prea tare literaturii. Pentru că, după cum bine știți, canonul are și el unele greșeli, omisiuni. Astfel încât, până la urmă, ceea ce trebuie să decidă în destinul de lungă durată al unei cărți sunt raporturile cărții cu cititorii.

Vasile Botnaru: Dar totuși dacă scrie pe coperta cărții lui Cristian Teodorescu că este cartea anului 2009, sau pe cea a domnului Vianu – *Amor intellectualis* – că este cartea anului 2010, sigur că eu o cumpăr în primul rând. E, așadar, un canon care mă ajută.

Domnule Vianu, care este recomandarea Dumneavoastră pentru mine, cititorul? Cum să-mi cultiv eu gustul pentru literatura bună și s-o deosebesc de cea proastă?

Ion Vianu: Nu cred că există un criteriu. Ce l-aș putea sfătui pe cititorul naiv, să zicem, este: citește cărțile care te țin. Lasă de o parte cărțile care te plictisesc. Și citește pe acelea pe care nu le mai poți lăsa din mână. Atâta tot. În rest, sunt mode, sunt epidemii, sunt transmițeri de la unul la altul, de la prieteni, sunt influențe culturale care nu pot fi ignorate. Dar ceea ce este decisiv, în ultimă instanță, este ca o carte să-ți placă, pur și simplu.

Vasile Botnaru: Domnule Ernu, Dumneavoastră aveți o listă formatoare?

Vasile Ernu: Am o experiență care pentru mine este fundamentală și aș recomanda-o oricărui copil, indiferent că s-a născut la țară, într-un sat din Moldova. Am trăit când eram mic într-un sat. Aveam acces la o bibliotecă școlară. Acum știu că acolo erau și foarte multe cărți proaste, fiindcă era perioada comunistă. Însă eu am fost foarte pasionat de lectură începând de mic. Citind cărți, am citit și cărți proaste, evident. Însă ele m-au îndrumat, una de la alta, spre alte lecturi, mai bune. Pe la 10 ani...

Vasile Botnaru: Nu v-au produs indigestii?

Vasile Ernu: Atunci nu-mi dădeam seama cine îmi produce și cine nu. Însă pe la 10 ani, după ce am citit destul de mult, fiindcă citeam foarte mult în perioada aia, am început să-mi fac preferințe, să mi-i notez – aceia îmi plac... Și mi-am dat seama după 10 ani, când m-am confruntat deja cu oameni culți, pe care i-am întâlnit în orașe. Lista pe care o făcusem m-a dus exact unde trebuia să ajung. Am ajuns la marii scriitori, la marea literatură. Din punctul meu de vedere, e suficient să intri într-o bibliotecă care te va face să citești cărți, care te va aduce spre marea literatură. Este indiscutabil lucrul ăsta. ăsta e un drum, din punctul meu de vedere, verificat.

Cristian Teodorescu: Vreau să vă spun un lucru, à propos de talentul scriitoricesc. Eu cred că și cititorii trebuie să aibă talent. Cu cât gradul de talent pe care îl are cititorul e mai mare, cu atât parcursul lui prin bibliotecă e mai simplu. Un cititor care are nas, să zic așa, și care crede în nasul său, funcționează la fel de bine ca un critic literar, pe măsură ce evoluează, evident. Că n-o să-i ceri unui copil de 7-8 ani să fie versat în literatură. Numai că, slavă Domnului, în literatura pentru copii e foarte greu să dai greș, fiindcă există marile cărți, alea care se transmit din generație în generație. Adică primii pași în literatură ai unui cititor-copil sunt pași siguri, care îl ajută să simtă valoarea și să se

îndrepte ulterior către cărți tot mai bune. Acest lucru e foarte important. Și gândiți-vă că acest prim parcurs prin cărți și printre cărți e asigurat de cei din familie – de bunici, de mamă, de tată. Din aceste considerente, eu cred și tot spun că trebuie să ne bizuim pe bunul simț și pe talentul cititorului.

Vasile Botnaru: Dar un pic de educație, domnule Teodorescu?

Cristian Teodorescu: Ca să știe să citească și tot trebuie să treacă prin școală. Ce Dumnezeu?

Vasile Botnaru: Totuși, cât de priceput trebuie să fie în ale scrisului un consumator de literatură? Trebuie să cunoască, să zicem, „șmecheriile” Dumneavoastră scriitoricești, cum se construiește un roman? Sau el trebuie să fie tabula rasa?

Cristian Teodorescu: Din punctul meu de vedere, să știți că nu e foarte important.

Vasile Botnaru: Pentru că la școală totuși se predă literatura, se face analiză de text...

Cristian Teodorescu: Da, e adevărat. Dar, din păcate, în foarte multe școli, nu vreau să spun acum că în toate, literatura e o chestie plictisitoare, profesorul sfātuindu-te să înveți papagalicește tot soiul de prostii spuse de aștia care fac manuale auxiliare de literatură. Și Dumnezeu să mă ierte acumă, nu George Călinescu a făcut analize și sinteze din astea pentru elevii de liceu, ci toți pseudorefuzații istoriei literare, care și-au găsit refugiu scriind pentru copii și zăpăcindu-le capul.

Vasile Botnaru: Domnule Vianu, cum credeți, trebuie să aibă consumatorul pregătire minimă, sau e suficientă cultura generală, ca să guste cartea Dumneavoastră, bunăoară?

Ion Vianu: Cultura generală nu este minimum, este deja rezultatul.

Vasile Botnaru: ...este maximum?

Ion Vianu: Este deja rezultatul unei lungi evoluții. Este, cum spunea cineva, ceea ce ți-a rămas după ce ai uitat totul. Adică un strat destul de gros. Dar în cartea mea am încercat să vorbesc simplu despre lucruri complicate. Nu știu cât am reușit, am găsit totuși câțiva cititori și asta pentru moment îmi face plăcere. Vezi, viitorul cărții este absolut imprevizibil.

Vasile Botnaru: Trebuie să recunosc că mi-aș dori să mă alăturăți acelor câțiva cititori. Din ce am apucat să citesc până la această oră m-ați atins

suficient de mult. Domnule Ernu, Dumneavoastră v-ați dori un consumator de cărți mai pregătit? Să știe și el arta semioticii, naratologie?

Vasile Ernu: Nu, eu sunt mai narodnicist de felul meu, mă interesează accesul către un public larg. Și, în general, mă interesează oamenii care știu să citească, le place să citească, le place din când în când să reflecteze. Când citești o carte, dintr-odată începi să devii puțin mai deștept, începi să scapi de micile frământări ale vieții, care deodată te scot din acest neant.

Ion Vianu: Da, dar eu vreau să adaug că publicul larg este deseori și un public foarte profund și foarte interesant.

Cristian Teodorescu: Corect. Ceea ce numim noi public larg e publicul necunoscut, de fapt. Fiindcă el e alcătuit dintr-o mulțime de „publicuri”, pe straturi de lectură. Sunt unii care într-adevăr îți pot da lecții cum se construiește un roman, oameni care au o temeinică lectură și cultură a romanului. La fel cum sunt oameni care, fără să aibă habar sau fără să-și pună, cum să zic eu, mîntea la încercare pentru a vedea cusăturile unei cărți, au „flerul” ăsta cu ajutorul căruia deosebesc o carte bună de o carte proastă. Și știu să se orienteze prin noianul de cărți pe care îl au la dispoziție atunci când intră într-o librărie sau bibliotecă.

Vasile Botnaru: Dacă mi se îngăduie să vă mai spun ceva din partea cititorilor. Volens-nolens, Dumneavoastră vă deschideți sufletul într-un mod în care s-ar putea crea senzația că am fost împreună la o bere, la o vânătoare, la un pescuit. V-ar plăcea să fiți tratați în felul acesta, domnule Vianu? Sunteți conștient de faptul că eu s-ar putea să am acces la „nervii” Dumneavoastră? Sau sunteți suficient de protejat?

Ion Vianu: Nu, acesta e un beneficiu secundar al literaturii, că poți întâlni cititori prietenoși, de care să te apropii, în care să descoperi tu, scriitorul, anumite lucruri pe care poate nu le-ai gândit când le-ai scris. Despre tine.

Vasile Botnaru: Domnule Teodorescu, Dumneavoastră v-ar plăcea, de exemplu, ca eu să am senzația că vă cunosc atât de mult, de parcă am fi ieșit la o bere?

Cristian Teodorescu: Chiar și la un pescuit. Vreau să vă spun un lucru – de vreo 10-15 ani încoace am hotărât să nu mai scriu, decât cărțile pe care mi-ar plăcea să le citesc. Din cauza asta am băgat în seamă că lucrurile s-au simplificat mult pentru lumea mea lăuntrică scriitoricească. Iar faptul că cititorul se simte apropiat de mine, atunci când citește ceea ce scriu, mi se pare excelent. În definitiv,

eu ce urmăresc? Ca ceea ce spun eu să fie crezut și să fie o poveste care să adune lumea în jurul meu. În cele din urmă, nu există mare diferență între povestitorii oralității îndepărtate, în jurul cărora se aduna lumea ascultând: „Cântă zeiță, mânia ce-aprinse pe-Ahil Peleianul” ș.a.m.d., și ceea ce scriem noi astăzi. Nu e mare diferență nici între cele două tehnici de apropiere a oamenilor. Iar în clipa în care omul se apropie de tine, firește că e curios să vadă și cum arată, cum este cel care le povestește. Curiozitatea asta devine iritantă atunci când omul vrea să scormonească prin pat, atunci când omul vrea să scormonească în chestii din astea ale intimității, care, după părerea mea, nu ajută cu nimic la citirea unei cărți. Adică dacă cineva știe despre mine că fumez mai multe pachete de țigări pe zi, nu cred că asta îl ajută să înțeleagă mai bine ce scriu eu.

Vasile Botnaru: Domnule Ernu, cum vă simțiți când sunteți despuiat în fața cititorilor?

Vasile Ernu: Eu trăiesc din relații și recunosc chestia asta. Și atunci contactez cu foarte multă lume. Reacțiile sunt foarte, foarte diferite, asta înseamnă că fiecare are o experiență diferită în modul de a se apropia. Recunosc că în genul meu de scriitură nu construiesc povești. Eroii mei principali sunt ideile oamenilor cu care comunic. Pe mine mă interesează foarte mult să găsesc anumite grile de interpretare, care te lasă cu un anumit semn de întrebare. Mie îmi plac enorm de mult întrebările.

Vasile Botnaru: Deci, cu atât mai mult e valabilă întrebarea: este adecvată percepția mea, a cititorului?

Vasile Ernu: Eu cred că fiecare decide în felul lui. E foarte greu să spun că reacția pe care o trezesc, simpatia sau antipatia, este cea corectă. Nu-mi dau seama.

Vasile Botnaru: Mai cu seamă antipatia, nu-i așa?

Vasile Ernu: Nu știu. Dar pe mine mă interesează să creez un anumit tip de reflecție, un anumit tip de reacție. Dacă cititorul meu reacționează altfel, înseamnă că ceva s-a întâmplat acolo. Și asta pentru mine contează enorm de mult.

Cristian Teodorescu: Încă o chestie, à propos de ceea ce-și închipuie lumea că e scriitorul atunci când citește o carte. De foarte multe ori autorul însuși se poate înșela asupra propriei sale personalități. Își poate face o imagine falsă despre sine însuși, atunci când vorbește chiar foarte onest într-o operă de memorialistică. Fiindcă sunt mecanisme din astea, cu ajutorul cărora încercăm să ne suportăm pe noi înșine. Atunci când cineva își închipuie că a ajuns în intimitatea autorului, e posibil să se înșele, din cauza faptului că se întâmplă destul de des ca autorul însuși să se înșele asupra identității și intimității sale.

Secvență de la Zilele Literaturii Române

Vasile Botnaru: Atunci sunteți clientul domnului Vianu la psihiatrie.

Vasile Ernu: Ceea ce pot spune este că eu sunt propriul meu client. Pentru că atunci când încep să scriu o carte, sau chiar un text mai scurt, am impresia că nu știu exact ce vreau să exprim, că nu știu exact anumite lucruri pe care le-am trăit, descoperindu-le pe măsură ce scriu. Și nu sunt mulțumit și nu ajung la sfârșit decât în momentul în care m-am apropiat la maximum de o realitate, care îmi rămăsese mie însumi ascunsă. Deci aș putea să asemăn foarte mult procesul de scriere cu o psihanaliză.

Vasile Botnaru: Dacă tot ați manifestat foarte multă încredere față de cititorii avizați, dați-mi voie, în numele lor, să spun că noi, cititorii, suntem capabili să deducem și să definim o personalitate anume, un stil al scriitorului, un mesaj. Așa cum știm să-l deosebim, de exemplu, pe Picasso de Dali, tot așa cred că ne-am descurca atunci când ne-ar cere cineva să spunem, foarte concis, ce am văzut în *Medgidia* sau în *Amor intellectualis*. Am putea spune unde este stâlpul personalității autorului, fără a-l confunda cu altele. În sensul acesta, vă rog să aveți într-adevăr încredere în noi, cititorii. Și mai ales în faptul că operele bune o să le transmitem copiilor noștri.

Fotografii de Vasile BOTNARU

Theodor CODREANU

Fenomenologia poetică a lui Ion Barbu (II)

Th.C. – prof. dr., critic și istoric literar, prozator și eseist, Huși. Autor al mai multor volume, dintre care *Dubla sacrificare a lui Eminescu* (a cunoscut trei ediții); *Complexul Bacovia*, Editura Litera, Chișinău, 2003; *Caragiale-abisal*, Editura Augusta, Timișoara, 2003; *Basarabia sau drama sfâșierii*, Editura Scorpion, Galați, 2003; *Duminica mare a lui Grigore Vieru*, Editura Litera, Chișinău, 2004; *Transmodernismul*, Editura Junimea, Iași, 2005; *A doua schimbare la față*, Editura Princeps Edit, Iași, 2008. Laureat al mai multor premii acordate de Uniunile Scriitorilor din România și din Republica Moldova.

Spuneam că Ion Barbu are intuiția „exhaustiunii” poeticilor încă din 1920, când comentează lirica lui Nichifor Crainic din perspectiva *integrării*.

Altfel spus, el *integrează*, altminteri decât la modul mimetic-parodistic, toată istoria poeziei, de la antici la contemporani. *Levantul* lui Mircea Cărtărescu, în postură postmodernistă, încearcă o *integrare* a întregii poezii românești, dar la modul parodic și strict *filologic*, fiind vorba de un joc, absolutamente, de *cuvinte*. La acest nivel, crede Nicolae Manolescu, a reușit Cărtărescu să realizeze „epopeea” *poeziei pure* în spațiul românesc: „Întâiul lucru care s-a observat la el era plăcerea cuvintelor. Rareori un poet a fost astfel vorbit de cuvintele sale ca Mircea Cărtărescu”¹. În acest mod, Cărtărescu a dus la limită aventura modernistă a *cuvântului suficient sieși*, dobândindu-și faima de cel mai de seamă postmodernist al generației sale, el devenind conștient că, după *Levantul*, postmodernismul poate să se încheie.

Recuzându-se ca modernist, în schimb, Ion Barbu a evitat încremenirea în *logocentrism*, el urmând responsabilitatea canonică maximă, eminesciană, față de cuvânt prin orientarea logosului spre ontologic. Ion Barbu este, astfel, la antipodul *risipitorului de cuvinte*, indiferent dacă acesta îmbracă blana modernist-postmodernistă cărtăresciană sau pe aceea tradiționalistă adrianpăunesciană. Performanța lui unică este că a ajuns la o *estetică pură*, pe cu totul alte căi, eliminând orice primej-

¹ Partea I – revista „Limba Română”, nr. 1-2, 2011, p. 64-78.

die de eclecticism și de inflație verbală. Grăitor mi se pare faptul că Nicolae Manolescu nu agreează calea barbiană a atingerii poeziei pure, el sfârșind prin a crede că locvacitatea de tip cărtărescian e soluția. *Reducției* fenomenologice el îi preferă *extensiunea* beției de cuvinte. În schimb, *actul clar de narcisism*, în urma tuturor expurgărilor de „impurități”, ajunge să nu mai oglindească decât „figura spiritului nostru”. Pluralul atestă că Ion Barbu a integrat toate *eu-urile*, pe toți Narcisi literaturii, într-un fel de *impersonalitate* pe care o sesiza Titu Maiorescu la Mihai Eminescu. De aceea, în poezia lui, acest Narcis neobișnuit nu are nevoie să spună *eu* decât accidental. Atât de puternică i-a fost individualitatea, resimțită adesea de cei din jur ca debordantă și chiar insuportabilă.

Cea dintâi surpriză oferită de barbiana poetică a oglinzii este recuperarea *mimesis*-ului tradițional. În oglinda modernilor și postmodernilor cel care se oglindește este *eul* sau chiar *cuvântul*. Aproape tot secolul al XX-lea s-a exaltat în fața acestei subtilități estetice. De aceea, poezia va distruge, în primul rând, *versul* tradițional, inventând așa-numitul *vers liber*. Ion Barbu însă continuă să creadă că poezia este *vers*, nu *cuvânt*. Mai mult, nu *vers liber*, care i se pare facil. Dar nici *versul* tradițional respins de Eminescu: „E ușor a scrie versuri / Când nimic nu ai a spune”. *A spune ceva* înseamnă *sens*, *intenționalitate*, cum zic fenomenologii. Altfel zis, *cuvântul* trebuie să revină la condiția lui canonică, să fie Casă a Ființei, în accepție heideggeriană. Iar din această Casă nu alunghăm *mundanul*, ci îl punem între paranteze, prin „oglindire”. Putem începe, așadar, chiar de la *cirezile agreste*. Narcisismul barbian este impersonal chiar prin purcedere. În oglinda apei, noul Narcis, cosmic, vede lumea, nu propriul chip. *Înecarea* cirezilor agreste nu înseamnă moartea lumii, ci *înduhovnicirea* ei. „Înecarea” este echivalentul *epoché*-ei fenomenologice, în versiune barbiană: „Tăind pe înecarea cirezilor agreste, / În grupurile apei, un joc secund mai pur”.

În *versul* canonic, niciun *cuvânt* nu este de prisos. „Înecarea” se produce în „grupurile apei”. Apa este oglindă primordială și *figurație*, mai ales în ipostaza de *mare*, a lumii. „Oglinzile de sticlă, în lumina vie a încăperilor, oferă o imagine prea stabilă”, observă Gaston Bachelard. „Ele vor deveni vii și naturale când vor putea fi comparate cu o apă vie și naturală.” Iar Narcisul cosmic este însăși lumea supusă „exhației” barbiene. Sau, cum spune Joachim Gasquet: *Le monde est un immense Narcisse en train de se panser* („Lumea este un imens Narcis care se oglindește pe sine”²²). *Cirezile agreste* sunt metonimia acestei lumi în autooglindire.

Din cele 53 de cuvinte ale poeziei, numai două sunt, aparent, din domeniul științei, concept strict matematic fiind doar *grup*. Dar termenul este, în definitiv, unul de graniță, utilizabil și în limbajul obișnuit. *Insolitarea* la care recurge poetul este combinația *grupurile apei*, care deja sugerează o punere în paran-

teză, de vreme ce „cirezile agreste” se „abstractizează” în „grupuri”. „Grupurile apei” devine o metaforă „savantă” de o extraordinară complexitate, căci nestatornicia valurilor degajă nenumărate oglinzi-*adumbriri*. Bruscu, *încercarea* poate constitui destrămarea și degradarea a ființei. Dar ea înseamnă, totodată, un *sacrificiu* generator de mântuire și de rezolvare a *crizei sacrificiale*, în același timp. Cirezile agreste au destinul Anei zidită de Meșterul Manole. Ana salvează Duhul Bisericii aflată în veșnică *adumbrire*, destrămarea și năruire. Toate calculele, ezitățile, frământările lui Manole, pe care Blaga le-a surprins excepțional în drama *Meșterul Manole*, sunt *adumbririle* ce trebuie să ducă la „exhaustiune”. Atât geniul popular, cât și Blaga au recurs, pentru aceasta, la figurația *grupului* zidarilor. Dacă Manole n-ar fi *tăiat* nodul gordian al tuturor „adumbririlor” din grup, Biserica nu s-ar fi înălțat. Și aici intervine gestul suprem al Creatorului: *tăierea*, cioplirea. În legendă, Alexandru Macedon a *tăiat* nodul gordian, care sugerează o aglomerare, o încălcire *grupată*, de nedezlegat. Geniul lui Ion Barbu merge la țintă: Creatorul, Narcis impersonal, trebuie să *taie*, în *grupurile-noduri* ale apei, *un joc secund, mai pur*. Ceva din această taină a *nodurilor* barbiene a intuit Nichita Stănescu, autor al volumului *Noduri și semne* (1982). Creatorul barbian *leagă și dezleagă* noduri, cum rezultă dintr-o variantă a poeziei: „Un <nod> ceas invers să <-i> lege <crăpata-i> gătită-i frumusețe”³. În ultimii ani de viață, altminteri, Nichita Stănescu se apropia de o *poetică a rupturii*, în definitiv, de *tăiere* a „nodurilor perfecte”, cum se întâmplă și-n *Lección despre cub*, cubul fiind un nod gordian matematic, tăiat / spart de Creator după îndelungate perfecționări. Totuși sensul tăierii barbiene este eminescian, către dinamica *formelor perfecte*, prin spargeri / ciopliți nenumărate. Către acolo năzuia, desigur, și Nichita Stănescu, deși el a uitat, adeseori, măsura *necuvântului*, reducându-l la cuvânt în sine.

Ca și Caragiale sau Eminescu, Ion Barbu considera că virgula își are un rol esențial în economia stilului. Versificatorii moderni și postmoderni au renunțat la semnele de punctuație, crezând că sporesc, prin aceasta, ambiguitatea poetică. În fapt, o simplă ambiguitate filologică de tipul șaradei sofistice care sărăcește textul. Ion Barbu putea să spună *un joc secund mai pur*, însă el izolează prin virgulă *joc secund și mai pur*. Prin aceasta, sugerează că există cel puțin două forme de *joc secund*, diferența fiind asigurată de *puritate*. Jocul secund cu spor de puritate este numit de Ion Barbu *nadir latent*. Să înțelegem că *nadirul latent* este ultima dintre formele jocului secund, care e *poezia*. Distincția este de o importanță capitală în a singulariza *actul clar de narcisism* atât în raport cu *mimesis*-ul platoniciano-aristotelic, cât și cu narcisismul poeziei moderne. Jocul secund ca *ogindire* ține de spațialitatea pură, de *privire pură*. Este narcisism ca *autarhie a vizualității*, al cărei captiv este Narcis din mitul grec. Narcis este prizonierul unei *autoreducții* prin care el „pune între paranteze” pe cel de-al doilea protagonist al mitului, nimfa Echo, personificare a ecoului care

este repetiție / oglindire a *sunetului* și care deci e percepție auditivă, legată de temporalitate, de *durerea* primordială. Reproduc din *Complexul Bacovia* un pasaj necesar și demonstrației de aici: izomorfie a timpului, nefericita Echo își exprimă *durerea* primordială de a fi respinsă de „surzenia” lui Narcis. Nietzsche, care a studiat cu perspicacitate neîntrecută fenomenul tragediei grecești, a înțeles relația dintre muzică (ecou) și *durerea* provocată de timp (destin): „Muzicianul dionisiac este, fără să uzăm de nicio imagine, numai *durerea* primordială și *ecoul* (s.n.) ei primordial”⁴. Am comentat în altă parte deruta editorilor vol. VII de *Opere* eminesciene în fața afirmației că „desperarea e timp” (*timp*, grafiat etimologizant, de la *têmpû*). Relația dintre *desperare* și *timp* li se părea lipsită de sens, preferând lecțiunea „desperarea e tîmpă”, ceea ce e mai degrabă lipsă de sens. Este meritul Aureliei Rusu de a fi restituit și argumentat lecțiunea mai veche a lui D. Murărașu⁵. De altfel, o însemnare datată 1873-1874 arată directă legătură dintre *durere* și *timp* intuită de Eminescu: „Numai *durerea* este timp, numai după ele [dureri] numărăm orele «noastre», zilele, anii noștri”⁶. În 1982, Petre Botezatu făcea limpezi relaționări între spațiu – fericire, timp – suferință: „Se poate afirma caracterul *tragic* al timpului. În contrast cu spațiul, pe care îl simțim mai curând ca fiind euforic”⁷. Existențialismul, se știe, a postulat, prin Heidegger, ecuația *angoasă / timp*⁸. În *Timbru*, Barbu are deplina imagine a corespondenței dintre *muzică* (artă prin excelență *temporală*) și *durere*: „Cimpoiul veșted luncii sau fluierul în drum, / *Durerea* divizată o sună-ncet, mai tare...”

Sarcina pe care și-a propus-o Ion Barbu a fost de a rezolva impasul existențial și ontologic provocat de *surzenia* lui Narcis, prin care acela a pierdut lumea și, cu aceasta, iubirea, reducând-o la *iubirea de sine* ca imaginea proprie din oglindă. În consecință, Narcisul barbian rupe mai întâi cu sine, respingând propriul chip din oglindă și recuperând lumea („cirezile agreste”). Narcis însuși este fericit numai cât beneficiază de euforia privirii pure. De îndată ce încearcă să îmbrățișeze chipul din oglindă, *adumbririle* apei șterg imaginea amăgitoare și, în *eroarea* lui, Narcis cade într-o profundă tristețe, cum a observat Louis Lavelle⁹. Narcis își folosește prost și păgubos solitudinea, căscând prăpastia între *eul* său și *lume*. În *surzenia* lui, el refuză să fie strigat și privit de nefericita Echo, părăsită. „În solitudine – scrie Lavelle în *L'erreur de Narcisse* – trebuie acționat ca și cum am fi văzuți de lumea întreagă și, când am fi văzuți astfel, să acționăm ca și când am fi singuri”. Nu exagerez spunând că Ion Barbu acționează, privind „cirezile agreste”, ca și când cirezile l-ar privi pe el. În acest fel, anulează și sporește, în același timp, *ego*-ul empiric, ridicându-l la rang de *ego categorial*. Operația este profund eminesciană (și e de găsit și la poetul-savant Rimbaud), *arheul* ascunzând în sine un șir nesfârșit de oameni, ca în identitatea numerică din budism. Într-acolo, după șapte decenii, trebuie să ajungă și judecătorul francez al lui Narcis, Louis Lavelle: „Sunt toți oamenii într-un

om, cu ce-i mai bun și cu ce-i mai rău”. Actul clar de narcisism conduce „la mijloc de rău și bun”, cum zice Ion Barbu, iar când atinge starea de *nadir latent*, *privirea pură* se contopește cu *ecoul primordial*. Subiect și obiect sunt una, din adâncurile mării răzbătând *cântecul*, ritmul primordial ca însumare a tuturor *grupurilor apei*:

„Nadir latent! Poetul ridică însumarea
De harfe răsfirate ce-n zbor invers le pierzi
Și cântec istovește ascuns, cum numai marea,
Meduzele când plimbă sub clopotele verzi”.

Însumarea harfelor resfirate echivalează cu o „exhaustie”, o istorie integratoare a poeziei universale, la modul muzical. Marea: „Simbol al dinamicii vieții. Totul se ivește din mare și totul se întoarce în ea: loc al zămisliilor, al transformărilor și al renașterilor. Apă în mișcare, marea simbolizează o stare intermediară între virtualitățile încă informale și realitățile formale, o situație ambivalentă care este cea a incertitudinii, a îndoielii, a nehotărârii, situație care se poate încheia bine sau rău. De aici decurge faptul că marea este deopotrivă o imagine a vieții și a morții”¹⁰. Vechii greci și romani aduceau mării sacrificii de animale, îndeobște „cirezi agreste” de tauri spre a-i potoli ființele monstruoase din adâncuri. Interesant că Ion Barbu își începe aventura poetică în oglinda liniștită a lacului, dar *înecare* cirezilor agreste duce la transgresarea „calmei creste” în enormă desfășurare marină. Nadirul devine abscons, latent, ca și cum Narcisul cosmic ar fi tulburat oglinda acvatică, dezlănțuind-o nu doar într-o mare, ci în toate mările pământului. Poetul nu mai este contemplativul care se profila pe oglinda lacului, ci se transformă într-un demiurg în stare să *însumeze* toate harfele *resfirate în zbor invers*. Surpriză: imaginea este puternic eminesciană. Orfeul lui Eminescu, în disperarea-i, aruncă harfa sfărâmată în mare. De-ar fi aruncat-o în chaos, s-ar fi produs acest uluitor eveniment:

„De-ar fi aruncat în chaos arfa-i de cântări îmflată,
Toată lumea după dânsa, de-al ei sunet atârnată,
Ar fi curs în văi eterne, lin și n-ct ar fi căzut...
Caravane de sori regii, cărduri lungi de blonde lune
Și popoarele de stele, universu-n rugăciune,
În migrație eternă de demult s-ar fi pierdut”.

(*Memento mori*)

Iar fiindcă Orfeu a aruncat harfa în mare, iată ce s-a petrecut:

„Dar el o zvârli în mare... Și eterna-i murmuire
O urmă ademenită toat-a Greciei gândire,
Împlând halele oceanici cu cântările-i de-amar.

De-atunci marea-nfiorată de sublima ei durere,
În imagini de talazuri, cânt-a Greciei cădere
Și cu-albastrele ei brațe țărmi-i mângâie-n zădar...”

Grecia lui Eminescu, adunată, uluitor, în harfa sfârâmată a lui Orfeu, oare nu este și ea acea inconfundabilă *ultimă Grecie* a lui Ion Barbu? Este și nu este. Dar continuitatea celor doi mari poeți e mai mult decât tulburătoare. Iar in-variantul comun este tocmai *harfa* orfică. În definitiv, performanța unică a lui Ion Barbu este că a concentrat vasta *panoramă a deșertăciunilor* din *Memento mori* doar în *pătratul zilei* unui catren, transformând o epopee într-o *teoremă lirică*. Fără îndoială, poetul barbian *încearcă* să adune, să *însumeze* toate *cântările* din „halele oceanici” umplute de *eterna murmuire* a harfei lui Orfeu. *Cântecul încâpător* este *ascuns, ermetic*, în chiar transparența *meduzelor* sub care marea îl plimbă („sub clopotele verzi”), clopote care bat, neuzit urechii obișnuite, deopotrivă de viață și de moarte.

Spre deosebire de narcisismul individual, cel cosmic restituie viziunii mitice osmoza originară, polaritatea Narcis – Echo. Sau cum spune Gaston Bachelard: „Echo nu este o nimfă îndepărtată. Ea trăiește în fântână. Echo este întruna împreună cu Narcis. Ea este el. Are vocea lui. Are chipul lui. El nu o aude strigând puternic. O aude într-un murmur, precum murmurul vocii sale seducătoare, al vocii sale de seducător. În fața apelor, Narcis are revelația identității și a dualității sale, revelația dublelor sale puteri virile și feminine, și, mai ales, revelația realității și a idealității sale”¹¹.

Dualitatea Narcis – Echo se manifestă, în plan poetic, ca dualitate Narcis – Orfeu. Și aceasta este noutatea adusă de Ion Barbu în poetica oglinzii, sub impact pitagoreic, deși toate aparențele duc la conservarea narcisismului clasic. (Anamneza barbiană restituie faptul că Hermes, patronul său spiritual, este inventator de instrumente muzicale: *lira* lui Apollo și a lui Orfeu, apoi *fluierul* lui Pan.) Cele două catrene ale artei poetice *Din ceas, dedus...* exprimă chiar această dualitate contrapunctică: în primul se ascunde Narcis, criptat în cirezile agreste, în al doilea, Orfeu multiplicat în harfe nenumărate. Sunt două *priviri* în poem: a lui Narcis și a lui Orfeu. Ele sunt antitetice, riscând oricând să eșueze. Dacă harfa lui Orfeu adună, *privirea* lui împrăștie și duce la pierzanie „grupurile apei”. O spune chiar mitul orfic. Când cântărețul și-a pierdut ființa iubită, pe Euridice, el nu se izolează în surzenia lui Narcis, ci descinde în Infern pentru a o readuce pe pământ. Impresionat, Hades se lasă înduplecat, dar îi pune condiția *să nu privească înapoi* de îndată ce-i aude pașii în urmă. Hades, altfel zis, îl avertizează să nu se încreadă în *privire*, ca Narcis, ci în *auz*, adică în propria-i condiție existențială. Însă, ca și Narcis, Orfeu este *nerăbdător*, el se întoarce s-o privească pe Euridice chiar aproape la ieșirea din Infern.

O vede, într-adevăr, pe Euridice, dar *în zbor invers*, pierzând-o pentru totdeauna. Nu alta este semnificația „harfelor răsfirate ce-n zbor invers le pierzi” la Ion Barbu. O primejdie multiplicată, căci nu doar femeia este pierdută, ci mai ales harfa /harfele. Geniul lui Ion Barbu înțelege că tot ceea ce *pierde* privirea lui Orfeu poate recupera și *însuma privirea pură* a lui Narcis. Această privire *taie*, salvează „pe înecarea cirezilor agreste, / În grupurile apei, un joc secund, mai pur”. Aici se pitește taina din urmă a ermetismului canonic barbian. Și ni se deschide profunzimea celei de-a treia nunți – *actul clar de narcisism*.

Pentru a se face înțeles, Ion Barbu și-a multiplicat arta poetică în „patru cuante” însumătoare (v. Bachelard), polarizate în câte două catrene. Acestea sunt pietrele de temelie ale poeziei Cărții canonice: *Din ceas, dedus...*, *Timbru*, *Grup* și *Înecatul*, ultimele trei „detaliind” elemente figurative incifrate în prima: *cântecul încăpător*, *grupul* ca realitate telurică sau abstracțiune și *înecarea*, ca reducere / exhaustie a teluricului și acvaticului. După aceste patru poeme, tăiate pătratic, pot urma diversele moduri poetice, de la distih (*Orbite*) până la poemul cu stihuri inegale ca măsură. Constantă rămâne polarizarea antitezei armonizate prin „tăiere”, izomorfie a *clipei suspendate* eminesciene sau a *intervalului* einsteinian. În *Timbru*, titlu orfic prin excelență, harfele sunt înlocuite cu instrumente autohtone: cimpoiul și fluierul, menite să *sune* „durerea divizată”, sinonimie a „harfelor răsfirate”. Elementele primordiale rămân aceleași: *pământul* („piatra-n rugăciune, a humei despuiare”) și *apa* („unda logodită sub cer”). Și *exhauția* lor în *cântec* și în *formele perfecte* dinamice:

„Ar trebui un cântec încăpător, precum
Foșnirea mătăsoasă a mărilor cu sare;
Ori lauda grădinii de îngeri, când răsare
Din coasta bărbătească al Evei trunchi de fum”.

Dacă *tăietura* auditivă e *cântec încăpător*, asemuit, printr-o originală comparație, cu „Foșnirea mătăsoasă a mărilor cu sare”, cea vizuală nu putea avea decât dinamica formelor feminine, insolitate de metafora „al Evei trunchi de fum”. Dacă în poema deschizătoare se vorbește de „grupurile apei”, în textul cu titlul *Grup* referința este exclusiv telurică, sufletul fiind întemnițat în pământul *ars* și *nedemn*, în stare să înșele „fânul razelor”. Grupul mundan, multiplicat de „clăile de fire stângi”, sunt rezumabile de gestul *inchiderii* în: „Ochi în virgin triumphi tăiat spre lume”. Ochiul triumphiulat este simbol creștin, adoptat și de masoni, organ solar, cifra trei trimițând și la ochiul al treilea, care e foc divin, indicând „condiția supraomenească în care clarviziunea ajunge la perfecțiune, precum și, dintr-o perspectivă mai înaltă, participarea solară”¹², care, la Ion Barbu, după cum știm, are o semnificație centrată pe drumul cunoașterii. *Înecatul*, cea de-a patra artă poetică hermetizată, dezvăluie de ce intenția din-

tâi a scriitorului a fost să-și intituleze Cartea canonică – *Ocean*. (În caiete, *Ochian*). Oceanul este, simultan, ochi și oglindă în stare să decupeze, să taie, spațial și temporal, *clipa suspendată*, infrareală, ca ultimă reducere către *nadirul latent*. Este chiar *obiectul estetic* anunțat de motoul preluat din Mallarmé: „*ce seul dont le Néant s'honore*” („acest unic obiect cu care Neantul se mândrește”). De aceea, „înecatul”, care în varianta finală a poeziei este chiar eul liric barbian, invocă, se roagă ochiului divin („fulgerul străin”) și „văilor agere”¹³ să-i taie „o zi ca un ocean”:

„Fulger străin, desparte această piatră-adâncă;

Văi agere, tăiați-mi o zi ca un ocean!

Atlanticei sunt robul vibrat spre un mărgean,

Încununat cu alge, clădit în praf de stâncă”

Ziua-ocean este tocmai eminesciana *clipă suspendată*, devenită la Ion Barbu chiar obiect estetic. La Eminescu, încă are sensul de *joc prim*, univers al Creatorului divin. La Ion Barbu, *joc secund*, opera Creatorului-geometru.

În versiunea finală, *Joc secund*, motoul este luat tot din Mallarmé, dar decupat dintr-o conferință despre Auguste Villiers de l'Isle-Adam: „...ne fût-ce que vous en donner l'idée” („...dacă n-ar fi decât să vă dau *ideea*”)¹⁴, cuvintele aparținând, de fapt, lui Villiers. Focalizarea e dinspre obiectul estetic spre *Ideea platoniciană*. Și asta fiindcă *oceanul* i s-a prezentat, finalmente, ca *ochi steril*, cum și spune în varianta B la *Copacul înecat*: „ochiul steril ca un ocean”¹⁵. Semnificativ e faptul că următoarea poezie din volum fusese publicată, în 1926, în *Sburătorul*, sub titlul *Ochian*, schimbat în volum în *Orbite*, ceea ce lărgeste sfera de cuprindere a *ochiului al treilea* care se voia a fi oceanul. Găsim aici și o dublă intenție: cele patru piloane ale artei poetice fuseseră deja puse în poemele structurate bicatrenal, dar, în același timp, Ion Barbu *ermetizează* intenția de a da întregului volum *intenționalitatea* fenomenologică a unei singure arte poetice, care este Cartea canonică. În acest mod, el *releagă nodul întregului*, înțelegând că *tăierea oceanică*, în maniera cuceritorului Alexandru Macedon, riscă să fie provizorie și *nodul gordian* să se refacă de la sine. Astfel, cucerirea Asiei a fost trecătoare, tăietorul nodului gordian nefiind în stare să dea consistență, să salveze *ultima Grece*. În felul său, Ion Barbu este noul salvator, transmodern, al Greciei ultime, săpând, *tăind*, ca un nou Schliemann, pe ruinele Isarlâkului, străvechea cetate a Troiei. Alexandru, deși elev al lui Aristotel, a *tăiat* cu spada nodul frigianului Gordius: „A cucerit Asia, dar a pierdut-o curând. Și aceasta pentru că nodul gordian nu este tăiat decât la modul iluzoriu: el se reconstituie neîncetat. În realitate, el este încâlceala unor realități invizibile”¹⁶. Din această *încâlceală invizibilă* se nutrește, în definitiv, ceea ce noi numim *ermetismul* lui Ion Barbu.

Într-un studiu din *Revue des Études grecques* (1918), arheologul elvețian Waldemar Deonna (1880-1959) considera că nodul gordian este un *nod cosmic*, vegetal, „în relație cu zeul ceresc al fulgerului, al tunetului, al luminii”. Vom înțelege mai bine de ce în *Înecatul*, care e de natură vegetală („copac înecat”), poetul invocă *fulgerul* și „văile agere” ca să-i taie „o zi ca un ochean”. Tăietura lui Alexandru „simbolizează o străfulgerare de geniu” pentru *tăierea* nodului, „dar dacă nu este decât un act de violență, nodul se va reface. Fapt este că a pierdut imperiul și că nodul s-a strâns la loc”¹⁷. Lui Alexandru, așadar, ca și lui Orfeu, i-a lipsit *răbdarea* în fulgerul *privirii*. Greșeala aceasta Ion Barbu nu vrea s-o mai repete. *Nodul* cu care el se-ntânleşte se numește *grup*. Sau *inel*. În contactul cu el, primează geometrul, singurul primit la intrarea Academiei lui Platon. Refuză „temnița în ars, nedemn pământ” care, în tăietura zilei, „fânul razelor înșală”, al *fulgerului*, altfel spus, încât raționalismul capetelor noastre de „var” întrupează *greșeala*:

„Dar capetele noastre, dacă sunt,
Ovaluri stau, de var, ca o greșeală”.

În consecință, poetul, pentru a nu mai repeta greșeala rațiunii, dar și nerăbdarea privirii lui Orfeu, are nevoie de *calmul* aducător spre *nadirul latent*. Acesta este *actul clar de narcisism* eliberat de „durerea divizată”, de nerăbdare. Actul clar de narcisism nu e posibil decât cu al treilea ochi: „Ochi în virgin triumphi tăiat spre lume”. Goethe definea geniul ca pe *lungă răbdare*. De aceea, „Lovitura de spadă a cuceritorului nu este altceva decât o falsă soluție, cea a violenței. *Răbdarea* (s.n.), care deznoadă în loc să taie, asigură o vindecare stabilă și o cucerire mai durabilă”¹⁸. Căci nodul este labirintul lumii, în care pe toți ne pasc rătăcirea și moartea: „Nodul mai este încă, în cazul acelor *Knoten* ale lui Dürer, de exemplu, un fel de labirint care trebuie străbătut până ce se ajunge în *centru*: rezolvare și eliberare”¹⁹.

Către acel *centru* al Ideii se îndreaptă narcisismul categorial barbian. El a putut fi confundat cu *mimesis*-ul grecilor, pentru că de la *mimesis*-ul lor pornește Ion Barbu să realizeze *exhaustia* poeziei universale și românești. Dar *jocul secund*, deja am semnalat, nu mai este *imitarea imitării*, ca în poetica platoniciană. Din păcate, interpretarea clasică a *jocului secund*, dată de G. Călinescu, nu depășește vechea poetică, noutatea, după „divinul critic”, fiind doar de ordinul unui ermetism filologic. Câțiva critici postbelici au încercat să depășească asemenea înfundătură, cum am semnalat anterior. Mircea Coloșenco argumentează că și la nivel filologic *jocul secund* barbian nu poate fi redus la cel platonician, atestând o bogăție de nuanțe remarcabilă: „Sintagma *joc secund* are o patină artistică unică, de profunzime ideatică. Originea ei este latină, de inspirație savantă clasică”²⁰. Editorul reține îndeobște sensurile latinești ale cuvântului *secundus*, care duc spre înțelesul de „fericit”, de „sărbătoare” a intelectului, iar,

coroborat cu comparativul de superioritate *mai pur*, conduc către sensul de „joc neprihănit”²¹. Cu totul altceva decât *mimesis*-ul impur platonician, pentru care punctul de purcedere este Ideea, iar nu lumea.

Oglindirea barbiană este un platonism *à rebours*. E un *zbor invers* în care te poți pierde și pierde Ideea, căci el se petrece în labirintul lumii, în *încâlceala nodului gordian*. Variantele poemului *Din ceas, dedus...* mai vorbesc de „ceas invers”, de „cer invers”, „timp invers”, de *întoarcere* a „unui foc mai pur”, de „inversul ceas”, iar, la un moment dat, ne ciocnim de o repetiție obsedantă: „Un cer invers / Un timp / timp invers / invers / invers / invers / să poarte / să închidă”²².

Platon se ocupă de artă în mai multe dialoguri (*Cratylos, Timaios, Sofistul*) și în cartea a X-a din *Republica*. Poeții, pictorii, pe care îi vizează în mod deosebit, sunt o specie păguboasă în cetate, comparabili doar cu sofiștii, care au degradat până la limită cugetarea filozofică. Cel mai util lucru care li se poate întâmpla e să fie alungați din cetate. Homer însuși este supus aceluiași tratament²³. *Ideile*, ca esențe divine de primă instanță, sunt creația *din fire* a Demiurgului, printr-un act de narcisism cosmic, întrucât „a vrut ca totul să fie cât mai asemănător cu sine”²⁴. Tot ce ființează fizic în univers constituie copii imperfecte ale ideilor perfecte. Lucrurile, ființe de primă instanță, nici ele perfecte, sunt creația directă a Demiurgului, pe când obiectele de a doua instanță sunt creația meșteșugarilor. Dulgherul, de exemplu, imită ideea de pat și-l concretizează în obiect. În schimb, pictorul imită copia dulgherului când pictează patul. Dacă Zeului i-ar veni în minte să imite persoana lui Cratylos (clonare?), el ar trebui să reproducă nu numai culoarea, înfățișarea, precum pictorul, „ci le-ar reda întocmai și pe toate cele lăuntrice, cu aceeași moliciune și căldură, punând totodată mișcarea, principiul vital și cugetul, așa cum se află ele în ființa ta; într-un cuvânt, dacă pornind de la trăsăturile tale toate, ar așeza lângă tine altele aidoma lor? Să fie oare atunci Cratylos și imaginea lui Cratylos, sau să fie doi Cratylos?”²⁵.

Cum Zeul refuză o asemenea creație, rămâne pictorului, artistului, în genere, să se joace în acest fel, reușind să-i amăgească pe tinerii necopti la minte, corupându-i. În *Republica*, Platon judecă lucrurile din perspectivă comparativă, punând față în față arta și metafizica Ideii. Pictorul este un șarlatan comparativ cu dulgherul, fiindcă acela face un lucru util, restrângându-se la a imita ideea pe care o cunoaște mai bine. Dulgherul taie în lemn ideea de pat, pe când pictorul redă o imagine mincinoasă. Umbră a umbrei. Rezultă că există trei paturi: ideea de pat din firea lucrurilor, opera Zeului, patul-obiect, opera dulgherului, și patul-imagine, jocul iluzoriu al pictorului. Păcatul cel mare al artei este ratarea *adevărului*, dat fiind că imită iluzii, ca un magician sau un scamator. Iar pictorul e de două ori un șarlatan, fiindcă pretinde a se pricepe

nu la o singură copie de idee, precum dulgherul, ci la toate câte sunt semănate de zei. Platon reproșează artistului lipsa de predispoziție și de pregătire sufletească în a se apropia de Adevăr, Dreptate, Înțelepciune, Știință. Și neavând încredere în imaginea-copie, el a fost considerat de un Alain Besançon drept primul „iconoclast” din istoria culturii europene²⁶. Și, desigur, în pofida faptului că a elaborat teoria imitației ideilor, el ar putea fi considerat și cel dintâi contestatar al artei ca *mimesis*. Ar fi, din acest punct de vedere, „modern” cu peste două milenii înaintea modernismului. Dacă n-ar fi respins arta în bloc.

Într-un fel, atitudinea lui Platon poate fi de înțeles, atestând o înaltă gândire filozofică. Argumentul hotărâtor este incapacitatea poeților de a se situa în adevăr, continuând să sufere de „complexul peșterii”, de vreme ce preferă umbrele în locul realului și al ideilor, ca expresie supremă a *frumuseții* și a *adevărului*. Ca geometru, Ion Barbu are o atitudine similară față de poezia tradițională și de cea modernă. Respingerea „poeziei leneșe” a lui Arghezi ar putea fi echivalentul respingerii platoniciene a lui Homer. În cetatea Isarlâk nu au acces cei care nu sunt și geometri. Norma barbiană este *adevărul Ideii*. De aceea, Arghezi este văzut ca *respins de Idee*. Nu și Eminescu. Autorul *Criticilor mei* este un bântuit de *adevăr*. De aceea, moderniștii nu l-au revendicat la conceptul de lirică modernă. Într-o asemenea eroare, în schimb, nu cade și Ion Barbu. Moderniștii au abandonat, odată cu arta ca *mimesis*, și pe cea ca *adevăr*. *Poezia pură*, ca joc al cuvintelor în sine, a susținut că arta nu are nicio legătură cu adevărul. Polemizând, implicit, cu Platon, Ion Barbu reține *adevărul* ca posibil în *mimesis*, reabilitare întreprinsă încă de Aristotel, în *Poetica*. *Mimesis*-ul, spune Stagiritul, nu reproduce realitatea, ci o depășește, arătând nu cum este, ci *cum trebuie să fie*²⁷. Idealitatea aristotelică devine pur metafizică. Desigur, recuperând *mimesis*-ul tradițional, Ion Barbu se despărțea, în același timp, de Aristotel și de Platon, printr-o inversare-fulger a săgeții imitației terțiare, punând-o pe același plan cu filozofia și matematica, cele două direcții centrale ale culturii grecești. Imanent și transcendent fuzionează în *epoché*, ca diferență în sânul identicului. Prin oda pindarică, Barbu îi „reabilitează” pe pictor și pe Homer, pe Narcis și pe Orfeu, ambii dezavuați de Platon. Între *jocul prim* al Demiurgului (calificat ca supremul *bine*) și *jocul terțiar* al pictorului și al poetului, respins ca supremul *rău*, Ion Barbu optează pentru *jocul secund*, care e *la mijloc de rău și bun*. Platon concepe *imitația* în trei trepte *coborâtoare*, destrămătoare, către întunericul peșterii, acolo unde cunoașterea adevărului este blocată. În ierarhia lui, Înțeleptul e pe prima treaptă, a Soarelui. În ierarhia cunoașterii barbiene, filozoful, ca raționalist pur, cartezian, este mercurian, pe treapta a doua. Pe când Poetul e pe ultima treaptă, într-adevăr, dar într-o ierarhie *suitoare* către Roata Soarelui. Doar geometrul se întâlnește cu poetul, undeva, într-un loc *luminos*. Accesul la Idee, la înduhovnicirea sufletului e posibil prin poezie, ca și prin credință. Volumul *Joc secund* arată calea *canonică*

a poetului, după cum Biblia arată calea *canonică* a credinței. Întreaga arhitectură a *Jocului secund* taie drumul de la teluric la celest, de la *durere la mântuire*, la sărbătorirea *nunții*, dar nu prin filozofare, nu prin calcul matematic, ci prin *ritm*, în care se ascunde taina stilului. O spune limpede titlul *Ritmuri pentru nunțile necesare*. *Joc secund* e construit pe modelul arhetipal al Sfintei Treimi, în trei cicluri care suie pe cele *trei trepte de mărgean*. E chiar *destinul creator al omului*, indiferent că se produce în poezie sau în matematică. *Joc secund* reușește să devină *carte canonică*, *cartea cu șapte peceți* despre care vorbea Eminescu, inaccesibilă minților sterpe. Relația pitagoreică dintre *număr și ritm*, dintre număr și formă, e ascunsă în ermetismul canonic barbian. Din tot ce a scris poetul, n-a reținut decât 34 de texte. Iar 3+4 dă cifra 7 care încununează *Încheierea* heptagonală, ca semn al desăvârșirii *cărții cu șapte peceți*. *Treimea* celestă fuzionează cu *pătratul zilei* în heptagon, tălmăcit în El-Gahel, ritm în transfinițat. Patru, pătratul este simbol al pământului; trei, treimea – simbol al divinității creștine, dar nu numai, simbol al cerului: „Asociind numărul patru – care simbolizează pământul (cu cele patru puncte cardinale ale lui) – și numărul trei – care simbolizează cerul, șapte reprezintă totalitatea universului în mișcare”²⁸. În *mișcare*, preferă să spună Eminescu; în *ritm*, nuanțează Ion Barbu. Mișcare și ritm înseamnă, simultan, spațiu pur și timp pur, nuntite heptadimensionale: „Șapte simbolizează totalitatea spațiului și totalitatea timpului”²⁹. Ritmul-gest se închide, ca *închidere ce se deschide*. Orice închidere întregitoare stă sub pecetea numărului șapte: „Șapte este numărul încheierii și al reinnoirii ciclice”³⁰. Geniul lui Ion Barbu se reflectă, așadar, și în plasarea poeziei *Încheiere* sub semnul numărului șapte.

Deocamdată, să ne oprim aici.

Note ■ ¹ Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române*, Editura Paralela 45, București, 2008, p. 1340.

² Joachim Gasquet, *Narcisse*, Librairie de France, Paris, 1931, préface d'Edmond Jaloux, p. 45. O imagine apropiată de voința narcisiacă universală, în spirit schopenhauerian, formulase încă André Gide în *Traité de Narcisse* (1891).

³ Ion Barbu, *Opere*, I, *Versuri*, p. 499.

⁴ Friedrich Nietzsche, *De la Apollo la Faust*, Editura Meridiane, București, 1978, p. 198.

⁵ Cf. M. Eminescu, *Opere*, 6, Editura Minerva, București, 1982, ediție critică, introducere, note și variante de Aurelia Rusu, p. 518.

⁶ *Ibidem*, p. 517.

⁷ Petre Botezatu, *Interpretări logico-filozofice*, Editura Junimea, Iași, 1982, p. 200.

⁸ Martin Heidegger, *Ființă și timp*, Editura Jurnalul literar, București, 1994, p. 141-143, 181-187.

⁹ Louis Lavelle, *L'erreur de Narcisse* (Grasset, Paris, 1939), a se vedea ediția electronică, La Table Ronde, Paris, 2003, Collection „Les auteur(e)r classiques”, p. 35-266.

¹⁰ Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri*, 2, Editura Artemis, București, 1995, p. 269.

¹¹ Gaston Bachelard, *op. cit.*, p. 30.

¹² Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *op. cit.*, II, p. 363.

¹³ „Valea este și simbolizează locul transformărilor fecundante unde se unesc pământul și apa cerului pentru a da recolte bogate; unde se unesc sufletul omenesc și harul lui Dumnezeu, întru revelație și extaz mistic”, atrag atenția Jean Chevalier și Alain Gheerbrant, *ibidem*, p. 427-428. Epitetul „agere” augmentează tocmai virtuțile transformatoare ale *văilor* barbiene.

¹⁴ Vezi și notele lui Mircea Coloșenco la Ion Barbu, *Opere*, I, *Versuri*, p. 495-498.

¹⁵ Ion Barbu, *Opere*, I, p. 506.

¹⁶ Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *op. cit.*, II, p. 346-347.

¹⁷ *Ibidem*, p. 347.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*, p. 344.

²⁰ Vezi comentariile la *Joc secund*, în Ion Barbu, *Opere*, I, p. 493-494.

²¹ *Ibidem*, p. 494.

²² *Ibidem*, p. 499.

²³ Platon, *Republica*, în *Opere*, V, trad. de Andrei Cornea, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986, 355a.

²⁴ Platon, *Timaios*, în *Opere*, VII, trad. de Cătălin Partenie, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1993, 30c, 92c.

²⁵ Platon, *Cratylos*, în *Opere*, III, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1978, 432b-c.

²⁶ Alain Besançon, *Imaginea interzisă. Istoria intelectuală a iconoclastului de la Platon la Kandinsky*, trad. din franceză de Mona Antohi, Editura Humanitas, București, 1996.

²⁷ Aristotel, *Poetica*, trad. de D.M. Pippidi, Editura Academiei, București, 1965.

²⁸ Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *op. cit.*, III, p. 289.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ *Ibidem*.

Ancuța COZA

Translatarea scripturală a experiențelor. *Patimile după Pitești* – mesager empatic al reeducării

A.C. – profesor titular la limba și literatura română în învățământul preuniversitar, doctorandă la Facultatea de Litere a Universității de Nord Baia Mare. Colaborează cu studii și articole la diferite publicații. Domenii de cercetare: probleme actuale ale învățământului în context european, literatura română contemporană, inclusiv basarabeană ș.a. A coordonat volumul colectiv *Multiculturalism în opera scriitorului Ioan Slavici*.

Majoritatea românilor atât din țară, cât și din străinătate l-au considerat pe Paul Goma singurul disident autentic care s-a opus activ sistemului comunist din România, aspect relevant atât prin evenimentele concrete ale traseului său biografic, cât și prin reflectarea acestora în creația literară, cu statut de document viu al unei epoci.

Bibliografia autorului, dar mai ales studiile consacrate acestui fenomen unic în cadrul trăirii românești, este încă neașteptat de pauperă. Dacă inițial Paul Goma este întâmpinat cu reverență de exponenții exilului, ulterior imaginea acestuia se va denatura, deseori din pricina temperamentului vulcanic și abordării directe, fără menajamente, a celorlalți. Scriitorul se definește el însuși drept un disident singular, unicitatea-i insurgentă reieșind din scrisorile, declarațiile, jurnalele, amintirile sale. Aspectele biografice se regăsesc în aproape toate romanele semnate de Goma, fie ca mărturii subiective, fie prin personaje „deghizate” ale propriei identități. Actul disident al scriitorului, actul eliberator prin forța scrisului este o rebeliune în fața tăcerii unei nații, a unui popor aflat mereu în obediență, într-o perpetuă îndoctrinare ideologică, fără drept de revoltă, fără dreptul de a vorbi, de a scrie sau de a gândi. Astfel, scrierile sale sunt niște povestiri continue ale unei coborâri în Infern, „un protest fără sfârșit”.

Așa cum precizează autorul, universul său românesc reflectă două cicluri autobiografice: unul

dedicat experiențelor copilăriei, ținutului natal, rememorate în condițiile exilului, celălalt surprinde experiența universului carceral, editat atât în Țară, cât și în diasporă. Există sondaje psihice în construcția personajelor, cititorul ajungând coparticipant la procesul creației, alături de victima care trăiește ororile comunismului.

Compozițional, textele lui Goma sunt un amalgam de gânduri, de situații imaginare sau reale, de amintiri, meditații și episoade narative, de trăiri, realități exterioare, percepții, impresii, procese de conștiință, redade prin fluxul memoriei și al conștiinței, descriind durerea, violența, relația victimă-călau, chipul amorf al reeducatorilor din penitenciare, al căror scop era obținerea mărturiilor, înjosirea, umilirea ființei umane, a reformatoilor comuniști întâlniți în satele în care și-a petrecut anii copilăriei, a paznicilor universurilor carcerale care erau dominați de propriile frustrări și de ura împotriva intelectualilor, exercitându-și sadic puterea, acesta fiind unicul domeniu în care se simțeau superiori.

Caracterul confesiv al scrierilor lui Goma este evident, cititorul devine un partener al dialogului său literar, sub forma unui eseu nestructurat, care redă informații asupra aspectelor sociale, naționale, morale, politice, culturale, descrie personalități politice, exponenți ai vieții publice și private, din medii sociale, culturale, sau ai unor grupuri etnice: unguri, evrei, întâlnite de-a lungul existenței sale. Desigur, dincolo de aspectul documentar al scrierilor sale se află și cel beletristic, o literatură a protestului, conturată între ficțiune și mărturie istorică. Limbajul lui Paul Goma este detabuizat, interdicțiile de orice ordin, în special, politic – persoana dictatorului Ceaușescu, problema evreiască, problemele Basarabiei, universul carceral etc. – fiind anulate. Autorul demască pactele tacite între scriitori și puterea comunistă, analizează stalinizarea României, descrie primul val proletcultist și ilustrează regimul de detenție, din paginile sale narrative răzbind vocea opoziției anticeaușiste și anticomuniste, una dintre cele mai puternice voci ale exilului.

Totuși, chiar dacă în ultimii douăzeci de ani am asistat la o nouă ierarhie a valorilor, profilul disidentului român este ilustrat de „Cazul Goma”, deoarece el reprezintă un act de curaj, de frondă individuală, iar literatura sa – o dovadă vie a luptei antitotalitare. Perspectiva receptării glisează dinspre diacronic spre sincron. Și invers. Dacă „Mișcarea Goma” intră în categoria istoriei, „stilul Goma” este insuficient exploatat exegetic, autorul fiind exilatul perpetuu al literaturii române, în pofida faptului că acesta transcende spațialitatea autohtonă, atât în plan spațial, cât și atitudinal.

O carte despre universul carceral românesc, o carte a tăcerii, a durerii, a ororilor unui sistem totalitar care a dus ființa umană la pură exterminare, scrisă de Paul Goma este *Patimile după Pitești*. Aceasta a fost scoasă de sub tipar în 1981, în limba franceză cu titlul *Les Chiens de mort*, la Editura Hachette, iar în limba română, abia în 1990, la Editura Cartea Românească, într-o primă ediție și la Editura Dacia, cea de-a doua. Romanul descrie detenția dintre zidurile uneia dintre cele mai înfiorătoare închisori, cea de la Pitești, văzută și trăită indirect, deoarece autorul nu a fost închis aici. El se erijează în narator, descriind amintirile și memoriile mai multor foști deținuți politici, reeducați în centrul groazei, unii cunoscuți în penitenciarul de la Gherla, alții întâlniți în timpul domiciliului obligatoriu din Bărăgan, dar și în libertate, după exilul din '77. Volumul dedicat memoriei lui Cornel Popovici, fost deținut politic al Piteștiului, și tuturor „Piteștenilor” stă sub spectrul morții, nu doar a celei biologice, cât mai ales asupra atentatului cognitiv. Cea mai mare crimă a Piteștiului a fost crima de gândire, modul în care deținuții erau aduși la un subnivel al condiției umane, la cel animalic, de a-ți mânca propriile excremente, dar și a colegilor de celulă, de a te dezice de tine însuși, ca om, ca individ. Soluțiile salvatoare sunt puține și sunt construite în funcție de personalitatea fiecărui deținut.

Personajul narator Vasile Pop, un nume comun, un pseudonim, este un personaj exponențial, reprezintă miile de oameni închiși pe nedrept, supuși constrângerilor politice comuniste. Romanul, compus arhitectural, asemenea unui puzzle, din imagini ale prezentului îmbinate cu reflecții ale unui viitor ficțional, debutează cu un vis evadator, în care deținutul nostru așteaptă cu disperare apariția salvatoare a fratelui său geamăn, Elisav. Odată cu conștientizarea realității, durerea devine acerbă. Cauza detenției, culoarea politică este, de fapt, un pretext, indiferent dacă deținuții sunt legionari, anticomuniști, fasciști, hitleriști, țărăniști, tratamentul este același, la camera 4 *Spital*. Acest nume, vehiculat deseori printre deținuții politici, reprezintă Infernul, o cameră de câțiva metri pătrați, mai exact doisprezece metri lungime și șase lățime, cu două perechi de ferestre, în care sunt înghesuiți peste șaptezeci de inși (șaptezeci și trei), supuși maltratării fizice și psihice, devin niște marionete umane în mâinile acestuia.

Carte a reeducării, scrierea redă acest proces al remodelării psihice și morale în mai multe etape. Există o scală a calomniei din care sinele iese îngenunchat. La început este necesară „demascarea externă”, „banditul” X recunoaște faptele pentru care a fost închis, mărturisește că este împotriva partidului comunist și îi demască pe cei care au astfel de manifestări potrivnice, fie că sunt persoane cunoscute, sau necunoscute, fie că există sau nu dovezi împotriva lor. Demascarea externă este urmată de cea internă, în care deținutul trebuie să-și dea în vileag colegii de detenție, pe cei care agită spiritele sau sunt împotriva reeducatorilor.

Fiecare capitol al scrierii debutează cu același laitmotiv al nemișcării, al imortalizării într-o continuă și nesfârșită patimă, teroare: „Nicio mișcare”, „Din clipa asta nicio mișcare”. Este o stare de mortalitate temporară, repercutată asupra ambianței. Principalul plan narativ al romanului descrie teroarea regimului carceral, dar în subsidiar sunt redată multe dintre ideile, conceptele, părerile personale uzitate de Paul Goma în scrierile sale. Și aici este condamnată și ironizată colectivizarea forțată din România, sunt satirizați securiștii prin evidențierea capacității lor intelectuale reduse, a vocabularului format din maxim o sută de termeni, dintre care șaptezeci sunt înjurături.

Într-un astfel de calvar, rememorarea figurilor dragi, un subterfugiu romantic, a mamei, a fratelui Elisav, a surorii Seliva (personaje fictive), întâlnirea cu aceștia prin intermediul visului reprezintă o salvare, o eliberare într-un univers alternativ. Sunt recuperate secvențe din memoria personajului, deși există elipse ale gândurilor, ce dau naștere unor imagini neașteptate, care refuză realitatea. Ermetizarea memoriei, evaziunea într-un trecut benefic este un mijloc de survolare a unui prezent torturant. Fragmentele de vis sunt corelate cu fluxul amintirilor, existând o retrospectivă a acțiunilor premergătoare dețenției. Acestui fond memorialistic i se substituie și cel epic.

Ritualul inițiativ presupune roluri: auditor, executant, actant, victimă, călău. Spectacolul sinistru al încarcerării are un Autor, cel care organizează acest spectacol al morții și după indicațiile căruia regizorul pune în scenă mascarada. Deținuții sunt niște actori. Totul este un haos al bătailor, al loviturilor, în care nicio certitudine nu mai este certitudine. Este descrisă umilința deținuților, condițiile mizere în care trăiau, cu haine rupte, fără chiloți, fără izmene, cu pantalonii murdari, numai fâșii, flămânzi, bolnavi, dormind pe priciuri, mâncând de pe jos, în aceleași gamele mizerabile, precum porcii la cocină, fără tacâmuri, lipiți unul de altul, din lipsa spațiului, fără posibilitatea unei toalete decente, fără apă. Și în acest univers atât de mizer, sub nivelul existenței, încarcerării se demască unii pe alții, într-o încercare disperată de a se salva, de a-și salva dacă nu sufletul sau mintea, măcar fizicul. Scenariul se repetă la infinit: din nou în picioare, din nou la pielea goală, din nou bătaie, din nou pe prici și maxima umilință, necesară reeducării.

Sancțiunile concepute, modul în care acestea erau aplicate sunt peste limita imaginației, lecturând cartea ai senzația că ești în cel mai terifiant film, te îndoiești că astfel de fapte au fost făcute de oameni împotriva altor oameni. Încarcerării au dreptul la douăzeci de secunde pentru nevoi și zece secunde pentru spălat, după care trec la gimnastica zilnică, binecunoscuta porție de bătaie, bineînțeles fără motiv. Se ajunge și la maltratare reciprocă pentru a nu exista niciun fel de prietenie, de solidaritate umană, pentru a se promova doar

ura, răzbunarea, pedeapsa. Cei care refuză primesc, sardonice, un supliment de bătaie, aceasta fiind considerată o lecție demonstrativă. La Pitești nu se doarme, traumele nu încetează, nici măcar noaptea. Prizonierii sunt bătuti că și-au scos sau că nu și-au scos mâinile afară de sub plapumă, că dorm pe spate sau că au genunchii îndoiți. Premisa tuturor acțiunilor este aceeași, trebuie ca deținuții să se reeduce, altă scăpare nu este, afirmă reeducatorul șef, dându-se pe sine exemplu. Sunt sărbătorite, în cheie parodică, inclusiv Patimile, într-un mod blasfemic, deținuții sunt cuminecați și împărtașiți cu conținutul tinetei, cântă pricesnele creștine modificate și inserate cu vulgarități, trebuie să se lepede de credința lor, să-l hulească pe Dumnezeu. Și grozăvia nu se termină aici, oamenii sunt obligați să mănânce în final conținutul de excremente umane, din gamelă și chiar să o lingă, iar dacă varsă, trebuie să mănânce și propria vomă. Este de neînchipuit că astfel de fapte au putut să se petreacă la comanda unor... Pentru că Țurcanu numai om nu era, poate o mașinărie sadică care profită de universul carceral, pentru a-i tiraniza pe ceilalți. Finalul maltratărilor este apoteotic, cei închiși trebuie să se muște, să se mănânce, într-un act canibalic, doar cu ajutorul dinților și unghiilor, pentru ca „dimascarea” să fie exemplară. Dincolo de raportul victimă – călău este evidentă mintea bolnavă a ființei care transformă totul în jurul său în calvar, în moarte, în neputință.

Este descrisă o lume traumatizantă, în care o ființă poate fi fericită doar pentru că nu este calul de bătaie al unor animale. Paradoxul bătaiei merge atât de departe, încât deținuții primesc ciomăgeala în contul a ceea ce vor face mai târziu. Evadarea, uitarea se realizează în rugăciune, Vasile Pop rostește *Tatăl nostru*, sperând că astfel poate trece peste acele clipe de coșmar. Naratorul, chiar dacă este traumatizat de acest univers al morții, are capacitatea de a vedea vidul sufletesc al lui Țurcanu și al ființelor similare lui, pentru care *a fi* este sinonim cu *a agresa*, oameni care nu au fost capabili niciodată să iubească o femeie, să o înțeleagă, să o vadă râzând sau plângând sau tăcând, oameni impotenți sufletește, care s-au impus prin forță, prin viol, care sunt prea slabi, fiind nevoiți mereu să-și probeze virilitatea, masculinitatea.

Ultima parte a cărții relatează procesele fictive ale Securității, consemnate sub numele de procesul reeducatorilor, în care fiecare membru trebuie să-și joace rolul până la capăt. Este vorba de o mascaradă îngrozitoare în care sunt evidențiate cumplitele acte barbare de canibalism, actele de violență din celulele Piteștiului. În boxa acuzațiilor se află și imbatabilul Țurcanu, dar, din păcate, doar el și unii actanți secundari, nu și mai marii reeducării, care au dirijat spectacolul tragic. Autorul descrie o lume a valorilor răsturnate. Paginile finale rememorează figuri ale unor mari torționari: Goiciu, directorul Gherlei, generalul Nikolski, Ana Pauker, Dumitrescu de la Pitești, gardienii: Ciobanu,

Cucu, Georgescu, Mândruță, coloneii de la Canal: Zeller, Duhlberger. Personajul narator, asemeni scriitorului, adună memoriile sale într-o carte, în care să nu-i uite și să-i pedepsească pe cei vinovați, pagini de istorie și adevăr, contestate de unii dintre camarazii din camera 4 *Spital*, deoarece creierul lor devine alb, o tabula rasa a amintirii, funcționând ca o posibilitate de viață.

Scuza regimului comunist pentru ceea ce s-a petrecut în închisorile politice ale României între '47 și '58 nu a fost încă enunțată, doar s-a afirmat că au existat câteva fapte singulare, asupra cărora nu merită a se insista, deoarece reeducarea a fost o treabă a legionarilor, care s-au răfuit între ei, „o treabă de familie”. *Patimile după Pitești* implică conexiunea cu patimile după Cristos. Așa cum Mântuitorul a îndurat jugul umilinței, a suferit pe nedrept pentru păcatele omenirii, așa deținuții Piteștiului, Gherlei, Jilavei, Sighetului au fost torturați, umiliți, damnați, chinuiți, reduși la condiția de nimic, bătuți, lăsați să se mănânce între ei, pentru păcatele fictive care nu sunt nici ale lor, nici ale poporului român.

Paul Goma, în acest volum, numit *Cartea după Mine*, are curajul de a nu tăcea. Despre Pitești nu se vorbește, despre Pitești se tace, dar disidentul român nu a putut să nu conceapă cartea „care a început să se scrie singură” (Paul Goma, *Patimile după Pitești*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1999, p. 210). Chiar dacă autorul le-a promis piteștenilor care i-au încredințat mărturiile că nu le va redacta, și-a încălcat legământul, pentru a nu fi inutile lacrimile și sângele pierdut între zidurile groase ale închisorilor. Goma consemnează aceste memorii pentru a nu exista pagini albe în istoria noastră și pentru a nu uita: „Pentru fiecare dintre noi, autori de cărți despre Pitești, de mărturii, ori doar cititori doritori să ne cunoaștem istoria (și să ne-o asumăm), atunci când vine vorba de cineva care a trecut prin Infernul Reeducării, singurul mod în care este drept să ne apropiem de acest fenomen-pentru a-l înțelege: în prealabil, să ne întrebăm, la oglindă:

«Și dacă, Doamne-fereste, aș fi fost eu la Pitești?»...” (*op. cit.*, p. 222).

Bibliografie selectivă

1. Eva Behring, *Scriitori români din exil 1945-1989*, Editura Fundației Culturale Române, București, 2001.
2. Gheorghe Glodeanu, *Incursiuni în literatura diasporei și disidenței*, Editura Tipo Moldova, Iași, 2010.
3. Monica Lovinescu, *Posteritate contemporană. Unde scurte (III)*, Editura Humanitas, București, 1994.
4. Cornel Ungureanu, *La vest de Eden. O introducere în literatura exilului*, Editura Amacord, Timișoara, 1995.
5. Menționez că principala sursă bibliografică o reprezintă toate romanele scriitorului Paul Goma, în speță: Paul Goma, *Patimile după Pitești*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1999.

Vlad ZBÂRCIOG

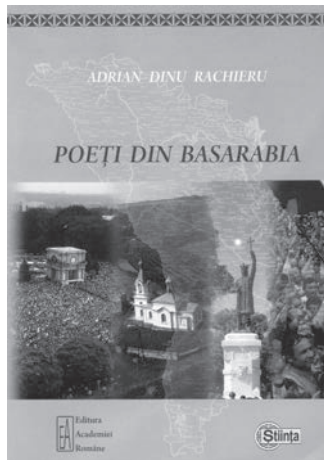
Poeți din Basarabia **de Adrian Dinu Rachieru**

V.Z. – secretar al Uniunii Scriitorilor din Moldova. Autor a peste treizeci de volume de proză, poezie, eseuri. Printre cele mai recente: *Sadoveanu sau dorul de cel fără vârstă* (2006), *Între timp și nemoarte* (Timișoara, 2007), *Eminescu, eternă statuie a spiritului* (Iași, 2008), *Meridiane ale verbului matern* (Iași, 2009), *101 poeme* (București, 2010) ș.a. Premiul Uniunii Scriitorilor pentru anul 2007, Premiul Saloanelor Internaționale de Carte de la Chișinău (2007) și Iași (2008). Titlul onorific „Maestru al literaturii” (2010).

Impunătorul volum *Poeți din Basarabia*, semnat de criticul literar timișorean Adrian Dinu Rachieru, a constituit un eveniment dintre cele mai importante ale anului editorial 2010. Apărută sub egida Editurii Academiei Române și a Editurii chișinăuiene Știința, antologia ar fi trebuit să sune o atenție pe potrivă din partea presei literare și a iubitorilor de poezie. Spre regret însă, lansarea lui în cadrul Salonului Internațional de Carte de la Chișinău (31 august – 4 septembrie) a fost eclipsată de alte evenimente literare mai puțin importante. Atât autorul, editorii, cât și poeții incluși în carte, se așteptau la o serioasă, pertinentă dezbateră pe marginea substanței acesteia, dar mai ales a criteriilor axiologic, estetic, lingvistic... Ei bine, în cadrul lansării am ascultat opiniile a doar doi critici literari, care, din lipsă de timp, nu s-au pronunțat în detaliu despre valoarea literară a proaspetei ediții. A meritat însă o analiză substanțială, mai ales că include lucrări semnate de aproape toți poeții spațiului literar basarabean.

Compartimentat în șapte capitole, care pot fi considerate și perioade de creație (*Oamenii încep-*

tului de veac (Odiseea limbii române); *În Arcadia interbelică*; *Altă tranziție. Poeți vs dinozauri proletcultiști. „Erotismul politic”*; *Momentul resurecției. Valul șaizecist*; *Promoția „Ochiului al treilea”*. *Schimbarea la față a poeziei: realismul canonic și sincronizarea „rizomică”*; *Reformarea paradigmei*; *Cei care vin...*), lucrarea constituie o provocare pentru toți acei care vor să cunoască poezia română din Basarabia, poezie care a fost întotdeauna parte integrantă a literaturii române. Ediția în cauză „radiografiază, după cum atenționează și autorul în prefață, un veac de poezie românească, prigonită, vai, de seismele Istoriei”. Totodată, constituie și o replică la antologia de poezie basarabeană, cuprinsă în colecția de volume cu titlul comun *Literatura din Basarabia în secolul XX*, apărută în 2004.

Criticul timișorean și-a conceput cartea ținând seama de mai multe criterii, și în primul rând, cel estetic, încercând să edifice lectorul din întreg arealul literar românesc, unul cu un anumit orizont de așteptare, asupra circuitului viu al poeziei basarabene. Autorul, „urmărind avatarurile poeziei românești dintre Prut și Nistru printr-o dublă contextualitate estetică și sociologică”, pune față în față poezia basarabeană cu cea din alte regiuni ale spațiului românesc, trece ușor de la o perioadă la alta și schițează pentru fiecare autor mici sinteze (profiluri critice), în care dezvăluie specificul, formula, stilul, evidențiind totodată principalele tendințe de evoluare și urmărind procesul de receptare. Investigațiile cercetătorului favorizează, pe de o parte, pătrunderea mai lesne a specificului fiecărui autor, al epocii în care a scris, iar, pe de alta, elucidează raportul acestor scriitori cu opera predecesorilor, poziționarea lor în timp. Firește, receptarea acestor poezii presupune un dialog cu epoca, cu contextul sociocultural, cu fenomenul literar în ansamblu.

Dinamica evoluției poeziei basarabene din volumul semnat de Adrian Dinu Rachieru este urmărită ținând seama de dialectica ei interioară, de evoluția stilurilor și a formelor, a discursului etic, a ideologiei literare. Făcând trimitere la teoria lui Tzvetan Todorov, care susține în *Dicționarul enciclopedic al științelor limbajului* că „istoria literară trebuie să studieze discursul literar și nu operele”, autorul nu face „naveta” între „evenimentele social-politice” și „dinamica culturală” a creatorilor, ci încearcă să surprindă „dialectica internă a limbajelor”, modelată în „convenții specifice de gen, de stil, de tipuri discursive”, conturând astfel o periodizare ce rezultă anume din legile ei interne.

În *Argument, Cum citim literatura basarabeană?*, Adrian Dinu Rachieru scrie: „Fenomenul miraculos al regenerării românismului în Basarabia, izbucnit pentru a stinge ceea ce s-a numit, îndreptățit, o «ruptură ontologică» (vorba lui Theodor Codreanu), obligă la un efort integrator, ambivalent, recuperând

o literatură care păstrează, prin memoria etnică, rădăcinile arheale românești dar care, sub «teroarea Istoriei», e bântuită de o «conștiință sfâșiată», căutându-și specificitatea». Autorul este conștient de „pericolul rusificării” care a atârnat deasupra noastră ca o sabie a lui Damocles, de „criza dedublării”, de „sentimentul de marginalitate și înstrăinare”, Basarabia fiind „o țară în exil”. Dar, zice criticul literar: „dacă suntem de acord că o geografie literară românească nu poate ignora spațiul basarabeian (cunoscând o schizoidie benignă care, în timp, a alimentat un *modus vivendi*), sarcina urgentă ar fi, după noi, dovedind realism politic, edificarea unui *spațiu cultural comun*”.

Sub semnul contextualizării politice a literaturii din Basarabia, aceasta a căpătat, în viziunea lui Adrian Dinu Rachieru, certe inflexiuni identitare. Ocupația sovietică a condus la „prăbușirea conștiinței naționale” sub flamura „rusionului”, impactul ideologic având consecințe catastrofale. Pe de altă parte, procesul de rusificare și încercarea de înstrăinare a românilor de memoria lor istorică au generat un spirit de revoltă ca premisă a trezirii conștiinței naționale, antrenând valorificarea imperativă a specificului național.

Criticul este conștient că revenirea la matricea stilistică firească „prin protejarea identității și restabilirea întregului” a încurajat într-un fel și „neopașoptismul cultural”. Totodată, literatura basarabeiană rămâne deocamdată necunoscută, deși în această provincie s-a scris și se scrie o poezie românească de calitate, asupra căreia, zice Adrian Dinu Rachieru, „merită să zăbovim”. În acest context criticul susține că „năzuința edificării unui spațiu spiritual comun cere, imperativ, un dur examen de integrare”. Firește, este nevoie de o reevaluare a literaturii scrise în comunism, de „un proces igienic”, obligatoriu pentru „metabolismul cultural”. Totodată, e nevoie și de o respectare a *corectitudinii estetice*, a unei *scări valorice*. Nu putem lăsa în umbră generațiile '60 și '70 care au reabilitat poeticul, „au adus în scenă o serie literară «abstrasă» bruiajului ideologic, tatonând esteticul”. Totuși, conchide Adrian Dinu Rachieru, abia optzeciștii au impus „manierismul ludic”. Dar aceasta a fost posibil după „iluminările profetice” (A. Țurcanu), după „zeificarea trăirii” (M. Cimpoi), după „caracterul imnic, programat mesianic al acestei lirici”, care au oferit *generației ochiului al treilea* „o predispoziție oraculară, ochiul fiind „organul tănuit al sufletului”, după cum susține M. Cimpoi în *O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia*.

Referindu-se la activitatea literară din deceniul șapte, dar mai ales din deceniul opt, când are loc „deplasarea accentului de pe axa paradigmatică pe axa sintagmatică”, criticul opinează că opera acestui detașament respiră „aerul post-modernității”, amintind însă de „atmosfera devitalizantă”, de „fragmentarism”,

de „incertitudini”. Aici, zice criticul, nu mai avem de-a face cu o „sincronizare rizomică”, vocile basarabene fiind în consens cu literatura română de valoare. Prin urmare, optzeciștii „au impus canonic autohtonizarea postmodernismului”, radicalizând, estetic, conștiința literară. Totuși Adrian Dinu Rachieru consideră că postmodernismul nu asigură o superioritate valorică. Înclinăm să fim de acord cu criticul timișorean, mai ales gândindu-ne că Domnia Sa a luat, ca nimeni altul, „fișa de temperatură” a procesului literar din acest spațiu cultural. S-a apropiat cu implicare de creația fiecărui scriitor, încercând să-i „detecteze” specificul, nota de originalitate, de prospețime. Configurând aspecte ale contextului în care s-a făcut la noi literatura – „seceta proletcultistă”, apoi „realismul canonic”, „capacitatea imitativă”, „mesianismul”, „postmodernismul”, criticul lasă la o parte „decretele generaționaliste”, ținând, totodată, seama de concluzia lui Alex. Ștefănescu: „Poezia basarabească emoționează, deci există”. De fapt, nimeni nu este scutit de „examenul revizuirii”. „Frenezia revizuirilor, firească pentru generațiile care vin, echipate cu un alt cod de lectură pe suportul relaxării ideologice, trebuie să împace, credem, redeşeptarea sentimentului național cu mentalitatea europeană, dincolo de false discordii și păguboase exclusivisme. Și, desigur, într-un pluralism civilizată al opiniilor”, concluzionează Adrian Dinu Rachieru. Cât privește șansa de supraviețuire a ceea ce se scrie astăzi în Basarabia, criticul este convins că o va evalua timpul. Dar puțini, se pare, vor fi cei care vor beneficia de „vizibilitate în peisajul literar românesc, având la îndemână „pașaportul” estetic și instalându-se în impozantele Istoriei literare”. Deocamdată, antologia lui Adrian Dinu Rachieru reprezintă desenul unei „constelații de valori”, mai ales că poezia basarabească, oferind un peisaj bogat și variat, constituie, după cum afirmă Dan Mănuacă, „unul din punctele forte” ale literaturii basarabene. Autorul încearcă să rămână fidel „corectitudinii estetice”, susținând că poezia basarabească, cu toate avantajele și golurile ei, trebuie recuperată, dincolo de orice fel de complexe. Literatura din Basarabia e literatură română, chiar dacă deocamdată cărțile multor scriitori din spațiul prutonistean nu sunt cunoscute de cititorul din Țară. Tocmai acest lucru realizează prin antologia sa Adrian Dinu Rachieru: „Nu o smulgere dintr-un topos, nu o existență separată, ci o generoasă acreditare. Percepuți ca scriitori români, autorii găzduiți aici trebuie cunoscuți. Și omologați...”. Aceste premise fundamentează travaliul criticului timișorean, care radiografiază „un veac de poezie românească”. Este o inițiativă care provoacă, în primul rând, bucurie. O bucurie a spiritului.

Adrian Dinu Rachieru își deschide antologia cu un moto de Grigore Vieru: „Ca pe ochii morților / Fuseseră pentru noi închise / Ferestrele care dădeau / Către Patrie”. Prin cartea de față Adrian Dinu Rachieru deschide Ferestrele poeziei basarabene pentru cititorii din întreaga Patrie...

Ion CIOCANU

Cui îi este dor de limba „moldovenească”...

I.C. – prof. univ. dr. hab., colaborator științific principal la Institutul de Filologie al A.Ș.M., critic și istoric literar, lingvist. Autor a 34 de cărți de critică și istorie literară, de sociolingvistică și de cultivare a limbii. Lucrări apărute recent: *Efortul necesar* (2006), *Sala horind...* (2008), *Darul lui Dumnezeu* (2009).

Am trece nepăsători pe lângă acest *Mic dicționar de mari prostii* („moldovenesc”-român), dacă n-am ști câtă lume din Republica Moldova, dar și din părțile Cernăuților, Odesei, Ismailului și – cum altfel? – ale Moscovei mai speră că vom respecta întru totul Constituția și vom reveni definitiv la denumirea limbii îndrăgită de Kremlin și kremlinști. Dacă la început, imediat după raptul Basarabiei din 1812, Rusia a fost oarecum tolerantă față de termenul *limba română*, după 1829 și, îndeosebi, în perioada anilor 1860-1867 acesta a fost ostracizat cu strășnicie (a se vedea, în acest sens, cartea Lidiei Colesnic-Codreanca *Limba română în Basarabia. 1812-1918*, scrisă pe baza materialelor de arhivă și editată la Chișinău în 2003). Limba „moldovenească”, ocrotită de ruși cu asupra de măsură, s-a „dezvoltat” nestingherit – sub influența „binefăcătoare” a limbii ruse, mai cu seamă – în Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească, înființată de Stalin și staliniști la 24 octombrie 1924 la Tiraspol. Și iată că talentatul scriitor satirico-umorist Alexandru Horațiu Frișcu a dat do-

vadă, recent, de o ingeniozitate neașteptată, nu zicem neapărat și întârziată (la locul cuvenit vom argumenta de ce credem așa), întocmind un alt dicționar „moldovenesc”-român, dar nu, Doamne ferește, în struna scribului comunist rusofil și românofob Vasile Stati (din 2003). *Micul dicționar de mari prostii* (Editura Pontos, Chișinău, 2010) reprezintă o lucrare științifică (bibliografică?) întemeiată pe material concret, cules din manuale și studii de epocă, parțial scoase în văzul cititorului pe copertele ei: *Техника лингвистик* (*Tehnica linghii*), *Задачник де арифметикэ* (*Zadacnic de aritmetică*), *Диспри догитоачи* (*Dispri doghitoaci*), *Мынуиря алгебрий* (*Mânuirea algebriei*), *Зоология* (*Zoologia*).

Nu ne miră deloc: anume aceasta a fost limba „moldovenească” până la 1940 în raioanele noastre de est: unii termeni erau transcriși literalmente din rusește, alții, preluați mecanic din limba „fratelui mai mare”, adăugându-li-se un fel de terminații românești, după cum procedează și în prezent vorbitorii de limba „moldovenească” atunci când se „sudesc” (au proces de judecată), merg la „bane” (la baie), au „vâhodnoi” (zi de odihnă), ori fac o „progulcă” (plimbare). Dacă știi măcar câtuși de puțin rusește, îi înțelegi; în caz contrar riști să nu pricepi ce intenționează ei să-ți comunice.

Proaspăta apariție editorială a lui Alexandru Horațiu Frișcu consemnează denumirile „moldovenești” ale lucrurilor sau ființelor și denumirile românești ale acestora. La pagina 17, de exemplu, autorul ne propune doi termeni din ce în ce mai des utilizați în comunicarea curentă: *bunuri mobiliare* și *bunuri imobiliare*. Și chiar dacă noi, bunăoară, am știut și până la apariția cărții prezentate cum sunau aceștia în limba „moldovenească”, totuna citim cu o anumită strângere de inimă echivalentele lor în vogă până la 1940: „авери нишкэтоаре” (*averi nișcătoari*) și „авери нинишкэтоаре” (*averi ninișcătoari*). Sperăm ca nemulțumirea care transpare din afirmația noastră să nu fie înțeleasă ca un reproș conașionalilor noștri din Transnistria – Petru Soltan, Vlad Ioviță, Anatol Codru, Vlad(imir) Beșleagă ori Leo Bordeianu, scriitori de real talent și de profundă gândire românească, pe care nu-i confundăm cu susținătorii sau adepții politicii lingvistice dominante odioasă, dar și în prezent, la Tiraspol, Râbnița, Grigoriopol... În genere, cum am putea admite că politica antiromânească în domeniul limbii, afirmată în stânga Nistrului, ar fi și opțiunea Eleonorei Cercavski sau a lui Ion Iovcev, pedagogi de marcă din liceele care au luptat și luptă cu jertfire de sine pentru denumirea de limba *română* a disciplinei de studiu în Transnistria?

Sperăm să ni se ierte digresiunile publicistice, dar absolut firești și necesare, din cadrul comentariului nostru referitor la *Micul dicționar de mari prostii*.

Acestea sunt, mai curând, o expresie vie a compasiunii noastre pentru victimele politicii lingvistice greșite și chiar dușmănoase față de limba „veche și-nțeleaptă” a cronicarilor, a lui Dimitrie Cantemir, a marilor clasici, inclusiv a basarabeanului Alexei Mateevici, care scria negru pe alb că „nu avem două limbi și două literaturi, ci numai una, aceeași cu cea de peste Prut”.

Or, practica lingvistică din anii '30 sfida în principiu și definitiv adevărul științific și istoric despre limba vorbită (și scrisă) la est de Prut.

Hipnoza era numită în presa tiraspoleană „адормири артифициялники” (suntem puși în situația de a ne cere scuze pentru ortografierea cuvintelor cu grafie rusească, dar...).

Importul era „адусэтуры ди писти границы”.

Subvenția era „ажюторницы”.

Avionul aviației civile – „аироплан гражданик”.

Monumentul – „аминтелник”.

Anhidridă sulfuroasă – „ангидрид пучегос”.

Citeam șirul interminabil al „prostiilor” culese de Alexandru Horațiu Frișcu din publicațiile timpului, enumerate conștiincios de Domnia Sa la sfârșitul cărții, și ne ziceam că o fi vrut omul să se amuze pe seama unei limbi clocite de răuvoitorii noștri, bazată pe o traducere necugetată, de aceea tâmpită, idioată, în orice caz nenormală, din într-adevăr marea și frumoasa limbă rusă.

Autorul ne-a oferit și nouă prilejul de a ne amuza pe contul rezultatelor muncii sale de colectare a „mostrelor” atât de elocvente ale limbii „moldovenești” de odinioară, atestate, din păcate, și în prezent în vocabularul unor oameni puțin ori deloc instruiți sub aspect lingvistic.

E un prilej de meditație asupra destinului tragic al limbii române, dar și de conștientizare a faptului că nu avem nevoie de o altă limbă decât cea a lui Eminescu, Creangă, Mateevici, Vieru, Matcovschi, Dabija și a celorlalți scriitori de întâie mărime ai neamului nostru.

Mai mult, nu lăsați fără atenție prefața acestui *Mic dicționar de mari prostii*, semnată de autor, constituind un autentic studiu științific, în care sunt inserate unele comparații sugestive și parabole literare. Acest studiu face de-a dreptul palpabilă străduința specialiștilor angajați în editarea faimosului *Cuvântelnic orfografic moldovenesc* din 1940 de a lupta cu toată osârdia pentru păstrarea și continuarea „creatoare” a tendinței de rusificare a limbii noastre strămoșești: „Colectivul din avtori s-a pus ca țeli la munca sa să curățe limba

moldovenească de cuvintele românești franțuzite, neînțelese de norodu moldovenesc, introduse cândva de dușmanii norodului, și în rând cu aiasta s-a stărui să apușe cât mai multe cuvinte întrate în graiu norodului moldovenesc în legătură cu zădirea soțâalistă, ca neologhisme, din lindiile noroadelor frățești rusască și ucrainească...” (p. 10). Mai mult, prefațatorul se revoltă în chip firesc și împotriva conaționalilor noștri prizonieri ai unei atari politici lingvistice: „...Eu mai pot înțelege obrăznicia și demagogia ocupantului, dar nu pot nicidecum înțelege prostia noastră. Să vezi în invadator un salvator, în cel ce dezbină poporul – un patriot, iar în cel ce luptă pentru unitatea neamului – un trădător; să-i zici actului de ocupație – eliberare, iar procesului de deznaționalizare și rusificare – binefacere... e prostie curată” (p. 14).

Pe scurt, Alexandru Horațiu Frișcu ne-a dat o carte care poate fi utilă unei mari părți a oamenilor noștri rămași prizonieri limbii... „moldovenești”.

Antonina SÂRBU

Atelierul din strada Patris (fragment de roman)

A.S. – jurnalistă, membră a Uniunii Jurnaliștilor din Moldova, autoarea volumelor de proză *Cola*je (2006), *Pe muntele Hermon ninge* (2008), alcătuitoare al culegerii *Mănăstiri basarabene* (1995).

Moto: Omul este stăpânul contrariilor, ele există datorită lui și, prin urmare, el este mai nobil decât ele. Mai nobil decât moartea, prea nobil pentru ea – și asta constituie libertatea minții lui. Mai nobil decât viața, prea nobil pentru ea – asta este evlavia din inima lui.

Tomas Mann

Mă pregătesc de nunta lui Radu și a Adelei. Basarabia se înrudește cu Albania. O normalitate pentru acest secol. Gând: cum o fi fost amenajată casa, blocul unde Adela a învățat limba română de la aromâni, vecinii de palier?! Ascult: Balada lui Ciprian Porumbescu. Mărturisesc Patriarhului că, fiind liber gândul, adesea o ia prin hățșuri. „Trebuie pus în frâu”, mă îndeamnă cu blândețe. Am citit, auzi, inima este legea milei. Interpretez, meditez despre inimă care este legea milei? Ascult ce vorbesc oamenii despre Andrei. Pun mâna în foc că ei vorbesc despre un alt om, pe care nu l-am cunoscut niciodată. Suport, duc tot ce adun de la ei... mă mâni uneori, amărâtă, am sentimentul că Adevărul se spală cu detergent. S-a apărât din răspuțeri și nu a lăsat nimic din drama lui de interior să răzbată. A pictat ce l-a uimit, căutați în pânzele lui, cine poate citi pictura, găsește câteva elemente care l-au uimit. Din starea asta, pe care nu vreau să o pierd, încep să scriu. Credeam că dacă păstrez obiecte care i-au aparținut: pensule, tuburi de vopsea, cămăși, blugi, beretul Rembrandt, ochelarii, vreo patru perechi, voi ține trează amintirea atunci când viața se va alcătui din amintiri. Eroare. Iată-mă hoinărind pe la hotarul numit uitare. Cele patru perechi de ochelari

lari prăfuite... nu-mi declanșează stări. Constat că dramele de *după* mi-au anihilat și această speranță – 12 iulie, 2008. Scriu un roman-fluviu. Ia te uită ce titlu am dat, dar e ceva ce nu ar trebui să uit. E important. Dacă pierd textul din fișierul „Andrei-roman”, am o variantă de rezervă în mapa „IlyaM”. Faptul că există o variantă de rezervă îmi dă o siguranță. Chiar și când viața pare imposibilă. Când nu-i mai vezi rostul. De ziua Apostolilor Petru și Pavel încep să scriu un roman despre Andrei. Petru, Pavel, Andrei. Voi izbuti... Oare memoria mea a slăbit? Nesiguranță. Pentru că viața Atunci și Acolo era mai prețioasă decât starea de a rememora Acum. Știu că trebuie să existe un fel de armonie între ceea ce a fost ființa iubită în viață și ce rămâne după moarte. Mă pregătesc să scriu. Chinuitor, dar încerc. Renunț la toate accesoriile comune existenței de duzină – ies rar din casă, nu răspund la telefon, nu mă duc la Deliciul Îngerilor, am renunțat la lecții, serviete, fantezii vestimentare, bani, bucurii colective, rude, relații... M-am retras în atelierul din strada Patris, 110. Parfumul? Miros de țigări Doina, Nistru, Carpați și Philip Morris – cutie roșie și albastră... Terbentină, varianta pentru culori fine, de ulei, lac Vernis pentru vopsele de ulei, care se usucă rapid, ulei de nucă, Pastel made in Japan.

Scriu despre Andrei, omul cu care am împărțit frigul, foamea, florile de mucegai și sărăcia. Atelierul de la subsol avea o gaură în perete, în care constructorii fixaseră o lădiță pentru borcane de smântână, pe lateral. Doar o rază îngustă de lumină străpungea firele metalice țesute la fabrică, standard, și asta se întâmpla la apus de soare. Spitale, maladii devastatoare de trup și de suflet, suferințe în care unul e și victima și călăul... Căderi, căderi dureroase. Am încă semne care îmi provoacă insomniile, dureri fizice în regiunea pieptului, dureri de inimă, m-am lovit tare. Aveam douăzeci de ani și Andrei douăzeci și șase neîmpliniți când ne-am cunoscut. Orice călătorie e o experiență, orice om pe care-l descopeream atunci era o lume nouă. Una era să te miști printre studenții de la Universitate unde îmi făceam studiile, unde studiam cu toții aceeași istorie pkus, gramatică și literatură... Un cămin cu bucătărie comună, fără cameră de duș, cu odăi cu câte patru paturi aranjate lateral, la perete. Toate căminele studențești, fie cele ale Politehnicii sau ale Institutului de Arte, aveau același interior. Locatarele, la fel. Îmbrăcate în halate cu ornamente florale, cu nasturi și cu prosoape înfășurate în jurul capului ieșind din camera unde ne spălăm, fetele duceau lighenele din tinichea în camere, traversând un coridor lung-lung... „De-ar fi locuit Kafka într-un asemenea cămin, cu siguranță ne mai lăsa niște capodopere literare”, a concluzionat Andrei când s-a pornit să mă caute după o mai lungă dispariție. Niște variații ale unei note. Nicio diferență. Sutele, miile de studenți se mișcau în „variațiuni pe o singură notă”.

Atelierul de la subsolul casei cu numărul 110 din strada Patris m-a catapultat pe o altă Planetă... Într-o lume paralelă, în spațiul unei lumi despre care citi-

Antonina și Andrei Sârbu

sem prin cărțile de literatură. Nimic nu semăna cu ceea ce știam până atunci. Nimic din acel spațiu nu se asemăna cu ceea ce parcă era asemănător... Ușa de la intrare, imensă, din metal ruginit, grea, cu zăvor. Nu-l închideam niciodată. Probabil că toate subsolurile aveau astfel de uși, ca la pușcărie. Scările pe care trebuia să le cobor și să le urc ani buni, vreo 8 ani (și pe care am lunecat de două ori) erau nefinisate, se vedea carcasa de metal rămasă în exterior... A fost nevoie să mă adresez medicului, atât de tare m-am lovit, am lunecat și am căzut, de două ori. Chiar în ziua când am acceptat invitația lui Andrei să vin cu el la atelier. Era 18 martie, 1977, la Muzeul de Artă, Casa Herța, era vernisată expoziția maestrului... Am stat câteva ore și am ascultat vorbitorii... Acum mă întreb, câte or fi fost la număr scările celea și cum am lunecat eu atunci când m-am întors?! Nu le-am numărat. Niciodată. Am stat și am plâns pe una din ele, de multe, multe ori am plâns pe scările care duceau în subsol... Paradisul începea cu un interior imens. De o parte și de alta, pe jos, lipite de pereți, era o aglomerare de forme sculpturale exagerat de mari: mâini, picioare, capete, postamente, cruci, secere și ciocane, lenini, multe busturi reprezentându-l pe Lenin, Dzerjinski, Stravinsky... printre acele forme exista o potecă, un drum, o cărare care ducea spre ușa atelierului. Mai departe trebuia să faci dreapta și nimereai în alte încăperi, la fel ticsite cu forme sculpturale, lemne, ciment, țevi metalice, butoaie, și gunoștea, unde se aruncau toate resturile... „Tonigei, privește, portretul primei soții al lui Valeriu, cea de la Piter, a folosit acest tip de alcătuire model pentru lucrarea Violoncelista...”

Toate erau altfel, cum nu mi se mai întâmplase să văd. Începeam să învăț cuvinte noi: carcasă, lut, șamot, pensule, kadmiu, kraplak, ocru, șevalet, dar și lesbiene, gay, kgbiști... În viața mea intrau alte personaje: Deizy, Niuma, Octav, Iura, Petrea, Toader, Mihai, Arcadie, Ivan Danilovici, Sahon, Klevenski, Eskimji, Dubinovsky, Grecu, Oculist...

...Ceva a erupt, nu las să iasă starea din mine. Duhurile au magnetism, cei ce se aseamănă se adună. În mod sigur există ceva foarte bun în noi. Acest element are nevoie de ajutor, în el existăm. În el viața prinde sens. În el existăm, trăim și suntem. Dacă nu iubești, urăști / Dacă nu iubești, urăști. Am citit și acum meditez. Dacă nu iubești, uiți. Astfel am început să scriu, un protest la hotarul uitării... m-am chinuit ani cum să scriu această carte, această poveste a vieții mele. Sunt atâtea „momente delicate” despre care nu pot să nu mărturisesc, dar dacă le destăinui, voi supăra anumiți oameni, care afirmă că și ei l-au iubit pe Andrei, l-au cunoscut, l-au ajutat...

Iertați, sunteți liberi să aveți un Andrei al vostru, eu nu pretind la ceea ce vă aparține, eu voi povesti despre omul Andrei Sârbu, cel care a fost prietenul și soțul meu, tatăl fiului meu, Cristian...

14 iulie 2009

Mă chinuiască pentru că nu am nicio siguranță că începutul e cel pe care-l căutam... Mă fac ghem de emoții, îmi pregătesc culorile și pictez o floarea-soarelui pentru Mihai Kiosev. Pe 8 iulie a fost ziua lui Mișu. Prietenul de copilărie al lui Andrei, băiatul cu care și-a împărtășit prietenia. Andrei a avut mulți prieteni... câțiva au luat așezați forma unui cerc și nu au ieșit cred nici acum din el... Cu Mișu... a intrat în lumea muzicii bune, cu Mișu a asistat la concertele și repetițiile celebrului ansamblu „Noroc”. Imaginar, mai în fiecare zi, „faceau autostopul” spre Woodstock... Au fost la concertul celebrei trupe „Mondial”, care a concertat în Chișinău în anul 1970, în luna septembrie. ... (Cine-și mai amintește azi de „Mondial”?) Îl sun pe domnul arhitect să aflu detalii, luna septembrie, anul 1970, la Teatrul Verde... Dacă iubești cu adevărat, nu uiți. Mișu îi aducea înregistrări ale trupelor „Led Zeppelin”, „Pink Floyd”, „Deep Purple”, „Mahavishnu Orchestra”, „Queen”, „Beatles”, „Rolling Stones”... Mihai l-a scos din atelierul de la Botanica, un subsol întunecos și umed, aflat în blocul unui cămin muncitoresc. Andrei nu era „în albia lui” acolo. Sahon și Klevenski, doi arhitecți l-au ajutat, i-au oferit o parte din spațiul unei camere inundată de planșete cu proiecte lucrate pentru sesiune... Mi-a povestit că nu este adevărat că atelierul de la subsol din strada Patris, 110 s-ar datora eforturilor arhitectului Mihai Rusu, cum credea întotdeauna și a crezut până la sfârșitul vieții Andrei, dăruindu-i în semn de recunoștință un tablou / peisaj din cetate, partea de jos, vecinătatea uzinei de tractoare. Nu pot spune nimic,

nu pot acum să confirm sau să infirm cele relatate de Mișu. Dar povestea cică ar fi cu totul alta. Sahon și Klevenski, exponenți ai noului val în arhitectură, au părăsit răs Moldova încă pe la începutul anilor 1990. Unul își trăiește nostalgic imaginea dezgolită a unei tinereți rebele în Brooklin, cel de-al doilea, Klevenski, a acceptat patria lui Sibeliuș, Finlanda, stabilindu-se la Helsinki. Studioul din strada Patris, ar fi corect. Dar pentru că noi atunci, în anii '70, foloseam doar cuvântul „atelier”, voi continua să folosesc acest cuvânt „atelierul lui Andrei”, atelierul nostru, „casa noastră din strada Patris”.

Intervin: când îmi aranjam paleta, pensulele și alte ustensile ca să pictez floarea-soarelui, nu puteam deschide tubul cu vopsea galbenă „tempera, stronțevaia joltaia, sankt petesburg, zavod hudojestvennih krasok”. L-am forțat, dar tot degeaba. Am încercat să-l deschid în partea opusă... și la un moment vopseaua galbenă a țâșnit cu putere.. mi-am stropit picioarele, pânza, covorul... totul era în pete galbene... și... aici am găsit începutul...

...Andrei mă roagă: „Vezi ce găsești pe acolo și dă-mi ceva de șters pensulele...”. Toate hăinuțele lui Cristi de când era copil, toate hainele mele părăsire, cămășile lui Andrei, cele trecute în categoria „și-au trăit traiul”, le încarc în pungi de plastic și le duc la atelier. Andrei șterge pensulele cu hainele noastre. Înainte, le spăl și le scot afară să le usuc, să fie curate, să le bată vântul... Astfel hăinuțele fiului meu și ale noastre se transformă în niște bucăți de cărpe cu care se șterg pensule... Nu pot spune dacă observă vreodată cineva cât deveneau de curioase acoperite cu straturi de vopsea... Când se adunau mai multe, la grămadă, era ceva atât de frumos... bucățile de stofă scaldate / acoperite cu vopsea deveneau adevărate capodopere... Când Andrei îmi zicea să le duc la „coșul de gunoi”, eu le ascundeam cât puteam mai bine și când rămănem singură în atelier mă duceam și le aduceam, le priveam și... îl vedem pe Cristi îmbrăcat în cămășuța lui de flanea sau pe Andrei în cămașa lui oranj cumpărată la magazinul de la colț, Detskii Mir, magazin în care, cât am locuit în cartierul Buiucani, ne cumpăram haine, toate *made in Vietnam*. Uneori erau și producții poloneze, ungurești... Cămașa oranj în buline, când l-au văzut formatorii, Octav și Ștefan, au zâmbit, comentând astfel: „Americanii i-au bătut pe vietnamezi, da i-au învățat să coase cămăși!”. Chipiul pe care îl poartă pe cap, vezi poza publicată în revista „Basarabia”... – Toți ne îmbrăcam cu haine procurate de la Detskii Mir, magazinul de la colț... Valeriu era fiul unui ministru, dar nu conta, cel mai norocos era Sergiu Dubinovschi, mic de statură, putea să aleagă mult mai multe exemplare, Iurie Horovschi, la fel era parte a clientelei. Toate se întâmplau în ziua când Ivan Danilovici aducea banii... Ce personaj! Nu mai există azi asemenea prototip. Copiii noștri tot cu haine procurate de la celebrul Detskii Mir îi îmbrăcam... Oare ce o fi fiind azi în acel colț de casă din fosta stradă a Comunei, după 1989 devenită Vasile Pelivan... Până

la urmă, pânzele mele pictate de pensule fără niciun desen, fără respectarea perspectivei și desenului ajungeau la... gunoi... De ce mi-am amintit de acele bucăți de pânză colorate haotic? Revenind în ultimul atelier din strada Dimo 5/3... am zărit, la 7 ani de la moartea lui Andrei, o bucată de pânză dintr-o cămașă albastră în dungi maro... *made in Cehoslovacia*, în ungher. Aruncată în ungherul de lângă șemineu... câte și cum oare unele obiecte „supraviețuiesc ființei” și revenind noi, în alt timp deja, în locurile pe care le-am populat cândva, amintirile ne desființează... Bucata ceea de cămașă de care s-au atins mâinile lui Andrei, pensulele lui... mi-am amintit visul. Alergam la atelierul... care nu ne mai aparține, ni l-au luat la nici șase luni după moartea lui Andrei, trăiam senzația bucuriei când ajungeam la pragul atelierului. Neașteptat, văd un stoc de tot felul de haine vechi în mijlocul drumului din spatele atelierului. Încerc să pășesc peste grămadă. Înmărmuresc. Simt că mă fac sloi de gheață. Dintre haine se ridică încet Andrei. Un pic obosit, ochiul stâng roșu-roșu, mă ia de mână și mă așază alături pe grămada de haine. Stăm unul lipit de celălalt. Tăcere. Apoi aud vocea lui Andrei, reală: „Te așteptam, știam că vei trece pe acest drum. Știi drumul pe care vii... nu mai suferi, nu te certa cu ei și nu mai plânge că v-au lăsat fără atelier. Ei vor plânge, dar va fi prea târziu. Întoarce-te acasă, ai grijă de băiat, e grav...” Vreau să-i strâng mâna, vreau să-i explic că nu pot trăi, că e nedrept cum a plecat... Ridic fața de pe genunchi, îmi ascund fața și... mă întorc să-l privesc... dar e noapte, un întuneric coboară și învăluie locul. lângă mine e cămașa albastră / indigo cu dungi violet și maro, împăturită frumos. Andrei a dispărut... Mă trezesc în coșmar, alerg la bucătărie. Privesc spre ateliere, geamul de la bucătărie îmi oferă această bucurie să văd atelierele... Casa noastră din strada Dimo 5/1, pe care am cumpărat-o cât mai aproape de ateliere (mica colonie a artiștilor, astfel a numit acel spațiu Kosei, celebrul fotograf din Japonia), se află pe aceeași stradă, doar două blocuri ne despart.

Revin la pânza de la balcon. Am pregătit toate culorile, am fixat-o pe un mic șevalet. Pictez floarea-soarelui pentru Mihai Kiosev, arhitectul, prietenul de copilărie al lui Andrei!

Seara revin la „masa de scris”, în fața monitorului.

Atașamentul meu sentimental pentru orașul Chișinău a început în clipa când l-am cunoscut pe Andrei.

Doamna în negru pe care am căutat-o la Voznesenski, duminică după Liturghie, să-i predau pozele, mi-a strigat, fără niciun motiv, „Faci o călătorie. Încearcă. Eu nu am rezistat”. Am vrut o explicație, dar s-a întors și a ieșit. Doamna a mai apărut în viața mea, și a doua oară... Explicație pentru titlul 2.

Cartea e o călătorie spre mine, dar nu m-a auzit.

Mina-Maria RUSU

Educația sociolingvistică în contextul migrației

M.-M.R. – conf. univ. dr.,
Inspector General, Direcția
Generală Educație și
Învățare pe Tot Parcursul
Vieții, Ministerul Educației,
Cercetării, Tineretului și
Sportului, București. Autoare
a mai multor volume
privind procesul actual al
literaturii române.

Preliminarii

Fundament al comunicării între oameni, având conotații emoționale și culturale profunde, limba constituie una din valorile naționale ale unui popor. Iar aria de răspândire a unei limbi condiționează comunicarea în această limbă dincolo de granițele geografice ale țării și afectează, din această perspectivă, atitudinea vorbitorului. Dintotdeauna românii, vorbitori ai unei limbi cu răspândire îngustă, au fost nevoiți să comunice în afara granițelor țării apelând la limbile de circulație internațională, pentru care manifestau un interes în creștere. Din luna ianuarie 2007, limba română a devenit limbă oficială europeană, fapt care ar fi trebuit să aibă ca efect eliberarea din Patul lui Procust și lansarea acesteia în comunicare dincolo de granițele țării. Pentru majoritatea românilor, o asemenea oportunitate a rămas doar teoretică, iar intrarea României în UE doar o facilitate de a găsi locuri de muncă mai bine plătite ca în țară. S-a intensificat migrația forței de muncă, fenomen care a determinat și un profil particular pentru copiii proveniți din astfel de familii. La vârsta când comunicarea conduce la cunoaștere, la dobândirea unor experiențe de viață noi, acești copii își împart universul comunicațional în două cadrane: unul al limbii materne și al achizițiilor cognitive obținute prin intermediul acesteia și altul al limbii vorbite în țara de adopție, care

devine factorul principal de facilitare a integrării în noul mediu social. Acest aspect, nou apărut în activitatea de formare la elevi a competențelor de comunicare și a celor de integrare / reintegrare socială, determină o abordare nouă a predării-învățării, din perspectivă inter- și transdisciplinară.

1. Migrația și criza de adaptare a elevilor

Migrația ar putea conduce la deprecierea calității comunicării în limba maternă a celor implicați direct în acest proces?

Lipsa de comunicare lingvistică ar putea determina izolarea individului de mediul sociocultural al țării de origine?

Am invocat doar două dintre întrebările frecvente care vizează obiectivele majore ale învățământului românesc în perioada postaderare și care solicită, totodată, găsirea și aplicarea unor soluții în vederea evitării unei crize identitare a migranților. Dacă, pentru adult, adaptarea la un nou mediu social este susținută de aspectul economic – primordial în procesul migrației –, pentru elev, acest aspect poate avea conotații existențiale majore, manifestate în domeniul sociocultural. Criza de adaptare a unui elev pe parcursul perioadei sale de școlaritate are, uneori, implicații dramatice în evoluția viitorului adult și poate provoca autoexcluderea din mediul social, nu de puține ori finalizată cu probleme psihice grave. Cu atât mai mult, asigurarea capacității de adaptare a elevului român într-un mediu sociolingvistic străin pune în fața școlii o problemă majoră vizând aportul pe care aceasta îl poate avea la construirea personalității viitorului adult. În contextul dezvoltării fenomenului migrației, elevul poate să se afle în două ipostaze, ambele speciale, care impun o implicare totală din partea școlii. Fie că elevul rămâne acasă, în țară, iar părinții pleacă la lucru în străinătate, fie că îi urmează pe aceștia, frecventând școala în țara de adopție. În ambele ipostaze elevul traversează o perioadă dificilă, care presupune un efort sporit de adaptare la noile condiții. Dacă elevul rămas în țară are nevoie de consiliere și sprijin pentru a depăși criza de adaptare într-un mediu din care lipsesc părinții, cel care îi urmează pe aceștia din urmă într-o țară străină trebuie să facă față solicitărilor de integrare într-un colectiv nou de elevi, de circumscriere unui program de studiu într-un mediu școlar, diferit substanțial de cel din țară și, mai ales, trebuie să depășească handicapul creat de comunicarea într-o altă limbă, care este și noua limbă de școlarizare.

2. Sociolingvistica – premisa unei integrări optime a elevului în alt mediu sociocultural

Situația cetățenilor migranți se circumscrie unui fenomen care se manifestă în societățile aflate pe o treaptă superioară de dezvoltare față de altele, din rândul cărora se formează grupul migranților. Acest fenomen este cunoscut sub numele de aculturație, definit drept: *Preluare de către o comunitate a unor elemente de cultură materială și spirituală sau a întregii culturi a unei comunități aflate pe o treaptă superioară de dezvoltare*. Fenomenul este extrem de complex și reunește, pe termen lung, totalitatea transformărilor culturale pe care le suferă un grup social în contact cu altul mai mare. O altă accepțiune a termenului pune accent pe *adaptarea unui individ (grup) la o nouă cultură*. La rândul lor, nici limbile nu sunt structuri fixe și imuabile, ci interferează unele cu altele. Din punct de vedere antropologic, se observă o interferență lingvistică ce funcționează ca o cale de promovare a elementelor culturale. Revenind la fenomenul de aculturație, acesta se manifestă ca o asimilare lingvistică a unor persoane în societatea care le primește, prin înlocuirea caracteristicilor lor lingvistice originare cu referințele, valorile și formele de comportament lingvistic ale societății-gază¹.

Corelația dintre limbaj și comportament generează interacțiunea dintre componentele sociale și cele lingvistice, iar modul de folosire a unei limbi demonstrează atitudinea vorbitorului față de limba respectivă (maternă sau străină). În cadrul comunității lingvistice a unei țări se pot identifica grupuri lingvistice generate de factori istorici, între care se înscrie și fenomenul migrației. Comunitatea este reprezentată de un popor cu o istorie proprie, caracterizat printr-o limbă comună, care asigură comunicarea și coeziunea culturală a membrilor săi. Stabilit pe teritoriul unei comunități lingvistice, grupul lingvistic vorbește o limbă comună, diferită de a comunității în care dorește să se integreze. Din această perspectivă, relațiile dintre limbă și societate evidențiază bi- și plurilingvismul, precum și modificarea funcției sociocomunicative a limbilor în contact. Aceste elemente determină atitudini etnoculturale, reacții metacomunicative și metalingvistice ale locuitorilor. Interacțiunea verbală individuală influențată de cadrul situațional și sociocultural, raportată la norma sociolingvistică din comunitatea considerată, este un aspect care impune o educație lingvistică (în limba maternă, în primul rând) a copiilor de vârstă școlară proveniți din medii socioculturale defavorizate, așa cum sunt grupurile de migranți.

În opinia lui E. Coșeriu, planul universal al cunoașterii elocutionale presupune „gradul de cunoaștere și utilizare a normelor generale ale vorbirii [...] în relație cu structura socială (sau socioculturală) a comunităților lingvistice”². Lingvistul vorbește și despre planul istoric al cunoașterii unei limbi particulare, căruia i-ar

corespunde studiul sociolectelor dintr-un idiom în relațiile lor reciproce, aducând în centrul cercetării sociolingvistice planul individual al discursului care trebuie să aibă în vedere „discursurile și tipurile de discurs tradiționale ca atribute ale categoriilor sociale”³. Aculturația lingvistică – dublând-o pe cea culturală – este fenomenul de asimilare lingvistică a unor persoane în societatea care le primește, prin înlocuirea caracteristicilor lor lingvistice originare cu referințele, valorile și formele de comportament lingvistic ale societății din țara de adopție⁴.

3. Particularitățile universului sociocultural al elevului migrant

Noul statut al României, după acceptarea ca țară membră a UE, a creat, alături de euforia evenimentului istoric, o serie întreagă de temeri provocate de amenințări reale sau presupuse care privesc aspectul destul de sensibil al conservării identității prin limbă, cultură și civilizație, dar și asigurarea unei flexibilități sociale, a capacității de adaptare rapidă la noile condiții. Dificultatea se amplifică și prin persistența unei atitudini extrem de permissive pe care elevii români o au față de importurile culturale și lingvistice, necenzurate nici calitativ, nici cantitativ și care, în destule situații, amenință identitatea celor în cauză. Handicapul creat de faptul că suntem vorbitorii unei limbi de circulație restrânsă se accentuează prin avansul considerabil pe care îl are limba engleză la nivel mondial, în raport cu mai toate celelalte limbi, în ipostaza lor de limbi materne ale diverselor popoare. Cunoașterea limbii engleze aduce posesorului satisfacția imediată a unei comunicări facile în orice țară de pe glob și, implicit, inserția socială mai rapidă a individului în țara de adopție. În paralel, în calitatea lor de membri ai unei familii de migranți, elevii sunt nevoiți să învețe să comunice și în limba țării de adopție. Prin urmare, lingvistic vorbind, limba maternă intră într-un con de umbră, devenind, treptat, un instrument pasiv de comunicare lingvistică, apoi din ce în ce mai sărac, până la alarmanta situație de uitare de către vorbitorii nativi. În planul legislației UE, limba română cunoaște anumite premise de protecție, devenind limbă oficială europeană. Din punct de vedere pragmatic, vorbitorii nativi nu valorifică suficient această oportunitate de promovare a limbii materne, continuând să comunice fie în limba engleză, fie în limba țării de adopție.

Studiind evoluția unor grupuri de elevi români, eterogeni ca vârstă, am constatat că, în funcție de perioada care trecuse de la plecarea lor din țară, comunicarea în limba română prezenta diferențe semnificative, direct proporționale cu numărul de ani trecuți de la desprinderea elevilor de țara-mamă. Aceștia au prezentat o varietate de manifestări ale fenomenului de aculturație, precum cele legate de aspectul fonetic, evident influențat de limba țării de adopție, elemente de lexic românesc sărăcite sau hibridate sau chiar uitarea

structurii gramaticale a limbii materne. Evaluarea competențelor culturale a evidențiat, de exemplu, absența unor repere privind arhetipul folcloric al literaturii române și lipsa capacității de a-l percepe ca pe o parte integrantă a culturii universale, cu trimitere directă la miturile fundamentale ale omenirii.

4. Cursul opțional de limbă, cultură și civilizație românească

Predarea unei discipline opționale interdisciplinare ar putea rezolva o parte importantă a problemelor cu care se confruntă elevii antrenați în procesul de învățământ din spațiul UE. Cursul opțional de limbă, cultură și civilizație românească se realizează în baza unui curriculum cu structură flexibilă, în funcție de sistemul educațional din țara de rezidență a elevilor, de nivelul fiecărei clase, de ritmul de lucru și de repartizarea conținuturilor.

Curriculumul își propune să le favorizeze elevilor contactul cu limba, cultura și civilizația românească, în scopul exersării și îmbunătățirii comunicării în limba maternă; cunoașterii unor momente importante ale istoriei românești; interiorizării valorilor culturii și civilizației românești; dezvoltării identității proprii în contextul valorilor europene. Acest curriculum are ca scop păstrarea legăturilor afective ale elevilor din România cu țara lor de origine, astfel încât, la încheierea învățământului preuniversitar, fiecare absolvent să aibă un orizont cultural deschis, în care să găsească puncte de sprijin pentru consolidarea capacității de comunicare orală și scrisă, inclusiv în limba română, în vederea accesului nemijlocit la informații de cultură și civilizație românească. Alte obiective esențiale vizează orientarea culturală, adaptarea la noul context social și cultural al țării de adopție, recunoașterea și cultivarea propriilor valori în noul cadru existențial, precum și implicarea activă în viața socială a țării de adopție, păstrând și afirmând, totodată, tradițiile, obiceiurile, limba, cultura și sistemul de valori din spațiul de origine.

Prin aplicarea acestui curriculum⁵ se urmărește cultivarea limbii române, ca limbă romanică, vorbită în spațiul românesc și european; asigurarea unei comunicări corecte și expresive în limba română; facilitarea accesului direct la informații despre țara de origine, pentru înțelegerea valorilor fundamentale specifice spațiului cultural românesc; integrarea lor în universul valorilor europene și general-umane.

Obiectivele de referință vizează atât dezvoltarea capacității de receptare și de producere a mesajelor diverse în limba română, cât și formarea reprezentărilor privind timpul și spațiul în istorie, precum și dezvoltarea unei atitudini pozitive față de sine și față de ceilalți. Formarea imaginii de sine a elevilor în

contextul comunității în care s-au integrat, precum și valorificarea cunoștințelor și a experiențelor personale legate de regiunea natală ar putea contribui la integrarea mai rapidă a grupului în comunitatea din țara de adopție.

Programele de gimnaziu și de liceu se axează pe trei coordonate:

- a. temporală, cuprinzând elemente de istorie, cultură și civilizație românească, în jurul căreia se construiește parcursul de învățare al elevilor;
- b. coordonata ce vizează dezvoltarea competențelor de comunicare în limba română;
- c. interculturală, care se axează pe comunicare, dialog, cooperare cu persoane aparținând spațiului cultural în care trăiesc elevii.

Cele trei axe sunt complementare și asigură condiții pentru abordări interdisciplinare, iar modelul propus ar trebui să conducă la formarea conștiinței identitare, a comportamentului civic, favorizând, totodată, dialogul intercultural. Programa cultivă valori și atitudini specifice pentru grupul-țintă căruia i se adresează. Acestea vizează stimularea interesului pentru regiunea natală, formarea imaginii de sine, a sentimentului de apartenență la un spațiu cultural, deschiderea spre celălalt, interesul pentru împărtășirea valorilor proprii, cultivarea unei atitudini pozitive față de limba maternă și recunoașterea rolului acesteia în dezvoltarea personală și îmbogățirea orizontului cultural.

Abordarea interdisciplinară propusă de programă va fi aplicată în activitățile didactice concrete realizate, corelând conținuturile din diverse domenii în jurul unei teme dominante sau realizând conexiuni între elementele de istorie, geografie, cultură și civilizație românească. O eficiență sporită a învățării poate fi asigurată prin diversificarea tipurilor de evaluare aplicate în procesul didactic. Profesorii vor folosi toate tipurile de evaluare, racordându-le scopurilor educaționale. Motivarea elevilor va face apel la metode și instrumente complementare de evaluare: observarea sistematică a comportamentului elevilor, portofoliul, autoevaluarea.

5. *Perspective*

Lansarea proiectului de învățare a limbii, culturii și civilizației românești de către elevii români migranți are și o miză de promovare a valorilor naționale, inclusiv a limbii române în spațiul european, prin deschiderea cursului și pentru elevii din țara de adopție. Modurile variabile de utilizare a limbii, în funcție de structura socială a unei comunități, conduc la constituirea unui cod sociolingvistic. Analiza diferențierii codurilor, asociată cu studiul barierelor lingvistice dintr-o comunitate, poate crea cadrul științific de aplicare a

unor măsuri de remediere a efectelor crizei de adaptare la noul context socio-cultural. Eficiența scontată a acestui proiect rezidă în asigurarea competenței lingvistice (capacitatea de stăpânire a limbii), respectiv a performanței (utilizarea acestei capacități în verbalizarea mesajelor), aspirând la un bilingvism necesar, dacă nu chiar imperativ.

În 1968, Umberto Eco⁶ a lansat ideea unui tip de cultură mediatore între structurile sociale și cele lingvistice, din perspectivă semiotică. Astfel, raporturile dintre limbaj, ca sistem sintactic, și cultură / ideologie, ca sisteme semantice, deschid posibilitatea extinderii analizelor semiotice ale comportamentelor și relațiilor sociale, favorizând dezvoltarea sociologiei în relație cu lingvistica. Important este ca școala, instituție responsabilă de calitatea educației, să asigure cadrul propice dezvoltării personalității umane centrat pe sistemul de valori reale și valabile pentru epocă, flexibile și ușor adaptabile schimbărilor.

Note ■ ¹ cf. Ioana Vintilă-Rădulescu, *Sociolingvistică și globalizare*, Editura OSCAR PRINT, București, 2001.

² cf. E. Coșeriu, *Introducere în lingvistică*, Editura Echinoc, Cluj, 1999, traducere de Elena Ardeleanu și Eugenia Bojoga, cuvânt înainte de Mircea Borcilă.

³ cf. Ioana Vintilă-Rădulescu, *op. cit.*

⁴ *Dicționarul Explicativ al Limbii Române*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1998.

⁵ vezi www.edu.ro, *Programa de curs opțional Limbă, cultură și civilizație românească pentru elevii români care studiază în școli din afara granițelor României*, aprobată prin OMECT nr. 1303/13.06.2007.

⁶ cf. Umberto Eco, *Sémiotique et philosophie du langage*, Paris, Press Universitaires de France, 1984.

- Bibliografie** ■
1. E. Coșeriu, *Introducere în lingvistică*, Editura Echinoc, Cluj, 1999, traducere de Elena Ardeleanu și Eugenia Bojoga, cuvânt înainte de Mircea Borcilă.
 2. Umberto Eco, *Sémiotique et philosophie du langage*, Paris, Press Universitaires de France, 1984.
 3. Ioana Vintilă-Rădulescu, *Sociolingvistică și globalizare*, Editura OSCAR PRINT, București, 2001.
 4. www.edu.ro, *Programa de curs opțional Limbă, cultură și civilizație românească pentru elevii români care studiază în școli din afara granițelor României*, aprobată prin OMECT nr. 1303/13.06.2007.
 5. *Dicționarul Explicativ al Limbii Române*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1998.

Vasile GAVRILAN

Alma mater vs. american dream

V.G. – student, Facultatea de Istorie și Filozofie, U.S.M., Chișinău.

Curios în ce proporție tăvălugul europeanizării (prin aderarea Republicii Moldova la Procesul de la Bologna în mai 2005, în cadrul conferinței de la Bergen), ca agent exogen, sau transformările social-politice substanțiale care au zguduit și reșezat societatea moldovenească odată cu prăbușirea Uniunii Sovietice, ca agent endogen, și-au manifestat influența asupra sistemului educațional autohton, dar sigur e că această reacție s-a produs și vâltoarea ei încă mai continuă. Dincolo de metamorfozarea ideologico-structurală din interiorul instituțiilor de învățământ, schimbările de concepție, de viziune asupra rolului și locului universităților în acest context, care în sine constituie un subiect complex și aparte, interesează schimbarea atitudinii și abordării societății în ansamblul ei vizavi de evoluția menționată, de noua percepție determinată de configurarea unor noi realități socio-culturale îmbrăcate de țara noastră în ultimele decenii. Înainte vreme *alma mater* (sintagmă prigonită și înstrăinată din cauza izului ei prea exotico-latinist, cunoscută doar de cercurile selecte ale unor profesori universitari) sau „institutul”, pentru grosul poporului, era o instituție prestigioasă la care cea mai mare parte a tinerilor nici nu putea barem spera, necum aspira. Timpurile s-au schimbat. Universitățile și-au deschis larg ușile pentru toți cei cărora nu le era greu să le treacă pragul. S-ar părea că după o atât de îndelungată prohibiție, în decursul căreia pături largi ale societății adunaseră frustrări și complexe față de o atare selectă instituție, acum, după ploii îndelungate, apele au spart zăgăzurile și tot curg

spre capitală din toate colțurile republicii. Accesibilitatea și abolirea oricărei discriminări este, desigur, salutară. Dar când vezi fețele studenților rătăcind prin facultăți și specialități la fel de stingheriți și dezorientați precum o fac și pe străzile Chișinăului văzut pentru prima oară, nu poți să nu te întrebi ce nu e în regulă și unde s-a greșit. Notele din ce în ce mai slabe, frecvența din ce în ce mai redusă, desființarea unor grupe întregi sau menținerea lor artificială pe linia de plutire sunt toate semne ale unei deraieri a sistemului de învățământ autohton, tabuizate și mușamalizate în cazul în care există măcar un cât de mic interes de a se face vreo referință la ele. Mutația de viziune asupra acestui spectru al învățământului lasă clișeica impresie că universitățile produc specialiști de calitate garantată pe bandă rulantă, asemenea unei uzine care a fost modernizată cu mașini noi și performante pentru a fabrica mai mult, mai bun și mai repede, dacă se poate. Fals. Și cu atât mai grav, deoarece o atare indolentă toleranță din partea cunoscătorilor (în speță a profesorilor și a factorilor de decizie din chiar interiorul instituțiilor), precum și o îmbătare cu apă rece a necunoscătorilor din afară șicanează diagnosticarea exactă a stării de facto a fenomenului. O scurtă radiografiere a statisticilor pot lejer reliefa această maladie educațională îngrijorătoare. Înainte vreme un absolvent al institutului era în măsură, cel puțin, să devină un profesor sau învățător în vreun sat al republicii, cei mai mulți dintre ei rămânând fideli profesiei până la pensionare. Și e, firește, o profesie nobilă. Acum doar cei mai buni își pot asuma o asemenea sarcină. Și o fac. Exact atât cât durează procesul de redobândire a cetățeniei române sau perfectarea vreunei vize. Dar ceilalți?

Ceilalți sunt și mai pragmatici. Ei au analizat bine realitățile și, cel puțin la nivel teoretic, s-au dumerit cu privire la locul lor în această schemă. Ei sunt cei care au înțeles că pentru viză sau pașaport nu e nevoie să mai „pierzi” 3-4 ani și cu facultatea. În acest răstimp poți reuși să te întorci cu mașină, pregătit pentru însurătoare. Asistăm astăzi la un fenomen apărut relativ recent – emigrarea studenților. Cu predilecție în S.U.A. O simplă analiză a statisticilor ar scoate în evidență faptul că un foarte mare număr de studenți încetează a-și mai face apariția pe băncile universităților începând cu al doilea an de studii, întrucât aceștia în acel moment deja se află prinși în vârtoarea vieții de peste ocean în căutarea unui „job” sau, în concepție mai largă – în căutarea visului american. Evident, gândul plictisitoarelor prelegeri și al „colbului școlii” li s-a spulberat undeva deasupra oceanului și dezinteresul lor față de *alma mater* este trădat prin însăși faptul că aceștia nu mai catadicsesc a-și retrage, cel puțin, actele de studii. Efervescenta succesului înmatriculării se dovedește a fi cauzată doar de șansa obținerii unui bilet relativ ieftin și comod pentru emigrarea în America, unde mai toți au de gând să se stabilească definitiv, iar restul ajung la această concluzie în scurt timp, odată cu acomodarea la noul

stil de viață. Și e grav. Nu atât în măsura în care cei mai mulți dintre studenți, camuflați sub pretextul unei experiențe de-o vară, nu se vor mai întoarce niciodată să-și continue studiile, ci în măsura în care fenomenul ar escalada o amploare nebănuită dacă în vreun fel sau altul ar fi anulată bariera celor 2000 de dolari pe care îi împiedică pe majoritatea dintre cei rămași să le urmeze calea. Fenomenul în sine, ziceam, este puțin discutat, amploarea și efectele lui ușor mușamalizate, întrucât nici anemicul interes față de această problemă nu impune o contrareacție disproporționată. Prezumtiva tănuire poate fi înțeleasă prin nuanța de profit, de *business*, pe care o comportă fenomenul, iar moldovenii se dovedesc a fi întotdeauna receptivi și susceptibili la asemenea izuri mercantile. Se operează și se mizează pe ostentativa dezinvoltură a unei publicități mai mult decât agresive, prin excelență americană. Succesul este garantat. Cel puțin atât timp cât se respectă principiul „să aibă toți de câștigat” – și americanii angajatori, și studenții angajați, și lungul șir de intermediari implicați în schemă, neexceptând chiar anumiți factori de decizie din universități. Toți au de câștigat, mai puțin statul. Ha, Statul, un x ascuns sub radical și luat în paranteze într-o ecuație mult prea încălțită. Deja eronata impresie că exportăm creierii în țări unde s-ar găsi un sol propice afirmării lor profesionale nu mai ține. Avem de-a face doar cu copii fără nicio pregătire profesională și fără nici cea mai mică intenție de a urma calea unei cariere acolo. Copii care nu au habar de întorsătura vieții la care se expun, care trăiesc o chinuitoare acomodare, cu momentele de depresie neîmpărtășită pe care le implică șocul cultural-lingvistic și însăși stilul de viață, resimțit înfinit mai intens decât filmele holiudiene. Exportăm gladiatori. Și da, e un drum lung și prăpăstios până la căpătarea unei independențe mai mult sau mai puțin iluzorii. Iar fericirea și optimismul de pe fețele lor joviale, atmosfera destinată de pe pozele lor încărcate în Facebook sau Odnoklassniki sunt adesea dărâmate brutal de câte o mărturisire cutremurătoare afișată pe „peretele” de unde poate fi văzută de toți, prietenii și neprietenii, în care să răbufnească toată drama înstrăinării: „Îmi tot ziceți că mă invidiați, dar habar nu aveți prin ce mi-a fost dat să trec. Nimeni nu știe că timp de 6 luni n-am avut un job stabil și că a trebuit să lucrez zi și noapte pentru a mă întreține și pentru a-mi plăti gazda. Nimeni nu știe de câte ori am rămas în stradă și am trăit doar din mila prietenilor pe care mi i-am făcut aici. Sunt înglodat în datorii până peste cap! Vouă vi se pare că totul e ca un film cu *happy end*. Habar n-aveți ce-nseamnă America!” sau pur și simplu de câte un laconic „I’m an idiot!”. Și uite așa te pomenești că unica legătură cu țara devine *Skype*-ul care printr-o imagine spălăcită și un sunet întârziat reușește să mascheze calvarul prin care trec copiii noștri autoexilați. Cea mai grea experiență e cea a înstrăinării, într-adevăr, cu condiția ca totul să decurgă întocmai cum au căzut de acord semnatarii contractului, iar agențiile

de turism să își țină promisiunea de a le asigura „jobul”, cazarea și toate restul. De-ar fi așa. Poate și din cauza crizei economice, serviciile sunt din ce în ce mai proaste și riscul este din ce în ce mai mare de a te pomeni într-adevăr de capul tău într-o țară străină, fără casă și fără masă, cu o adresă de hotel dubioasă, un număr de telefon incert și cu un dolar american în buzunar pentru a strânge de gât visul american. Iar asta se petrece în timp ce un alt ciclu de copii de prin cele mai îndepărtate unghere ale republicii noastre, câzând pradă fervorii acestei „șanse unice în viață”, sărindu-le în ochi la fiecare colț de stradă fața cu zâmbetul mesianic al lui Barack Obama, își telefonează părinții acasă și îi anunță feerici că la vară se duc în America, iar pentru asta să le găsească din pământ 2000 de dolari... americani, desigur! „Mă tentează, cum să nu, i-am răspuns. Cunosc chiar și puțină engleză. Dar vă mărturisesc din capul locului că nu am niciun leuț, așa că mi-am luat gândul de la America”. Și în mintea mea subiectul fusese închis, într-adevăr. Așteptam să se închidă și linia telefonică din celălalt capăt al firului. Dar nu știi? E acum o persuasiune de *next level*, o tehnică de marketing cu adevărat americană, nu scapi cu una, cu două – „Noi totuși vă facem o programare pentru un interviu, mâine, la ora 14:00, la sediul nostru aflat pe strada... știți unde se află, nu-i așa? perfect!, putem să ne cunoaștem mai bine și să discutăm toate aspectele, sunt sigură că vom găsi o soluție reciproc avantajoasă, putem să vă asigurăm cu...”. Începând cu septembrie și până către sărbătorile de iarnă, când recrutarea generală se încheie, telefonul îți este bombardat cu mai multe apeluri și semeseuri, săptămânale sau chiar zilnice. Panouri de publicitate, studenți care împart pliante cu cele mai ademenitoare oferte îți sar în ochi la fiecare colț de stradă. În jurul fiecărui bloc, al fiecărei universități, în parte. Și atunci? Alma mater? Care o mai fi rostul ei? Un simplu bilet către America, relativ ieftin, scutit de tradiționala birocrăție și alte rigori consulare?

„Toamna” acolo nu se zice *autumn*, ca la englezi, ci *fall*. Toamna *american dream* e cel mai aproape. Îl simți cum îți suflă în ceafă la fiecare pas, de la cămin până la universitate. În fiecare zi. Drumul e scurt, procedura e simplă. Totul începe cu un mesaj primit la telefonul mobil: „Salut! Nu ratați azi cele mai bune oferte de la A.T. Șansa ta unică de a căpăta jobul tău în SUA. Te așteptăm pe str. P... Manager – S...”

Cred că e al treilea din săptămâna aceasta.

Din jurnalul unui student

1 septembrie 2009, marți

Prima zi de studenție. Vrând-nevrând astăzi am făcut cunoștință cu grandoarea (la propriu) a Universității de Stat, fiind nevoit să alerg de la blocul nr. 1 de pe str. Kogălniceanu la blocul nr. 6 de la Malina Mică, apoi mai la deal, la blocul nr. 5, de acolo înapoi la blocul central, la Facultatea de Istorie și Filozofie, ca în cele din urmă să fiu redirecționat înapoi spre blocul nr. 6 unde, dacă nu aveam anterior ghinionul de a cere consultanță portăresei de aici, o rusoaică ce nu pricepuse probabil o iotă din ce o întrebasesm, poate eram scutit de această peregrinare matinală fortuită. La a 2-a pereche am făcut cunoștință cu prof. univ. dr. Ion Danilescu care ne va preda geografia. Un doctor! Am fost extaziat să îl urmăresc, să îl ascult. Am vorbit despre orice, mai puțin despre geografie, ce-i drept. Din câte pricepusem, dumnealui concepute o teorie, deja istorică, (ori urma să o conceapă, ori nici măcar asta) conform căreia dacii sunt văzuți cel mai viteaz, cel mai măreț, cel mai înțelept etc. popor din antichitate, cu un calendar care aproape coincide perfect cu cel din zilele noastre, precum și cu multe alte descoperiri științifice ale căror taine umanitatea abia urmează a le pătrunde. Iată ce se numește un doctor! Nu poți să încapi, să te înghesui în cutia strâmtă a domeniului tău profesional (Domnia Sa este doctor și în biologie).

2 septembrie, miercuri

Haosul inerent oricărui început de an de studii se relă și a doua zi. Dimineața ne înghesuirăm vreo 30-40 de suflete într-un auditoriu strâmt, pentru ca cineva să ne aducă vestea cea mare: anul acesta se vor studia două limbi străine, nu doar una. Excelent. Prin urmare, pe lângă engleză, voi mai atașa o achiziție la CV. „*Hola señor, hablas español?*” Mai avusesem opțiunea germanei, dar spiritul pragmatic primase în fața tentației ocazionale de exotisme. Să sperăm (esperar) că nu ne va face viața grea frumoasa, melodioasa, romanica limbă spaniolă! *Amigos?*

4 septembrie, vineri

Astăzi am asistat la două fluxuri consecutive. Aproape că nu-mi mai amintesc nimic din ce s-a discutat. Introducerea în materie, sala imensă, glasul anemic al profesoarei, larma neîmblânzită a studenților, asemenea unui roi de albine într-un cireș înflorit – toate își au partea lor de culpabilitate pentru consecința de mai sus. Imensitatea amfiteatrului fie te face să te cufunzi în propria-ți carapace, închistându-te în temerile, deziluziile și tristețile tale, fie îți incită, dimpotrivă, interesul de a explora, de la o margine, întreg acest aflus de micro-civilizații din toate colțurile republicii.

7 septembrie, luni

Prima oră avurăm cultura fizică. Cultura fizică? La universitate? Cum adică? Niciodată nu putusem înghiți neîntemeiata importanță a materiei pe care ți-neau morțiș acești dascăli să și-o adjudece.

9 septembrie, miercuri

„Trecând peste această lipsă de modestie, trebuie să spunem lucrurilor pe nume și să recunoaștem că U.S.M. este cea mai prestigioasă instituție de învățământ superior din republica noastră, cu un colectiv didactic de cea mai înaltă calificare, în marea lor parte doctori...” – dl Bercu, profesorul de istorie.

11 septembrie, vineri

Mi-am scos ochelarii și mi-am lăsat ochii tulburi să vagabondeze dezinteresați prin aulă. Și nu cred că e oboseala celei de-a treia perechi sau a sfârșitului de săptămână. Scepticismul față de calificarea tinerilor profesori, la fel ca și față de importanța celor de educație fizică mi-e imposibil a-l masca. Am încercat a doua oară să mă dezbrac de prejudecăți, să-l ascult cu atenție pe cel de la P.A.V. (Protecția activității vitale) pentru a-i pătrunde rostul materiei lui, am încercat. Și am căzut de acord în privința unui singur lucru: „Tot ce vom discuta aici în această jumătate de an sunt chestiuni pe care trebuia să le fi cunoscut încă din clasele 5-6. Eu personal nu prea văd rostul acestei materii, dar dacă este în orar, n-avem decât să ne conformăm...”

24 septembrie, joi

Engleza, ca limbă străină primară, a fost proba la care ar fi trebuit să se susțină unul dintre examenele finale. Cu toate acestea, mă văd înconjurat de oameni care nu sunt în stare să citească două cuvinte în această limbă, darămite să le mai lege într-o frază. Mă-ntreb cum au susținut examenul? Dar BAC-ul cum l-au susținut? Pentru că-l vor susține, desigur. Sistemul este întotdeauna absolvit de astfel de lapsusuri. Universitatea nu e nici ea o excepție.

28 septembrie, luni

Cultura fizică va însemna tenis de masă tot anul împrejur. Dar nu știi?, minte sănătoasă în corp sănătos!

29 septembrie, marți

Iată deja după o lună de zile enigmatică metodologie de predare a prof. univ. dr. Ion Danilescu continuă să mă fascineze, sporindu-ne suspansul cu privire la ce, cum și din ce vom învăța. Observ că unii dintre colegi escaladează niveluri noi la jocurile de la telefonul mobil, fără a se mai sinchisi să închidă sonorul, fluturându-le chiar cu ostentație pe sub nasul dumnealui. Încerc să-i pătrund misterul. Am timp suficient. Ochii dindărătul ochelarilor fumurii ar

trăda zbuciumul unei nemărturisite frământări, în cazul în care nu ar corupe-o din moment în moment cu câte o aluzie cvasipornografică care să le determine pe domnișoare să-și plece privirile roșind, iar băieților stârnindu-le guturalii dezinhibate. Iar ceasul de la mâna lui stângă? Oare e agățat doar pentru a-i aminti la fiecare 10 minute cât timp a mai rămas până la sfârșitul seminarului? Enigma dlui prof. univ. dr. Ion Danilescu nu sunt în stare a o pătrunde. Nu încă.

5 octombrie, luni

Mda. În acest prim an (pre)universitar va trebui să-mi pun pofta de filozofie în cui, specialitatea la care mă înmatriculasem. I-am cercetat pe ceilalți colegi cu interesul și speranța că voi descoperi niște firi neîmpăcate, apostate, rebele, trăsături ale unui ADN pe care caut a mi le masca de teama unei precoce autoexilări din cadrul colectivului. Sensibilitatea mea pentru asemenea caractere nu mi-a fost răsplătită decât cu o deziluzie întrucâtva preconizată.

7 octombrie, miercuri

Și nu. Nu e filozofia renegată ca știință, nu e vorba pur și simplu de o inadptabilitate sau anacronism. M-am convins astăzi când dl Bercu a trebuit să întrebe de trei ori o sută de studenți în ce an a fost adoptat creștinismul ca religie oficială de stat în Imperiul Roman, fără a primi niciun răspuns cât de gătit. *O tempora, o mores!*¹

9 octombrie, vineri

Mi-am scos dezamăgit ochelarii pentru a-mi restrânge orizontul abundat de superficialisme. Vreau să rămân cu gândurile mele în ceața care-mi acoperă ochii ca o proteză de vederea atâtor frivolități. Am hotărât, nu voi mai scrie niciun cuvânt mai mult. Să aduni 100 de oameni în cea mai mare aulă a întregii universități pentru a le dicta 1-2 pagini, deasupra cărora oricum nimeni nu va arunca un ochi în vecii vecilor. Dar oare nu s-a inventat între timp xeroxul? Aceasta e o prelegere? Și se mai remunerează încă?

13 octombrie, marți

La geografie, ca să nu pierd timpul, mi-am scos jurnalul ca să înșir aceste rânduri. Diminețile au devenit răcoroase, dar încă îmi permit să vin cu bicicleta la universitate. Trăiesc cu această experiență o mândrie nespasă. Nu e greu. Ca avocat al unei planete mai verzi și al unui mod de viață mai sănătos, nu e greu. La prelegerea următoare voi chiuli. Voi compensa această ingraturitudine prin încercarea de acum de a răsplăti cu un răs neprefăcut glumele dlui prof. univ. dr. I. Danilescu și a mă complăce cu etosul dumnealui, ținându-i isonul cu o mască cât se poate de naturală și jovială.

23 octombrie, vineri

Încercarea de a face abstracție de la o mai veche concepție cu privire la studierea limbilor străine, la care subscrisesem irevocabil, este pe punctul de a eșua. Paradigmele de conjugare a verbelor, pe care mi se cere să le însușesc, mă subjugă. Iar eu încerc să-mi fac curaj să o iau de la capăt începând cu al doilea semestru. *Lavo, lavas, lava, lavamos, laváis, lavan*²...

29 octombrie, joi

„*Duco, duces, ducet...*” „Nu, Constantin, parcă ne-am înțeles că verbele de conjugare a III-a între temă și terminație la persoana a II-a și a III-a singular, I-a și a II-a plural primesc vocala de legătură *i*”. „Iarăși o excepție! Dar nu-nțeleg de ce trebuie să învăț toate excepțiile astea! *Duco, duceis, ducit...*” „Nu, acest *e* care îți place atât de mult este substituit de...”. Într-adevăr, la ce bun toate aceste declinări și conjugări lui Constantin de la *Asistență socială*. Nici eu, nici el, la cei 28 de ani ai lui, nu suntem în stare a pricepe. „Iar la persoana a III-a plural *i* se transformă în *u* – *discunt*, dar nu *discint!*”.

30 octombrie, vineri

Zi ploioasă, rece. Am venit fără bicicletă. Avocația modului de viață sănătos și al planetei verzi a cam luat sfârșit. Jumătate de oră, cât se face apelul a peste o sută de studenți, încerc să-mi excit creierii cu o matematică elementară: 3 lei de la Mileștii Mici până la Ialoveni, de acolo un sprint de 10-15 min. de la ora 7:10 până la stația troleibuzului nr. 9 de la Schinoasa și o economie de 2 lei. Tot atâția la întoarcere, așadar 4 lei pe zi, 20 pe săptămână, aproape 100 de lei pe lună... Până la urmă, se dovedește că nici această avocație nu a fost întru totul gratuită pentru un buzunar studentesc.

2 noiembrie, luni

După ore, când eram pe punctul de a mă întoarce acasă, am primit o veste bună la telefon – fusesem acceptat în calitate de gardian public la un supermarket și urma să intru la lucru chiar în seara aceea. „Primești schimbul la 7 seara, îl dai la 7 dimineața, te duci acasă, te odihnești ca lumea...” „La universitate, la 8:00”, am zâmbit. „Mă rog, treaba ta. Dar seara intri iarăși la 7. Salariul e 900 lei...” „De acord.”

Am ieșit afară și mi-am umplut pieptul cu aerul rece al începutului de brumar. Dar sunt student!

Note

¹ Ce vremuri, ce moravuri! (Cicero)

² Conjugarea verbului „a spăla” în spaniolă.

Oana BUZEA

Trăsături comune și specifice ale frazeologismelor antonimice în limbile engleză și română

O.B. – lector univ., drd.,
Universitatea „Spiru Haret”,
București.

Antonimia lexicală și antonimia frazeologică sunt cazuri particulare ale sensului lexical și ale sensului frazeologic între care există asemănări și deosebiri. Același lucru se poate spune și despre antonimele lexicale și cele frazeologice ale limbilor engleză și română.

Printre tangențe am putea menționa:

1) Ambele presupun existența contrapunerii logice.

În general, antonimia se întâlnește mai frecvent în cadrul unităților (lexicale și frazeologice) ce semnifică noțiuni abstracte, spațiale, noțiuni ce se referă la volum, calități, cantități, noțiuni temporale, obiecte și fenomene ale lumii materiale, noțiuni ce numesc activități umane, sentimente, voința, dorința, starea omului ș.a. Antonimia atât lexicală, cât și frazeologică presupune, în primul rând, existența contrapunerii logice, iar în limbă se întâlnește acolo unde există opunerea polară a cuvintelor sau frazeologismelor.

Exemple din limba engleză: *obey – disobey, restive – compliant, to boss the show – play second fiddle* ș.a.

Exemple din limba română: *mare – mic, etern – temporar, a se așeza – a se ridica, a pierde – a câștiga, a arunca ancora – a ridica ancora, cât roata morii – cât un grăunte de muștar, slab ca o scândură – gras ca un pepene, cu mâna plină – cu mâna goală* ș.a.

2) Ambele tipuri de antonime pot avea uneori câteva opoziții antonimice; *hard – soft, liquid; call a spade a spade – beat about the bush, pass the bottle of smoke*. Exemple în limba română: *tare – moale, lichid; a spune pe șleau – a o lua pe departe*.

3) Atât antonimele lexicale, cât și cele frazeologice redau noțiuni ce țin de aceleași câmpuri semantice, dar cu valori denotative și conotative plasate pe axe polare.

De exemplu, dacă opunem următoarele două frazeologisme: 1) *fly off the handle* și 2) *work one's fingers to bone*, care redau acțiuni, ele nu vor fi antonimice, deoarece cele două acțiuni se deosebesc între ele: primul frazeologism semnifică noțiunea „a se supăra foc”, „a se aprinde (de mânie)” și caracterizează o stare psihică a omului, iar al doilea frazeologism înseamnă „a munci fără cruțare”, ceea ce ține de procesul de muncă a omului.

De exemplu:

1. „Nobody but an idiot like Alice would want to *fly off the handle* because Pat and me decide our love for ourselves” (J. Lindsay, *Betrayed Spring*, p. 124).

2. „Doesn't he drink every penny he can borrow or steal, and leave me to support the brat in my arms, which, heaven be praised, is none o'mine, but the strumpet as consorted with him afore he persuaded me to have him? Don't I *work my fingers to the bones* for the lazy spalpeen? Don't I...” (J. Greenwood, *The True History of a Little Ragamuffin*, p. 203).

Dar dacă frazeologismul *work one's fingers to the bones* va fi contrapuz frazeologismului *twiddle one's thumbs* – „a trândăvi”, „a tăia frunze la câini”, „a sta cu mâinile în sân”, atunci între ele se stabilește un raport de antonimie, pentru că ele redau în limbă aceeași semnificație: atitudinea omului față de muncă, numai că într-un caz e vorba de acțiune totală, de muncă, iar în al doilea caz – de lipsa totală a acestei acțiuni.

De exemplu:

1. „Trench... No, ... It's nothing you can guess, Blanche. It would only pain you – perhaps offend you, I don't mean, of course that we shall live always on seven hundred a year. I intended to go at my profession in earnest, and *work my fingers to the bone*” (B. Shaw, *Widower's Houses*, p. 152).

2. „I've got to be busy, I can't sit down and *twiddle my thumbs*” (F. Norris, *The Pit*, p. 184).

Exemple în limba română:

„Când îți scriu, parcă stau de vorbă cu tine! O fac cu plăcere, dar și cu un soi de regret că nu prea am cu cine *tăia frunză la câini...*” (D.R. Popescu, *Orașul îngerilor*, p. 91).

„Patruzeci și opt de ani *a muncit pe brânci*” (Al. Sahia, *DRLCI*, p. 277).

Astfel, aspectul semantic al contrapunerii atât al cuvintelor, cât și al frazeologismelor presupune și asemănări, în cazul de mai sus e vorba de atitudinea omului față de muncă, și deosebiri, acțiuni ce se află la polii opuși ai aceleiași câmp lexico-semantic: a activa, a munci – a inactiva, a trândăvi, a lenevi.

4) Ca și antonimele lexicale polisemantice, antonimele frazeologice polisemantice pot stabili relații opoziționale în funcție de numărul de nuanțe de sens.

De exemplu, frazeologismul polisemantic *a depune armele* are următoarele nuanțe semantice: 1) a se preda, a se declara învins; 2) a ceda în fața argumentelor adversarului. Ambele nuanțe de sens ale acestui frazeologism sunt opozabile cu cele două nuanțe de sens ale frazeologismului: *a ridica armele*: 1) a începe lupta împotriva unui adversar; 2) a nu ceda în fața argumentelor adversarului. Între aceste două frazeologisme se stabilește un raport de antonimie completă.

Iată un exemplu de antonimie frazeologică completă în limba engleză: *of much account (of something)*: 1) ce are valoare, însemnătate; 2) a se bucura de autoritate, de stimă și *of small account (of something)*: 1) ce nu are valoare, însemnătate; 2) a nu se bucura de stimă, de autoritate. După cum se observă din exemplele de mai sus, ambele nuanțe de sens ale primului frazeologism se opun celor două nuanțe de sens ale frazeologismului al doilea.

În limba engleză se întâlnesc puține perechi de antonime frazeologice polisemantice care ar avea un raport de antonimie completă, adică ambele nuanțe de sens s-ar opune complet. De cele mai multe ori, fiecare nuanță de sens a unui frazeologism se opune altor frazeologisme. De exemplu, prima nuanță de sens a frazeologismului *be all over oneself* „a se strădui din răspuțeri, a nu jeli puterile” se opune frazeologismului *twiddle one's thumbs* „a trândăvi”, „a lenevi”, „a tăia frunză la câini” și, în același timp, se opune frazeologismului *not to start a peg* „a nu face nimic”, „a nu ridica niciun pai”. Nuanța a doua de sens a frazeologismului *be all over oneself* „a fi peste măsură de mulțumit”, „a fi în culmea fericirii” se află în raport de antonimie cu frazeologismul *warm the cackles of one's heart* „a bucura, a încălzi inima, a produce o mare mulțumire, o mare bucurie”. Nuanța a treia de sens „a se purta arogant, înfumurat, a-și da importanță, a-și da aere, a face pe grozavul, a-și da ifose” se opune frazeologismului *be like a lamb* „a fi ca oița”, „a fi smerit, supus”.

Antonimia a două frazeologisme polisemantice e direct legată de nuanțele de sens pe care le posedă. Dacă aceste nuanțe sunt echivalente și independente, atunci o nuanță de sens poate avea antonim în sistemul semantic al altui frazeologism polisemantic, iar a doua poate să nu aibă antonim. Iar dacă nuanțele semantice sunt în relație de reciprocitate, atunci, de obicei, ambele nuanțe ale unui frazeologism stabilesc raporturi de antonimie în sistemul sensurilor celuilalt frazeologism.

Iată exemple:

Be (down) on the back (sau *lie on one's back*): 1) a fi pus tuș, a fi neputincios; 2) a se îmbolnăvi, a cădea la pat. Utilizat cu prima nuanță, acest frazeologism are câteva antonime: *win a victory* „a învinge, a obține o victorie (asupra cuiva sau asupra ceva)”; *gain a victory* „a obține o victorie (asupra cuiva)”; *win in a canter* „a câștiga (ceva) cu ușurință”. A doua nuanță de sens se află în raport de antonimie cu frazeologismele: *be safe and sound* „bine și sănătos”; *be sound in wind and limb* „complet sănătos, într-o stare fizică bună”; *be (as) sound as a bell* „a fi sănătos tun”; *be hole and hearty* „a fi plin de viață și sănătos”; *be alive and kicking* „viu și sănătos”; *be as right as rain (the nail)* „a fi complet sănătos”; *be (as) fit as a fiddle* „a avea sănătate bună”; *be (as) fit as a flea* „a fi sănătos deplin” ș.a.

În limba engleză contrapunerea poate avea loc între un frazeologism monosemantic și un frazeologism polisemantic. Asemenea cupluri de antonime frazeologice sunt puține în engleză. De exemplu: *be at someone's back and call*: 1) a fi cal de poștă (de dârvală), a fi om de alergătură la cineva; 2) a fi complet la dispoziția (cuiva); *put somebody in a bag* „a pune stăpânire pe cineva; a se isprăvi cu ceva sau cineva”; *keep a firm (or tight) hand on somebody*: 1) a ține pe cineva în supunere, a-l ține (pe cineva) sub călcâie; 2) (something) a-și promova ferm convingerile sale, a controla ceva; *be under somebody's thumb* „a fi complet în supunerea cuiva (în mâinile cuiva), a fi sub călcâiul cuiva” ș.a.

În limba română, în special, formează cupluri antonimice mai frecvent frazeologismele monosemantice. Iată câteva exemple: *a-și păstra calmul – a-și pierde calmul*, *a avea mână bună – a fi rău la mână*, *a păși cu stângul – a păși cu dreptul*, *a încurca ițele – a descurca ițele*.

5) O altă trăsătură comună a antonimelor lexicale și frazeologice rezidă în faptul că ele pot avea aceeași distribuție contextuală.

Acest lucru se observă, în primul rând, în cadrul unităților lingvistice (cuvinte și frazeologisme) monosemantice. Asemenea coincidențe au loc, de obicei, în limitele aceleiași clase lexico-semantice, aceleiași grupe tematice de cuvinte și de frazeologisme. De exemplu: *a good man* (om bun) – *a bad man* (om rău);

a good book (carte bună) – *a bad book* (carte proastă); *fine weather* (vreme bună) – *bad weather* (vreme rea) ș.a.

Unele frazeologisme pot să se combine cu două și mai multe cuvinte, dar acest cerc de lexeme este aproape întotdeauna același. De exemplu: *against* (sau *for*) *a rainy day* „pentru zile negre” se întrebuițează, de obicei, cu verbele *to lay up*, *to provide*, *to put*, *to save* (a stânge, a agonisi, a produce, a pune, a economisi). *The glad eye* „privire promițătoare” se îmbină cu verbele *to get*, *to give*; *for a song* „fără valoare, neimportant” intră în distribuție cu verbele *to buy*, *to get*, *to sell* (a cumpăra, a aduce, a vinde).

Pentru alte frazeologisme relațiile în context se reduc la un singur cuvânt. De exemplu: *a lift in life* „ajutor, contribuție” se îmbină cu verbul *to give*; *fit to kill* „nemăsurat, excesiv” – cu verbul *to laugh*; *to one's cost* „spre norocul său” – cu verbul *to know* „a ști”.

Și în limba română antonimele frazeologice, ca și cele lexicale, se îmbină cu lexeme ce țin de același câmp semantic: *a se acoperi de glorie* (în luptă, în muncă, în știință, în literatură) – *a se acoperi de ocară* (*de rușine*) (în luptă, în muncă, în știință, în literatură); *a câștiga* (în luptă, în muncă, în știință, în literatură) – *a pierde* (în luptă, în muncă, în știință, în literatură); *s-a dus* (a plecat) *departe* – *s-a dus* (a plecat) *aproape*; *s-a dus* (a plecat) *peste nouă mări și țări* – *s-a dus* (a plecat) *la o aruncătură de băț*.

6) Ca și antonimele lexicale, antonimele frazeologice țin de aceeași clasă lexico-gramaticală, adică se află în raport de corespondență cu aceleași părți de vorbire: verbe, adjective, adverbe și substantive. Investigațiile noastre au demonstrat că, de obicei, antonimele frazeologice se află în relație de corespondență cu verbele, adjectivele, substantivele și, rar, cu adverbele.

Antonimele frazeologice îndeplinesc aceleași funcții sintactice ca și părțile de vorbire cu care stabilesc un raport de corespondență. Astfel, funcția sintactică de bază a antonimelor frazeologice verbale este cea de predicat, antonimele frazeologice adjectivale – atribut, antonimele frazeologice substantive – subiect, antonimele frazeologice adverbiale – complemente, de obicei, circumstanțiale.

Și în limba engleză, și în limba română mai numeroase sunt antonimele frazeologice verbale. În limba engleză 70% de antonime frazeologice sunt verbale, în limba română 65%, antonime frazeologice adjectivale în limba engleză sunt 15%, iar în limba română 20%, antonime frazeologice substantive sunt în limba engleză 5%, iar în limba română 10%, antonime frazeologice adverbiale sunt în limba engleză 10%, iar în limba română 5%.

Trăsăturile specifice ale antonimelor frazeologice se manifestă prin faptul că:

1) Antonimia frazeologică e mai săracă decât cea lexicală;

În limba română, de exemplu, la 100 de perechi de antonime lexicale revin în medie 17-18 perechi de antonime frazeologisme. Pentru a obține această cifră am selectat din *Dicționarul de antonime al limbii române* 400 de perechi antonimice lexicale mai uzuale și am încercat să vedem dacă pentru acestea există antonime frazeologice. Rezultatul a fost următorul. Pentru prima sută de antonime lexicale am găsit 16 perechi de antonime frazeologice, pentru a doua sută – 19, pentru a treia sută – 16 și pentru a patra sută – 15 perechi de antonime frazeologice.

În limba engleză la 100 de antonime lexicale, care alcătuiesc 50 de cupluri antonimice, revin 10-12 perechi de antonime frazeologice, ce includ până la 30-35 de frazeologisme.

Consecința acestei inegalități se răsfrânge direct asupra sferelor de realizare a antonimelor frazeologice, care-s mult mai restrânse decât sferele de utilizare a antonimelor lexicale.

2) Antonimele frazeologice sunt alcătuite din două și mai multe lexeme (elemente componente), și nu din morfeme, ca cele lexicale, constituind astfel unități structurale separate.

Atât în limba engleză, cât și în limba română cuvintele antonime sunt alcătuite din morfeme și constituie unități structurale integrale. Antonimele frazeologice sunt formate din cuvinte și reprezintă astfel unități structurale separate (alcătuite din două, trei și mai multe lexeme).

Unitățile antonimice lexicale pot avea atât rădăcini diferite, cât și aceeași rădăcină:

abil – neîndemânatic; abstract – concret; avan – blând; a se agrava – a se ameliora; a admite – a respinge; adoptare – respingere; aici – acolo; acum – atunci ș.a.

abil – inabil; avantajos – dezavantajos; agresiv – neagresiv; a duce – a aduce; acoperire – descoperire; acordare – dezacordare etc.

Cupluri antonimice lexicale alcătuite din cuvinte cu rădăcini diferite în limba engleză: *guilty – innocent; south – north; victory – defeat; wide – narrow; high – low; big – little; long – short; early – late; rich – poor.*

Cupluri antonimice lexicale alcătuite din cuvinte cu aceeași rădăcină în limba engleză: *like – dislike; likeable – dislikeable; likings – disliking.*

Analiza materialului factual din ambele limbi a demonstrat că antonimele frazeologice se clasifică în funcție de structura lor în:

1. Antonime frazeologice cu aceeași structură morfologică.

Exemple în limba engleză: *be in harmony with something* – *be out of harmony with something*.

Exemple în limba română: *a cădea în labele (cuiva)* – *a scăpa din labele (cuiva)*; *a descoperi adevărul* – *a ascunde adevărul*; *a fi în relații bune* – *a fi în relații rele* ș.a.

2. Antonimele frazeologice cu structuri morfologice diferite.

Exemple în limba engleză: *be at odds with something* – *be in tune with something*.

Exemple în limba română: *a scoate în vileag* – *a ascunde sub șapte lacăte*; *a fi tare de inimă* – *a fi fricos ca un iepure*; *a se face negru ca pământul* – *a se face alb ca varul*; *a fi cu caș la gură* – *a avea găscă în barbă*; *a se mânca ca câinii* – *a trăi în dragoste* ș.a.

3) Antonimele frazeologice au valori conotative și de aceea nu pot fi utilizate în toate stilurile limbii respective.

Multe antonime lexicale, fiind neutre din punct de vedere stilistic, pot fi utilizate în diferite stiluri ale limbii: beletristic, publicistic, științific, oficial-administrativ ș.a. În special, antonimele lexicale contribuie la crearea unor figuri de stil precum: oximoronul, antiteza ș.a.

Antonimele frazeologice au în majoritatea cazurilor valori conotative bine conturate și de aceea ele nu pot fi utilizate în toate stilurile. De obicei, antonimele frazeologice se utilizează în stilurile beletristic și publicistic și doar cu anumite excepții ele pot fi folosite în celelalte stiluri.

4) În comparație cu antonimele lexicale, cele frazeologice se utilizează foarte rar în același context.

De exemplu:

„Fata babei era slută, leneșă, țăfnoasă și rea la inimă. Fata moșneagului însă era frumoasă, harnică, ascultătoare și bună la inimă” (I. Creangă, *Scrieri*, p. 197).

„Pentru babă, fata moșneagului era piatră de moară în casă, iar fata ei, busuioc de pus la iconă” (I. Creangă, *Scrieri*, p. 197).

5. Numărul antonimelor frazeologice care nu au corespondențe semantice printre antonimele lexicale este destul de mare. Fenomenul invers, când an-

tonimele lexicale nu au corespondente printre frazeologisme, se întâlnește cu mult mai des datorită faptului că numărul de antonime lexicale depășește cu mult numărul antonimelor frazeologice.

6. Seriile sinonimico-antonimice frazeologice sunt mai puțin numeroase în comparație cu cele lexicale.

Lingvistul Gh. Colțun, analizând un număr considerabil de antonime frazeologice, a stabilit doar 26 de serii sinonimico-antonimice în limba română.

7. Nici în limba română, nici în limba engleză nu am atestat exemple de enantiosemie în cadrul antonimelor frazeologice. Enantiosemia este specifică, cu anumite excepții, doar cuvintelor, unităților lexicale. Și în ale limbii, de exemplu rusă și germană, fenomenul enantiosemiei este extrem de rar.

În concluzie, am vrea să menționăm ca cele două tipuri de antonimie lexicală și frazeologică nu constituie domenii izolate, pentru ca ele să se completează reciproc, lichidează lacunele din ambele sisteme ale unităților polare ale limbilor engleză și română.

Bibliografie

1. M. Bucă, I. Evseev, *Probleme de semasiologie*, Editura Facla, Timișoara, 1976.
2. Gh. Colțun, *Particularități lexico-gramaticale și semantico-stilistice ale frazeologismelor în limba română*. Autoreferență de dr. hab. în filologie, Chișinău, 2002.
3. Gh. Colțun, *Frazeologia limbii române*, Editura ARC, Chișinău, 2000.
4. Gh. Colțun, *Antonimia frazeologică*, Omagiu profesorului Ion Ciornăi, Chișinău, 1999.
5. L. Groza, *Câteva paralele frazeologice* // „Limba și literatură”, 1987, nr. 3, p. 321-326.

Doina BUTIURCA

O problemă de tipologie a culturii: paradigma lateralității „stânga” în frazeologisme

D.B. – conf. univ. dr.,
Universitatea „Petru-Maior”,
Târgu-Mureș. Domenii de
competență: lingvistică,
terminologie, estetica
sacralității. Ultimele lucrări:
coordonator pentru limba
română, coautor al Proiectului
*Vocabulaire panlatin des
pneumopathies professionnelles*
(Proiect realizat în cadrul
Realiter); coautor și
colaborator la *Dicționarul de
critică și teorie literară. Valori
românești și valori europene ale
secolului XX.*

Abordate dintr-o perspectivă integratoare, „sistemică și extrasistemică” (Eugeniu Coseriu, 1997), frazeologismele, care aparțin paradigmei lateralității, reprezintă o tipologie relativ omogenă în limbile indo-europene. Golită de valoarea somatică primară, „stânga” dobândește conotații variabile de la o sferă a culturii scrise / gândite la alta: psihologia umană, personalitatea, morala, actul de a economisi, politica, sportul, confruntarea cu limita etc. Omul a codificat propriile stări de spirit, utilizând un cod simbolic și comportamental (individual și / sau al membrilor societății) diferit de la o limbă la alta. În limba franceză, de exemplu, ideea că o persoană se află într-o stare de indispoziție este sugerată prin expresia „Se lever du pied gauche” (Etre de mauvaise humeur), în limba română prin „A se trezi cu dosul în sus”, în spaniolă prin „Levantarse con el pie izquierdo”, iar în catalană prin „Aixecar-se amb el peu esquerra”. Aceași conotație are expresia italiană „Alzarsi col piede sbagliato” și construcția engleză „To get out of the wrong side of bed”, precum și expresia din limba germană: „Mit dem linken Fuß aufstehen” (în variație liberă cu „Mit dem falschen Fuß aufstehen”). Cu excepția limbii române (și a limbii engleze), cvasiechivalentele expresiei franceze, existente în limbile romanice occidentale, reprezintă ideea de indispoziție prin recursul analogic la caracteristicile prototipice (stânga – partea slabă) ale denominatorului semantic. În acest plan al

mentalului colectiv, imaginea a fost creată prin asociere cu „starea de spirit”, cu partea „fără de valoare” (fr. gauche) a lateralității și o regăsim în discursul literar. Simone de Beauvoir scria: „(...) il y a des jours comme ça où on se lève du mauvais pied, où on ne prend plaisir à rien” (*Les belles images*). „Se lever du pied gauche” s-a născut în mediul crescătorilor de animale, din terminologia muncilor cu caii, fapt unanim consemnat în Dicționarele Academiei Franceze. În secolul al XVII-lea se spunea despre un cal care ridica piciorul stâng, înainte să calce cu dreptul, că galopează pe un picior bolnav. În consecință, animalul se afla mereu în dificultate. Aceste asociații inedite dintre o „stare de spirit” de rău augur și imaginea piciorului stâng pe care limbile romanice occidentale le fac sunt metafore poetice transferate, analogic, din limbajul somatic în domeniul emoționalului: indispoziția este un „picior stâng” s.c.l. În limba română, a spune despre un om că „stă fără chef și tot posomorât” (Iuliu Zanne) nu este o problemă a polarității drept / stâng. „A se trezi cu fața la cearceaf”, „A se scula cu dosu-n sus” au aceeași semnificație cu fr. „Se lever du pied gauche”, dar o simbolică (parțial somatică) diferită, dublată de detaliul „timpului” emoțional. Întrebarea ce se pune în acest context este care ar fi factorii, categoriile existențiale / filozofice / lingvistice care au determinat limbile romanice să codifice verbal noțiuni și stări emoționale asemănătoare în mod diferit. Un prim răspuns ar fi paradoxul latin al substantivului „sinistrum, i”. Pe lângă clasa morfologică a adjectivului („sinister, tra, trum”), exista în limba latină forma nominală „sinistrum, i” [subst. n.], substantiv plurivalent semantic: 1. „a sinistro” (venind din stânga) / „in sinistrum” (mergând spre stânga); 2. (fig.) defavorabil, nefericit, rău: „arboribus Notus” (austrul defavorabil pomilor); 3. „rău prevestitor, de rău augur” (Gheorghe Guțu, 2003, 1232). Substantivul a completat pletora semantică a „stângii”, aparent unitară. Substratul metafizic al paradigmei era însă departe de a fi unitar, datorită interferențelor culturale / influenței grecești asupra culturii latine – iar acest fapt reprezintă cea de-a doua cauză a diferențelor de conceptualizare. „Viziunea” privind noțiunea de lateralitate „stânga” era total diferită: în vorbirea augurilor romani, care, privind către sud, aveau răsăritul la stânga, „sinistrum, i” avea sensul de „favorabil, bine prevestitor, de bun augur” (Gheorghe Guțu, 2003, 1232): „avi sinistra” (sub auspicii favorabile); „sinistra cornix” (VERG.) – o cioară care se aude din stânga (semn de bun augur) etc..., spre deosebire de ritualul grec, unde stânga prevestea răul. Filonul grecesc a fost valorificat în limba latină în construcții de tipul „Sinistra pede proficisci” (APUL) – „a porni cu stângul” (semn rău) – și „a garantat” un tip de semnificare constant pentru frazeologismele limbilor romanice timp de două milenii. Accepțiunea de „favorabil” a „stângii”, dată de precizătorii romani, a rămas insignifiantă în dinamica frazeologică panlatină.

Există o mare diversitate asociativă în frazeologismele limbilor indo-europene, ce nu poate fi supusă ușor sistematizărilor, decât dacă cercetătorul face recurs la tipologia culturii / la mentalitate. „Orientarea” vieții și a activității umane spre o morală a cumpătării este transparentă în actul de „a economisi”. Este un act care nu poate fi privit ca fenomen în sine, izolat de domeniul culturii și al mentalității ce i-a dat individualitate [Studierea lui *peku și a derivațiilor săi, în cele trei mari grupuri dialectale – IIR, italică, germanică – îi permitea lui Emile Benveniste să formuleze aserțiunea că vocabularul economiei IE este specific unui tip de „economie pastorală” (Emile Benveniste, 1999, 37)]. În limba franceză „en mettre à gauche” are sensul de „mettre de l’argent de côté, économiser”, expresie echivalentă semantic cu rom. „a strânge cureaua”, „a pune deoparte”, „a pune ban pe ban”, „a pune la ciorap” etc. Claude Duneton (*La puce à l’oreille*, 2002) face apel la modelul cultural francez în explicarea expresiilor legate de simbolistica „stângii”: stânga este partea unde se poartă sabia, așa încât aceasta este ușor de apucat pentru un dreptaci; este, în consecință, lateralitatea care permite cea mai bună protecție a economiilor. Surse ale *Enciclopediilor* franceze menționează că în secolul al XVII-lea se utiliza un buzunăraș de vestă, ascuns la subsuoară, pentru a fi protejat de doritori. Ținut la subsuoara stângă, era ușor accesibil pentru un dreptaci. În limba română, omologarea „bani-stânga” este cvasiinexistentă în frazeologisme. „A pune bani albi pentru zile negre” are sensul de a economisi „bani de argint, numiți astfel după culoarea metalului”; referirea, prin adjectivul alb, „la monedele de argint” se datorează „unei interesante evoluții semantice a adjectivului lat. asper „aspru” în greaca bizantină” (Stelian Dumistrăcel, 2001, 23), dar și culturii orientale, prin legătura „originară a termenului cu metalul alb”. Expresia evidențiază și un al treilea tip de determinare care ține de mentalitate: „Banii de argint au putut reprezenta (mai curând decât cei de aur) și modalitatea de a-și face rezerve a celor de condiție mai modestă” (Stelian Dumistrăcel, 2001, 23). Fie și numai din exemplele date, observăm că, spre deosebire de limba română, în limba franceză tradiția greacă a rămas mereu în vigoare prin semiotica stângii: „le Gaucher”, „Avoir deux mains gauches” (cu echivalent engl. „To have two left hands”), „avoir deux pieds gauches” au sens negativ, semnificația lor fiind aceea de a fi deosebit de neîndemânatic (Etre maladroit à un niveau extrême), lipsit de talent, incapabil pentru orice activitate. Sintagmele și semnificațiile lor sunt consemnate în *Dictionnaire Historique de la Langue Française* (Alain Rey), având o circulație paralelă. Frazeologismele / expresiile somatice ale lateralității poartă amprenta limbilor istorice, în sensul în care le-a definit Eugeniu Coșeriu, cu diferențe mai mult sau mai puțin profunde și cu varietate internă. Diferențele sunt de natură „diatopică... în spațiul geografic” al limbilor neolatine, date de matricea culturală (limba latină, filo-

nul grecesc etc.), „diastatică... diferențe între straturile socioculturale ale comunității lingvistice” și „diafază... adică între diferitele tipuri de modalități expresive” (Eugeniu Coșeriu, 2000, 264). Un caz particular îl reprezintă supranumele somatice ale lateralității: fr. „le Gaucher” este ilustrativ nu numai prin tradiția semnificației („defavorabil”). *Dictionnaire Historique de la Langue Française* relatează următoarea anecdotă: în timpul Republicii, membrii familiei Mucia se mândreau să poarte porecla *Scaevola*, adică *Stângaciul*, care le amintea de strămoșul lor de la sfârșitul secolului VI ante Ch. Pe numele său adevărat, Caius Mucius, romanul a trecut aproape neobservat prin taberele dușmane, cu scopul de a-l asasina pe regele etrusc, Lars Porsenna. În locul regelui, a lovit din greșală pe secretarul acestuia. Luat prizonier, Caius Mucius arăta dispreț față de moarte, purtându-se cu mare demnitate în fața mulțimii și a regelui. Respectat și admirat de toți pentru curajul său, Mucius a fost iertat, dar a primit de la contemporanii săi porecla de gloriosul „Stângaci”. Se observă cum „Le Gaucher” depășește în astfel de situații pitorescul onomastic al oralității colocviale: reconstituie un scenariu istoric, menține, printr-un „nucleu narativ”, originea semnificantă a familiei / a genealogiei în istorie, transmițându-se ereditar. Inițial poreclă „Le Gaucher” a devenit supranume, metaforă-blazon, care păstrează conștiința de sine a unui moment al istoriei. Numeroase alte supranume sunt purtătoare de valori „trans-lingvistice”, depășesc nivelul comunicațional prin determinarea antro-po-socială / culturală etc. Există și o categorie de somatism care, în tradiția studiilor lui Ion-Aureliu Candrea (I.-A. Candrea, 1895, 152), sunt cunoscute sub denumirea de „porecle”. Valoarea lor este conjuncturală, purtând memoria unui comportament / a detaliului fizic: Ovidius – poetul latin al *Metamorfozelor* – avea porecla *Naso* (Cel cu nasul mare), comandantul mongol se numea Timur-Lenk (Șchiopul), Regina Maria Tudor (1553-1561) a Angliei purta porecla de Maria „Sângeroasă”, Petru, fiul nelegitim al lui Ștefan cel Mare și al Mariei Rareșoiaia, este cunoscut în istoria românilor ca Petru Rareș (Cel cu părul rar) etc. Puține sunt situațiile când poreclele somatice pierd noțiunea peiorativă, dat fiind faptul că ființa umană (rege / cărturar / erou / simplu cetățean) se pune în relație cu o istorie personală / de grup / cvasiuniversală etc. De la începuturile istoriei, omul societăților tradiționale (și nu numai!) a utilizat un cod lingvistic încărcat de semnificații comportamentale și culturale, de „norme particulariste”, de „fapte sociale totale” (Mauss, 1923-1924). Nelipsite sunt regulile ceremoniale din conotațiile „stângii”. „Pourquoi *passer l'arme à gauche* veut-il dire «mourir»?”, este întrebarea pe care Claude Duneton (*La puce à l'oreille*, 2002) o pune: „Cette locution provient du langage militaire. Au XVIIe siècle, quand les soldats devaient charger leur fusil, ils le tenaient de la main gauche, afin de pouvoir utiliser leur main droite et être plus à l'aise. Cepen-

dant, les mouvements à effectuer étaient longs et nombreux, laissant les soldats très vulnérables. «Passer l'arme à gauche» pouvait donc à ces occasions être synonyme de mourir. De plus, lors des funérailles avec les honneurs militaires, les soldats passaient leur arme à gauche, canon vers le sol, en signe de deuil et de respect envers le défunt. Enfin, le mot «gauche» a toujours eu une connotation négative” (*Linternaute Encyclopedie*). Se desprinde constatarea că „determinarea” expresiei „passer l'arme à gauche” este exclusiv socioprofesională și a rămas funcțională – prin ritualul de a trece arma în mâna stângă, la funeraliile cu onoruri militare. Scriitorii recunosc valoarea estetică a expresiei, pe care o valorifică frecvent în discursul literar. Citim în *Stello*, opera lui A. de Vigny: „Les crânes sont les six maîtres d'armes à qui j'ai fait passer l'arme à gauche. – Cela veut dire tuer, n'est-ce pas? – Nous disons ça comme ça, reprit-il avec la même innocence” (ch. XXIII).

Frazeologismele somatice ale lateralității diferă sub aspectul ocurenței, la nivelul stilurilor funcționale ale limbii. „A da cu stângu' -n dreptu' ” contribuie la extinderea tonului colocvial în presa scrisă, menținând spiritul de satiră (politică, sportivă, a sistemului de justiție etc.) al vieții sociale. Efectele oralității nu sunt în toate situațiile cele scontate, ajungându-se până la formule de tipul: „...doctor în drept dădea cu stângu' -n dreptu' predând Dreptul Penal”, în care criteriile de selecție nu iau în considerare neajunsurile redundanței. Textul devine incoerent prin supralicitarea pragmaticului. Pierderea articolului hotărât în frazeologismele somatice nu pune probleme grave de gramatică a limbii române; norma literară acceptă faptul că vocala precedentă preia rolul articolului (a susținut-o Mioara Avram, a acceptat-o Graur). În cazul expresiei „a da cu stângu' -n dreptu' ”, forma orală este unanim acceptată. Numeroase sunt situațiile în care imixtiunile de registru stilistic nu sunt potrivite pentru aspectul cultivat al limbii: „...Cu stângu-n dreptul”, „CCR își dă cu stângu-n dreptul: Independenții pot candida la alegerile parțiale”; „CSM dă cu stângu-n dreptul în privința declarațiilor de avere și de interese” etc. Nu întotdeauna subiectul articolelor de presă este legat de oralitate. Din acest considerent, reproducerea pronunțării nu este justificată în situația când textul este neutru (abordează problemele de politică internă și internațională, subiecte privind Justiția), chiar dacă registrul discursiv este ironic.

Semiotica drept / stâng devine un domeniu complex și sub alte aspecte: unele structuri frazeologice sunt „narațiuni” *in nuce* care însumează elemente psihologice și modalități de raportare a umanului la existență, mustind de înțelepciune. Sunt ușor de receptat și, din acest motiv, formele de cultură le actualizează, propunând variante contextuale. Alteori devin un prilej de reflecție, prin capacitatea de a ilustra dependența ironiei de starea de implicare

subiectivă a emițătorului, de antonimia statornicită antropologic, prin tradiția culturală, pe fundamentele căreia se dezvoltă personalitatea. Deși congrese, expresiile cu model biblic și / sau valorizator (eng. „right-brain thinking” – creativitate; activități ale persoanelor creative, emotive, intuitive) și cele laicizate prin caracteristica „pragmatic” diferă sub raport tematic și stilistic. Exigențele de textualizare diferențiază cele două serii, nu numai prin oralitate (cultivă intonația și pauza, apostroful), ci și prin modificări de simbol de tipul „a da cu dreptul în stângul”. Deloc fericită, eludarea caracteristicii prototipice prin asemenea expresii deformează o tradiție culturală cvasiuniversală, denaturează adevăruri imanente și / sau o întregă metafizică: „dreapta” este axiomatică, „stânga” – conjuncturală; dreapta este valoarea, stânga – slăbiciunea. Din vremuri imemorabile, omul a creat, pornind de la semiotica lateralității, „dreapta”, o scară ireversibilă de valori la care s-a raportat în evoluția sa. Este înțelepciunea pe care o regăsim în arriere – planul paremiologiei, în modul de a percepe lumea: „omul fără prieteni e ca stânga fără dreapta”, o regăsim în mentalitatea franceză: „Savoir distinguer sa droite de sa gauche”, „Se diriger vers la droite” și (fie și numai parțial!), în modul de „a medita”: „Se couchere sur la droite”.

Frazeologisme ca „a da cu dreptul în stângul”, promovate în articolele de presă / în mass-media, sunt accidente, forme de mimetism inautentic, lipsite de rădăcini și nu vor supraviețui în culturile de tradiție!

Dacă paradigma lateralității „dreapta” rămâne, prototipic, legată de gnoseologie, de cunoașterea calităților umane, realizările frazeologice generate de „stânga” derivă din modul de a gândi (eng. „left brain thinking”, gândire lineară, causală, simbolică, logică), din atitudine (eng. „a left handed compliment”, compliment cu conotație negativă sau nefavorabil unei persoane), din tipologia culturii, în general, și este necesar să fie analizate din această perspectivă. Corpusul de expresii și frazeologisme aparținând lateralității „dreapta” definește omul societăților tradiționale, preocupat de relația ființei sale cu Cosmosul. Paradigma „stângii” este formată din categorii / tipuri culturale / valori estetice... tipice gândirii modernului. Mai aproape de percepția omului religios, „dreapta” face parte din familia de spiritualitate a creștinului, preocupat de mistica relației cu Dumnezeu și / sau cu Celălalt. Este starea de grație, cu o componentă revelatorie (rom. „La dreapta Tatălui” / fr. „La droite du Père” / „La droite de Dieu”), spirituală. Expresiile idiomatice ale limbii engleze generează prin „right” o retorică a creativității / a calităților umane: „right as rain” (de calitate, de mâna-ntâi), o retorică a bunei morale: „right-hand man” (om de încredere, mâna dreaptă a cuiva). „Stânga” ilustrează opțiunea / orientarea univocă a ființei sociale spre un sistem simbolic sau

altul. „Dreapta” este lateralitatea laică a funcționalității în sens pozitiv / a perfecțiunii: „(as) right as a trivet (perfect, bine reglat, în perfectă stare de funcționare). Este impersonală, obiectivă. Stânga este „personală”, subiectivă, are o componentă afectivă („je chante de la main gauche”). „Dreapta” este ideală, se manifestă prin relații pe verticală, stânga este pragmatică, reală, se dezvoltă într-o puternică dinamică pe orizontală societății. Efectele dreptei le regăsim în respectarea Legii și a spiritului acesteia. Dinamica socialului impune reguli proprii, „stânga” și „dreapta” pot fi „create” conjunctural (rom. „Își face și dreaptă și stângă”). „Dreapta” este perfectă, „stânga” este vicioasă (rom. „a trage la stânga” / rom. „a da la stânga” – a fura, a ascunde, a fi șiret), imperfectă (rom. „stânga face, dreapta trage!”), marcând eșecul creativ al ființei umane. „Dreapta” însă rămâne canonică.

Bibliografie

Benveniste Emile, 1999: Emile Benveniste, *Vocabularul instituțiilor indo-europene*, trad. din limba franceză de Dan Slușanschi, Paideia, București.

Candrea I.-A., 1895: Ion-Aureliu Candrea, *Poreclele la români*, Editura Librăriei Socecu & Comp., București.

Coșeriu E., 2000: Eugeniu Coșeriu, *Lección de lingvistică generală*, traducere din spaniolă de Eugenia Bojoga, cuvânt înainte de Mircea Borcila, Editura ARC, București.

Dumistrăcel S., 2001: Stelian Dumistrăcel, *Până-n pânzele albe*, ediția a II-a, revăzută și augmentată, Institutul European, Iași.

Duneton Claude, 2002: Claude Duneton, *La puce à l'oreille*, Editeur Li Livre de Poche nouvelle édition 2002 – Edition originale 1990, Collection Ldp numéro 5516, Nombre de pages 506 pages, Format 11 cm x 18 cm, ISBN 2253027049.

Surse

Guțu Gh., 2003: Gheorghe Guțu, *Dicționar latin-român*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, Editura Humanitas, București.

A. Nicolescu et al.1982: A. Nicolescu, L. P. Teodoreanu, I. Preda, M. Tatos, *Dicționar frazeologic englez-român*, Editura Științifică și Enciclopedică, București.

Ecaterina AJDER

Imensitate

*Madona cu înger, seria La cules de îngeri,
ulei pe pânză, colaj textil, tehnică mixtă, 990x750 mm, 2011*

Rapsodie de toamnă, serie,
ulei pe pânză, tehnică clasică,
450x450 mm, 2009

Măicuță, Grădină, Tu..., seria **La cules de îngeri**,
ulei pe pânză, colaj textil, tehnică mixtă, 900x750 mm, 2011

*Rapsodie de toamnă, serie,
ulei pe pânză, tehnică clasică,
450x450 mm, 2008*

*Cununa Cerului, seria La cules de îngeri,
ulei pe pânză, colaj textil, tehnică mixtă, 900x750 mm, 2011*

Coconașii, triptic, ulei pe pânză, colaj textil, tehnică mixtă, 900x800x3 mm, 2009

Idilă arhaică, serie, lână, sizal, coloranți naturali, tehnică mixtă, 900x700x4 mm, 2007

*Rapsodie de toamnă, serie,
ulei pe pânză, tehnică clasică,
450x450 mm, 2009*

*Ene-Caloene, ulei pe pânză,
colaj textil, tehnică mixtă, 900x900 mm, 2010*

Rapsodie de toamnă, serie,
ulei pe pânză, tehnică clasică,
450x450 mm, 2008

Papărudă-Rudă, ulei pe pânză,
colaj textil, tehnică mixtă, 900x900 mm, 2010

Rapsodie de toamnă, serie,
ulei pe pânză, tehnică clasică,
450x450 mm, 2009

Sighișoara medievală, diptic, ulei pe pânză,
tehnică clasică, 700x950 mm, 2007

*Rapsodie de toamnă, serie,
ulei pe pânză, tehnică clasică,
450x450 mm, 2008*

*Sighișoara medievală, diptic, ulei pe pânză,
tehnica clasică, 700x950 mm, 2007*

*A venit, a venit Toamna..., diptic, ulei pe pânză,
tehnică clasică, 550x550 mm, 2009*

*A venit, a venit Toamna..., diptic, ulei pe pânză,
tehnică clasică, 550x550 mm, 2009*

Nostalgii arhaice, serie, lână, sizal, coloranți naturali,
tehnică mixtă, 1450x850 mm, 2007

Nostalgii arhaice, serie, lână, sizal, coloranți naturali, tehnică mixtă, 1450x850 mm, 2007

La cumătra lăudată, ulei pe pânză, colaj textil, tehnică mixtă, 1000x850 mm, 2011

Eternitate, ulei pe pânză, colaj textil,
tehnică mixtă, 1000x800 mm, 2011

*Adam și Eva, ulei pe pânză, colaj textil,
tehnică mixtă, 1000x800 mm, 2011*

Eleonora BRIGALDA

Creția Ecaterinei Ajder: tradiție și modernitate

E.B. – doctor în studiul artelor, conferențiar universitar la Catedra de pictură a U.P.S. „Ion Creanga” din Chișinău. Membru titular al Uniunii Artiștilor Plastici din Republica Moldova.

Membru al Asociației Internaționale a Artelor Plastice IAA-AIAP UNESCO. Om emerit al Republicii Moldova (2010).

Venită de pe meleagurile sudice ale Moldovei, din locurile cu străvechi tradiții, Ecaterina Ajder a parcurs traiectoria firească pentru un creator dăruit și perseverent, al cărui talent s-a cizelat continuu.

Ecaterina Ajder a văzut lumina zilei la 11 martie 1961, în orașul Cahul, într-o familie de slujbași. Tatăl Ion împletea cu iscusință bice din piele, iar mama Sonica și bunica Fotinia țeseau covoare la război și împleteau straie. Anume în casa părintească, ajutând-o pe maica sa, a simțit pentru prima dată chemarea spre frumosul autentic ce izvorăște din natură.

Studiile artistice le-a început la Școala de arte plastice pentru copii din Cahul, fiind îndrumată de Gheorghe Huzun și Petru Berdiu (1972-1976). „De la ei am învățat să desenez, să amestec culorile, să pictez și să modelez, să surprind farmecul vieții în culori” – își amintește cu recunoștință autoarea.

Urmând chemarea talentului și îndemnul dascăliilor, a studiat la Colegiul Național de Arte Plastice „I. Repin” (actualmente „A. Plămădeală”) în clasa profesorilor Stanislav Babiuc, Alexandru Grigorașenco și Mihail Tihonciuc (1976-1980).

Studiile superioare le-a urmat în cadrul Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă”, la Facultatea de Arte Plastice, unde i-a avut ca profesori pe Constantin Crăciun, Petru Severin, Alexandru

Cuzmin (pictură) și Andrei Negură, Emil Negară (tapiserie), cărora le poartă mereu un respect deosebit.

Deși debutează la începutul anilor '80 în domeniul picturii, se afirmă în climatul artistic din Chișinău ca autor de tapiserii realizate în baza unor principii clare și în acord cu filonul proteic al artei românești. În 1990 devine membru titular al Uniunii Artiștilor Plastici, Secția artă decorativă.

Munca de creație a îmbinat-o chiar de la început cu cea didactică. În perioada 1994-2004 a fost șef la Catedra artă decorativă a Facultății de Arte Plastice și Design, U.P.S. „Ion Creangă”, în prezent activând în calitate de conferențiar universitar la aceeași catedră.

La ora actuală Ecaterina Ajder este un nume de referință în arta contemporană din Republica Moldova. Ea se bucură de un bogat palmares artistic: expoziții personale (10), numeroase expoziții de grup naționale și internaționale, tabere și simpozioane de creație. Lucrările ei se găsesc în colecții de stat (Republica Moldova, România) și colecții particulare (Republica Moldova, România, Germania, Rusia, Israel, Canada, Spania, Italia, Polonia, Slovenia).

Ca o încununare a meritoasei sale activități, recent i-a fost decernat titlul onorific „Maestru în Artă” (2010).

Ecaterina Ajder și-a conturat de timpuriu o viziune proprie pe care a promovat-o la început în tapiserie, iar apoi și în pictură. În ambele domenii inspirația din tradițiile naționale se materializează în lucrări realizate în cheie modernă. Modalitatea de abordare a tapiseriei și picturii într-un spirit modernist a fost remarcată de critica de specialitate. „Utilizarea eficace a unor valențe policrome și a elementelor stilistice parvenite din faimoasele scoarțe vechi basarabene, menționează criticul de artă Gheorghe Mardare, imprimă operelor Ecaterinei Ajder modernitate și virtuți artistice locale, pământestești”.

Ceea ce ar defini la modul general creația Ecaterinei Ajder este darul de a picta prin a țese, de a concepe arta textilă ca o specie a picturii. Anume de aceea pictura și tapiseria conviețuiesc pașnic în expozițiile ei, completându-se reciproc.

În intimitatea atelierului Ecaterina Ajder creează tapiserii cu o încărcătură ideatică de natură simbolică sau metaforică. Sesizând drama vieții, ea creează un spațiu emotiv inconfundabil, în care realul și imaginarul capătă omogenitate, unitate și credibilitate.

Tapiseriile ei *Veronica, Zodie, Geneză* sunt create sub semnul unui lirism elevat, adus în pragul dramaticului. Chiar și atunci când prezintă armonii discrete, acestea au o tensiune ascunsă.

Repertoriul imagistic al Ecaterinei Ajder este larg și foarte variat. Remarcabila forță imaginativă și libertatea spiritului asociativ îi permite autoarei să realizeze o anumită „arheologie culturală”, în care prezentul încorporează elementele unor vechi civilizații (*Nostalgii arhaice*).

Desfolierea straturilor culturale naționale constituie un pretext pentru reevaluarea și reinterpretarea universului mitologic autohton. Astfel, ceramica cucuteniană descoperită în siturile Moldovei a devenit subiect de analiză și obiect de inspirație pentru creația ei. Prin sensurile simbolice induse imaginii, artista deseori ajunge la esența gândirii mitice plurisemantice, tapiseriile ei relevând capacitatea surprinzătoare a autoarei de a dialoga, prin recursul trecutului, cu viitorul (*Tripolie, Zestre*).

Axată pe valorificarea unor elemente tradiționale, Ecaterina Ajder aduce uneori decorativul într-o variantă abstractizantă, geometrică, formând compoziții spațial-volumetrice (seria *Treapta Dorului*).

Dispusă mereu pe calea căutărilor, Ecaterina Ajder a găsit formule și structuri expresive și în domeniul colajului textil. Soluții surprinzătoare și incitante, spectaculoase prin modul inspirat în care sunt gestionate diverse materiale textile și tehnologia picturii în ulei și acril, colajele ei reprezintă o sinteză originală a tradiției artei populare și a limbajului abstract, având impact decorativ deosebit (tripticul *Cuconașii, Caloian, La cules de îngeri*).

Creația sa picturală propune, de asemenea, multe improvizări coloristice, de textură / factură și presupune introducerea unor detalii de un grafism cromatic elevat.

Ecaterina Ajder are un mod al său de a înțelege lumea rurală, concepută ca o autentică matrice spirituală. Compozițiile ei *Cuconașii, Caloian*, care reflectă obiceiuri din stepa Bugeacului, ritualuri păgâne ancestrale, atestă o anumită nostalgie a obârșiilor. „Amintirea casei buneilor și a părinților, afirmă Ecaterina Ajder, îmi trezește până azi nostalgie, căci vântul de la Baltă mi-a adus gustul aventurii, nesupunerii și al libertății”.

Peisajele autoarei pot fi subordonate perspectivei „pasăre în zbor”, având deseori o tentă abstractă. Ele definesc atmosfera unui loc și se remarcă printr-o libertate gestuală inedită (seria *Balta Prutului, Vis rustic, Merărie la Tescani*).

Pentru naturile statice artista selectează, în baza unor criterii personale, elemente din inventarul tradițional al satului: vase cu forme și materiale diverse, de la cele decorative la cele de uz casnic, lăicere, scoarțe, ouă încondeiate, flori de câmp, lalele, maci uscați, mere, pere, culese parcă din grădina bunicii – toate configurând o atmosferă de vitalitate debordantă (seriile *Rapsodii de toamnă*, *Pascala*, *A venit, a venit toamna*, *Mușcate la fereastră*).

Picturile Ecaterinei Ajder sunt realizate în straturi de culori suprapuse în ședințe de lucru repetate. O notă specifică a creației autoarei este realizarea lucrărilor în serie, transpunerea unor motive, compoziții din pictură în tapiserie și invers. Trebuie menționat, de asemenea, și remarcabilul simț decorativ, buna știință a organizării spațiului compozițional și măiestria orchestrărilor cromatice sau tonale de care dă dovadă autoarea în compozițiile figurative. Contrastele tonale alternează în pânzele ei cu irizările cele mai fine, adâncimea unor tente întunecate cu jubilația cromatică a altora (seria *Fata Morgana*).

Privită retrospectiv, creația Ecaterinei Ajder apare vastă, consistentă în idei și soluții plastice, altoită în sânul tradițiilor autohtone și al spiritualității românești.

Ana BANTOȘ

A scrie poezie în Basarabia înseamnă a renunța la plâns

A.B. – conf. univ., Catedra literatura universală și comparată, Universitatea de Stat din Moldova. Doctor habilitat în filologie. Direcții de cercetare: literatura română, literatura universală și comparată, teorie literară. Publicații recente: *Reabilitarea autenticului*. Culegere de articole și studii critice, Chișinău, 2006; *Deschidere spre universalism*. *Literatura română din Basarabia postbelică*. Monografie, Chișinău, 2010.

Leo Butnaru, poet, prozator și publicist, s-a născut la 5 ianuarie 1949, în satul Negureni, raionul Orhei, Republica Moldova. Este fiul Anastasiei (născută Munteanu) și al lui Teodor Butnaru. A absolvit Facultatea de Filologie, Secția jurnalistică, a Universității de Stat din Moldova. Publică versuri în ziarele „Tinerimea Moldovei”, „Moldova socialistă”, în revistele „Cultura”, „Moldova”. A fost redactor la „Tinerimea Moldovei”, „Literatură și artă”, „Noutăți editoriale”, șef al Secției relații la Uniunea Scriitorilor, redactor-coordonator la Editura Uniunii Scriitorilor, redactor-șef la revista „Moldova” și Președinte al Filialei Chișinău a Uniunii Scriitorilor din România.

Scrieri:

Poezie: *Aripă în lumină* (1976); *Sâmbătă spre duminică* (1983); *Formula de politețe*, (1985); *Duminici lucrătoare* (1988); *Șoimul de aur* (1991); *Iluzia necesară* (1993); *Puntea de acces* (1993); *Vieți neparalele* (1997); *Carantina mașinii de scris* (1997); *Gladiatorul de destine sau Bal (de)mascat* (1998); *Identificare de adresă* (1999); *Lamentația Semiramidei* (2000); *Lampa și oglinda* (2001); *Stricțul necesar* (2002); *Ceasornicul din măr* (2002); *Pe lângă ștreang, steag și înger* (2003); *Cetatea nu e gata de război* (2003); *Sfinxul itinerant* (2004); *Din sens opus* (2008).

Proză: *Copil la ruși*. Roman memorialistic (2008); *Ruleta românească*. Nuvele (2010);

Dialoguri: *Răspuns și răspundere* (1989); *Spunerea de sine* (1994); *Prezența celuiilalt* (1997); *Micșorarea distanței* (2004).

Jurnale: *Student pe timpul rinocerilor* (2000); *Perimetrul cuștii* (2005); *Drumul cu hieroglife* (2007).

Cărți pentru copii: *Papucei cu felinare* (1989); *Arlechinul și delfinul* (2001); *Balul racului* (2003); *Căruțul cu îngeri* (2004).

Traduceri: Gh. Ayghi, *Mai pur decât sensul*. Poeme, eseuri (2005); V. Hlebnikov, *Ka*. Proză, teatru, eseuri, manifeste avangardei ruse (2005); I. Bahterev, *Lu*. Poeme.

(2006); L. Dobâcin, *Întâlnirile cu Liz. Nuvele* (2007); V. Hlebnikov, *Joc în iad și muncă-n rai. Poeme* (2009); I. Ahmetiev, *Speriat de aplauze. Poeme* (2009).

Leo Butnaru a debutat într-un timp în care peisajul poeziei basarabene era bân-tuit de epitetul suprasolicitat pentru lustruirea vieții concepute la modul realist socialist. Colegul său de generație, prozatorul Victor Dumbrăveanu, prezenta perioada de început, când activau împreună în presa periodică de la Chișinău, în felul următor: „Și dacă ceilalți, inclusiv subsemnatul, erau supuși corvoadei și rutinei ziaristice, Leo era, nu știu cum, privilegiat. Noi scriam despre komso-mol, industrie, vitărit, întrecere (de care dacă nu...) socialistă, pe când Butnaru făcea cronici de film, artă plastică, teatru, critică și eseistică literară.

Așa se impusese el, prin ambiția de care dă dovadă și astăzi” (1).

Tânărul aspirant la gloria literelor își manifesta caracterul, după cum menționa și Gheorghe Vodă, în prefața la volumul *Aripă în lumină* (1976), prin cultura elevată cu care își modela gândurile, prin metaforă, prin faptul că „își trăia timpul în cunoștință de cauză” (2). Or, „a-ți trăi timpul în cunoștință de cauză” înseamnă, în cazul dat, a avea și *conștiință de sine*, interzisă la vremea respectivă. Anume această perspectivă asupra lucrurilor îi va permite autorului să perceapă viața la modul realist, nu neapărat socialist:

„Hei, hei!

Cum e

trac-to-ri-ste

ziua întreagă să vezi ciocârlia

dar

să n-o auzi?”

(*Peisaj*).

În fond, Leo Butnaru se înscria în spiritul sănătos al literaturii basarabene, care funcționa atunci datorită activității creatoare efervescente a lui Ion Druță (exilat la Moscova și pe care, după cum mărturisește în jurnalul său *Perimetrul cuștii*, l-a vizitat în capitala ex-Uniunii Sovietice), V. Vasilache, A. Buisuioc, S. Saka, Gr. Vieru, L. Damian, D. Matcovschi, I. Vatamanu, Gh. Vodă, V. Teleucă, An. Ciocanu, la care se raliau, prin anii '70, mai tinerii N. Dabija, N. Vieru, V. Romanciuc, L. Lari, I. Hadârcă, E. Tarlapan, Iu. Filip, iar ceva mai târziu – A. Suceveanu, I. Zegrea, V. Tărățeanu, generație din care face parte și Leo Butnaru. În cazul poetului de la Negureni „conștiința de sine” include percepția dublă, de autor și martor, între inimă și rațiune, personajul liric fiind ispitit să-și asume atitudinea calmă și senină:

„Fii calm,
 Senin, chiar când ții în palmă
 Furnica ce aleargă alarmată
 Pe confuzul drum al liniei sorții”

(*Conștiința de sine*).

Tinerii care se afirmă în acea perioadă se aflau, după cum e și firesc, sub influența sistemului imagistic al înaintașilor, fapt pus în evidență și de versurile citate: *Furnica ce aleargă alarmată pe confuzul drum al liniei sorții*, care reactualizează un tablou cu „Femeie odihnit”, conturat de Grigore Vieru în poezia cu același titlu, ce surprinde frumusețea și dramatismul vieții cotidiene a țărăncii muncind, „detaliile” fiind memorabile: Soarele „prelingându-se peste pita din ștergar, ca uleiul fierbinte de răsărită! / Și palma arsă a femeii aceleia, / ținând prin somn peste genunchi/ rochia de cit. / Și furnicul acela sticlos / în cealaltă palmă, / alergând pe linia-ncălcită / a vieții ei, buimăcit!”. În primul caz reacția este voit calmă, iar în cel de-al doilea este menită a scoate din inerție percepția unui adresat îmbătut cu cântecele de slavă, ce lustruiesc „succesele grandioase” ale socialismului „înalt dezvoltat”, orientându-l spre zone mai interiorizate ale trăirii. La mai tânărul autor sunt prezente *trezia existenței, firul de conștiință, iarna* (împrumutând ceva din cunoscuta *măreție a frigului*), dialogul dintre Hamlet și regele Lear, sau dintre Hamlet cel tânăr și unul îmbătrânit, precum și un Sisif isprăvind ispășirea pedepsei de a repeta la infinit ridicarea bolovanului în vârf de munte, autorul fiind tentat să-și proiecteze trăirea pe *uriașa sihăstrie a lumii*. Adept consecvent al metaforizării, Leo Butnaru, în 1976, își autocaracteriza stilul astfel: „Pur și simplu spun ce am de spus în felul meu, în nu prea împământenitul pe aici vers liber modern. Dezvălui sau doar propun încă o modalitate de a metaforiza” (3, p. 196). Preferința pentru această figură de stil reiese din faptul că, în opinia sa, „o metaforă bună, laconică, densă e o replică dată, implicit, poemelor kilometrice inundate de plitudine și prozaism” (3, p. 199). Este chiar tentat să investească acest trop cu funcția de transfer a simbolului „local” în context universal: „Deschiderea poeziei prin intermediul metaforei moderne îți permite depășirea autohtonismului, desprinderea de etnografism. Sau, prin această metaforă, ai putea transfera un simbol «local» în context universal” (3, p. 205). În condițiile în care percepției metaforei i se acordă un substanțial credit de încredere, originalitatea imaginarului se impune, în cazul lui Brecht, datorită „poemelor-metafore, cap-coadă”, iar în cel al lui Neruda – pentru că e „«colțuros» în... suavitatea metaforică” (3, p. 252).

În ședințele lirice ale autorului basarabean, care consideră că anume „poetul e cel ce poate face rocadă între creier și inimă” (3, p. 252), analogiile *se cuibăresc*

în metafore ca vrăbiile în salcâmii bătrâni. Într-un Olimp părăsit e stimulată nu atât nașterea Poeziei, cât, mai ales, „nașterea binecuvântaților fii ai omului”, semn că poetul caută drumul spre viața necontrafăcută, spre izvoarele firești ale vieții. Într-un tur de orizont, unul „destul de senin”, se profilează o Ithaca, în care Ulise și-a făcut dreptate. Copilăria, prin lumina istovită a chindiei, pășește pe vălurarea colbului sătesc, „precum un mic dumnezeu pe secatele ape”, iar umbra hulubului alunecă „razant peste troscotul ogrăzii”; sunt prezente fulgurațiile amintirilor, „zvâcnirea vegetală” (nu abundența existențială a șai-zeciștilor), „mai mult iluzoria înflorire”, vibrația toamnei cu „porumbiștea spinoasă ce-și tremură vinețiile poame”. Picturalul este proiectat în *Stampă cu lună în răsărit*, conturându-se în tușul negru al imaginii corbilor îngreleți de ploaie, rupând ramurile pe care vor să se așeze, scăpătând în deșert și țipând isteric, sau în purpurul unei lălele scuturându-și petalele. Poetul „operează” cu „șumuiagul” zilelor trecute și a celor nevenite, având senzația de pipăire a „beregatei timpului”. Pe rafturile versurilor sale sunt adunate ca într-un muzeu „cutia Pandorei, sabia lui Damocle, mana cerească, mărul lui Newton, foarfecele Dalilei” etc., preocuparea primordială a poetului fiind confruntarea literaturii cu minciuna, iar adevăratul motiv al cântecului aflându-se în *căptușeala* sonorilor:

„Îmi pun în fața ochilor inima și cânt
spre a nu vedea despărțirea de țară.

Rechem pe buze cuvintele

și cânt –

spre a înăbuși glasul minciunii”

(*Elegie pentru Nazâm Hicmet*).

Rechemarea cuvintelor este în consonanță cu *învățarea cuvintelor*. În paranteză vom aminti că la *învățarea cuvintelor* se referea și Vieru într-o poezie intitulată *Alfabetul*, dedicată lui L. Damian. Diferența e în dramatismul mai accentuat, transpus de către Vieru simplu, „spre a fi înțeles”. Nota particulară pe care o aduce în poezia momentului Leo Butnaru este lucrătura în filigranul *infimei clipe*, care, pe alocuri, e amenințată de un surplus de verbozitate, de pofta nestăvilă a rostirii de sine, de elaborarea metaforei spectaculoase după scenarii meticuloase. *Portretul artistului în tinerețe* se constituie din rostirea care se vrea puțină și din eminenta ei claritate, din ingeniozități alături de care nici visele nu mai par interesante, din starea de fulger a sentimentului ajuns la revelația personală. Dacă eul liric vierean „rostește cuvinte ca să ia aer”, atunci personajului din poezia lui Leo Butnaru aerul îi trebuie „mai mult nu pentru a rosti, ci pentru a gândi cuvintele despre neoarhaica junețe a lumii etc.”. Modalitățile de elaborare a versului utilizate de autor se apropie tot mai mult de cele ale postmodernis-

mului, prezența modelelor din literatura universală stimulând, în acest sens, jocul ingenios (vezi poezia *Liedul rozei*). „Infantă a dragostei”, roza din țara lui Garcia Lorca este „infantă a Soarelui și a Lunii, zămislită în rozul zorilor”. Autorul caută numitorul comun între cri-cri-ul greierului basarabean și hara-kiri-kiri-ul greierului japonez, palimpsestul, parafraza, autopastișa, invenția lexicală („La picioarele noastre / umbrele noastre / ca niște morți neîngropați”), – toate acestea desemnând un traseu pe care, parcurgându-l, „scriitura iese din sine pentru a intra în / codul enigmelor în care e târziu de înțelepciune / sub litere evropenești sau / sub chinezeria ieroglifelor aducând a niște / rădăcini ce și-au calcinat sensurile în / desăvârșita tehnică a impreciziei / ironic deschise către poetul hermetic care / își trăiește libertatea pierzaniei în ceilalți / prin nuntirea lui *Da și Nu*”. Mult mai prezent decât confracții săi în presa periodică, la editurile, precum și la manifestările cu caracter literar din dreapta Prutului, Leo Butnaru se află în atenția observatorilor procesului literar românesc, beneficiind de numeroase recenzii și prezentări de carte semnate de autori din București, Cluj, Târgu-Mureș, Iași, Suceava, Timișoara. De aici și preocuparea sa a *nu cădea sub incidența statutului special de coconi vitregi ai literaturii române*. Demnă de apreciere, prezența activă a autorului basarabean se vrea recuperatoare, atât în sensul oportunității punerii în circuit a literaturii basarabene, cât și în sensul întreținerii unui dialog între scriitorii români de pe ambele maluri ale Prutului. De aici și importanța cărților sale de dialoguri, una dintre care, intitulată „Spunerea de sine”, include interviuri cu autori de primă mărime din România și din Basarabia, între care: A. Pleșu, M. Sorescu, F. Neagu, D. R. Popescu, D. Vatamaniuc, M. Nedelciu, A. Rău, A. Busuioc, S. Saka, M. Cimpoi, A. Suceveanu, precum și din alte spații geografice. Concepute ca *spunere de sine* a interlocutorului, dar mai ales a celui care intervieveză, dialogurile aduc în fața cititorului diverse aspecte ale literaturii, ale atmosferei în care s-a făcut literatură de o parte și de alta a Prutului, ale relațiilor dintre scriitori etc. Memorabile și convingătoare sunt, în primul rând, dialogurile care dezvăluie laturi mai puțin cunoscute ale literaturii române. De menționat, în acest context, dialogurile cu Aurel Rău, evocând figura și destinul lui Lucian Blaga, precum și cel cu Petre Stoica, în care sunt abordate traiectoriile poeziei românești și universale, probleme ce țin de mișcările și fenomenele literare moderne din România și cele propulsate și teoretizate pe plan universal de către E. Poe, G. Benn, P. Valery sau Ezensberger, care puneau accentul pe travaliu. De reținut concluzia interviuatului: „Punerea accentului pe travaliu se face, de obicei, când literatura intră în criză, cum s-a întâmplat, de fapt, și în secolul XX, în care, spunea Thomas Mann, se face puțină cultură, dar se scrie foarte mult despre cultură” (4, p. 107). „Lecția” însușită de către autor din aceste interviuri se referă la capacitatea scriitorului de a vehicula cuvântul și de a se mișca liber în universul limbii, momente care, de altfel, lesne

se desprind și din versurile lui Leo Butnaru. Alte aspecte ale dialogurilor țin de conturarea imaginii literaturii române postbelice din perspectivă sociologică. Astfel se prezintă fenomenele vizate de către Laurențiu Ulici, între care descoperirea, de la începutul anilor '80, a limbajului esopic, grație căruia a fost creat și un cititor pe măsură, reacomodarea scriitorului român, după '89, la noile condiții, când vocația esopică nu-și mai are rostul, tranziția prin literatura de frontieră – memorialistica, jurnalele și biografiile –, oportunitatea restabilirii singurului „determinism”, cel dintre scriitor și cititor. Prezentă și în spațiul pruto-nistean, așa-numita literatură de frontieră, altfel spus memorialistica și jurnalul, sunt ilustrate inclusiv de către Leo Butnaru, care, în volumele *Student pe timpul rinocerilor* (2000), *Perimetrul cuștii* (2005), *Drumul cu hieroglife* (2007), surprinde contextul literar șaptezecist în care se forma și se afirma o tânără generație de scriitori basarabeni. Comunicarea cu scriitorii mai în vârstă, dar și cu autori din fostele republici unionale, inclusiv din Ucraina și Republicile Baltice, conturează reperele spirituale care au fertilizat peisajul literar al timpului respectiv, dar și al timpurilor ce urmau să vină. În *Perimetrul cuștii*, bunăoară, Leo Butnaru este preocupat de manifestul poetic exprimat în poezie de către R. M. Rilke, adunându-și „mirturile și oleiurile de trandafir ale tainelor adânci și frumusețile nedeslușite dintr-odată nici chiar de cel mai sensibil și talentat cititor” (3, p. 67). Descrierile succinte ale mediului ziaristic și literar chișinăuian post-sovietic, întâmplările și oamenii, considerațiile literare, nu tocmai numeroase, și cele politice, și mai puține la număr, strecurate în subtextul umoristico-ironic, formulările aforistice proprii sau cele citate din autori celebri fac lectura jurnalului atractivă. Stilul este direct, colocvial, de multe ori scriptural, în genere pasional și, rareori, agresiv. Atmosfera din armata în care își făcea stagiul militar autorul este prezentată, în volumul citat, nu neapărat ca formă de înregimentare într-un anume fel de gândire, dezvoltarea mentalității lui *homo sovieticus* nefiind scopul acestui jurnal. Mai curând autorul opune scrisul uitării de sine, în scris și în lectură găsindu-și seninătatea și echilibrul care îi asigurau mersul înainte. Cam în aceeași perioadă, la Iași, un coleg de generație, pe care nu putea să-l cunoască decât după 1989, Daniel Corbu, scria în ale sale „Carnete ale unui deceniu”: „Să cetim, cetirea-i sfântă! Acum însă mi-i pielea prea largă pe trup, mi-s oasele prea grele pentru zbor” (5, p. 152). „A ceti” în permanență însemna a căuta calea care să-i asigure un loc în literatură. Reconstituit după scrierile cu caracter confesiv, traseul formării viitorului poet include judecăți memorabile, referitoare la poezia contemporană, care, în opinia mărturisitorului, „dacă e și sentiment, mai e, concomitent, și raționament, meditație, filosofie” (3, p. 72). În *Student pe vremea rinocerilor* schițează o imagine a poeziei momentului, aflată între orientarea sau „împingerea inovației până la obscuritate” și „baterea pasului (pe loc) unui tradiționalism static. Deci, dincolo de tradiționalism și înainte de modernism se

scrie o **poezie valabilă** (...) cu sorți de izbândă”, conchide autorul. Altă dată se referă la „templul gustului spectatorului de teatru”, care trebuie refăcut, sau se exprimă sceptic cu privire la sprijinul cultural, de la care ar putea să înceapă reînălțarea basarabeanului: „Sprijinul cultural de la care ar putea porni re-înălțarea noastră va veni prea târziu în istoria noastră...”, scria autorul *Perimetrului cuștii*, în 1973 (p. 74). Anume în aceste împrejurări dârzenia și caracterul sunt definitorii pentru condiția scriitorului basarabean. Lecturile abundente, după cum reiese din notele fixate cu acribie despre autori și opere din literatura universală, constituie exercițiul care îl scoate din inerția cotidianului cenușiu. Este un timp când la Chișinău se citește literatură tradusă în română și în rusă. Este perioada în care apar traduceri în română, efectuate și de scriitorii basarabeni I. Vatamanu, V. Teleucă, I. Crețu, A. Cozmescu, A. Busuioc, N. Costenco (în 1970, bunăoară, a apărut volumul *Zece poeți moderni*, în traducerea lui An. Ciocanu). Revin la baștină tinerii actori, proaspeți absolvenți ai Școlii moscovite „Șciukin”, promoția de aur a lui Ion Ungureanu, cu spectacolul de zile mari „Steaua fără nume” după piesa cu același titlu a lui Mihail Sebastian. În 1977, referindu-se la traduceri efectuate de către George Meniuc din bălîne, Leo Butnaru susține că „maestrul traducător reamintește prin fapte adevărul că limba unui popor are infinite izvoare care să împospăteze comunicarea” și va reține „rar întâlnitele frumuseți de grai” ale maestrului traducător. Acest „exemplu de grație” a mai vârstnicului său coleg îl va stimula pe Leo Butnaru să căute, la rândul-i, modalități de regenerare a poeziei. Tentat de formulele înnoitoare ale versului, chiar de la debutul său editorial (*Aripă în lumină*, 1976), Leo Butnaru se orientează spre o nouă structură a sensibilității și spre ceea ce este definit drept producerea textului. Afectată de criză, corelația cu Celălalt apare la Leo Butnaru reprezentată într-o gamă expresivă amplă, determinată de aderența la spiritul timpului, definit, cu sau fără voia noastră, drept al postmodernității, care se consolidează în anumite forme specifice, accentul fiind pus pe caracteristicile contemporaneității, aici, în estul Europei, precum și în mult râvnitul Occident. Anume pe acesta din urmă îl va „provoca” adesea, personajul liric optând pentru un comportament liber până la dezlănțuit. Tentația de a se „implica”, de a se „înscris” în structurile poetice occidentale este paralelă cu insistența de a nu neglija particularul cultural, pe care îl reprezintă prin naștere. Postmodernismul în general se caracterizează prin faptul că „pune în discuție o epocă în ansamblul ei”, epoca fiind, evident, modernitatea (6, p. 14). Ce pun în discuție însă autorii noștri care își însușesc tehnicile de exprimare postmodernistă? – iată o întrebare al cărei răspuns ar lămuri mai mult situația literaturii române la est de Prut. Dar să-l urmărim pe Leo Butnaru construindu-și discursul în exemplul de mai jos:

„Cel lan de floarea-soarelui, ah! Doamne
 aduce-a roți zimțate”, mă-nspăimânt

gândind astfel, căci poate fac păcate
 hulind progresul...
 Dar văzui un sfânt
 cu aripile prinse-ntre transmisii
 umil ca albatrosul lui Baudelaire”.

Progresul care îi încânta pe modernii de altă dată este acum privit din perspectiva postmodernului, prin schimbarea accentului de pe rațiune în favoarea reabilitării misterului, fapt evident și în poezia lui Leo Butnaru, care își încheie intervenția postmodernistă, refăcând traseul spre reinfrățirea celor desfrății prin mușcătura „din inimă ca din mărul discordiei”:

„...ce-i drept, dezastrul s-a întâmplat în vise
 dar visele (se știe) au reper
 în fapta lumii...
 iar chiar de nu ești
 precum n-a fost nici îngerul răpus
 totuna, Doamne, să ne miluiești –
 pe urmă să nu zici că nu ți-am spus...”

(*Paradox (aproape) ecologic*).

Emanciparea „categorică și definitivă” a literaturii din Basarabia pare să-l preocupe pe Leo Butnaru. Anume din această perspectivă îi analizează creația confratele său de generație Arcadie Suceveanu, care menționează că „poezia sa nu urmează programatic o anumită orientare (tradiționalistă, modernistă, postmodernistă), deși fragmentarismul este o trăsătură a viziunii moderne asupra lumii”. Atent la *evoluția lentă, în trepte*, a colegului său și la *integrarea cu ușurință în noua epistemă modernă și postmodernă*, autorul *Arhivelor Golgotei*, preocupat de optzeciști, „îl revendică și îl înglobează demersului lor radical-reformator, «antipășunist» și postmodernist” (7, p. 39). Este evident că Arcadie Suceveanu se află aici pe poziția celui care combate *poza mesianică*, de care se făcea abuz într-o perioadă. Și Constantin Ciopraga reține, în calitate de notă definitorie a poetului Leo Butnaru – „un imaginativ rafinat”, „mobilitatea, sceneria dezinvoltă, convertirea savuroasă a cotidianului în aventură intelectuală” (8, p. 263). Aceste calități îl determină pe Th. Codreanu să vadă în Leo Butnaru „un creator de «tranzitie» între generația lui Nicolae Dabija și a optzeciștilor, el având trufia diplomatică de a se considera deasupra ambelor «vârste», caracterizându-se, la un moment dat, un *post-postmodernist*” (8, p. 263-264).

„A scrie poezie în Basarabia înseamnă a renunța la plâns”, susține autorul *Iluziilor necesare*. De aceea, hiperlucid, el respinge romantismul desuet, proiect

tându-și speculațiile din perspectiva unui secol dominat de scepticism, definit drept „al înfrângerilor”. Ironic, autoironic, sarcastic, mizând pe subtilitatea și rafinamentul expresiei poetice, Leo Butnaru își cultivă în continuare talentul pus în serviciul unei poezii înțeleasă ca exercițiu al frescului și al unei vieți de neconceput în afara literaturii.

Note bibliografice

1. Victor Dumbrăveanu, „Literatura și Arta”, 1 ianuarie 1999.
2. Gheorghe Vodă, *Prefață* la vol. Leo Butnaru, *Aripă în lumină*, 1976.
3. Leo Butnaru, *Perimetrul cuștii*, Editura Cartea Românească, București, 2005.
4. Leo Butnaru, *Spunerea de sine*, Editura Uniunii Scriitorilor, Chișinău, 1994.
5. Daniel Corbu, *Carnetele unui deceniu (V)*. În: „Convorbiri literare”, nr. 2 (110), 2005.
6. Gabriel Troc, *Postmodernismul în antropologia culturală*, Editura Polirom, Iași, 2006.
7. Arcadie Suceveanu, *Leo Butnaru, poet al „textistenței”*, „Sud-Est cultural”, nr. 3, 2005.
8. Constantin Ciopraga, *Poeți basarabeni. Leo Butnaru – Arcadie Suceveanu*, în „Dacia literară”, nr. 1, 1994.
9. Theodor Codreanu, *Basarabia sau drama sfâșierii*, Editura Scorpion, Galați, 2005.

Leo BUTNARU

POEME DIN CHINA

Unele de altele

Mă întrebi ce impresie mi-a produs
crângul de bambus
acolo la mănăstirea Shaolin
în China?

– Mai ales pe furtună
când tijele-i prelungi se băteau sec
unele de altele
ai fi putut crede că
nu e decât funestul schelet
al universului...

Din paradoxuri

Un filozof spunea despre altul că acesta
întru sporul propriei glorii
era bine să nu fi scris nimic.

Cel filozof – Hegel a fost
celălalt – Confucius
alias Kong Fu Zi
remarc
pentru a nu crea con(g)-
fu-
zi-
i.

Până la ambii filozofi

un al treilea
 care de fapt e primul
 așa și făcuse în imensa antichitate: nu
 a lăsat niciun rând scris *propria manu*
 pentru posteritate.

Paradoxul fiind următorul:
 la capitolul glorie
 Confucius
 nu e mai presus de Socrate
 Socrate decât Confucius
 nu e
 mai prejos.

Yang și Yin: necurmatul suspans

Lumina e spiritul liber al geografilor ce nu pot fi
 decât trans-cosmice, adică și
 extra-cosmice. Mereu se decade în naivitate
 ca în străinătate
 poate cu vreun fulger fatal, ucigător
 poate cu firul-șuviță de smoală a (1)
 bunicii Ariadna, mitologice și moarte.
 Însă întru continuitate
 doi pești arcuiesc principiile vieții
 perechea de semiluni din carne cu solzi Yang și Yin
 două mici cavități și cavatine
 doi mormoloci de balene
 chirciți pentru ca omul-insul-pretinsul
 să nu fie supra-extra-sine.

Exod din neputință în neputință
 prin întinsuri cu plămâni de zăpadă
 cu berbece electronic sau psihedelic ce bate
 în trans-infinitate
 precum în zidul care nicidecum n-are cum să cadă
 din simplu motiv – absența sa
 din toate cărțile, pasiențele de filozofie

jucate onest
sau pripite, trișate.

Și ce infinit cât tot ce nu există – chiar el, infinitul
și în aceeași măsură existând în gura
magistrului cabotin...

Câte, zic, geografii cosmice și, iată
categoric interzis de a se pune un punct
ci doar
trei icre avortate dintre solzii Yang și Yin.

Sezonul crizantemelor

Călugăr înveșmântat în portocaliu
cufundat în adâncă meditație
chiar pe
trep-
te-
le
de
acaret ale templului Lingyin.

Un timp
privesc cum o albină
mai-mai (în octombrie!) să atingă
lobul urechii
ba se îndepărtează de
lobul
nemișcatului călugăr
înveșmântat în portocaliu.

Ploaie la Beijing

Prin ploaia torențială – probabil
ultima din acest an (e totuși
octombrie) prin
apa torențială

hieroglifele metropolei unduiesc
 ca algele roșii... Ba nu
 ba nu – ca niște crabi blânzi... – spre exemplu
 acestea: 我愛泰勒* – cea
 mai populară temă pentru compunere
 interzisă de ministerul educației – e
 și aici o temă de meditație
 în timp ce pe lângă tine trec
 adolescenții Beijingului ce duc în sufletele lor
 atâtea sărbători anonime
 zise ale vieții

Nucleu liric

carne și soare
 vara trupului ca natură
 a naturii ca trup
 ceva ce spune zilnic adio și
 mereu ră-
 mă(i)ne (și poimâine)
 dincolo de imaginația delirantă a conștiinței devorate
 (o imaginație delirantă e una flagrantă ce
 niciodată nu poate fi surprinsă în flagrant); a conștiinței devorate
 de miezul de foc al tainei pe care vrut-a s-o decipteze
 în teze și antiteze în Piața Ten An Men
 austeră savoarea cactusului ce stă ca o sârmă ghimpată
 pe perimetrul unui nucleu liric nedezvăluit nedezvoltat
 sau într-o nișă din marele zid [unde se înfiripă
 și aceste stebles de poeme pe (ră)sărite]

Invocație de șaman

Vai-cucuvai!

U-u-u!

Uru-c-c!

* 我愛泰勒 (în chineză, în original) – Eu te iubesc.

Cer vitreg,
 purpuriu,
 răutăcios,
 nu-mi vine să te privesc,
 la ce-aș face-o când tu
 mi-ai înghețat a treia parte din suflet
 și a doua – din suflare;
 sufletelul meu – bocceluță strâns legată,
 ascunsă-n piept,
 ba îngheață,
 ba se-aricește,
 zgribulește!
 Mi se răcește sângele,
 pielea mi se-ntărește,
 devenind fragilă,
 fărâmicioasă,
 atinge-o – va scrâșni,
 va ronțâi
 ca țurțurul de gheață...

Uru-c-c!

Neagră zăpadă din purpuria boltă se cerne,
 și e rău,
 și nu e a bine ninsoarea asta,
 cetini negre,
 în ochi – nisip
 sau scrum învârtejtit,
 încât ochii ți se iau,
 te vei târi pe gheața iernii,
 lunecând de pe stâncă,
 de pe pripor,
 de pe buză de prăpastie!

Ur-u-c!

U-u-u!
 Vai-cucuvai!

Întunericul meu, întuneric,
 învăluie-mă, târăște-te îndelung încoa',

răsuțe-te otgon, bezna mea!
 Nu clopoți, zurgălăul meu,
 nu clopoți – sună înfundat.
 Înfundat, îndestulat...
 În lumea cea din afund nu vreau să mă ascund.
 Semn bun și salvator.
 Trei cranii atârnă pe peretele meu,
 șase găvane privesc în gol,
 ascultă acest zurgălău bătrân,
 surd ca foșnetul în vânt.

Uru-c-c!

Lespedea cea de granit dreaptă stă,
 tace,
 clipește,
 clipocește,
 cere sânge.

Nu-u-u!
 De tine m-oi încleșta,
 de tine mă voi ține,
 cu cinci noduri te-oi lega,
 n-ai cum să fugi!
 Unghiile mele zgârie piatra,
 pana dropiei albe ca piatra cade,
 se sufocă.
 Fumul greu înșfacă laba,
 dar de ținut nu va putea s-o țină!
 Că nu-i labă,
 ci e mână!
 Frica în urmă rămână,
 pe poteca cea adâncă,
 unde fiara urma-și leagă-n cercuri, lațuri,
 unde luna nu trăiește, nu ajunge.

Uru-c-c!

Ne ajută zurgălăul
 peste calea cea umbrită de crengile
 împletite ca semn bun,
 chiar de-s negre cele crengi,
 florile albe le-or fi...

Uru-c-c..

Pana dropiei albe iar se-nalță
prin roșată-dimineată...

Uru-c-c...

Înainte porților

Prin
porțile mănăstirii
un du-te-vino aproape
amețitor
de ființe de ființe de ființe

Aproape
torent
lent
de ființe
perindându-se
pe du-te-vino treptelor
urcând
coborând
prin porțile (...porțile de acces) străjuite de dragoni
încât
este imposibil să iei aminte
la omul însingurat
care
stă în cumpănă
gândindu-se să intre
să nu intre
pe uriașele porți

imposibil să vezi
omul însingurat
în cumpănă...

Intrare

Într-o mănăstire chineză se intră
 prin
 por(ț)i
 de lemn
 și
 pori
 de dragon
 (pori
 de licheni
 am impresia...).

Panda ca doctrină

Nu aș putea spune cum arată darwinismul contaminat cu Confucius cel mai celebru în Țara Pandei. Panda nu joacă precum ursul după cum i se cântă. Nu poartă inel în nas și lanț peste grumaz. Nici urcă pe Marele Zid. Adică nu e trapezistă în cercul biologiei și istoriei. Panda nu face nici 99 la sută din câte comite maimuța. Nu susține examene prostești la dresaj – blândețea și buna creștere îi sunt suficiente pentru a fi ridicată la rangul de dr. Mathatma Gandhi – din considerentul că locul lui Buddha e ocupat pentru eternitate (e de presupus sau doar zice-se...); un Gandhi al mamiferelor himalayene învingând prin nonviolență ceea ce nu înseamnă însă că nu e în continuare pe cale de (dis)pariție (fapt care la rândul-i nu înseamnă că dinozaurii sau tigrii-lupi ar fi pe cale de re-apariție) scoatere din evidență ce fusese ca și prevăzută în doctrina fauno-filozofică a pandaismului în curs de elaborare care însă nicicând nu va culmina exact în spiritul sus-citatei doctrine a nonviolenței.

Poem Tao

Pe când Tao și ne-
 Tao se aflau în germenul începutului încă ne-
 despărțiți
 precum o calmă neliniște în sine
 sau poate suflet în deplină liniște și simplitate
 precum lucrarea lucrărilor în repaos (în ultimul
 repaos – fie spus – înainte de în veci neoprita-i declanșare)
 în absolutul nedeterminat și fără nume dăinuia
 posibilitatea pură – cristal radiant
 dar nici el încă declanșându-și energiile și marile principii de
 Dintâi Drum de la care totul radiază – Marea Noimă
 Omul Veritabil cu puterea-i suprapământescă / sub-
 cerească și virtutea de a fi ceea ce este întru Marea
 Comunitate – din Toate ca un Ego-Singular
 înmugurică *yang* și *yin* între / întru acțiunea pozitivă
 forța luminoasă a bolții și obscuritatea pasivă a humei
 dezlănțuind fără excese cauza originară a lucrurilor cu nume –
 curată minune

pentru că

adevăr vorbesc vouă: Tao nu face nimic
 însă nimic nu rămâne nefăcut
 esențele încorporându-se unele în altele (cum spune
 întâia hieroglifă din Cartea Mutațiilor) din muțenie în
 și mai adâncă liniște a gândului după care
 posibilul va fi posibil
 și imposibilul imposibil – ceea ce
 Lume s-ar numi și tu
 în visul vieții ca virtute
 de-ai fi fost ceea ce a trebuit să fii când
 cugetul se face supra-Istorie.

9. VII. 2009

Eugen MUNTEANU

O prietenie exemplară. Petru Caraman și Gheorghe Ivănescu în corespondență (III)

Iași, 25 Mai 1959

Scumpe Domnule Ivănescu,

Dl. N. Grămadă, cu extrem de amabilul mesaj din partea D-tale, a venit acasă la noi în lipsa mea; eu eram plecat din Iași de mai multe zile pentru niște treburi prozaice, care m-au constrâns să merg de urgență în Țara de Jos. De-abia ieri m-am întors în Iași, unde am aflat pachetul trimis de mata. *Iți mulțumesc din toată inima!*¹ Da, sunt basme din colecția Škultéty și Dobšinský, pe care eu le-am folosit deja – a fost vina mea că nu te-am prevenit anume, din vreme – am reușit să capăt dela Praga o ediție ultimă în 3 volume masive, format în 4°. Le-am expediat deja de mult înapoi. Acum aștept altele, dac-or binevoi să-mi mai trimită. (Totuși, și în acest tom V, trimis de mata, pe care l-am examinat cu atenție integral, am aflat o variantă la un basm deja utilizat de mine, variantă care nu figura în colecția amintită și care, provenient dintr-o regiune diferită, avea o limbă deosebită – căci limba slovacă, și anume cea a dialectelor ei orientale, mă interesează în special, deși mi-am notat paralel și interesante motive sau teme folklorice.) Acum mă grăbesc să ți-l expediez prin poștă, căci dacă ar fi vorba să aștept ocazii potrivite, aș întârzia poate prea mult și am contraveni regulamentelor biblio-

* Continuare. Începutul în nr. 1-2, 2011, p. 35-41 și nr. 3-6, 2011, p. 271-276.

tecii. N-aș avea, firește, să-ți pricinuiesc neplăceri în plus pe lângă necazul de a te fi deranjat atîta. Pe de-altă parte, e și riscant să trimiți prin oameni, pentru că adesea aș putea-o nimeri rău. Îi voi trimite și D-lui Pandele Olteanu tot prin poștă gramatica. I-aș fi trimis-o de mult, dar i-am scris recomandat și n-am primit nici-un răspuns: îi mulțumeam și totodată îl întrebam dacă pot să-i expediez gramatica prin poștă. Acum îi scriu din nou și cum primesc răspunsul, i-o trimit; adresa am avut-o exactă, cred (str. Dr. Eugen Iosif, 8). Mă îndemnai în scrisoarea precedentă să tipăresc ceva în „Romanoslavica”. Nu știu dacă înțelegi just starea mea sufletească față de această chestie. Nu-mi face nici-o plăcere să public – ba mai mult, îmi repugnă! E un reflex al mizantropiei mele, desigur; dar nu pot face ceva chiar cu totul contra voinții: destul ne-o violentează alții; ar fi prea mult și chiar absurd să ne-o violentăm noi-înșine. Nu vreau să mă opresc mai mult referitor la aceasta; e și neplăcut și trist. Evident, pentru noi este o necesitate să publicăm: îmi dau perfect seama de ea și o simt chiar în mod acut. Dar a publica în orice condiții și cu orice preț nu mă ispitește deloc. Resemnarea mea are multe mobile. Și totuși scriu... Cred că voi izbuti să fac ceva serios – mă gîndesc în primul rînd la studiul la care lucrez acum – dacă voi ajunge să-l duc la bun sfîrșit după placul meu, ceiace e în directă dependență și de primirea a o serie de cărți pe care le mai aștept dela biblioteci din străinătate. (Îmi spui de Bratislava: m-am adresat în două rînduri, rugîndu-i să-mi trimită cărți prin Bibl[ioteca] Centrală din Iași, însă nu ne-au gratificat nici măcar cu un răspuns de refuz; se vede, poate, că nu le inspirăm încredere, ceiace m-a cam dezamăgit, mai ales fiindcă eu am avut totdeauna o mare simpatie p[entru] Slovaci, pe care eu i-am cunoscut la ei acasă și mi-au lăsat o impresie excelentă ca oameni. În plus, mai cred că, după cum îi arată tipul antropologic și unele urme vechi din limba lor, ne sunt întrucîtva rude de sînge – mă gîndesc și la un substrat carpatic comun, dar și la aluviunile medievale ale păstorismului valah în regiunile Carpaților Nordici și Nord-Vestici.)

Dar e timpul să încheiu. Îți doresc numai succese în studiile D-tale și sunt mereu indignat de orbii noștri savanți oficiali, care nu știu sau nu vor să te pună în situația de a putea să-ți valorifici la maximum eminentul D-tale potențial științific. Sunt indignat chiar împotriva acelor pe care D-ta încerci să-i justifici, ba încă mai ales împotriva lor.

Cu resp[ectuoase] omagii D-nei Ivănescu, cu complimentele cele mai prietenești duduiei Evdochia, care acum trebuie să fie mare și drăgălașă fără seamăn, iar D-tale toată dragostea și o prețuire fără egal.

P. Caraman

Duminica Floriilor,

Iași

Scumpe Domnule Ivănescu,

Îți trimitt „Revue des études indo-europ[eennes]” printr’o colegă a Risette-i, care pleacă chiar în seara aceasta la București. Altfel, le-ai fi avut mult mai tîrziu prin d-ra Osoianu, căci nu puteam s’o găsec la Filiala Ac[ademiei] R.P.R. decît mine, Luni (Risette a sosit în Iași deabia ieri seara!). „Festschrift Hirt” nu mai e la mine de acum cîțiva ani, mata personal ai primit-o dela mine. Dacă e a Bibliotecii Centrale sau a altei biblioteci universitare, comunică-mi imediat și o împrumut imediat p[entru] a țî-o expedia, fie cu vreo ocazie promptă, fie prin poștă. Prietenul meu Drăghici îți va telefona și mata vei merge la el, după indicațiile mele din ultima scrisoare (Schitu Măgureanu, 47) și vei primi revista cerută. Te rog să știi că o să mai am nevoie de ea pe viitor. (Mata ai și celelalte volume??) Am fost dezolat că nu ai găsit „Revue Archéol[ogique]” (troisième série), t[omul] XXXV, novembre-décembre! Era singura mea speranță s’o aflu acolo prin D-ta. Mă gîndeam că poate-l vei ruga în numele meu pe Vulpe și că el va trebui s-o găsească pe undeva. Dar aflu în ultimul moment că Vulpe nu e la București. Să fie adevărat? Îmi spui c’ai cerut-o la Cluj. Mă bucur; numai de-ar veni mai rapid. Știi vorba strămoșilor: „Bis dat qui cito dat!”. Intenționez și eu să scriu unui prieten al meu din Cluj în cazul cînd demersul matale rămîne infructuos, căci azi greu se mai poate conta pe amabilitatea oamenilor. Te rog nu-mi trimite inutil fascicule de pe Iulie-August 1899, căci acestea există aici.

M’am bucurat de rodnicia D-tale activitate. Cu Dumnezeu înainte!

Închei, căci mesagera stă gata să plece. Mulțumiri și recunoștință pentru deranjul pe care țî l-am pricinuit cu „Rev[ue] Archéologique”.

Cu cele mai afectuoase salutări.

P. Caraman

Scrisoarea se află într-un plic obișnuit, de culoare verzuie, cu următoarea inscripție pe pagina recto: „D-lui Gh. Ivănescu, prof[esor] univ[ersitar], București, Str[ada] C[oman] dor Eug[eniu] Botez, 16 (prin amabilitatea d-lui avocat I. Drăghici)” (nota edit. – E.M.)

Iași, 6. XII. 1962

Scumpe Domnule Ivănescu,

Mai întăi țin să-țî mulțumesc din inimă că nu ai dat uitării gîndul de astă vară. E cazul să spun – chiar dacă nu voiu ajunge la rezultatul dorit – că „l’intention vaut le fait”!

În ce privește catedra liberă în momentul de față, la care D-ta mă îndemni să vin în februarie '963, află că *nu o pot accepta*². Dacă ar fi fost slavistica, era altceva; aș fi venit bucuros, pînă la crearea catedrei de etnografie. M-am gîndit mult dacă să nu cer limba bulgară sau neogreacă, care deasemenea există deja ca posturi reale. Însă și eu cred ca și mata că – dat fiind caracterul lor facultativ – vor fi posturi de lectori, iar nu catedre. Ca să primesc vreunul din ele pentru anul în curs înseamnă în orice caz un sacrificiu al timpului; căci nu e acesta obiectivul meu. Un asemenea sacrificiu însă ar fi justificat, cînd măcar în ordine pecuniară ai avea un compensativ. În concluzie, pentru anul acesta – după cît văd – trebuie să mă resemnez și să-mi continuu drumul vieții, sprijinindu-mă pe toiagul lui Zenon, ca și pîn-acum... Iată de ce, în speranța că, în toamna viitoare se va crea catedra de etnografie la Timișoara, mi-am statornicit gîndurile în jurul ei și am redactat petiția-anexă către rectorul Universității din Timișoara. D-ta nu mi-ai spus către cine trebuie adresată: dacă rectorului sau ministrului; mi-am închipuit că rectorului în orice caz, fiindcă el e șeful instituției cu posturile (sau mai just cu eventualele posturi) vacante. Dacă trebuie cumva adresată o petiție și ministrului Culturii, atunci fă bunătate și-mi spune, ca să trimit una și la București. Numai de n-ar fi o iluzie deșartă înființarea acestei catedre! Nu-i vorbă că, și de se va înființa realmente, cred că e imprudent din parte-mi să sper prea mult... Sunt atîția tineri amatori pentru un post așa de ispititor! Și, după cum s-au improvizat de pe-o zi pe alta atîția specialiști la catedre din cele mai serioase, cine mă poate asigura că nu se va întîmpla același lucru și cu etnografia? Căci cine va îndrăzni să-l întrebe pe eventualul favorit al soartei ce pregătire are și ce garanții științifice prezintă în specialitate? Cine?? Într-un asemenea caz, care din nefericire e cel mai probabil, este de dorit, din punct de vedere românesc, ca respectiva catedră să nu se mai creeze încă, o bună bucată de vreme. Pentru că, după părerea mea, e mai bine să nu ai nimic, decît să ai ceva rău, așa cum avem la atîtea catedre universitare. În ciuda atîtor considerații sceptice, eu am făcut totuși petiția și ți-am trimis-o. Era o datorie față de mine însumi și față de familia mea. Care va fi deznodămîntul?? Cine poate ști? Dar, să-mi fac și eu curaj cu proverbul bătrînesc: „Mai știi de unde sare iepurele?”. Te pomenești că la urma urmei va fi și un lup mîncat de oaie! Eu am trimis numai simpla petiție către rector, fără nici'un alt act, fiindcă D-ta îmi spui că Etnografia e probabil să fie înființată de-abia în toamna anului 1963. De-aceia, mi-am zis că ar fi prea de timpuriu să trimit și actele. De altfel, afară de memoriul titlurilor și lucrărilor, nici nu știu ce alte acte se cer. Sper că voi fi informat pe cale oficială de Rectorul Universității timișorene. Eu m-am bucurat mult pentru mata, cînd am aflat, mai devreme decît m-așteptam, că a luat naștere noua universitate a României. Te felicit și-ți doresc cea mai fericită carieră pe care și-o poate visa un savant de competența și talentul D-tale! Sunt sigur că acolo vei reuși să afli mulțumirea

sufletească pe care pîn-acum n-ai putut-o găsi nicăirea. Și sunt sigur că – dacă te vei muta acolo împreună cu familia – vei avea atmosfera și liniștea necesară ca să dai la lumină lucrările științifice, pe care cei ce te cunosc sunt îndreptățiți să le aștepte dela D-ta. Te îmbrățișez cu toată dragostea!

P. Caraman

Scrisoarea se află într-un plic obișnuit, de format mare, cu următoarele inscripții. Pe pagina recto: „Profesor Universitar Gheorghe Ivănescu, Str[ada] D. Paciurea (Căminul Studențesc Nr. 3), Timișoara”. Pe pagina verso: „Exp[editor]: Petru Caraman, Iași, Fundacul Codrescu, 1” (nota edit. – E.M.).

Iași, Fundacul Codrescu 1³

Scumpe Domnule Ivănescu,

Te rog să mă ierți de întârziere; Analele Univ[ersității] din Timișoara au sosit în absența mea. Când m-am întors acasă, acum câteva zile, am avut plăcuta surpriză de a le afla pe masa mea de lucru. E primul semn de viață dela D-ta după o f[oarte] îndelungată tăcere. Cum să-ți mulțumesc pentru AUT⁴? Aș dori să fiu înscris pe lista abonaților – dacă se fac abonamente – și să mi se comunice suma ce am de achitat și pentru cât timp, ca s-o expediez fără întârziere. Mi-a făcut o deosebit de bună impresie bogăția și varietatea subiectelor abordate, precum și seriozitatea cu care sunt în general tratate. Știu bine că D-ta ai în aceasta cel mai mare merit, fiindcă D-ta ai pus totul în mișcare, atît ca animator al colaboratorilor, cît și ca supraveghetor al fiecărui articol. Mă bucur că-l ai ca secretar de redacție pe Gh. Tohăneanu, despre care am auzit că e un om de ispravă, pe care se poate conta. Eu te felicit din toată inima: ca pentru tomul I, nou-născuta periodică se recomandă excepțional de frumos, ceiace rareori se întîmplă. Bravissimo! Am citit și savantele D-tale articole despre „gramatică și logică” și despre „originea huțulilor”. Propunerea D-tale cu metateza unui nomen ethnicum: *Uluț < Uliți, Ulici, Uglici ... mi se pare o ipoteză ingenioasă. Dar nu știu de ce încă îmi vine greu să mă deprind cu ea. S-ar putea să ai dreptate. M-a impresionat plăcut studiul lui Ovidiu Bîrlea despre At. M. Marienescu. Ce frumos că acest folclorist bănățean a fost prezentat – și cu atîta seriozitate și comprehensiune – chiar într-o periodică în Timișoara. Manii lui At. M. Mar[jienescu] pot fi satisfăcuți; prea fusese uitat și depreciat p[entru] unele exagerări forțate, care de altfel nici nu erau ale lui, ci ale epocii sale.

Mi-e teamă însă ca periodica aceasta să nu greveze pre mult asupra activității D-tale pe terenul specialității. Sunt fericiți studenții din Timișoara că te au profesor. Nu-i nimic, e bine și acolo. O universitate nouă – ca să impună din capul

locului crearea unei tradiții de cultură solidă – are nevoie mare de profesori eminenți. Și D-ta ești dintre aceia. Eu am regretat adînc – în forul meu interior, fără a o fi mărturisit nimănui – că împrejurări defavorabile nu mi-au îngăduit să mă aflu și eu acolo, alături de D-ta ca să pun umărul la ridicarea acestui așezămînt. Deja mă aprinsesem de entuziasm, în cerința de a face carte serioasă, așa cum nu s-a mai făcut la noi pe terenul etnografiei. A fost un vis halucinant, o utopie. Și totuși, mie mi se păruse un timp la un pas de realizare. Sper că opera masivă, pe care-o aștept eu dela D-ta – și pe care cred c-o așteaptă toți ceice cunosc potențialul D-tale științific și-l apreciază – este în lucru. Consacră-i toate puterile de muncă pentru a o prezinta la nivelul dorit de prietenii și admiratorii D-tale. Am aflat de intrarea D-tale la Academie ca membru coresp[ondent]. Te-aș felicita, dar mi-e teamă să nu te jignesc; fiindcă, fără să vreau, îmi vin în minte ciupercăria de membri activi lipsiți de orice merit și de orice talent, care-au transformat biata Academie într-un adevărat bilciu levantin. Și, evident, mai ales în comparație cu ei, D-ta ai fi meritat să fii de mult membru arhiplin, dacă mă pot exprima așa. Mă bucur în orice caz că ai izbutit să intri acolo. Vei deveni curînd și membru activ, atunci cînd te vei afirma și mai mult pe terenul științific cu lucrarea compactă pe care presimt c-o pregătești. Prestigiul Academiei trebuie ridicat și aceasta nu se poate realiza decît prin pătrunderea cît mai multor elemente valoroase supt cupola ei. De aceia m-am bucurat de două ori c-ai intrat acolo: și pentru D-ta, și p[entru] Academie.

La Universitate, D-ta ai norocul să te afli la o catedră care se identifică cu specialitatea D-tale strictă. Deci, în principiu, tot sau aproape tot ceiace lucrezi cu studenții, poate fi publicabil și tot ceiace lucrezi acasă pentru a publica poate fi utilizabil și la catedră. E condiția unei activități științifice ideale pentru un profesor universitar. Eu n-am avut acest noroc; mă bucur din adîncul inimii că D-ta îl ai. Încheiu, urîndu-ți o cît mai înfloritoare sănătate și o cît mai bună dispoziție pentru lucrul științific. Te rog, transmite resp[ectuoase] omagii D-nei Ivănescu, iar pe D-ta te îmbrățișez cu prietenia de totdeauna și cu urarea de-a avea cele mai strălucite succese în carieră.

**Al D-tale,
P. Caraman**

Iași, 28.VIII.1963

Scumpe Domnule Ivănescu,

Întors acum în Iași, după o absență de aproape două luni, aflu scrisoarea D-tale expres rec[omandată], sosită cam pe la sfîrșitul primei săptămîni din Iulie – după cum îmi indică data de pe ștampila poștei Timișoara – adică o zi

sau două după ce eu plecasem. Am rămas consternat! Ce vei fi putut crede D-ta despre o asemenea barbară întârziere? Mii de scuze! – Unde am fost?? – La copiii și nepoții de la Turda, împreună cu soția mea. Aici nu am stat locului, ci am făcut și unele mici excursii prin împrejurimile așa de pitorești de pe Valea Arieșului – unul din cele mai frumoase rîuri ale țării – podoaba cea mai de preț a peizajului Munților Apuseni. Apoi, la Turda, ne-am scaldat în minunatele lacuri cu apă sărată de pe dealurile orașului, care ne-au fermecat în toată puterea cuvîntului. Cînd mă cufundam în unda lor vrăjită, uitam de toate necazurile și adversitățile vieții! Păcat că nu am putut să-mi consacru timpul exclusiv acestei desfătări recreatoare, căci o bună parte din perioada cea mai caldă a verii a trebuit s-o petrec la Cluj, la diferite biblioteci de-acolo, care posedă unele cărți de care aveam mare nevoie și care lipsesc la Iași.

Scrisoarea D-tale m-a impresionat în mod neobișnuit. Ba, cuvîntul acesta îmi pare că redă slab ceiace vreau să spun: m-a emoționat și m-a înduioșat! D-ta, cu avalanșa atîtor ocupații de răspundere grea, care s-au grămădit asupra D-tale, și ai mai avut totuși cînd să te gîndești la mine! Bunătatea inimii D-tale este, în adevăr, inegalabilă. Cred că e o trăsătură caracteristică a oamenilor de știință autentici – a celor mai distinși dintre aceștia. De altfel, așa te-am văzut eu, atunci cînd am ajuns să te cunosc mai de-aproape: un suflet candid, absent la realitățile aspre, cel mai adesea meschine și vulgare, ale vieții de toate zilele; un om incapabil de a face rău cuiva și capabil numai de bine, iar în jurul lui radiind seninătate și elan, după cum am aflat întîmplător și dela unii foști elevi ai D-tale de la Iași. Cum să-ți mulțumesc că ai găsit timp să mai fii preocupat și de soarta mea? Eu îți sunt recunoscător pentru excelentele D-tale gînduri în legătură cu mine și te rog să fii încredințat că m-au afectat aproape întocmai ca și cum ceia-ce-ai gîndit ar fi ajuns deja la realizare. Și cum ar putea fi altfel, cînd realizarea lor nu depindea de voința D-tale? Firește că, în urma schimbărilor de la Minister, amintite de D-ta, am înțeles și eu prea bine c-ar fi absurd să mai cred posibilă crearea proiectatei catedre de etnografie la Universitatea din Timișoara, și mai ales pentru mine! În ce privește ultima D-tale propunere referitoare la eventuala înființare a unui post de etnografie la baza de cercetări științifice din Timișoara a Acad[emiei] R.P.R., nu mă ispitește absolut deloc. De altfel, nici nu-l cred realizabil; căci dacă-n adevăr ar fi existat cineva în R.P.R. care să creadă-n utilitatea mea ca etnograf, s-ar fi găsit cu mult mai ușor posibilitatea de a mă folosi chiar aici în Iași, la Filiala Academiei, nu ar fi nevoie pentru aceasta să-mi las casa și familia, ca să vin la Timișoara. Asemenea sacrificiu l-aș fi făcut numai în cazul cînd aș fi putut veni acolo la o catedră de etnografie. Nu știu de ce mă atrăgea ca un miraj gîndul ispititor de a da din plin tineretului studentesc – în ultimii ani ai vieții mele – dintr-o sursă care mi-a fost atît de dragă și din care un destin advers nu mi-a îngăduit să-m împărtășesc altora aproape nimic (căci puținul ce-am

publicat, pe apucate, îl consider echivalent cu zero, în comparație cu ceia-ce-aș fi putut da, de-aș fi fost acolo unde-am dorit-o zadarnic o viață-ntreagă). Poate mă atrăgea acest gând și prin faptul că eram animat de năzuința nemărturisită de a arăta – celor de ieri – ca și celor de azi – ce-aș fi fost în stare să fac, dacă aș fi fost pus să lucrez acolo unde era locul meu. Dar, precum vezi, nici „cîntecul lebedei”, de care-ți aminteam cîndva la Iași, nu mi-a mai fost permis. Trebuie să te deprinzi și D-ta – așa cum caut eu însumi, de mult, să mă deprind – cu ideea că viața mea s-a încheiat complet sub un anumit aspect al ei (pe care eu, nu știu dacă pe drept sau pe nedrept, l-am considerat esențial) și că sumbrul „*nil sperare*”^s planează asupra-mi ca un „inexorabile fatum”. Desigur, nu e ușor suportabilă situația sacrificiului total, dar trebuie totuși să găsim puterea de resemnare și pentru ea. E ceiace încerc cu demonică îndîrjire. Dar, ca să revin la D-ta: mă bucur din adîncul inimii de apropiata apariție a Analelor Universității din Timișoara, seria Științe filologice. Înțeleg că e o realizare a D-tale. Îți cunosc competența de redactor, dela Buletinul Inst[itutului] de Filologie „Al[exandru] Philippide” din Iași. Și mă voi bucura și mai mult cînd voi lua act chiar de studiile D-tale publicate acolo. Te felicit cu anticipație! Pe de-altă parte, îmi dau seama cît ai fost de hărțuit cu angaralele redacționale și regret timpul pierdut pentru alte ocupații. Doresc să am acest prim vol[um] al Analelor Timiș[orene] (seria resp[ectivă]). Și, ca să angajez și viitorul, aș vrea să fac chiar abonament la această nouă periodică, dacă se poate și sunt gata să expediez banii. În ce privește propunerea D-tale de a colabora și eu la Anale, o accept cu plăcere. Desigur, aș putea trimite, pentru vre-unul din volumele următoare, un studiu folcloric cu aderențe sud-slavice și în special sîrbo-croate, așa cum îmi ceri. Ba, cred c-aș da și unele contribuții de domeniul lingvistic, în legătură cu limba turcă, neogreacă, sau cu limbile slave.

Cît despre publicarea de către Academia R.P.R. a vreunei lucrări a mele – la care te referi în scrisoarea D-tale – mi se pare pură legendă. Iar de tov[arășul] Jalbă aud pentru prima oară! Și apoi, cred că nu e de simplu cum îți închipui D-ta, care judeci lucrurile sub unghiul normalului, ceiace e azi o gravă eroare. Gîndește-te, dragul meu, că lucrarea trebuie să meargă la o serie de „foruri competente” și eventual pela specialiști ca Mihai Popp et Comp. și mă tem, tare mă tem, măcar că – după cum, într-un cuvînt, mă cunosc – nu sunt un om fricos. (Cel puțin dacă mă compar cu alții.)

Acum sunt complet absorbit de o lucrare mai amplă, care te va mira poate, și al cărei titlu sună: „Considerații etnografice asupra muzicii instrumentale de vînt a Grecilor și Romînilor, pe baza terminologiei lor folklorico-muzicale”. Și să nu-ți închipui că centrul de greutate al studiului meu cade pe etapa neogrecescă sau măcar pe cea bizantină a culturii grecești; ci (auzi colo, cutezanță!) pe cea antică!

În adevăr, în bogatele, arhibogatele izvoare literare pe care ni le-a lăsat antichitatea grecească, încerc – privind la lupă și la microscop – să discern dincolo de ceiace este element cult, pentru a pescui din adâncuri numai ceiace este element de domeniul culturii populare, tradiționale, căreia creațiile culte îi sunt în bună parte tributare. Nu e ușor lucru, fără îndoială, și e un act de îndrăzneală. Dar am iluzia că reușesc să aduc ceva lumină în acest domeniu opac. Sînt sigur că D-tale o să-ți placă lucrarea mea, dacă voiu izbuti pînă în cele din urmă s-o scriu așa cum doresc eu. În ea deschid, de asemenea, perspectiva – pe tărîmul românesc – și către moștenirea folklorico-muzicală din substratul tracic, ca și din cel roman. Pentru pregătirea acestei lucrări, am trebuit să pierd mult timp, căci a fost nevoie să citesc în original toate izvoarele grecești utilizate. Altfel ar fi fost de neconceput să întreprind așa ceva. De aceea am și mers la Cluj, căci o serie de cărți vechi grecești nu există aici în Iași. Mă gîndisem cîndva să scriu acest studiu (în l[imba] franceză) pentru revista „Balcania”, în noua serie care se proiectase, pe vremea cînd încă trăia prietenul meu V. Papacostea. Acum însă, de vreme ce însuși proiectul noii apariții a „Balcaniei” va fi murit, cred, o dată cu el, nu știu ce destinație îi voiu mai da. Voiu vedea mai tîrziu. În cel mai rău caz, îl voiu pune-ntr-un sertar la păstrare. Principalul e să-l duc la capăt, căci am un material copios, dacă nu chiar covârșitor de abundent. Dar e timpul să încheiu. Te îmbrățișez cu cea mai caldă afecțiune, urîndu-ți din suflet să-ți poți realiza – în forme cît mai desăvîrșite – marile D-tale planuri pe tărîmul lingvisticii romînești.

Te rog totodată, să transmiți respectuoasele mele omagii D-nei Ivănescu, iar micuței D-re Evdochia, un salut cordial dela un prieten necunoscut și bătrîn, dar care iubește nespuse de mult pe toți copiii buni din țara asta, și pe ea în special.

P. Caraman

Scrisoarea se află într-un plic obișnuit, cu următoarele inscripții. Pe pagina recto: „Prof. univ. Gh[eorghe] Ivănescu, Str[ada] C[oman]dor Eugen Botez 16, București”. Pe pagina verso: „Exp[editor]: Petru Caraman, Iași, F[undacul] Codrescu, 1” (nota edit. – E.M.).

Note ■

¹ Subliniat în textul original – E.M.

² Subliniat în textul original (nota edit. – E.M.).

³ Scrisoarea este nedată, iar plicul nu s-a păstrat. Trebuie să fi fost scrisă post 1963, căci se face referire la numirea ca membru corespondent al Academiei a lui Gh. Ivănescu, fapt petrecut în acest an (nota edit. – E.M.).

⁴ „Analele Universității din Timișoara”, publicație inițiată și condusă de Gh. Ivănescu (nota edit. – E.M.).

⁵ Subliniat în text (nota edit. – E.M.).

Dorin CIMPOEȘU

Tranziția României de la regimul democrat parlamentar la cel totalitar comunist (1944-1947)

D.C. – prof. univ. dr. în istorie, Academia „Al. I. Cuza”, București, autor, printre altele, al volumelor *Guvernarea de centru-dreapta în Basarabia (Republica Moldova) 1998-1999* (2009); *Restaurația comunistă sovietică în Republica Moldova* (2008); *Republica Moldova, între România și Rusia* (Premiul Salonului Internațional de Carte, Chișinău, ediția a 19-a, 2010). Specialist în Istoria contemporană a României, inclusiv a Basarabiei (1918 – prezent), profesor de Istoria contemporană a românilor și Istoria instituțiilor românești contemporane.

După falimentul democrației parlamentare, România a intrat în perioada regimurilor autoritar-totalitare, mai întâi a celor carlist și antonescian, impuse din interior de personalități cu viziuni politice dictatoriale și într-un context extern complex și nefavorabil, iar, apoi, a celui totalitar comunist, adus de Soviete și instituit cu ajutorul Armatei Roșii de ocupație.

Acestea au dominat viața politică din România timp de peste cincizeci de ani, fără ca vreunul dintre ele să fi reprezentat expresia voinței poporului român.

În cele ce urmează vom analiza circumstanțele și dinamica evenimentelor care au condus spre impunerea regimului totalitar comunist în România, prin prisma evoluției puterilor în stat în perioada de tranziție.

Cadrul juridic general al regimului de tranziție

- Decretul regal din 31 august 1944, publicat în „Monitorul oficial” nr. 202 din 2 septembrie 1944, prin care erau repuse în vigoare 37 de articole din cele 138 ale Constituției din 1923;
- Legea electorală din 13 iulie 1946;
- Legea pentru organizarea Adunării Deputaților din 13 iulie 1946.

După cum se poate observa, deși a constituit baza juridică a noului regim, Decretul constituțional din 31 august 1944 nu repunea în drepturi *in integrum* Constituția din 1923, ceea ce avea să aibă urmări negative asupra evoluției ulterioare a evenimentelor politice interne.

În baza acestui Decret, prerogativele constituționale ale monarhului au fost restabilite, partidele politice și-au reluat activitatea, iar principiul separației puterilor în stat a fost reintrodus, acestea urmând să fie exercitate „după regulile așezate în Constituția din 29 martie 1923” (art. II din Decret). Potrivit aceluiași document, printr-un Decret al Consiliului de Miniștri urma să fie organizată Reprezentanța Națională – Parlamentul (art. III).

În ciuda acestei perspective date în Decretul regal, evoluția evenimentelor urma să fie cu totul alta, iar funcționarea puterilor în stat să iasă din tiparul unui regim democrat parlamentar.

Puterea legislativă – Parlamentul

Conform Decretului regal „puterea legislativă se exercită de către rege la propunerea Consiliului de Miniștri” (art. III).

Ca urmare, până la organizarea noului Parlament, doar guvernul avea drept de inițiativă legislativă, decretele-legi emise de acesta trebuind să fie sancționate și promulgate de către suveran, ceea ce s-a și întâmplat.

Acest mecanism legislativ, impropriu unui regim parlamentar democratic veritabil, a funcționat cu unele sincope, cum a fost „greva regală” din august 1945 – ianuarie 1946, încheiată cu alegerile parlamentare din 19 noiembrie 1946, câștigate prin fraudă de Partidul Comunist și aliații săi politici, grupați în Blocul Partidelor Democratice (B.P.D.)

În vara anului 1946, înainte de alegeri, au fost elaborate de către guvernul precomunist Legea electorală și Legea privind organizarea Adunării Deputaților. Acestea au fost sancționate și promulgate de rege sub presiunea P.C.R. și a oficialilor sovietici care aveau în spate sprijinul Armatei Roșii de ocupație.

Prin cele două legi s-au făcut schimbări importante în Constituția din 1923, în corespundere cu interesele noii alianțe politice, care urmărea pregătirea condițiilor pentru comunizarea totală a României.

Acestea vizau:

– introducerea, pentru prima dată, a sistemului unicameral în locul celui bicameral, prin desființarea Senatului;

- eliminarea dreptului suveranului de a dizolva Adunarea Deputaților;
- suprimarea prerogativei privind autodizolvarea Adunării și convocarea de alegeri anticipate;
- extinderea duratei sesiunii Adunării de la cinci la opt luni;
- coborârea limitei de vârstă de la 25 la 23 de ani pentru cei aleși deputați;
- renunțarea la obligativitatea votului;
- anularea dreptului de vot al persoanelor epurate din aparatul administrativ;
- înființarea de secții de votare în instituții, întreprinderi și cazărmi;
- înregistrarea alegătorilor până în ultima zi a campaniei electorale.

După cum lesne se poate observa, în cea mai mare parte, modificările impuse de guvernării comuniști au avut un caracter antidemocratic și încălcau grav Constituția din 1923, lucru sancționat de Partidul Național Liberal, Partidul Național Țărănesc și Partidul Social Democrat Independent prin protestele exprimate public, imediat după introducerea acestora.

Neavând de ales și cu sprijinul doar moral al aliaților americani și britanici, suveranul s-a văzut nevoit să deschidă lucrările noului Parlament unicameral, la 1 decembrie 1946, prin citirea Mesajului Tronului. În următorul an, regele a fost constrâns să coalizeze cu aceeași Adunare a Deputaților, în majoritate comunistă, care, la 30 decembrie 1947, întrunită în ședință extraordinară, avea să adopte în unanimitate, fără dezbateri și doar în 45 de minute, hotărârile privind abdicarea silită a monarhului, precum și legea despre transformarea României în republică populară.

Puterea executivă – Guvernul

În condițiile impuse de lovitura de stat din 23 august 1944 și până la adoptarea Decretului regal din 31 august 1944, privind noul cadru juridico-constituțional al țării, regele Mihai I a făcut uz de prerogativele sale și l-a numit prim-ministru pe generalul Constantin Sănătescu, șeful Casei Militare Regale, însărcinat cu formarea noului guvern.

Primul Guvern Sănătescu, care a funcționat până la 4 noiembrie 1944, a avut o structură preponderent militară, fiind format din 12 militari și 11 civili. În ultima categorie intrau și 4 lideri politici – Iuliu Maniu, Constantin I. C. Brătianu, Constantin-Titel Petrescu, Lucrețiu Pătrășcanu – care dețineau funcții de miniștri secretari de stat, fără portofoliu, ultimul fiind *ad interim* la Justiție.

În următoarele șase luni, scena politică românească a cunoscut confruntări ample și dure între Partidul Comunist din România (P.C.d.R.) care, ca instrument al Kremlinului, acționa pentru preluarea puterii și impunerea unui sistem social-politic totalitar și partidele istorice (P.N.L. și P.N.Ț. – *n.n.*), care militau pentru revenirea și menținerea regimului democratic parlamentar interbelic.

Această luptă politică aprigă a avut drept consecință principală o instabilitate guvernamentală, concretizată în schimbarea a patru guverne în doar șase luni.

Sub presiunea P.C.d.R. și a manifestațiilor din stradă, precum și a intervenției directe a reprezentantului Moscovei în Comisia Aliată de Control, generalul V. P. Vinogradov, care a adresat o notă regelui Mihai, Guvernul Sănătescu I a fost demis. În nota oficialului sovietic, emisă în numele organismului respectiv, fără consultarea reprezentanților american și britanic, se cerea formarea unui guvern de coaliție, tot sub conducerea lui Constantin Sănătescu, avându-l ca vicepreședinte al Consiliului de Miniștri pe dr. Petru Groza, iar la Justiție pe Lucrețiu Pătrășcanu. De asemenea, se solicita înlăturarea din noul Cabinet a liderilor partidelor democratice Iuliu Maniu și Constantin I. C. Brătianu, ceea ce avea să se și întâmple.

În acest fel s-a format Guvernul Sănătescu II de coaliție, de data aceasta cu caracter politic. Acesta a depus jurământul la 4 noiembrie 1944. Portofoliile au fost împărțite între P.N.L. și P.N.Ț., care, pe lângă funcția de prim-ministru, dețineau 9 ministere și coaliția Frontului Național Democrat (F.N.D.), căruia i-a revenit poziția de vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, acordată dr. Petru Groza și 8 ministere. Raportul de forțe în cadrul Cabinetului era destul de echilibrat, constituirea Guvernului Sănătescu II marcând o etapă importantă în drumul P.C.d.R. către controlul total al puterii.

Chiar și în aceste condiții, comuniștii nu au fost satisfăcuți din punct de vedere politic, deoarece nu au obținut ministerele de Interne și de Război, așa cum îi sfătuiseră stăpânii lor de la Moscova.

Drept urmare, în perioada imediat următoare, aceștia au continuat campania de stradă împotriva guvernului din care ei înșiși făceau parte și au trecut la schimbarea forțată a administrației locale. Acțiunea lor a fost susținută de sovietici, care au adus în România trei noi divizii și au notificat Guvernului reducerea efectivelor poliției din București, precum și a Jandarmeriei la nivel național.

În situația creată, liderii P.N.L. și P.N.Ț. au încetat să sprijine, la 2 decembrie 1944, sprijinul Cabinetului Sănătescu II, prin retragerea propriilor miniștri, cauzând astfel o nouă criză politică.

Regele Mihai I-a desemnat prim-ministru pe generalul Nicolae Rădescu și a avut consultări cu liderii partidelor democratice tradiționale și cu reprezentantul P.C.d.R., Lucrețiu Pătrășcanu.

Guvernul Rădescu a depus jurământul în fața suveranului la 6 decembrie 1944, structura acestuia și repartitia portofoliilor, între P.N.L. – P.N.Ț. și „coaliția” F.N.D., condusă de P.C.d.R., rămânând neschimbate. Cu alte cuvinte, comuniștii nu au obținut nimic din ceea ce și-au propus prin declanșarea crizei guvernamentale.

Și acest guvern de, așa-zisă, coaliție avea să aibă o viață scurtă, constituind doar un intermezzo până la impunerea unui executiv total aservit intereselor sovietice în România.

Pentru aceasta, comuniștii aveau nevoie de o nouă criză politică, declanșată în mod artificial. Pretextul l-a constituit programul de guvernare în 9 puncte al F.N.D., dat publicității la 28 ianuarie 1945. Printre altele, acesta prevedea reforma agrară, pedepsirea sabotorilor și a speculanților, reorganizarea armatei „în spirit democratic”, epurarea aparatului de stat de „elementele fasciste și profasciste și judecarea criminalilor de război”.

În vederea susținerii acestui program de guvernare, comuniștii au organizat ample mitinguri și demonstrații de stradă, menite să arate largul sprijin „popular” pentru F.N.D. Mai mult, cu ocazia mitingului de protest din 24 februarie 1945, organizat în Piața Națiunii, și a marșului spre Piața Palatului, elemente extremiste au provocat și diversiuni violente, trăgând focuri de armă asupra demonștrărilor, pentru a întârâta mulțimea împotriva Guvernului și a determina căderea acestuia.

Întrucât dezordinea creată nu a dat rezultatele scontate, a intrat în scenă guvernul sovietic, care l-a trimis la București, la 27 februarie 1945, pe comisarul adjunct pentru Afaceri Externe, Andrei Vășinski. Acesta a cerut să fie primit de către rege în aceeași zi și, în cadrul audienței, sub pretextul că Guvernul Rădescu era „incapabil de a menține ordinea internă”, a solicitat demiterea Cabinetului și „formarea unui guvern din reprezentanții partidelor democratice” (P.C.d.R. și aliații acestuia – *n.n.*).

În urma ultimatumului dat de sovietici, suveranul s-a văzut constrâns să ceară, la 28 februarie 1945, demisia Guvernului Rădescu și să-l desemneze pe Berbu Știrbei pentru formarea unui nou cabinet de coaliție. Acesta însă nu a reușit să obțină sprijinul coaliției F.N.D., fapt pentru care, la 1 martie 1945, a intervenit din nou Vășinski, care a arătat regelui că omul de încredere al Moscovei era dr. Petru Groza.

Sub presiunea Moscovei și fără sprijinul aliaților americani și britanici, regele s-a văzut nevoit să-l desemneze pe Petru Groza, la 2 martie 1945, prim-ministru și să-i ceară începerea consultărilor cu toate partidele pentru formarea noului guvern.

Pentru a dezavua orice tentativă de rezistență și a sprijini instalarea unui guvern prosovietic, autoritățile de ocupație sovietică au trecut, după 28 februarie 1945, la neutralizarea și dezarmarea completă a unităților române din interior, precum și la preluarea controlului rețelei de transmisiuni și telecomunicații a armatei.

În acest context, s-a constituit Guvernul procomunist Petru Groza, în care comuniștii și aliații lor dețineau 86,6% de portofolii (17 miniștri și 13 subsecretari de stat). Partidele democratice tradiționale erau reprezentate de aripa social-democrată procomunistă, cu 4 portofolii și disidența liberală colaborționistă a lui Gheorghe Tătărescu, tot cu 4 funcții guvernamentale, între care și cea de vicepreședinte al Consiliului de Miniștri. La aceștia se adăugau 3 militari cu funcții tehnice.

Primul guvern procomunist din istoria României, impus de ocupația sovietică, a fost instituit la 6 martie 1945, dată care avea să marcheze începutul procesului de comunizare / sovietizare a țării noastre.

Guvernul Petru Groza s-a menținut în formula inițială, cu unele remanieri neînsemnate, până în luna aprilie 1948, când, după adoptarea primei Constituții comuniste și organizarea de alegeri pentru Marea Adunare Națională, s-a format un nou guvern, condus tot de dr. Petru Groza. Remanierile au vizat: introducerea în structura Guvernului (la 7 ianuarie 1946) a doi reprezentanți ai P.N.L. (Mihail Romniceanu) și P.N.Ț. (dr. Emil Hațieganu), în urma „grevei regale”, prin crearea a două funcții de ministru secretar de stat (fără portofolii), care au fost retrași, la 29 noiembrie 1946, imediat după „câștigarea” alegerilor de către comuniști și aliații lor; preluarea de la liberalii tătărescieni (Petru Bejan) a portofoliului Economiei Naționale de către P.C.d.R. (Gheorghe Gheorghiu-Dej) la 29 noiembrie 1946 și înlăturarea din guvern a lui Gheorghe Tătărescu și a celorlalți 3 liberali, printr-o moțiune de neîncredere a Adunării Deputaților, votată la 5 noiembrie 1947.

Puterea judecătorească – Justiția

Puterea judecătorească a suportat schimbări esențiale, care anunțau instituirea unei justiții politice de tip totalitar.

Noutatea, cu consecințe destul de grave pentru sistemul judecătoresc românesc, a fost instituirea instanțelor speciale de judecată, cunoscute sub numele de „tribunalul poporului”.

Acestea au fost create prin Decretul-lege din 21 aprilie 1945 și aveau următoarea structură: 2 magistrați de carieră și 7 „judecători ai poporului”, persoane civile desemnate de P.C.d.R. și aliații lor politici.

Decretul-lege, cu un pronunțat caracter politic, răsturna principiile de bază ale justiției românești, introducând altele noi specifice unui regim totalitar, cum ar fi:

- eliminarea prezumției de nevinovăție;
- transformarea dreptului de apărare într-o simplă formalitate;
- stabilirea sentinței înaintea procesului, în funcție de interese politice și conjunctură;
- introducerea retroactivității legii penale;
- anularea dreptului de recurs pentru procesele politice;
- renunțarea la principiul legal al eliberării înainte de termen, după efectuarea a 2/3 din pedeapsă și comportament adecvat în timpul detenției.

Aceste principii de justiție totalitară au stat la baza tuturor proceselor politice, instrumentate de primul guvern procomunist dr. Petru Groza, prin „Tribunalul Poporului”, în perioada 1945-1947: lotul generalului Nicole Macici; lotul ziariștilor și al publiciștilor acuzați de propagandă „fascistă sau hitleristă” și susținerea „unui regim odios”; lotul comandanților și personalului lagărelor de concentrare din Transnistria; lotul foștilor angajați ai Siguranței Statului; lotul mareșalului Antonescu; lotul „trădătorilor maniști” etc.

Mecanismul sistemului juridic procomunist avea să fie completat procedural, începând cu anul 1948, după ce comuniștii au acaparat întreaga putere în stat și au trecut la instituirea regimului totalitar comunist.

* * *

Schimbările profunde vizând structura și atribuțiile puterilor în stat au fost însoțite de o serie de alte măsuri, atât în plan politic, cât și economic, care au încheiat prima etapă a comunizării / stalinizării României, la sfârșitul anului 1947. Procesul a fost completat și desăvârșit în anii imediat următori de către reprezentanții puterii.

**Bibliografie
selectivă****Documente**

1. Mihnea Berindei, Dorin Dobrinu, Armand Goșu, editori, *Istoria comunismului în România, Documente, perioada Gheorghe Gheorghiu-Dej (1945-1965)*, Editura Humanitas, București, 2009.
2. Ioan Scurtu, coordonator, *România. Viața politică în documente 1946*, Arhivele Statului din România, București, 1996.

Lucrări

1. C. Dinu Giurescu, coordonator, *Istoria românilor*, vol. IX, Editura Enciclopedică, București, 2008.
2. Ioan Scurtu, Ion Alexandrescu, Ion Bulei, Ion Mamina, *Enciclopedia de istorie a României*, Editura Meronia, București, 2001.
3. Ioan Scurtu, *Istoria contemporană a României (1918-2001)*, Editura Fundației „România de Măine”, București, 2002.

Ion VARTA

Deportările cadrelor didactice din R.S.S.M. în zilele de 6-7 iulie 1949

I.V. – doctor în istorie, șef Secție istorie modernă a Institutului de Istorie, Stat și Drept al A.Ș.M. Autor a peste 20 de cărți, între care: *Asasinările în masă din R.A.S.S.M. în perioada Marii Terori (1937-1938)*, 828 p., vol. I, Chișinău, 2010; *Deportările în masă din R.S.S. Moldovenească din 5-9 iulie 1949*, 918 p., vol. I, Chișinău, 2011.

După cum bine se cunoaște, apogeul deportărilor din R.S.S. Moldovenească l-a constituit episodul din 5-9 iulie 1949, când, în cadrul operațiunii Iug (Sud), din acest teritoriu au fost deportate 35.796 de persoane, dintre care 9.864 bărbați, 14.033 femei și 11.889 copii.

Acest nou val de deportări se efectua în baza Hotărârii Biroului Politic al CC al PC (b) din toată Uniunea, adoptată la 6 aprilie 1949 „Cu privire la deportarea de pe teritoriul R.S.S. Moldovenești a chiaburilor, foștilor moșieri, marilor comercianți, complicilor ocupanților germani, persoanelor care au colaborat cu organele de poliție germane și românești, a membrilor partidelor și organizațiilor profasciste, a membrilor gărzilor albe, membrilor sectelor ilegale, cât și familiilor tuturor categoriilor enumerate mai sus”.

Verdictul stipulat de către respectiva hotărâre era unul extrem de dur – deportarea *pe veci* (subl. n.) a 11.280 de familii, cu un total de 40.850 de persoane în regiunile: Kazahstanul de Sud, Aktiubinsk și Djambul din R.S.S. Kazahă; ținutul Altai; regiunile Tiumen, Tomsk și Kurgan din R.S.F.S. Rusă. Noile victime ale politicii antiumane a autorităților sovietice de ocupație, printre care basarabeni, turci stabiliți în imperiul sovietic, dașnaci armeni și naționaliști ucraineni, cădeau sub incidența prevederilor decretului Prezidiului Sovietului Suprem al U.R.S.S. din 26 noiembrie 1948 „Cu privire la responsabilitatea

pentru evadare din locurile de exil obligatoriu și permanent al persoanelor deportate în regiunile îndepărtate ale U.R.S.S. în perioada războiului pentru apărarea patriei”. Sancționarea unor popoare întregi avea ca argument necesitatea „consolidării regimului de exilare pentru deportați de către organul suprem al U.R.S.S. în perioada războiului pentru apărarea patriei: ceceni, caraciaevi, inguși, nemți, tătari din Crimeea și alții, deoarece în timpul deportării acestora n-au fost concretizați termenii de exil”. Se stabilea că deportarea popoarelor menționate mai sus era înfăptuită pe veci, fără dreptul de revenire la baștină. Cei care vor evada din locurile de destinație urmau a fi condamnați la 25 de ani de detenție în închisoare.

Categoriile de locuitori ai R.S.S.M. deportate pentru totdeauna la 5-9 iulie 1949 le-au fost imputate „trecerea fățișă de partea dușmanilor puterii sovietice” în timpul războiului, apartenența la categoria „chiaburilor”, calitatea de foști membri ai unor formațiuni politice care au activat în Basarabia până la ocuparea acesteia de către sovietici, „complicitate” și „trădare de patrie”. Din acest val al deportărilor au făcut parte și reprezentanți ai unei categorii profesionale importante – cea a cadrelor didactice din R.S.S.M., capetele de acuzare în baza cărora cei peste două sute de profesori din Basarabia și din raioanele din stânga Nistrului au fost duși în Siberia și Kazahstan fiind aceleași ca și pentru alte categorii de persoane deportate.

Eliminarea cadrelor didactice „burgheze” din Basarabia, formate în România „burghezo-moșierească”, în baza unor valori autentice ale culturii universale și naționale românești, dar și în cadrul unei societăți care funcționa în temeiul unor principii democratice, era un obiectiv important, or, această categorie de intelectuali nu-și avea locul în scenariul comunizării societății basarabene, fiind considerată „periculoasă” din cauza unei anumite imunități față de practicile comuniste, dar și datorită educației și culturii generale pe care o aveau. Pentru a-și justifica răfuiala cu acești „dușmani de clasă”, pe care dorea să-i excludă din spațiul supus transformărilor de „omogenizare” cu restul imperiului sovietic, exponenții regimului de ocupație le-au fabricat „antecedente criminale” ad-hoc, expulzarea acestei categorii de pedagogi din R.S.S.M., incomodă noilor conducători, făcând mai ușoară misiunea de convertire a populației din aceste teritorii anexate la ideologia comunistă. Remodelarea noilor generații de basarabeni după calapodul sovietic putea fi realizată mai lesne cu ajutorul unor cadre didactice formate în tiparele noului regim totalitar.

Astfel, din localitățile sectorului Bălți au fost deportați 36 de învățători și profesori, din cele ale sectorului Cahul – 25 de reprezentanți ai cadrelor didactice, din satele sectorului Orhei – alte 34 de persoane, din sectorul Râbniața, ce includea raioanele din stânga Nistrului – încă 25 de pedagogi. Cei mai mulți învățători și profesori au fost deportați din sectoarele Bender și Soroca – 41 și, respectiv, 56 de persoane. În total, în iulie 1949, din R.S.S. Moldovenească au fost deportați 217 reprezentanți ai cadrelor didactice. Câți dintre aceștia au avut norocul să supraviețuiască calvarului care a durat mai mulți ani în șir și câți au avut posibilitatea să revină acasă, după moartea lui Stalin și condamnarea crimelor comise de către regimul stalinist, rămâne să precizăm într-un alt studiu.

Drama celor peste două sute de pedagogi basarabeni a fost similară cu cea a altor categorii sociale și profesionale, trecute, în mod nejustificat, în categoriile de „chiaburi”, „mari latifundiar”, „mari proprietari de întreprinderi”, „mari comercianți” sau alte câteva categorii „delicvente”, care sunau ca un cap de acuzare și, totodată, de condamnare la ispășirea unei pedepse nemeritate, inventate de cei care le-au invadat acestor oameni țara și vatra străbună. Dacă, în viziunea distorsionată a ideologilor și liderilor comuniști, categoria de „chiaburi” era întruchiparea răului în spațiul rural, într-o societate normală această categorie de țărani înstăriți era considerată un model de succes, demn de urmat pentru miile de țărani, dornici să se emancipeze economic și social, pentru a-și asigura o viață mai prosperă. Țăranii înstăriți nu puteau fi etichetați ca „dușmani de clasă” ai celorlalte categorii de țărani din simplul motiv că între aceștia nu exista acea „ură de clasă”, mult trâmbitată de propaganda comunistă, nici antagonismele sociale ireconciliabile. Satul basarabean, până la invazia sovietică, n-a cunoscut careva confruntări, cu atât mai mult ciocniri dintre reprezentanții acestor categorii de țărani dictate de „ura de clasă”. Din contra, în spațiul rural, de-a lungul celor 22 de ani de administrație românească, s-a manifestat o conviețuire civilizată, fără confruntări violente, fără manifestări ale „luptei de clasă”. La fel de deplasate erau și celelalte acuzații, inventate de liderii comuniști și propaganda sovietică, care nu aveau nimic în comun cu realitățile basarabene. Marii latifundiar erau inexistenți în Basarabia, întrucât reforma agrară din anii 1921-1923 a lichidat marile latifundii, ele fiind reduse până la 100 de hectare, limita admisibilă a unei proprietăți funciare în România din acea epocă. Dacă și au existat în Basarabia anului 1940 câțiva mari comercianți sau mari proprietari de întreprinderi, aceștia au realizat astfel de performanțe prin muncă asiduă și efort constant. Contribuția lor la bugetul statului era una proporțională

cu veniturile și averea agonisită, așa încât societatea nu rămânea păgubașă de pe urma acestor oameni de succes.

Societatea basarabeană a avut de pierdut enorm după despuierea și deportarea acestor categorii de populație. Pierderile au fost uriașe și de pe urma pulverizării intelectualității basarabene, aflată în proces de coagulare, o componentă importantă a acesteia fiind și cadrele didactice naționale, care formau osatura societății în proces de emancipare. Fuga, în număr mare, a reprezentanților acestei importante bresle în dreapta Prutului din fața agresorului, deportarea în Siberia a unei părți a acestei categorii, care preferase să rămână în Basarabia, convertirea celei de-a treia părți a cadrelor didactice la „opera” de comunizare a populației din ținut au constituit sfârșitul unuia dintre frumosele proiecte inaugurate în perioada interbelică.

În continuare, inserăm documentul inedit ce conține listele învățătorilor și profesorilor din toate raioanele R.S.S. Moldovenești deportați în iulie 1949.

STRICT SECRET

LISTA

profesorilor pe sectoare și raioane, incluși în listele operative pentru deportare

SECTORUL BĂLȚI 1. RAIONUL FĂLEȘTI

1. BIRMAN Șeiva Șlemovna	– comerciantă
2. GHERMAN Ana Solomonovna	– fiică de moșier
3. CIUBRIN Pavel Davâdovici	– complice
4. ȚÂMBALARU Afanasii Fiodorovici	– membru al Gărzii de Fier
5. BOBOC Nicolai Constantinovici	– complice

2. RAIONUL BRICENI

1. PLEȘCO Vasilii Alexandrovici	– comerciant
2. BUZANOVSCII Gheorghii Nicolaevici	– membru al Gărzii de Fier

3. RAIONUL SÂNGEREI

1. GRECICOVSCAIA Galina Gheorghievna	– fostă membră a Partidului
[Național] Liberal
2. MATCOVSCHI Alexandr Macsimovici	– complice

4. RAIONUL CHIȘCĂRENI

1. VOZNÂI Afanasii Sevastianovici	– complice

5. RAIONUL GLODENI

1. MIHALICIUC Nicolai Ivanovici	– chiabur
2. PUȘCAȘ Petr Nocolaevici	– complice

6. RAIONUL RÂȘCANI

1. TRÂNCA Ivan Andreevici – chiabur

7. RAIONUL SCULENI

1. IAVORSCHII Vasilii Zaharovici – agent al serviciilor secrete române
 2. DOINA Stepan Vasilievici – fiu al unui complice condamnat

8. RAIONUL BĂLȚI

1. SAMARDAN Nicolai Nichitovici – jandarm

9. RAIONUL BALATINA

1. ȘEVCIUC Vladimir Ivanovici – membru activ al partidului cuzist
 2. PURHA Fiodor Duleanovici – trădător-complice
 3. ȘUBERT Tamara Ilievna – fiică de chiabur
 4. ȘUBERT Nadejda Ilievna – fiică de chiabur
 5. ORHIN Nicolai Nicolaevici – complice

10. or. BĂLȚI

1. SPÂNU Tamara Stepanovna – fiica unui complice condamnat
 2. GOTELEA Zinaida Ivanovna – chiaburiță
 3. RUSSU Ivan Dmitrievici – fiu de chiabur
 4. BRANSTÂN Handa Marcovna – chiaburiță

11. RAIONUL EDINETȚ

1. IVASIUC Ivan Axentievici – comerciant
 2. POȘTA Valentina Ivanovna – educată în familie de chiabur
 3. SADOVNICOV Petr Mihailovici – membru al Gărzii de Fier (director de școală)
 4. BURSAC Gheorghii Fiodorovici – fiu de chiabur
 5. VACARI Vasilii Savovici – trădător

12. RAIONUL BRĂTUȘENI

1. VIHINCIUC Grigorii Monovici – complice
 2. ORGAN Alexandr Efimovici – chiabur
 3. BAIBARAC Clavdia Gheorghievna – fiică de chiabur
 4. NEAMȚU Cresnofon Gavrilovici – fiu de chiabur
 5. VÂRLAN Ivan vasilievici – chiabur
 6. GUTUM Efim Savovici – chiabur

ȘEFUL SECȚIEI «A» MSS [Ministerul Securității Statului] RSSM
 LOCOTENENT-COLONEL / VASILIEV/
 «3» iulie 1949

(cu creion roșu: Total pe sector 36 de persoane)

STRICT SECRET

LISTA
profesorilor pe sectoare și raioane, incluși în listele operative
pentru deportare

SECTORUL CAHUL

or. CAHUL

1. GURTOVAIA Tatiana Axentievna	– membră a organizației
naționaliste contrarevoluționare
2. GHEȚIU Dmitrii Pavlovici	– fiu de chiabur
3. GHEȚIU Ivan Constantinovici	– " -
4. CASIR Dmitrii Afanasievici	– fiu de chiabur
5. CASIR Vera Vasilievna	– " -
6. TARLAJANU Ivan Ivanivici	– complice
7. ION Elena Vasilievna	– fiică de chiabur
8. STOLOZUBENCO Gheorghii Antonovici	– chiabur
9. COJOCARI Clavdia Nicolaevna	– fiică de chiabur

RAIONUL CANGAZ

1. GAȘTEVOI Dmitrii Gheorghievici	– fiu de chiabur
2. COSTOV Nicolai Fiodorovici	– fost membru al partidului
țăranist
3. GHERBENSCHII Axentii Nicolaevici	– fiu de chiabur

RAIONUL VULCĂNEȘTI

1. ARNOUT Vasilii Vasilievici	– fiu de complice
2. COJAN Gheorghii Gheorghievici	– fost membru al unui partid
politic contrarevoluționar
3. CIMBIR Nicolai Nicolaevici	– fost moșier
4. CIMBIR Ana Chirilovna	– " -
5. POPOVA Sofia Constantinovna	– chiaburiță

RAIONUL CIADÂR-LUNGA

1. STOIANOVA Maria Petrovna	– chiaburiță
2. CALENCOV Gheorghii Petrovici	– chiabur
3. STOEV-CULEV Petr Nicolaevici	– membru al gărzilor albe

RAIONUL BAIMACLIA

1. ROMANCIUC Mihail Nicolaevici	– fiul [membrului] unui
partid contrarevoluționar
2. TULATOS Pavel Andreevici	– fiu de chiabur

RAIONUL TARACLIA

1. GONEVA Sofia Petrovna	– soție de complice
2. NICOLAEVA Zinaida Savovicina	– sora soției complicelui
condamnat
3. CARABIȘCEVA Maria Hristoforovna	– soția complicelui condamnat

ŞEFUL SECŢIEI «A» MSS [Ministerul Securităţii Statului] RSSM
 LOCOTENENT-COLONEL /VASILIEV/
 «3» iulie 1949
 (cu creion roşu: Total pe sector 25 de persoane)

STRICT SECRET

**LISTA
 profesorilor pe sectoare şi raioane, incluşi în listele operative
 pentru deportare**

**SECTORUL ORHEI
 RAIONUL BRAVICEA**

1. STOIANOV Ilia Ivanovici	– fost moşier
2. BOBEICO Constantin Ivanovici	– şef al unei organizaţii
contrarevoluţionare
3. BOBEICO Bronislava Vasilievna	– soţia
4. IPEROTI Ivan Vasilievici	– agent al serviciilor secrete
româneşti

RAIONUL ORHEI

1. ALEXANDRI Fiodor Zaharovici	– fost moşier
2. ANDRONIC Maria Ivanovna	– membru al familiei
complicelui condamnat
3. COROBCEANU Maria Ivanovna	– membru al organizaţiei profasciste
4. VASCAN Gavril Efimovici	– membru al organizaţiei profasciste
5. CIOLAN Ana Andreevna	– membru al familiei participantului
unei organizaţii profasciste
6. TIMUŞ Elena Pantileimonovna	– complice
7. DUŞCHER Ghisea Şabsovna	– membru al familiei de comercianţi
8. NEGRUŢA Mihail Sidorovici	– membru al familiei membrului
unei organizaţii profasciste
9. IGNATIEVA Nadejda Ivanovna	– agent al siguranţei
10. GHITNIC Malivina Marcovna	– membru al familiei de comercianţi
11. BICER Florita Gheorghievna	– complice
12. LEVIŢCAIA Liubovi Alexandrovna	– familia complicelui

RAIONUL CHIPERCENI

1. BOBIŢA Paulina Pimonovna	– chiabur
2. VASCA Ivan Chirilovici	– chiabur
3. DUCA Clavdia Savovna	– chiaburiţă
4. TEUT Maria Cuzminicina	– complice
5. MORARI-CHISLIŢA Ana Nichiforovna	– chiabur

RAIONUL TELENESŢI

1. HARTEA Liubovi Fiodorovna	– chiabur
2. NICOLAEVA Evghenia Alexandrovna	– chiaburiţă
3. SCALEŢCAIA Clavdia Fiodorovna	– membră a partidului fascist
4. ŞTEFIRŢA Ana Nichiforovna	– chiaburiţă
5. ŞTERBAN Vasiliu Fiodorovici	– membru al partidului fascist

RAIONUL SUSLENI

1. SARACOVICI Zinaida Zaharovna – complice
2. HACINA Iulia Homovna – chiabur
3. SCLIFOS Prascovia Fiodorovna – chiaburiță
4. ROZENFELD Pavel Pinevici – comerciant
5. NEDRUȚA Vera Demianovna – chiaburiță
6. NEDRUȚA Iacov Demianovici – chiabur

RAIONUL RĂȘPOPENI

1. VÂRLAN Iofim Ilarionovici – complice
2. VATAMAN Evdochia Alexeevna – chiaburiță

ȘEFUL SECȚIEI «A» MSS [Ministerul Securității Statului] RSSM
LOCOTENENT-COLONEL /VASILIEV/

«3» iulie 1949

(cu creion roșu: Total pe sector 34)

STRICT SECRET

LISTA

**profesorilor pe sectoare și raioane, incluși în listele operative
pentru deportare**

SECTORUL BENDER

RAIONUL CĂINARI

1. TERENCEV Afanasii Eremeevici – complice
2. MODÂGA Ivan Ivanovici – cuzist
3. CASTEI Franț Unianovici – liberal

RAIONUL OLĂNEȘTI

1. VĂSOȚCHII Fiodor Pavlovici – complice
2. ȘTEFU Ivan Gavrilovici – complice

RAIONUL TIRASPOL

1. DRUȚA Pavel Ivanovici – membru al unei organizații
naționaliste
2. BRANIBUN Pavel Iacovlevici – complice

RAIONUL CIMIȘLIA

1. GHENDU Gherasim Aftenievici – chiabur
2. STOIANU Petr Nicolaevici – complice
3. IVANOV Gheorghii Seliverstovici – chiabur
4. GHELI Zinaida Semionovna – chiaburiță
5. LUCHIAN Iacov Vorfolomeevici – chiabur
6. AGRESTINI Ion Gheorghievici – familia complicelui
condamnat
7. COJUHARI Gheorghii Semionovici – complice

RAIONUL SLOBOZIA

1. BUDIAC Ivan Davâdovici	– complice
2. ANDREEV Grigorii Afanasievici	– complice
3. ROSNEAC Luca Ivanovici	– complice

RAIONUL BULBOACA

1. GRIZA Gavriil Semionovici	– complice

RAIONUL COMRAT

1. POPOV Constantin Alexeevici	– comerciant
2. DECEI Nicolai Ivanovici	– chiabur
3. COLIȚA Mihail Alexeevici	– chiabur
4. ARNAUT Constantin Savelievici	– complice
5. GAGAUZ Ivan Panteleimonovici	– membru al Gărzii de Fier

RAIONUL CĂUȘENI

1. PANCENCO Grigorii Grigorievici	– chiabur
2. OGURȚOVA Valentina Axentievna	– familia complicelui
condamnat
3. RACU Vasilii Alexandrovici	– membru al Gărzii de Fier
4. CEBAN Ivan Gheorghievici	– cuzist
5. CAVUȚCAIA Evdochia Romanovna	– familia agentului
condamnat
6. SMIRNOV Ivan Ivanovici	– agent al serviciilor secrete
românești

RAIONUL ROMANOV

1. TAUCȚEI Stepan Vladimirovici	– fost comerciant
2. ZADIR Vasili Semionovici	– chiabur
3. GHERENCO Dmitrii Gheorghievici	– chiabur

RAIONUL BENDER

1. CALMÂC Fiodor Andreevici	– complice
2. CALMÂC Evghenia Stepanovna	– complice
3. CIUBUREAC Alexandr Alexandrovici	– complice
4. BEZUB Lidia Petrovna	– familia complicelui
condamnat
5. LIUBOV Victor Frolovici	– complice
6. REȘETNIC Iacov Calincovici	– complice
7. GLEBOV Victor Ivanovici	– complice
8. POSTICA Anton Vasilievici	– participant al organizației
profasciste
9. DOLINER Sofia Marcovna	– comerciantă

ȘEFUL SECȚIEI «A» MSS [Ministerul Securității Statului] RSSM
LOCOTENENT-COLONEL /VASILIEV/

«3» iulie 1949

(cu creion roșu: Total pe sector 41 de persoane)

STRICT SECRET

LISTA
profesorilor pe sectoare și raioane, incluși în listele operative
pentru deportare

SECTORUL RÂBNIȚA

RAIONUL CAMENCA

1. UNGLEANS Leonida Napoleonovna – soția agentului jandarmeriei românești condamnat

RAIONUL GRIGORIOPOL

1. STOIANOVA Elena Fiodorovna – chiabur
 2. CERNENCO Galina Gheorghievna – familia agentului jandarmeriei românești condamnat
 3. BARCUȚA Natalia Timofeevna – soția complicelui condamnat
 4. USOVA Valentina Ivanovna – familia complicelui
 5. GAVRILOVICI Cuprian Romanovici – complice
 6. TARANTAEV Mihail Constantinovici – în 1937 condamnat la 10 ani pentru spionaj

RAIONUL DUBĂSARI

1. TINCUL Natalia Maximovna – complice
 2. COBĂLIANSCAIA Natalia Semionovna – chiabur

RAIONUL RÂBNIȚA

1. RUSNAC Vasilii Filipovici – membru al organizației profasciste „ASTRA”
 2. TREMBUS Elena Ivanovna – ” -
 3. SÂTNIC Hristofor Ignatievici – ” -

RAIONUL CRIULENI

1. CUCIUC Ana Iachimovna – complice
 2. BUZU Iacov Gheorghievici – chiabur

RAIONUL REZINA

1. TURATA Iustin Andreevici – cuzist
 2. MURAHOVSCII Zosim Corneevici – complice
 3. MACOVSCAIA Clavdia Iosifovna – complice
 4. DONICA Ivan Stepanovici – liberal
 5. IAȚIC Sava Constantinovici – complice
 6. SCURTU Fiodor Ivanovici – chiabur
 7. SCURTU Alexandra Mefodievna – chiaburița
 8. BOLGANSCHII Petr Fiodorovici – chiabur
 9. BOTNARI-COVRIC Efrosinia Fiodorovna – chiaburița
 10. TOLP Mina Gheorghievici – chiabur
 11. VOLOVEI Artamon Petrovici – chiabur

ȘEFUL SECȚIEI «A» MSS [Ministerul Securității Statului] RSSM
 LOCOTENENT-COLONEL /VASILIEV/

«3» iulie 1949

(cu creion roșu: Total pe sector 25 de persoane)

STRICT SECRET

**LISTA
profesorilor pe sectoare și raioane, incluși în listele operative
pentru deportare**

SECTORUL SOROCA

Or. SOROCA și RAIONUL SOROCA

1. DAVIDOVICI Alexandru Nicolaevici – complice
2. EVTODII Petru Alexandrovici – complice
(directorul școlii)
3. BENCHICI Raisa Victorovna – complice
4. BENCHICI Eugenia Victorovna – complice
5. SAVCENCO-MAȚENCO Eugeniu Arsentievici – membru al gărzilor
albe (directorul tehnicumului de medicină)
6. SAVCENCO-MAȚENCO Polina Iacovlevna – soția membrului
gărzilor albe
7. CUZIMINSCHII Bronislav Ivanovici – țărănist
8. IUSOVA Maria Alexeevna – complice
9. RUSNAC Fiodor Petrovici – țărănist
10. VATAMAN Natalia Artamonovna – complice
11. ZÂMBREANU Mina Pavlovna – chiaburiță
12. ZÂMBREANU Xenia Dominicovna – chiaburiță
13. PUȘCAȘ Vladimir Ivanovici – chiabur
14. MÂNZAC Stepan Ilici – chiabur
15. CRIVENCO Efrosinia Isaevna – chiaburiță
16. MADONI Lidia Vladimirovna – chiaburiță
17. ȘTEFĂRȚA Ana Grigorievna – chiaburiță
18. ȘURȘU David Efremovici – chiabur

RAIONUL ZGURIȚA

1. ROMAȘCAN Alexandra Ivanovna – complice
2. ȘERBAN Arhip Fiodorovici – complice
3. VRANCIAN Fiodor Petrovici – chiabur

RAIONUL OTACI

1. CHIRIAC Xenia Ivanovna – complice
2. TRICOLICI Fiodor Petrovici – complice
3. TRICOLICI Domnica Andreevna – complice
4. SURU Nadejda Epifanovna – cuzistă
5. SURU Vasilii Fedoseevici – membru al unui partid
profascist
6. RAISCHII Anufrii Andreevici – chiabur
7. RAISCAIA Efimia Petrovna – chiaburiță

RAIONUL COTIUJENI

1. IONCO Leonora Semionovna – complice
2. PECHER Sulea Ianchelevna – complice

3. BEDELIMAN Nicolai Fiodorovici	– chiabur
4. BALABAN Nicolai Mihailovici	– comerciant
5. DOBROVOLISCHII Arcadii Nicolaevici	– chiabur
6. BOTNARENCO Maria Stepanovna	– chiaburiță

RAIONUL VERTIUJENI

1. SÂRBU Ivan Alexandrovici	– chiabur
2. GOLIBENSELD Anatolii Lvovici	– chiabur
3. JAMAN Efimia Iacovlevna	– complice
4. BOSEPONASI Elena Maximovna	– complice

ȘEFUL SECȚIEI «A» MSS [Ministerul Securității Statului] RSSM
LOCOTENENT-COLONEL /VASILIEV/

(listele de mai jos: pentru raioanele Ocnița, Târnova, Florești și Drochia au fost scrise de mână cu creionul)

RAIONUL OCNIȚA

1. STADINCIUC Boris Semionovici	– chiabur
2. LIPTAN Faina Samuilovna	– comerciantă
3. BOLDIȘOR Serghei Fiodorovici	– chiabur
4. CIUBUC-BOLDIȘOR Victor Grigorievici	– chiabur
5. SLESARI Axentii Grigorievici	– chiabur

RAIONUL TÂRNOVA

1. GROSU Iulian Andreevici	– chiabur
2. CEABAN Vladimir Mihailovici	– răzvrătit

RAIONUL FLOREȘTI

1. JOSA Nicolai Fiodorovici	– chiabur
2. MANICOVSCHII Ivan Serveevici	– chiabur
3. MANICOVSCAIA Maria Vasilevna	– chiaburiță
4. SCLADMAN-SARA Tatiana Ghelimanovna	– chiaburiță
5. CRĂJANOVSCAIA Stepanida Fiodorovna	– chiaburiță
6. CRĂJANOVSCAIA Zinaida Fiodorovna	– chiaburiță
7. RUSNAC Semion Timofeevici	– comerciantă
8. JELEZNEAC Nicolai Ivanovici	– chiabur
9. JELEZNEAC Maria Ivanovna	– chiabur
10. ABIRȚA Victor Focovici	– chiabur
11. ALINOV Chiril Anisimovici	– chiabur

RAIONUL DROCHIA

1. MĂȚU Fiodor Nicolaevici	– chiabur
2. MĂȚU Vera Nicolaevna	(indescifrabil)
3. ZAMONEAGRA Dmitrii Pavlovici	(indescifrabil)
4. DUBINA Marc Ivanovici	(indescifrabil)

A transmis Maior
Locotenent

Kamburg
Gatilova

[Total pe sector 56 de persoane]

Rugul de tabără – între memorie și viitor

Inițiat în anii '90 și reluat în 2009, sub înaltul patronaj al Președintelui României, și derulat de către Departamentul pentru Românii de Pretutindeni, în colaborare cu Autoritatea Națională pentru Sport și Tineret, programul de tabere de vară „ARC”, adresat copiilor și tinerilor români de peste hotare, a devenit o frumoasă tradiție culturală inter-românească.

Pentru organizarea „ARC 2011”, Departamentul pentru Românii de Pretutindeni desfășoară o colaborare cu Autoritatea Națională pentru Sport și Tineret, cu Ministerul Comunicațiilor și Societății Informaționale, cu misiunile diplomatice ale României din afara granițelor și asociațiile românești de peste hotare.

Proiectul estival pentru tinerii români de pretutindeni a demarat augural și în acest an în Delta Dunării. Un prim numeros grup de basarabeni, delegat prin intermediul Casei Limbii Române „Nichita Stănescu” de la Chișinău, au beneficiat de oferta generoasă a României, petrecând un sejur impresionant la Sulina – cel mai pitoresc loc turistic al Țării, unul dintre cele trei brațe importante ale fluviului ce străbate Europa și nu în ultimul rând orașelul care dezvăluie profunzimea destinului cultural european al românilor.

Necesitatea și importanța unui astfel de proiect se definesc pornind și de la contextul conturării noilor impulsuri ale democratizării societății românești din Republica Moldova și pe fundalul discuțiilor tot mai insistente, reprezentând reala voință a cetățenilor privind integrarea statului moldovenesc în Uniunea Europeană. Gestul Departamentului pentru Românii de Pretutindeni din cadrul Guvernului României de a organiza consecvent ani la rând, cu

Eugen Tomac (centru) și colegii noștri Inga Dârzu, Oxana Bejan, Dorina Balmuș, Rodica Cerga, Viorica-Ela Caraman, Ludmila Gârlea, Alexei Axan

responsabilitate maximă, un amplu proiect de vacanță pentru elevi și tineri capătă semnificații simbolice deosebite pentru accentuarea unității culturale a românilor din întreaga lume la nivelul mentalității generațiilor în creștere. În acest sens, atitudinea autorităților române rezonază în mod fericit cu eforturile unei majorități absolute a cetățenilor din Republica Moldova de a urma o cale de dezvoltare în spiritul valorilor naționale milenare și al cursului democratic european.

Dincolo de prilejul inițierii unei contact curent și direct între tinerii români din întreaga lume și al dezvoltării abilităților de comunicare în limba română a participanților, acțiunea a generat un impact deosebit și în privința tonifierii conștiinței de neam a tinerilor români din afara granițelor prin discursurile oficialilor români, prezenți la ședințele taberei.

La una dintre întâlnirile cu tinerii, domnul Nicolae Popa, spre exemplu, afirmând că „viitorul României îl fac și românii din afara Țării”, că „basarabeni nu construiesc doar destinul Republicii Moldova, ci și pe cel al României”, sugerând că ceea ce nu au izbutit să facă pentru neamul nostru generațiile mai vechi sunt obligați să înfăptuiască cei tineri, a reușit să întărească demnitatea și curajul viitorilor „făuritori de Țară”.

De asemenea, în cadrul reuniunilor taberei, Secretarul de Stat pentru românii de pretutindeni, Eugen Tomac, cel care desfășoară energic și continuu o activitate de promovare a culturii române în străinătate, dar mai ales una de coagulare socioculturală internă a românilor, venind să comunice cu participanții „ARC 2011”, a vorbit numerosului public despre posibilitățile de afirmare a statului

românesc Republica Moldova pe plan internațional, punctând disponibilitatea partenerilor străini de a susține eforturile noastre.

Prin acțiunile culturale incluse în perioada sejurului de vacanță, în cadrul Taberei „ARC” tinerii talentați au fost implicați și în diverse concursuri și competiții, demonstrând performanțe deosebite la *Poezie, Eseu, Desen, Fotografie, Interpretare vocală sau dramatică, Dans, Frumusețe* etc.

Seratele de pe litoral au destins și îmbogățit atmosfera de odihnă, îmbinându-se armonios divertismentul cu activitățile de creație, iar lumina rugului învăluindu-i misterios pe cei care au aprins luceferii speranței peste mare.

Însă tristețea a coborât pe chipurile participanților când a sosit deloc așteptatul moment al despărțirii de noii prieteni, de locurile îndrăgite, de organizatorii generoși și de... Țară, întorcându-se acasă cu grele nostalgii, dar cu gândul luminat de un viitor încrezător. În numele acestora, Casa Limbii Române adresează sincere mulțumiri tuturor celor care au sprijinit desfășurarea Taberei „ARC-2011” (13-20 iunie), în special Departamentului pentru Românii de Pretutindeni, Domnului Secretar de Stat Eugen Tomac, Domnului Valentin Răducanu, consilier D.P.R.P., Doamnei Andra Iancu, referent D.P.R.P., Domnului Valentin Moldoveanu, Direcția Cultură Tulcea, ș.a.

În anul 2011, la taberele „ARC” sunt așteptați în total 2.000 de copii și tineri români din statele în care trăiesc comunități românești, locația programului fiind același centru de agrement din Sulina, aflat în administrarea Direcției Județene pentru Tineret – Tulcea. Programul de tabere se va desfășura în perioada iunie – august, pe parcursul a 11 serii de câte șapte zile.

O amintire de la Sulina

Serafim Saka. Fărâmbă de rază

*16 martie 1935,
Vancicăuți, județul Hotin –
20 mai 2011, Chișinău*

Cel care nu mai este, Serafim Saka, mi-a fost drag. Foarte ciudat: scriitorul considerat de toată lumea ciufut, arțagos, incomod avea vocația prieteniei. Mie unuia mi-a ocrotit cu generozitate „exilul” la Chișinău. O vreme am fost găzduit ilegal în atelierul în care soția lui, Maria, fantaza la războiul de țesut, imaginându-și ciudate tapiserii de o delicată limpezime. Dormeam pe o ladă cu cărți românești primite de peste Prut – același titlu de câte zece ori: foamea de carte românească determina atunci o tezurizare nestăpânită și, ades, informă. Serafim Saka mi-a fost șef la departamentul cultu-

ral al unei Asociații economice, al cărui obiect de activitate nu l-am priceput niciodată. Locuiam atunci la „coada calului” lui Kotovski; în fiecare vineri, prezentam *udostverenia* și primeam o găscă vie de la crescătoriile firmei – etajul hotelului „Cosmos” răsuna de găgâieli și se umplea de fulgi... În cea de-a doua calitate, de subordonat al lui Saka, adică de șofer, l-am însoțit pretutindeni, de la furtunoasele sesiuni parlamentare la spectacolele literar-politice ale „Teatrului verde”, ori la repetițiile Teatrului „Ionescu”, pe atunci pendinte de sectorul nostru cultural. Credeam, în anul acela, că tot ce zboară se mănâncă (apropo de găștele de la „Valeologia”!), că împlinirea proiectelor și idealurilor nu depinde decât de o minoră chestiune de timp, că basarabeni sunt te-meinic „uniți în cuget și-n simțiri” și că românii aciuăți ca și mine la Chișinău nu-s mânânați decât de înalte simțăminte naționale. Aș! A urmat cascada dezamăgirilor, pe care Serafim o urmărea și comenta cu detașarea celui îndreptățit să replice „nu v-am spus eu?”. Și chiar ne avertizase, fiindcă, deși implicat profund în iureșul optimist al vremurilor, și-a păstrat totdeauna luciditatea. Drept pentru care era taxat de unii confrăți ca „acritură”, suspectat fiind nu numai de defetism păgubos, ci și de mizantropie. Pentru cele două volume ale cărții „*O cronică a Basarabiei*” am chestionat în lungi interviuri personalități basarabene dintre cele mai diverse, de la șefii de stat Snegur și Lucinschi la grănicerul de la Prut. Cele mai limpezi, corect vizionare, pățimaș-realiste, ireproșabil documentate istoricește și dovedind fermitatea opiniilor au fost răspunsurile lui Saka. Concepția lui singulară despre Transnistria a stârnit rumori dezaprobatore, ale căror ecouri o însoțesc și azi: „O văd ca pe o excrescență ce nu trebuie nicicând inclusă în organismul nostru statal. Avem de a face cu geografia lui Stalin, iar noi, anti-staliniști declarați, vărsăm sânge pentru a-i prelungi existența! Și doar avem adevărata geografie, aceea a lui Eminescu, <De la Nistru pân-la Tisa>. Dacă nici Eminescu, cea mai strălucită gândire politică românească, nu reprezintă un argument decisiv, atunci cine?” (vol. I, p. 141). Am reprodus fragmentul fără intenție aprobativă sau dezaprobatore, ci doar pentru că vedește directetea sinceră, uneori chiar brutală, cu care opera Serafim și publicistic, și direct în agora – unde, de altfel, a izbutit să-și înregimenteze o consistentă armată de inamici. Era oare, cum se spune, „de profesie contra”? Mai degrabă cred că-i vorba despre o relație specială cu instituția compromisului, căreia mai toți îi acordăm, cu indulgență ajungând până la lașitate, funcția de justificare a gesturilor care ne incomodează amintirile. N-o accepta sub nicio formă, dar intransigența dârză cu care își apăra opiniile nu l-a scutit de greșeli. Probabil că experiența ieșeană, unde a nășit o editură repede expiată, contactul direct cu moravurile literare bahluiene și, în general, românești ce ignoră zicerea „de mortuis nil nisi bene” (Păunescu, încă pe catafalc, era înjurat copios la București, iar Fănuș Neagu, abia trecut în

lumea umbrelor, insultat penibil în presa ieșeană) l-a făcut să nu țină seama de rugămintea Editurii Academiei Române, ce-i solicita să renunțe la două vechi articole (adunate acum în volum) în care-l urechea sever pe alt mort ilustru, Grigore Vieru. Cartea urma să apară în pragul acestei veri; cum și Editura, și autorul, și-au păstrat pozițiile, volumul nu s-a mai publicat. Păcat! Saka a denunțat, într-o scrisoare vehementă, cenzura editorială, dar, la urma urmei, cenzură să fi fost? Excelent vorbitor al limbii române, cu frazare impecabilă și accent deloc periferic, Saka n-a agreat și n-a practicat strălucirile stilistice menite să ia ochii cititorului, ci a narat totdeauna sobru, economicos și exact – semn că-l preocupa fondul și nu irizările formale de suprafață. Am fost martor și oarecum implicat în nașterea cărții *Basarabia în Gulag* (1993); urmărea vizibil emoționat istorisirile amare ale represațiilor, îi îndemna să revină, cerea deslușiri, sperând să afle mobiluri cât de cât logice într-o lume a ilogicului suveran. Am avut senzația că în această carte a investit sentimental și ea l-a consumat sufletește; adeseori, în mijlocul vreunei discuții oarecare, revenea fără motiv la cutare episod din tenebrele universului concentrațional, comentându-l cu uimire exclamativă: „Domnule, de necrezut!”. Serafim a avut parte și de înalte onoruri oficiale, și de marginalizare în perioada sovietică – dar și de o anume izolare... confraternă în ultimii ani. Nici n-a știut, nici n-a vrut „să mai lase de la el”. Din balconașul strâmt al apartamentului de bloc pe care-l închisese și-l preschimbase în birouaș de lucru (a doua persoană nu încăpea, așa că discutați cu el din ușa „casei mari”) și-a apărut colțos opiniile adeseori iconoclaste, mereu căutând firicelul de lumină în imperiul întunericului. Spunea: „Artistul trebuie să reveleze nuanțele, la nevoie să descopere pete în soare, dar și bănuiala unei fărâme de rază într-un negru nesfârșit”. Către un „negru nesfârșit” s-a călătorit și Serafim. Rămâne fărâma de rază a amintirii.

Mircea Radu IACOBAN

Poezia lui Leo Butnaru împlinește imaginea unui poet care și-a înțeles perfect destinul, mai curând drumul pe care și l-a ales ca pe o împăcare cu sine. Scriind între Prut și Nistru, pare a fi un răzeș uitat acolo de timp, sau „cavaler al veselei figuri”, cum spune într-un poem... Cântecul lui se aude zilnic, ceas de ceas aici, de partea cealaltă a Prutului.

Gellu DORIAN

De regulă

de regulă (și
gramaticală)
pisicile intră în literatură
deschizând ușa muzelor cu
ghearele lor în formă
(și formalism)
de paranteze
((((- cinci -))))
și alte cinci

ceea ce nu mă împiedică
să-mi amintesc
autocitându-mă
că - tu
poezie
dulce-amăruie
pe nimeni nu l-ai făcut
cu adevărat fericit
ci -
multum și pentru atât -
mei puțin nefericit
l-ai făcut tu.

Leo Butnaru